DİMİTRİ KİTSİKİS

TARİH DOKTORU

YUNAN PROPAGANDASI

MEYDAN NEŞRİYAT

Cağaloğlu, Türkocağı Caddesi 7/1, İSTANBUL

Bu kitap 1963 yılı sonunda, Paris Edebiyat ve Beşeri İlimler Fakültesi tarafından, «Milletlerarası Münasebetler Tarih Enstitüsü» araştırmaları arasında yayınlanmıştır.

Eserin orijinal adı «MİLLETLERARASI POLİTİKADA PROPAGANDA VE BASKI. 1919-1920, Paris Barış Konferansında Yunanistan ve toprak talepleri»dir.

ÖNSÖZ

Bu kitabın yazarı Yunanlıdır. Ele aldığı konu Yunanistanla ilgilidir. İlk defa milletlerarası bir dilde, fransızca basılmıştır. Ama Dimitri Kitsikis, yunanlı olmaktan önce bir tarihçi ve incelediği konu karşısında serinkanlı ve tarafsız kalmayı bilmiştir.

Üniversite üyesi bir tarihçi olan yazar, propagandanın milletlerarası münasebetlerdeki yerini ve tesirini inceliyor. Sınırlı bir devre ve belli bir hâdise üzerine eğilmiş. Devir, Birinci Dünya Harbi sonrasıdır. Galip devletler Paris'te, yeni bir barış düzeninin pazarlıklarıyla meşgul. Büyükler arasına Yunanistan da karışmış. Bu, Bizans-Rum imparatorluğunu canlandırmak hayaliyle gözleri kamaşan Venizelos'un Yunanistanıdır. Arnavutluk'tan, Bulgaristan'dan topraklar istiyor. Ama asıl göz diktiği, çöken Osmanlı İmparatorluğunun mirasıdır: Venizelos başta İzmir olmak üzere Marmara'ya kadar bütün Batı Anadolu'yu, Kıbrıs'la birlikte Ege adalarını, Trakya'nın tamamını ve İstanbul'u istiyor. Atina'daki iktidarının devamı şansını da «Büyük Yunanistan» hayalinin gerçekleşmesine bağlamıştır.

Hedefine ulaşmak için kullandığı silâh «Propaganda ve baskı»dır. Politikacılarını, gazetecilerini, aydınlarını, iş adamlarını, umumî efkârını, hattâ gerektikçe başbakanlarını, devlet başkanlarını kazanmak yoluyla, Barış Konferansında sözü geçen büyük devletlere tesir etmek için her çareye başvuruyor. Milletlerarası propaganda ve şahsî dostluklar başlıca silâhlarıdır. Bu maksatla geniş bir

şebeke kuruluyor. Bu uğurda milyonlar harcanıyor. Bu hedef için, ingiliz, fransız, amerikan, italyan devlet adamlarıyla, gazetecileriyle dost olan yunan asıllı milyoner iş adamları seferber ediliyor; akrabalıklardan faydalanıyor. Ve bütün bu çalışmalar, bizzat başbakan Venizelos tarafından yönetiliyor.

Kitapta tafsilâtını bulacağınız, 1919-1920 yıllarındaki Yunan propaganda çalışmaları, her aydının üzerinde önemle durması gereken, başlıbaşına bir hâdisedir. Kitsikis'in sözü geçen olayların bütün kahramanlarıyla konuşarak; hatırat, muhaberat, kitap, gazete, mecmua, tutanak gibi ilgili yayınları bir bir okuyarak; resmî vesikaları ve bu arada, özel izinle ilk defa kendisine açılmış olan Londra'daki Yunan Büyükelçiliğinin gizli arşivindeki binlerce dokümanı inceliyerek meydana getirdiği ve ilmî bir metodla kaleme aldığı bu araştırma, Türk aydını için birçok bakımdan ilgi çekicidir ve mutlaka okunması gereken bir niteliktedir.

Önce, dış politikada netice almak için devletlerin. hattâ Yunanistan gibi, hedefiyle imkânları arasında uçurumlar bulunan çelimsiz bir hükûmetin neler yaptığı, neler yapması gerektiği ve bu yoldan neler elde ettiği ibretle incelenecek bir hâdisedir.

Sonra, sözü geçen devir ve hâdiseler, Türk milletinin tarihini ve kaderini yakından ilgilendirmektedir. Kitsikis'in ortaya çıkardığı vesikalar, Türk tarih kitaplığında mutlaka yer alması gereken değerdedir.

Bu kitap türkçe olarak yayınlandığı sırada, Türkiye ile Yunanistan, dış politika sahasında bir kere daha karşıkarşıyadır. Türk devlet ve siyaset adamlarının ve aydınlarımızın, yarım asır önceki Yunan propaganda çalışmalarının içyüzünü bilmeleri, bugünü anlamak ve yaşadığımız hâdiseleri değerlendirmek bakımından son derece faydalıdır.

Nihayet Kitsikis'in eseri ,tarihî araştırmalar bakımın-

dan da pek kısır olan Türk fikir hayatı için değerli bir örnek niteliğindedir.

Dimitri Kitsikis'in kitabı, Türk okuyucuyu ilgilendirmiyecek bazı kısımların kısaltılması dışında, dilimize eksiksiz ve ilâvesiz olarak, aynen çevrilmiştir. Yazarın bir yunanlı olduğunu belirtmek yeter görülmüş ve eserin tarihî vesika niteliğine ilişilmemiştir.

G İ R İ Ş

Bu kitapta incelenen, bir hükûmetin yabancı memleketlerdeki propaganda çalışmalarıdır. Yoksa, memleket sınırları içinde ve Devlet yönetimini yüklenmiş bir gurup veya parti tarafından yapılan propaganda değil. Yunan hükûmeti venizelosçu olduğu için, dışarıdaki çalışmalara Venizelos'un Liberal Partisinin propaganda gayreti de şüphesiz karışmıştır. Ama konstantinciler de Yunanistan'ın topraklarını genişletme siyasetinin karşısında olamamışlardır. Meselâ, Epir'in veya Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını hedef tutan bir çalışma, venizelosçu ve konstantinci diye iki büyük kampa ayrılan milletin bütünü tarafından benimsendiği için, böylesine, «millî propaganda» adı verilmiştir.

Bu Yunan propagandasının uygulanma çevresi, 1919 barış konferansıdır. Burada konu, siyaset ilmi açısından ziyade, bir tarihçi gözü ile incelenmiştir. Belli bir propaganda olayını seçtim ve araştırmamı ,iyice sınırlandırılmış bir tarih çerçevesi içinde yaptım. Bence bir olayı tam mânâsiyle tanımanın en güvenilir yolu budur.

Propagandayla baskı arasındaki fark nedir? Propaganda da kitlelerin düşüncesi üzerine yapılan bir baskı değil midir? Böyledir, ama baskı kavramına, hele Yunan hükûmetinin yabancı memleketlerde başardığı siyasî baskıya, bazı kimseler vasıtasiyle yabancı hükûmetleri tesir altında bulundurma, millî baskı guruplarından ve Yunan dostluğundan faydalanma, nihayet hükûmetin yabancı toplulukları ve çevreleri doğrudan doğruya etkileme gayretleri de dahildir.

Yunan hükûmetinin dışardaki propaganda çalışmaları dış propagandanın bütün devletlerce zorunlu sayılmağa başlandığı bir devirde gelişiyor. 20. asrın atom çağı olduğu kadar propaganda asrı da olduğunu söylemek, propagan-

danın daha önce mevcut olmadığı mânâsına gelmez. Belirtilmesi gereken, bu faaliyetin çağımıza hükmettiği ve yaşadığımız devrin başlıca özelliğini teşkil ettiğidir; bunun için de, böyle bir kaç kitapla değil, fakat beşerî ilimlerden biri sayılarak bu konuyu derinlemesine işlemek gerekmektedir. Meselâ tarihçiler bu kitapta yaptığımız gibi, sınırlı bir devre içindeki belli bir propaganda çalışmasını incelemekle kalmıyarak, asırlar boyunca dünya propaganda tarihini ciltler dolusu bir eser halinde meydana getirmek üzere işbirliği etmelidirler.

Her hâdise gibi propaganda da, birbirini takip eden insan toplulukları boyunca ağır ağır gelişmiştir. Nitekim propaganda insanın varoluşuyla birlikte başlamış ve insan düşüncesinin yayılma tarihiyle birlikte yürümüştür. Ne var ki, on dokuzuncu asır sonunda önemli bir sıçrama yapan bu hâdise, çağımızda öylesine gelişmiştir ki, önemi ve lüzumu artık tartışma konusu bile edilmemektedir. Bugün aramızda, bu hâdisenin inkâr kabul etmez gerçekliğini bilmiyen yoktur. Bu durum propaganda denen gerçeğin olgunluk çağına geldiğine işarettir. Beşerî ilimler hâdise üzerine eğilmekte ve araştırmalar başlamaktadır. Günümüzde, geçmiş devirlerden farklı olarak propagandayla ilgili pek çok eser yayınlanmaktadır. Propaganda deneme devresini artık geride bırakmış ve emrinde uzmanlar çalıştıran bir bilgi tekniği hâline gelmiştir.

Ancak bu hâdise karşısında insanlığın serinkanlılığını henüz koruyamadığını da belirtmek gerekir. Pek çoğumuza bu faaliyetin önlenmesi gereken bir kötülük olduğunu düşündüren Hitler propagandası henüz unutulmamıştır. Ne var ki, denense bile, bu tekniği ortadan kaldırmak mümkün değildir. Sonra, bir topluluk problemini çözmenin yolu hiçbir zaman makinaları kırmak olmamıştır. Propaganda da kendiliğinden, ne bir iyilik, ne de bir kötülüktür. Onu iyilik veya kötülük hâline getiren an-

cak insandır. Nükleer enerjiye benzetilebilir: yani bundan öldürücü bombalar kadar, insanlığa hizmet edecek fabrikalar da yapılabilir. Propaganda tekniği de, sanayileşme devrinin önemli bir icadıdır; kullanılış yönüne göre insanlığın gelişmesinde büyük bir yardımcı, veya insanlığın tahribinde tesirli bir vasıta olabilir. İyiliğe hizmet etmesi için, Hitler devrindeki gibi düşünce propagandanın değil, fakat propaganda düşüncenin emrinde olmalıdır.

Jean-Marie Domenach «Demokrasiye hizmet ettiklerini söylerken, propagandayı sistemli olarak reddetmekten de geri durmayanlar, tam bir çelişme hâlindedirler, diyor... Tarih, bir fikre gerçekten inananların daima diğer insanları da inandırma çareleri aradıklarını gösteriyor... Propagandanın özünde, millî hareketleri destekliyen hemen de biolojik bir inanç mevcuttur. Propaganda kendine, gelişmesine ve geleceğine güvenen toplulukların tabiatından doğan bir faaliyettir.» (1)

Konuyu inceleyen bütün yazarlar, propagandanın asrımızdaki önemi üzerinde durmuşlardır: «Propaganda hükmediyor, zaferler kazanıyor. Her şey propagandayla elde ediliyor... Artık propaganda sayesinde düşünülüyor, onunla harekete geçiliyor, davranışlarımızı o düzenliyor. Asrımızda propagandanın hükümranlığı bir vakıadır. Bu durum, medeniyetin yeni bir şekline özelliğini vermektedir. Geleceğin tarihçileri 20. asrın propaganda asrı olduğunu söyliyeceklerdir» (2). Bir diğeri şöyle yazıyor: «Hükûmetlerin halk kitlelerine ve sayıya dayandığı, kalabalıkların siyasetle yakından ilgilendiği, sosyal anlayışın uyandığı ve harplerin ortaçağda olduğu gibi parayla tu-

---

(1) — J. M. Domenach. «La propagande politique» Paris, 1950, s. 121 ve 125-127.

(2) — Jacques Driencourt: «La propagande, nouvelle force politique» Paris, 1950, s. 18.

tulmuş bir avuç askeri veya onsekizinci asırda olduğu gibi devamlı ordu adı altında biraraya getirilmiş ve bu işi meslek edinmiş bir zümreyi değil, fakat bütünü ile milletleri seferber ettiği günümüzde, her an, benimsedikleri veya inandıkları bir fikre hizmet etmeye hazır duran insanlara dayanmak gerekmektedir. Elli sene sonra Propaganda Bakanlığı bir hükûmetin en önemli kolu hâline gelecektir. Bu bakanlığın milletlerarası bir rolü olacak ve hükûmetin bütününe yön verme yetkisi bulacaktır» (1)

Birinci Dünya Harbi bakımından, (2) 1914-1918 arasında hükûmetlerin propaganda çalışmalarının tarihçesi şöyle özetlenebilir: «Birinci Dünya Harbinin getirdiği başlıca yenilik, harbe katılan devletlerden herbirinin, hükûmetleri içinde, propaganda çalışmalarını mücadelelerin kaçınılmaz bir şartı olarak ve ilmî esaslarla teşkilâtlandırmaları oldu... Ve modern propagandaların özelliği olan, hükûmet içinde teşkilâtlanmanın en başarılı örneğini Anglo-saksonlar verdi.

«1914'te Almanya, harbe girenler arasında böyle bir teşkilâtın çekirdeğine sahip tek devletti. O zamanki kuruluş birkaç servisten ibaretti. Çalışmalarına katolik milletvekili Mathias Erzberger'in de katıldığı Dışişleri Bakanlığının Basın Şubesi; Denizcilik Bakanlığında amiral Tirpitz'in kurduğu Basın Bürosu ve bilhassa İmparatorluk Genel Kurmay Başkanlığının, Albay Nikolai idaresindeki, basının askerî yönetimi ile ilgilenen, memleketin ve ordunun moralini elden geldiği kadar yüksek tutmakla görevlendirilen «Politika ve Danışma» veya meşhur deyimi ile «I B» kısmı. Harp boyunca askerlik ve politi-

---

(1) — Pol Quentin: «La propagande politique. Une technique nouvelle». Paris, 1943, s. 29.

(2) — Bu konuda Lloyd George 1938'de şöyle diyecekti: «Son harpte her iki tarafın propagandası, bundan önce hiç bir harpte olmadığı kadar önemli ve büyük rol oynamıştır».

ka alanlarında biribirine uygun, işbirliğine dayanan ve tesirli bir propaganda çalışması yapamıyan tek devlet de gene Alınan İmparatorluğu oldu... Ancak 1917'de, o da hâdiselerin zoruyla, ordunun ve halkın moralini yükseltmek üzere, doğrudan doğruya Ludendorff'a bağlı olarak kurulan «Deutsche Kriegsnachrichten» teşkilâtı sayesinde bir dereceye kadar gelişme sağlanabildi...

«Fransız propagandası da tesirli çalışmayı gerçekleştirebilecek, tek ve belirli bir kuruluştan yoksun kaldı. Bu sahadaki çalışmalar, yabancı memleketlerdeki propagandayla, fransız basınıyla, yabancı gazetelerle ve düşmana karşı psikolojik harble uğraşan dört ayrı servis arasında dağılıyordu.

«Fransa dışındaki faaliyet önce, çeşitli özel gruplar tarafından yürütüldü. Bu çalışmaların hükümetçe desteklenmesi ve bir işbirliği daha sonra mümkün olacaktı. 1918'de başbakan Clemenceau tarafından «Dış Propaganda ve Haberleşme Komiserliği» adı altında şekillendirilecek olan Basın Bürosu, 1916'da bu alanda çalışıyordu. Clemenceau'nun komiserliği de sonuna kadar bağımsızlığını kazanamıyan, dar bir kuruluş olarak kaldı; harbin zorunlu kıldığı propaganda servislerinden daima yoksundu ve Fransızların görüşlerini dışarıda yaymaya çalışmaktan öte bir iş görmedi.

«Fransa'da basın sansürü Savunma Bakanlığı tarafından uygulanırken, propagandaya yarıyacak dokümanlar da 1915'de Genel Kurmayca sağlanmaya başladı; daha sonra bu iş, Dışişlerinde Yabancı Basın İnceleme Bürosu adı altında kurulan bir şubeye devredildi. Harp içindeki fransız propaganda çalışmalarının dördüncü kolu olan düşmana karşı psikolojik harp, gene Savunma Bakanlığındaki özel bir büro tarafından yürütüldü. Bütün harp boyunca, cephelerdeki propagandayı başarıyla besliyen ise, alsaslı ressam Hansi ile cermanist Tonnelat tarafından idare edilen, meşhur Hava Kuvvetleri Propaganda Servi-

siydi. Birinci Dünya Harbinde en iyi işleyen ve en faydalı çalışan propaganda servisi fransızlarınkiydi...

«... Amerikan propagandasına gelince. Onlarınki tüfek patlatmadan kazanılan bir harpti, denilebilir. Amerika Birleşik Devletleri harbe, 6 nisan 1917 günü girdi. Bir hafta sonra Dışişleri Bakanı Lansing, Savunma ve Denizcilik bakanları Barker ve Daniels, Başkana müşterek bir mektup gönderdiler. Bunda, düşmanın işine yarıyacak askerlikle ilgili sırların dışarıya sızmasını önliyecek tedbirler almasını istiyor ve bütün harp propagandası ve sansür çalışmalarını birleştirmek üzere, hükûmet içinde bir komite kurulmasını teklif ediyorlardı. Ertesi 14 nisan 1917 günü başkan Wilson «Committee on Public Information -C.P.I.»ın kurulduğunu bildirdi. Bu üç kişilik komiteye, pek tanınmamış bir gazeteci olan, ama kısa zamanda amerikan propaganda faaliyetinin beyni ve ruhu durumuna girerek, bu çalışmaların başarıya ulaşmasında önemli rol oynayacak olan George Creel başkanlık ediyordu... İç ve dış propagandayla görevlendirilen C.P.I. iki büyük kola ayrıldı: «Domestic Section» ve «Foreign Section», Yalnız askerî propaganda, komite çalışmaları dışında bırakıldı... Kaldı ki Ordu da, C.P.I. den geniş ölçüde faydalanacaktı. «Foreign Section»ın işi, müttefik, dost ve tarafsız memleketlerde Amerikayla ilgili haberleri yaymak ve Amerikan görüşünün propagandasını yapmaktı. Faaliyet, Avrupa'yı olduğu kadar Orta ve Güney Amerika'yı, Skandinav memleketlerini ve Asya'yı da kapladı ve bütün dünyada en çeşitli propaganda yollarına başvuruldu. Örnek bir propaganda kuruluş ve işleyişini gerçekleştirmiş olan C.P.I. zaferden sonra 30 haziran 1919'da dağıtıldı...

«İngiliz propaganda teşkilâtı da, Fransız sistemi gibi ağır ağır gelişti. Ama 1918'de, Amerikayla kıyaslanabilecek bir mükemmelliğe erişmişti. Tesirlilik bakımından, bilhassa düşmana karşı psikolojik harp alanında, ameri-

kan propagandasını geçtiği bile söylenebilir... İngiltere' nin yabancı memleketlerdeki propagandasını yürüten tek kuruluş, başlangıçta, Harb Propaganda Bürosu veya daha yaygın adıyla «Wellington House» idi. Başında Charles Masterman vardı. Görevi, gazetelere haber dağıtmak değildi. Bu işi içeride bir basın bürosu, dışarıda ise Dışişlerinin Information dairesi yapıyordu. «Wellington House» kitaplar, broşürler ve her türlü yayınlar hazırlıyor, bunları dağıtıyor, resmî nutukları ve hükûmet açıklamalarını dünyaya duyuruyor, en tesirli yabancı gazete ve mecmualarda İngilterenin yararına ve isteklerine uygun makaleler, mülâkatlar ,röportajlar yayınlatıyordu. Resimler, desenler, karikatürler, fotoğraf ve filmler dağıtıyor, yabancı muhabir ve gazetecilere, işlerini kolaylaştırmak yoluyla yardım ve tesir ediyor, ingiliz ve yabancı önemli kimseler arasında yazışma ve tanışma sağlıyor, yabancı heyetler için İngilterede gezintiler veya ingiliz konferansçıları için yabancı memleketlerde turneler düzenliyordu. Kısası, İngiltere'nin görüş ve çıkarlarını bütün dünyaya kabul ettirmek için, her çareye başvuruyordu. 1915'te almanların, işgalleri altında bulunan Belçika ve Fransa'da işledikleri cinayetlere dair meşhur «Bryce Raporu»nu otuz ayrı dilde bastırarak, bütün dünyaya sür' atle yayması, Wellington House'ın büyük başarısıydı...

«Propagandanın zorunlu gelişmesi, Wellington House'ın gizli kalan teşkilâtından daha geniş ve daha tesirli bir kuruluşu gerektiriyordu. Çeşitli deneme ve teşebbüsler, bir doktrinden ve ruhtan yoksun olduğu için, başarı sağlıyamadı. Information (İstihbarat) Bakanlığı, müttefik ve tarafsız memleketlerde psikolojik bir hareket yaratmak göreviyle ,ancak 1918'de kuruldu. Düşman memleketlerde propaganda müdürlüğüne Lord Northcliffe getiriliyor... ve iç propaganda işi büyük kısmıyla «National War Aims Committee»ye bırakılıyordu. Nihayet 1918 eylûlünde bütün propaganda teşkilâtı Lord Northcliffe'in

başkanlığındaki Siyasî Propaganda Bürosunda toplandı ve böylece ancak zafere yakın tarihte propaganda çalışmalarını koordine etmek mümkün olabildi» (1).

Hükûmetlerin modern propaganda anlayışını kazanmaları ve geliştirmeleri için harpler gerekti. Devlet propaganda teşkilâtının, harp içinde olduğu gibi barış zamanlarında da göreve devam etmesi gereği ise, başlangıçta anlaşılamadı. Bir silâh sayılan propaganda, harp biter bitmez bir yana bırakılabiliyordu. Propaganda çalışmalarına barış zamanında da devam etme fikri ve ihtiyacı ancak, Birinci Dünya Harbinden sonra duyulmuştur: «Harbin son devresinde önemi tamamen anlaşıldığı halde, propaganda gene de, ancak harb ve düşmanlık için gerekli, geçici bir vasıta sayılıyordu... Ve harp sona erince, orduların terhisiyle birlikte propaganda bakanlıklarının ve servislerinin dağıtılması da pek olağan görülüyordu... Bununla beraber, barış andlaşmalarından yirmi yıl sonra ve tam bir barış içindeyken bile hükûmetlerin çoğu, harp sırasında dahi asla erişilmemiş bir yoğunlukta propagandayla meşguldüler. Öyle görünüyor ki gelecekte propaganda, barış zamanlarında da işleyecek ve bundan böyle dış politikanın vazgeçilmez bir unsuru haline gelecektir» (2).

Benim bu kitapta ele aldığım konu da, işte bu bakımdan, yani barış zamanında ve bir barış konferansı etrafında ,yabancı memleketlerde bir hükûmet tarafından girişilen propaganda çalışmaları olarak ilgi çekicidir. Harp içinde başlamış olan bu propaganda, düşmanlıklar sona erdikten ve barış masasına oturulduktan sonra, Yunan dış politikasının desteği ve tamamlayıcısı olarak devam etmektedir .

---

(1) — J. Driencourt: sözü geçen eser, s. 50-55. Ve Harold D. Lasswell'in «Propaganda Technique in the World War» isimli kitabı. New York, 1927. s. 18-25.

(2) — E. H. Carr: «Propaganda in International Politics» isimli kitap. Oxford, 1939, s. 12-13

BİRİNCİ KISIM

TARİHÎ ŞARTLAR

A. — YİRMİNCİ ASRIN BAŞINDAN İTİBAREN YUNANİSTANIN GELİŞMESİ

1919, dünya tarihinde önemli bir yıldır. Yunanistan bakımından da öyle... 1821'de hürriyet için ayaklanışından bu yana, yunan milleti için bu derece dolu ve mânâlı bir yıl olmamıştır denilebilir. 1919 Yunan cür'etinin çiçek gi bi açılıp, saçıldığı yıldır. Bu, 1909 ihtilâliyle siyasî iktidarı ele geçirdikten sonra, modern Yunanistan'ın en büyük devlet adamı Elefterios Venizelos'un liderliğinde ve Avrupa burjuvazileri örneğine uyarak şansını denemekte olan yunan burjuvazisinin cür'etidir. Yunanistanı Antant devletleri safında harbe sokmaya muvaffak olmuş, şimdi de kazanılan zaferden ölçüde faydalanmaya çalışmaktadır. Çökmekte olan Osmanlı İmparatorluğuna karşı Ege'yi bir "Yunan Denizi" haline getirmek istiyor. "İki kıt'aya uzanan ve beş denize açılan Yunanistan"ı gerçekleştirmek; bir ayağı Asyada, bir ayağı Avrupada olacak "Büyük Yunanistan"ı, Bizans Grek İmparatorluğunu yeniden yaratmak istiyor. Yunan burjuvazisi "Büyük İdeal"i (Megali İdea'yı) kendi hesabına gerçekleştirmek emelindedir.

Zaten Venizelos'un 1910'da iktidara geçişinden beri Yunanistan, Balkan harbleri sayesinde topraklarını bir misli büyütmüş, çoktan beri göz diktiği Selânik limanını da ele geçirmişti. Şimdi barış konferansında bahis konusu olan, Ege'nin iki kıyısındaki yunanlıları ve rumları bir araya getirmek ve yunan topraklarını bir kere daha bir misli büyütebilmekti.

Yunan topraklarını bir misli büyüten 1913 Bükreş anlaşmasından hemen sonra Venizelos, o zamanki içişleri

bakanı Emanuel Repulis'e "Şimdi artık gözlerimizi Doğuya çevirme zamanı geldi" diyordu.

Şu sözler de Venizelos'undur: "Gençliğimden beri ben Skiros adasını (ki Ege denizinin tam ortasındadır) Elenizmin coğrafi merkezi saymışımdır."

Bununla beraber Venizelos'un hak iddia ettiği bütün topraklarda rum ahali mevcuttu. Nitekim kendisine Yunanistan'ın hudutlarını Arnavutluğun içerlerine kadar uzatabileceğini ima eden İngiliz Hükûmetine Venizelos şu cevabı vermişti: "Yunanistan etnolojik alakası, yani ırk dayanağı olmıyan yere gitmez."

30 Ocak 1915 tarihli bir mektubunda Venizelos Kral Konstantin'e Anadolu hakkındaki düşüncelerini izah et-

ti ve Yunanistan'ın Küçük Asya'dan istediği toprakların «125.000 kilometre kareyi geçtiğini, yani Balkan harbleriyle bir misli büyümüş olan Yunanistan'a eşit olduğunu» belirtti. Büyük Yunanistan, 250.000 kilometre kareyi de geçecekti. Bununla beraber Anadolu'dan istenen ve toptan bir hesapla 1913 Yunanistan'ına eşit olan topraklar, elde bulunandan daha zengin ve daha verimli idi.

Avusturya-Macaristan'ın Atina'daki elçisi Baron J Von Szilassy, Viyana'ya gönderdiği 10 mart 1915 tarihli bir raporda Büyük Giritli hakkındaki düşüncesini (Venizelos giritlidir), şöyle ifade ediyordu: Venizelos talih yıldızına pek güveniyor, halbuki Bizans hayali onu kör etmiş».

10 ağustos 1920 de, Venizelos'un hayallerini büyük ölçüde gerçekleştiren Sevr andlaşmaları imzalanınca Yunan Meclisi 7 eylül 1920 günü şu karar suretini kabul etti: «Yunan âlemi Elefterios Venizelos'u, Yunanistan'ın hâdimi, vatanın kurtarıcısı ve koruyucusu olarak selâmlar».

Büyük Yunanistan'ın gerçekleştiği o gün, milletvekilleri önünde konuşan Meclis Başkanı Sofulis şöyle diyordu: Bugün Yunan bayrağının dalgalandığı her yerde ne zalim ne de mazlum vardır. Yunan bayrağı altında, grek

ler, müslümanlar, museviler ve bizimle birlikte yaşıyacak bütün diğer halklar tek ve bölünmez bir vatanın hür vatandaşları olarak, eşit hak ve vazifelerle, yanyana oluşturacaklardır. Yunanistan, müslümanlara, daha evvel hiç bilmedikleri hürriyeti, ömürleri boyunca hayal bile etmedikleri adaleti sağlıyacak ve bütün bu nimetlerden başka Yunanistan, onlara medeniyetin ışığını getirecektir. (Büyük Şefi) göklere çıkaran Meclis Başkanı konuşmasına Venizelos hakkında şu sözleriyle son verdi: "Bütün Yunanistan hayranlık ve gururla, aşk ve şükranla adınızı takdis ediyor ve gelecek asırlar boyunca da yaşıyanlarrın sesiyle, ölülerinin ruhuyla takdis etmekte devam edecek. Bundan böyle Büyük Yunanistan ve Elefterios Venizelos isimleri aynı anlama gelen iki kelime olacaktır."

Venizelos iktidara gelişinden beri hayalini gerçekleştirmek için tamamen Büyük Britanya'ya dayanmıştı. Bu düşüncesini defalarca belirtti ve çeşitli vesilelerle izah etti. İşte 1 mart 1915 tarihli mektubunda Kral Konstantin'e yazdıkları: «Majesteleri benim, hayli büyümüş Yunanistan'ın İngiltere ile sıkı münasebet hâlinde kalmasına dair düşüncelerimden, öteden beri haberdardırlar. İngiltere hiç şüphesiz büyük devletler arasında en kudretli olanıdır Aynı zamanda **Doğu Akdenizdeki menfaatleri bizim menfaatlerimizle mükemmelen bağdaşabilecek devlettir.** Binaenaleyh bu bölgedeki menfaatleri konusunda Yunanistan'a güvenebileceği ve dayanabileceği kanısına varırsa milli ideallerimizin gerçekleşmesinde bize, bütün diğer büyüklerden daha yararlı olabilecektir. Bu görüşe uygun olarak Majesteleri, 1914 ocağında Londra'ya yaptığım seyahat sırasında bendelerine, Sir Edward Grey ile görüşme konusunda salâhiyet vermişlerdi». Daha ileride şöyle devam ediyor: «Rusya ile Fransa arasındaki anlaşmazlık ne olursa olsun, İngilterenin yalnız kalsa dahi barış şartlarını diğerlerine istediği gibi kabul ettireceğine olan sarsılmaz inancımı harbin başından beri muhafaza ettiğimi

de Majesteleri, keza bilmektedirler». Biraz aşağıda Yunanistan'ın İngiltere safında harbe girmekle elde edeceği kazançları belirterek, Venizelos şöyle diyordu: «1913 ocağında Londra'da Maliye Bakanı Lloyd George, Denizcilik Bakanı Winston Churchill ve bendeleri arasında geçen görüşmeleri de bilen Majesteleri için, bu şartlar altında, İngiltere tarafından **Kıbrıs'ın da Yunanistan'a terkedileceğini kabul etmek hiç de aşırı bir iyimserlik olmıyacaktır**». Bütün «Megali İdea» taraftarlarının ve bu arada Venizelos'un da hayali olan İstanbul konusunda da yunan başbakanı, ingiliz politikasına güveniyordu. Nitekim, Rusya'nın İstanbul'u ele geçirmesini ve Ege Denizine inmesini İngiltere son dakikada mutlaka önliyecektir ,diye düşünüyordu. Zira Yunanistan'dan gayrı İstanbul üzerinde hak iddia eden tek devlet Rusya idi.

Nitekim, Yunanistan'ın Londra Büyükelçisi Yani Yenadyüs 20 şubat 1915 tarihli telgrafında, İngiliz Maliye Bakanı Lloyd George'un kendisine şunları söylediğini kaydediyor: «**İngiltere gibi Fransa da, harbin sonuna doğru «Şark Meselesi»nin çözümünü Rusya'nın keyfine bırakmamak gerektiğine inanmaktadır**».

İşi karıştırmamak ve Rusya'nın el koymasını önlemek için Venizelos, İstanbul'un ve Boğazların milletlerarası bir duruma getirilmesi tezini savunuyordu (1).

20. asır Yunan tarihinde 1919 ihtilâli bir dönüm noktasıdır. Bu ihtilâlin sosyal bakımdan önemi, venizeloscu gözüyle bu devrenin en ciddî ve parlak bir etüdü sayılan «1910-1920 Yunanistan'ı» isimli eserinde Yorgi Vantiris ta-

---

(1) — Krala yazdığı 1 Mart 1915 tarihli mektuptan. 1920'de Sevr andlaşması imzalanır ve İstanbul türklere bırakılırken «Lloyd George ile Venizelos arasında, o ana kadar pek de önemli görünmiyen Kemal'in karşı koyma hareketi devam ettiği takdirde, Yunan ordusunun İstanbulu işgal edeceğine dair anlaşmaya varılmıştı». (Vantiris' in «1910-1920 Yunanistan'ı» adlı kitabı. Cilt II, s. 388).

rafından belirtilmiştir. 1929-1931 yıllarında kaleme alınmış olan bu çok önemli eserin yazarı Venizelos'un yakın dostu ve hararetli bir taraftarıydı.

«Burjuvazinin yükselişi» başlığını taşıyan eserin birinci kısmında Vantiris, burjuvazi ile şeflerinin, kendi deyimi ile (önder)lerinin methiyesini yaparak «20. asrın şafağında Yunanistan, başında hür burjuvalar olduğu halde ilerlemeye başlamıştı» diyor.

«Hür yunan burjuvası topluluğun yüzeyinde 1800-1890 arasında belirdi... 1900'den sonra burjuvazinin yükselişi açıkça görülür duruma geldi. Burjuvaların ekonomik bağımsızlık anlamı yanında gelişen kültürel kalkınmaları siyasî hâkimiyet iradesini de yaratacaktı. Bu kendiliğinden bir hareketti: burjuva sınıfının çıkarları en tesirli şekilde bu yoldan gerçekleşebilecekti». «Ekonomik kuvveti ağır ağır ellerinde topladıktan sonra, idareci sınıfı iterek siyasî iktidarı da ele geçirmek istemeye başladılar».

1919'a kadar Yunanistan'da iktidar «İhtiyar partiler» in politikacıları tarafından temsil edilen aristokrasinin elindeydi. Ve «oligarşi (iktidarı elinde tutan zümre) azınlıkta olan burjuvaziyi tesirsiz hâle getirmek için köylü çoğunluğunu ustalıkla kullanmaktaydı».

İhtilâlden sonra, 1910'da Venizelos'un liberal partisi kuruldu ve memleketi bu parti idare etmeye başladı. Vantiris liberallerin şefini şöyle anlatıyor: «Venizelos burjuva sınıfında bugünü gördü ve Yunanistan'ın yarınını onlara emanet etmeye çalıştı. Bu bakımdan o, yunan burjuvalarının ilk şefidir».

Yunan burjuvazisi büyük çoğunluğu ile ve çıkar birliği bakımından fransız ve ingiliz burjuvazisine bağlıydı. Ayrıca Yunanistan dışında, Fransada, İngilterede, Hindistan, Mısır gibi Büyük Britanya sömürgelerinde, Afrikada, Amerika Birleşik Devletlerinde ve bütün dünyada yerleşmiş pek çok yunan iş adamı vardı. Bu duruma Yunanistan'a yatırılmış olan ingiliz ve fransız sermayesinin var-

lığı da eklenince, Venizelos'un niçin daima İngiltere'den yana olduğu ve niçin, Merkez Devletlerine karşı Antant Devletlerini tutmakta hiç tereddüt etmediği daha iyi anlaşılacaktır (1).

Yunan burjuvazisi üç sahada gelişmekteydi: a) Yunanistan içinde; b) Yabancı ülkelerde; c) Türkiye'de ve daha çok İstanbul ile İzmir'de.

Vantiris 1910-1920 devresini şöyle bir izaha bağlıyor: «1909 ihtilâli burjuvaları idareci sınıf durumuna getirdi ve iktidara yerleştirdi. 1915-1917'de burjuvalar oligarşik bir hükûmet darbesiyle devrildi. 1920 kasım seçimleri burjuvaların siyasî yıkılışının tam ifadesi oldu. İstatistiklerin tartışma götürür tarafı yoktu: Şehirlerde oturanların aksine köylülerin hemen de hepsi, liberal burjuvalar hükûmetine karşı oy kullanmışlardı. Toprağa bağlı çoğunluk eski oligarşi efendilerine dönmeyi tercih etmişti».

---

(1) — 30 aralık 1918 günü barış konferansına verdiği muhtırada Venizelos'un ileri sürdüğüne göre, o tarihte Yunanistan'ın ve barış konferansında Yunanistan'a verilmesi istenen komşu toprakların dışında kalan ülkelerde 1.000.000 kadar yunanlı yaşıyordu; bunların 150.000'i Mısır ve diğer Afrika memleketlerinde, 450.000'i Kuzey ve Güney Amerika'da ve 400.000'i Güney Rusya'da idi. Demek ki dışardaki Yunanlıların büyük çoğunluğu Antant Devletlerinin topraklarında yaşıyordu. Üstelik Türkiyedeki rumlara Alman'ların ve bilhassa Liman Von Sanders Paşanın teşviki ile eziyet edildiğine inanılıyor ve Berlin'e karşı hiç de sempati beslenmiyordu.

B. — YUNANİSTAN'IN BARIŞ KONFERANSINDAN İSTEKLERİ

Yunanistanın toprak talepleri toplu bir şekilde ve resmen, 30 aralık 1918 günü Barış Konferansına Venizelos tarafından verilen, aynı zamanda ingilizce ve fransızca olarak da yayınlanmış, bir muhtırayla açıklanmış oldu. Venizelos ve diğer yunan idarecileri bundan sonra, taleplerini ifade ve izah için, nutuk ve basın konferansı gibi fırsatları hiç kaçırmadılar. 1919 yılı boyunca, ingilizce ve fransızca olarak yayınlanan sayısız broşürlerde de aynı istekler tekrarlandı.

Bu istekler Venizelos'un muhtırasında şöyle açıklanmıştı.

a) Yunanistan'ın kuzey-batısında: Kuzey Epir (Veya Güney Arnavutluk).

Yunanistan Arnavutluk'tan hemen de bütün Epir'i, yani tamamı 230.000 olan nüfusun 200.000'inin yaşadığı bölgeyi istiyordu. Venizelos'un iddiasına göre, biribirine ayrılmaz şekilde karışmış olan bu halkın 120.000'i yunanlı, 80.000'i de arnavuttu. Venizelos şöyle diyor: «Evet, bu halk karışıktır, ama mutlaka Yunanistana bağlanmalıdır. Zira [redacted] Arnavutluğun, yabancı bir devlet himayesi olmadan bağımsız bir devlet olarak yaşaması imkânsızdır. Sözü geçen halkın, şimdiye kadar asla hür bir hükûmet kuramamış olan Arnavutluğa değil, hür bir siyasî hayata sahip bulunan Yunanistana bağlanması tabiîdir. Söz konusu yunan halkının önemli kısmının anadil olarak arnavut dilini konuşmakta oluşu ve bu yüzden arnavut aslından

geldikleri itiraz olarak öne sürülebilir. (Herhalde yunan asıllı bu topluluğun tamamı ortodoks hıristiyandır). Ne var ki müttefik devletlerin demokratik anlayışı millî vicdan dışında bir milliyet ölçüsünü kabule müsait değildir Irk ve dil ölçülerini ölçü olarak ancak cermen anlayışı kabul edebilir.» Venizelos ilâve ediyordu: «Kaldı ki yunan donanmasındaki tayfalardan çoğunun anadili de arnavutçadır».

b) Trakya:

Türkiye kesiminde Trakya iki vilâyeti kapsar: Edirne ve İstanbul vilâyetleri. Trakya'da bulunan şehirler şunlardır: Üsküdar, İstanbul, İstanbul'a bağlı Çatalca, Kırkkilise (Kırklareli), Tekirdağ, Gelibolu, Edirne, Dedeağaç ve Edirne'ye bağlı Gümülcine.

Trakya ile Makedonya arasındaki sınır çizgisi Karasu çayıdır ve bu su, Barış Konferansı açıldığı sırada Yunanistan'ın da sınırını teşkil etmektedir.

Trakya ayrıca Doğu ve Batı diye iki kısma ayrılmaktadır. Meriç ve Tunca nehirleri iki Trakya'nın sınırıdır. Konferansın açılışı sırasında Dimetoka'nın dahil bulunduğu Türkiye'ye ait olan küçük bir kısım dışında kalan bütün Batı Trakya Balkan harblerinden beri Bulgaristan'a ve Tırnova ile Agatapolis'in dahil bulunduğu bir kısmı Bulgaristan'a ait olmak üzere bütün Doğu Trakya Türkiye'ye ait bulunmaktadır. Yunanlıların bulgarlardan ve türklerden alınıp kendilerine verilmesini istedikleri, işte bu iki Trakya'dır.

Venizelos İstanbul'u da içine almak üzere, Trakya nüfusuna dair şu rakamları veriyor: 730.822 rum, 957.425 türk, 112.174 bulgar, 183.253 ermeni, 65.821 mûsevi ve 151.151 diğer milletler (1).

---

(1) — İstanbul, Anadolu ve Rumeli yakalarıyla 1.173.673 nüfusu barındırmaktaydı. Üsküdar hariç İstanbul yakasında yaşıyan 841.168 kişiden 235.215'i rum, 308.733'ü türk, 122.730'u ermeni, 38.791'i musevi, 4.331'i bulgar ve 131.308'i diğer milletlerdendi.

Demek ki bütün nüfusu 2.200.646 olan Trakya'da hiç bir millet, hele bulgarlar mutlak çoğunluğu teşkil etmiyordu (1).

Venizelos teorik olarak İstanbul'u da istemekle beraber (Muhtırada «tabiî çözüm yolu İstanbul'u vilâyet çevresiyle birlikte Yunanistan'a bağlamaktır» diyor), milletlerarası bir hâl şekli lehine bu talebinden vazgeçeceğini şöyle belirtiyor: «Boğazlara sahip olmanın milletlerarası büyük önemi bulunması sebebiyle, İstanbul, bu Boğazlarla birlikte Milletler Cemiyeti'nin himayesinde ve milletlerarası bir devlet hâline konulması için lüzumlu hinterlandı teşkil etmektedir (2).

Kuzeyde Bulgaristan'la Trakya hududu konusunda Venizelos tabiî bir sınırdan bahsetmekte, böylece bütün Trakya'nın Yunanistan'a bağlanmasını istemektedir.

Batı Trakya bakımından bu «tabiî sınır» sonunda Yunanistan'a verilmedi. Bahis konusu olan Arda'nın akıntısını takip etmekti. Halbuki sınır çizgisi daha güneyden geçirildi. Ama Yunanistan bu isteğinden vazgeçmediğini 1945'te bir kere daha belli etti. 1946 Paris Konferansına hazırlanan Yunan Dışişleri komisyonunun üyesi, eski başbakanlardan Gonatas, mağlûp Bulgaristan'a karşı Yunan-Bulgar hududunun daha kuzeye çekilmesini bir kere daha talep etmekte ve «güvenliğimiz için olduğu kadar.

---

(1) — Venizelos'un ileri sürdüğü istatistikler, 1912'de İstanbul'daki Fener Patrikhanesi tarafından yapılmıştır. Yunan Başbakanının Anadolu nüfusuna dair verdiği rakamlar da aynı kaynaktan alınmış ve Venizelos kaynağının Fener Patrikhanesi olduğunu ,ayrıca Türk resmî makamlarının Trakya'ya dair 1894 tarihli istatistiklerinden de faydalandığını 27 eylûl 1919 tarihinde Başkan Wilson'a yazdığı uzun mektupta belirtmiştir.

(2) — Venizelos Kral Aleksandr'a yazdığı 25 eylûl 1918 tarihli mektupta şöyle diyor: «İstanbul'u almak hususundaki vaadimi unutmadım Majeste... Şehir (Yunanlılar İstanbuldan çoğu zaman böyle bahsederler) bizim olacaktır».

vaktiyle bu bölgede bulgarlar tarafından kovulmuş olan yunan halkı yaşadığı için de, sınırın yeteri kadar kuzeye çekilmesi gerekir» demekteydi. 10 şubat 1947'de Bulgaristan'la barış andlaşması imzalandı; ama Yunanistan'ın bu isteği gene yerine getirilmedi.

Bulgaristan'ın ekonomik menfaatlerini korumak için «Yunanistan bu memlekete Ege denizinde ticarî bir kapı açmaya hazırdır».

Daha sonra Venizelos Bulgaristan'ın Balkan tarihindeki yerini uzun uzun söz konusu etmekte ve «Balkanlarda, Prusya'nın Avrupa sahnesinde oynadığına benzer bir role özenen» bu memleketi parlak bir şekilde suçlamakta ve Bulgaristan'ın Batıda, uzun müddet büyük devletlerin güvenini kazanmış olmasını hayretle kaydetmektedir.

c) Batı Anadolu ve Pontus

P o n t u s . — Venizelos raporunda Pontus deyimini kullanmıyor. [redacted] 1956 da Atina'da yayınlanan Pavlidis'in «Pontus Cumhuriyeti nasıl ve niçin başarıya ulaşamadı» isimli eserinde şöyle deniyor: «[redacted] Bütün Pontus 70.000 kilometre karelik bir sahayı kaplar. Birinci dünya harbinden önce burada 800.000 rum ,450.000 müslüman ve 750.000 de kürt, ermeni, acem, lâz, çeşitli hıristiyanlar, biraz mûsevi ve pek az da avrupalı olmak üzere iki milyonluk bir nüfus barınmaktaydı.

Pavlidis bu istatistikleri, Pontus liderlerinden marsilyalı bir rum olan Konstantinidis'in verdiği rakamları düzeltmek suretiyle elde ettiğini belirtiyor. Halbuki Venizelos'un muhtırasında kaydettiği rakamlarla karşılaştırıldığı zaman, onun da mübalağa ettiği görülmektedir.

Makkas'ın 1919 da Paris'te yayınladığı «Anadolunun

Yunanlılığı» isimli kitabında belirtildiğine göre Venizelos Pontus'a dair şu rakamları vermiştir (1):

Trabzon vilâyeti	353.533 rum
Sivas vilâyeti	99.376 »
Kastamonu vilâyeti	24.919 »
	477.828 rum

Makkas kitabında Türk nüfusu da kaydediyor:

Trabzon vilâyeti	957.866 türk
Sivas vilâyeti	839.514 »
Kastamonu vilâyeti	938.435 »
	2.735.815 türk

Sınırları böylece çizilmiş olan Pontus, demek ki Sinop, Samsun ve Trabzon vilâyetlerini içine almaktadır Venizelos'un verdiği 400.000 rakamına Güney Rusya'ya yerleşmiş olan, büyük çoğunluğu Pontus asıllı rumları da eklemek gerekir.

Pontus bölgesiyle ilgili olarak Venizelos muhtırasında şunu söylüyor: «Ermeni eyaletleri ile Rus Ermenistanı, Milletler Cemiyetine bağlı büyük bir devletin man-

(1) — Yunan başbakanı muhtırasında ileri sürdüğü rakamları nereden aldığını bildirmiyor. Makkas, aynı rakamları tekrarladığı kitabının 77. sayfasında 1912 tarihli Türk istatistiklerinden faydalandığını iddia ediyor. Aslında söz konusu olan Fener Patrikhanesinin 1912 tarihli istatistikleridir. Venizelos On'lar Komisyonu önünde bu konuda şu açıklamayı yapmıştır: «Anadolu nüfusu için yapılmış hiçbir resmî istatistik yoktur. Orada yaşıyan her millet kendine bir nüfus yakıştırmakta ve bunlar bir araya getirilince ortaya astronomik rakamlar çıkmaktadır. Şimdi vereceğim istatistiklerin doğruluğunu temin ederim. Bunları ben Fener Patrikhanesinden aldım. Buna göre sözü geçen bölgede 100.700 rum yaşamaktadır.»

Başkan Wilson «Müslüman ahaliye ait rakamların Fener Patrikhanesinden mi, yoksa resmî Türk kaynaklarından mı alındığını» sormuş, Venizelos şu cevabı vermiştir: «Yunan din adamlarından! Ama onların da resmî türk istatistiklerinden faydalandığı kanaatindeyim.»

dası altında konulmak üzere bağımsız bir devlet hâline getirilmelidir. Trabzon vilâyeti de bu ermeni devletine bağlanabilir. Böylece 350.000 kişilik kesif rum topluluğu kendi sınırları içinde Türk idaresinden bundan böyle kurtulma imkânına kavuşmuş olacaktır. Aynı şekilde, 70.000 rumu ve mühim sayıda ermeni ahaliyi barındıran Adana vilâyeti de, daha haklı sebeplerle bu Ermeni devletine dahil edilebilir.»

Görüldüğü üzere Venizelos sadece Trabzon vilâyetinden bahsetmekte, ayrıca bir Pontus Cumhuriyetinin kurulmasını talep etmemekte, fakat, hattâ bir Rum-Ermeni konfederasyonu dahi olmasını istemediği bağımsız Ermeni devletinin Pontus rumlarını idaresi altına almasını istemekle yetinmektedir.

B a t ı A n a d o l u . — Venizelos'un «Batı anadolu» dan maksadı İzmir ve Bursa vilâyetleri ile Çanakkale ve İzmit sancaklarıdır.

Batı Anadolu şehirleri arasında şunları da sayalım: Marmara kıyısında İzmit, Mudanya ve Bandırma; Ege kıyısı boyunca Ayvalık, İzmir, Efes, Bodrum, Marmaris ve Fethiye. İçeriye doğru, gene kuzeyden güneye, Bursa, Balıkesir, Edremit, Bergama, Manisa, Aydın, Nazilli, Denizli ve (Sir Basil Zaharof'un doğum yeri olan) Muğla. (1)

Batı Anadolu aşağı yukarı Karadeniz'den Antalya körfezine, kuzeyde İzmit'in doğusundan, güneyde Antalya körfezinin batısından geçmek üzere çizilecek bir çizginin batısında kalan bütün bölgedir.

Venizelos, kendi ifadesine göre 1.013.195 rumun yaşadığı bu Batı Anadolu'nun tamamını istememektedir. (2)

---

(1) — Bütün bu şehirler arasında, diğerleriyle kıyaslanamıyacak kadar önemlisi İzmir'dir. Paris konferansındaki Amerikan delegesi W. L. Westermann'ın ifadesiyle «İzmir şehri ve limanı, Anadolu'nun ağzı, burnu ve gözleridir.»

(2) — Bütün Anadolu'da 1.694.000 rum.

Talep edilen yerler şunlardır: «Bursa vilâyetinin bir kısmı (Balıkesir, Edremit ve Ayvalık'tan geçerek İzmir'den gelen tren yolunun Marmaraya açılan ucundaki Bandırmayı da içine almak üzere) Balıkesir Sancağı ve hemen de tamamen Türk olan Denizli sancağı hariç, Aydın vilâyeti.

Demek ki Bursa vilâyetinin doğu kısmını teşkil eden Bursa şehri ile Mudanya «kurulacak Türk devletine bırakıldığı gibi, bağımsız Çanakkale ve İzmit sancakları da milletlerarası bir devlet hâline getirilmesi düşünülen İstanbulun kaderine bağlanmaktadır.»

Venizelos'un istediği kısım, kuzeyde Bozcaada'dan güneyde Meis adasına kadar uzanan Ege sahili ile Marmara'ya bir pencere açan Bandırma limanıdır.

Talep edilen bu bölgede 818.221 rum, 1.017.398 türk 80.000 musevi ve yabancı, 23.500 ermeni ve 2000 bulgar yaşamaktaydı. Demek ki türk ahali az farkla mutlak çoğunluğu teşkil ediyordu.

Ancak Venizelos raporunda diyordu ki: «Coğrafî ve iktisadî bakımdan Anadolu'nun devamı sayılması gereken İmroz, Bozcaada, Midilli, Sakız, Sisam, Nikarya, Rodos, Oniki adalar ve Meis adalarının hemen tamamı rum olan nüfusu da (ki 1912 de bu adalarda 370.138 ruma karşılık 24.652 türk yaşamaktaydı) yukarıdaki rakamlara eklendiği takdirde, o zaman bu bölgede 1.188.359 rum ve1.042.050 müslüman bulunduğu» ayrıca 100.000 kadar musevi, ermeni, bulgar ve diğer yabancılar yaşadığı meydana çıkar ki, bu durum çoğunluğun gene küçük bir farkla rumlarda olduğunun kabulünü gerektirir.

Venizelos'un adalar nüfusunu Batı Anadolu nüfusuna ekleme talebini doğrulayan bir hâdise de, 1914'te Türklerin Meis ve Midilli adalarının Yunanistana verilmesine, bu adaların Anadolunun ayrılmaz bir parçası olduğunu öne sürerek karşı durmuş olmalarıdır. 1914'ten itibaren Anadolu ve Trakyada başlıyan rum katliâmının

kaynağında da, bu adalar meselesi vardı. Venizelos'un yaptığı demek ki, türklerin bir iddiasını ele almaktan ibarettir. (1)

Yukarıdaki rakamları tam değerlendirmek için, talep edilen Anadolu topraklarında yaşıyan 818.221 rumdan 449.044'ünün İzmir şehrinde bulunduğunu ve buna karşılık İzmir'in türk nüfusunun 219.494 olduğunu kaydetmek gerekir. Demek ki Anadolu rumlarının yarısı İzmire yerleşmiş durumdadır. İzmir sancağı içinde, merkez ilçesi olarak İzmir'in nüfusu 416.494'tür, ki bunun da 243.879'u rum, 96.250'si türk, 51.872'si yabancı, 16.450'si musevi, 7.628'i ermeni ve 415'i bulgardır.

Venizelos bu Batı Anadolu bölgesinin «Coğrafyası ve tarihiyle, Anadolu'nun bütününden ayrı bir kısım teşkil ettiği» iddiasındadır. Bu fikrine destek olarak alman coğrafyacısı Philippson'un 1915'te yayınlanan «Reisen und Forschungen im Westlichen Kleinasien» isimli kitabını gösteriyor.

Yukarıda verilen istatistikler 1914 den öncesine aittir. Halbuki 1919 da Trakya'da olduğu gibi Anadolu'da da nüfus durumu değişmiştir. Nitekim Venizelos «dünya harbi boyunca 700.000 ermeni ve 300.000 rum imha edilmiştir, diyor. Nasıl olur da konferans heyeti, durumlarında bazı değişiklikler olacağı vaadi ile bu talihsiz insanları yeniden Osmanlı boyunduruğu altına sokabilir?

---

(1) — Venizelos On'lar Konseyinde «Meis, Midilli ve Sisam adaları Balkan Harbinden sonra her ne kadar Yunanistan' verilmişse de, diyordu; Türk hükûmeti bu adalar halkının yunan vatandaşı olduğunu kabule asla yanaşmamıştır. Adalarla Anadolu arasında ekonomik ilişkiler pek sıkıdır ve pek çok adalının Anadolu kıyısında da toprakları vardır».

Ne var ki Venizelos'un bu iddiası reddedilecekti. Kendisi de «Bu teklif reddedildi, diyor; böyle olunca pek çok yerde rum çoğunluğun varlığı da kabul edilmedi. Komisyon raporunda, İzmir'in güneyindeki bölgenin bize verilmeyişinin sebebi de budur».

Şunu da hatırdan çıkarmamak gerekir ki, 1914-1918 yılları arasında 450.000 rum, Türk Hükûmeti tarafından kovulmuş ve geçici olarak Yunanistan'a sığınmak zorunda kalmıştır. Yüzbinlercesi de kıyı bölgelerinden iç Anadolu'ya sürülmüş, orada bunların çoğu ölmüştür. Hayatta kalanların yuvalarına ve zorla ellerinden alınmış olan topraklarına yeniden kavuşabilmeleri için tek çâre, Osmanlı hâkimiyetinin ortadan kaldırılmasıdır.»

Yunan Başbakanı Orta Anadolu'da, yeni Türk Devleti sınırları içinde kalacak «yüzbinlerce» rumun kaderini tâyin için türk ve rumların mübadelesini de teklif etmektedir: «Barış andlaşmasıyle Türk Hükûmeti kendi topraklarında yaşıyan ve elenleşmiş Batı Anadoluya göç etmek istiyen rumların gayrimenkullerini satın almayı yüklenecektir; Batı Anadolu'dan Orta Anadolu'ya geçmek istiyen Türkler için de Yunan hükûmeti aynı şeyi yapacaktır. Böylelikle karşılıklı olarak gönüllü bir göç sistemi kurulacak ve bir kaç yıl içinde türk topraklarında sadece müslüman ahalinin kalması sağlanabilecektir.»

d) Rodos ve Oniki Adalar. Kıbrıs, İmroz, Bozcaada ve Meis.

Çanakkale boğazının ağzında ve 1918'den beri türk olan İmroz ve Bozcaadayı da, Venizelos, bir parçasını teşkil ettiği iddiasıyla ve Batı Anadolu ile birlikte istemektedir. Şu rakamları o veriyor: İmroz'da 8.125 ve Bozcaada'da 3.752 rum.

Rodos ve Oniki adalar: Rodos Oniki adalar gurubunun en önemlisidir. Bütün bu adalarda 102.727 rum yaşamaktadır. Adalar 1918 de Türkiyeye bağlıdır, ama 1912 den beri 1915 Londra andlaşmasının vaadine de dayanan italyanların işgali altındadır. Venizelos tamamen Yunanistan'a ait olduğu ve Anadolu'nun ayrılmaz parçalarını teşkil ettiği iddiasıyle bu adaları da istemektedir.

Meis: On bin rumun yaşadığı küçük bir adadır. 1918

de Türkiye'ye bağlıdır, idare bakımından 12 adalara dahildir, ama 1915 ten beri fransız işgali altında bulunmaktadır. Venizelos yukarıdaki sebeplerle bu adayı da istemektedir.

Kıbrıs: Türkiye'nin harbe girmesi üzerine 5 kasım 1914 tarihinde İngiltere'nin el koyduğu Kıbrıs'ta 298.000 olan genel nüfusun 235.000 i rumdur .

Kıbrıs konusundaki isteklerinde yunan başbakanı son derece ihtiyatlıdır. Bunun sebebini anlamak da kolaydır. Diğer bütün yunan taleplerini desteklemesi beklenen büyük dost İngiltere'yi ürkütmemek bahis konusudur. Kaldı ki Venizelos bu ada için de Lloyd George' un Yunanistan hesabına uygun niyetler beslediğini bilmektedir. Bu sebeple muhtırasında Kıbrıs'tan bilhassa bahsetmemiştir. Şu kadarını söylüyor: «Adalar konusuna gelince, hepsi binlerce yıldan beri grektir ve bu yüzden hepsinin Yunanistan'a geri verilmesi gerekir. Balkan harpleri sırasında stratejik sebeplerle bunlardan bir kısmının Yunanistan'a verilmeyişini mazur gösteren şartlar bugün mevcut değildir.»

Bu cümle elbette değişik şekilde yorumlanabilir. Ancak Venizelos'un ne demek istediği, 3 şubat 1919 toplantısında, On'lar Konseyindeki konuşması da dikkate alınırsa, açıkça anlaşılacaktır: «Kıbrıs adası konusunda kesin bir talepte niçin bulunmadığımız suali akla gelebilir. Bunu yapmayışımızın çeşitli sebepleri vardır. En önemlisi, elli yıl önce İyonya adalarını vermek suretiyle Yunan Krallığının büyümesine yardım eden ilk devlet niteliğini kazanan, ve harp sırasında Kıbrıs'ı Kral Konstantin'e teklif etmiş olan İngiltere'nin sonunda Kıbrıs'ı da Yunanistan'a verecek kadar lütufkâr davranacağına inanmakta oluşumuzdur. Kısası, Yunanistan Kıbrıs, Rodos, Meis, Oniki adalar, İmroz, Bozcaada dahil olmak üzere bütün doğu Akdeniz adalarını istemektedir.»

C. — 1919'DA, BARIŞ KONFERANSI DEVAM EDERKEN, YUNANİSTANIN İÇ DURUMU

Birinci Dünya Harbi Yunanistan'ın iç işlerine «anlaşmazlık» ve iç savaş getirmişti. Birara memleket, venizeloscu Selânik ve konstantinci Atina hükûmetleri olarak ikiye ayrıldı. Yunan milleti için Dünya Harbiyle birlikte açılan bu feci devreye yunanlılar «O Dihasmos» (anlaşmazlık devresi) adını vereceklerdi.

Venizelos Barış Konferansına katıldığı sırada, venizelosçular ve konstantinciler diye biribirinin gözünü oymıya çalışan iki kampa ayrılmış bir memleketi temsil etmekteydi. 1917'den beri Yunanistanın birliği ancak zor kullanarak sağlanabiliyordu. Ve işte bir 14 kasım 1920 günü, bu birliği zorla da olsa kuran Venizelos, seçimlerde ağır bir başarısızlığa uğradı. Batıda bu netice o derece beklenmiyordu ki, büyük bir şaşkınlığa yolaçtı. Nasıl olur da barış konferansında memleketi için bunca şey elde etmiş, cebinde bir Sevr andlaşmasıyla Yunanistana muzaffer dönmüş bir insan, nasıl olur da böylesine bir dâhi, kendi milleti tarafından bir seçim hezimetiyle mükâfatlandırılmaya lâyık görülebilirdi? (1) Halbuki, bu başarısızlığa sebep olanların başında da, gene batılılar vardı. Yunan halkının nankörlüğüne pek şaşan Raymond Poincaré, aşırı bir hafiflikle, şunları ilâve etmekten de geri durmuyor: «Yunanistanın iç işlerine karışmanın, bir takım hassas diplomatlarca, affedilmez bir hatâ sayıldığını

---

(1) — Yunan başbakanının kıymeti bütün Batıda kabul edilmişti. Onun en büyük hayranı da hiç şüphesiz, sonradan Venizelos için «Perikles devrinden beri Yunanistanda yaşıyan en büyük devlet adamı» diyecek olan Lloyd George idi.

çok iyi biliyorum. M. Jonnart Müttefiklerin temsilcisi olarak Yunanistana gidip, hain kralı ustaca devirdiği sırada, bu endişeler bizi asla tedirgin veya rahatsız etmedi.» Böyle bir müdahale, sadece hassas diplomatların gözüyle hatâlı değil, şerefi lekelenen bir millet için, hatâdan çok daha fazla bir şeydi.

Bu konuda venizeloscu Vantiris şöyle düşünüyor: «Antant devletlerinin (Kralı zorlama bahanesiyle de olsa) Yunanistanı silâhsızlandırmak için giriştikleri hareket, bir tahrik ve hafiflik örneği olmakla kalmıyor, bu şartlar altında bir sersemlik şaheseri hâlini alıyordu.»

Ve 1917 haziranında Kral Konstantin'in müttefikler tarafından devrilişi konusunda da Vantiris:

«Aslında, diyor: Jonnart'ın gemileri ve kuvvetleri Atik kıyılarına gelmeden önce, Atina devleti ve Konstantin zaten milletçe devrilmişti. Kral ve yakınları, politikalarının iflâs ettiğinin farkındaydılar. Belki de bir çıkar yol arıyorlardı. Fransız komiserinin ültimatomu onlar için beklenmedik bir ümit kapısı oldu. Ama bu durum bütün açıklığıyla ortaya çıkmalı ve gerçek bütün yunanlılarca anlaşılmalıydı. Selânik hareketi, derhal ve kuvvet kullanarak, Atinadaki merkezî iktidarı devirecekti. (Venizelos ısrarla bu şekli öne sürmüş, ama müttefikler venizeloscu kuvvetlerin Atina rejimine karşı harekete geçmesine asla razı olmak istememişlerdi.) Halbuki o ancak bu yoldan, ileride yeni kargaşalığa meydan kalmıyacak şekilde duruma hâkim olabilir, hareketin bir iç ayaklanma olduğu münakaşa götürmez hâle gelir ve Venizelos hareketinin yabancıların desteğiyle gerçekleşebilen, sun'i bir hareket olduğuna dair rakiplerinin devam edecek iddialarını peşinen çürütebilirdi.» Daha sonra Venizelos şöyle diyecekti: «Durumu samimiyetle gözden geçiren herkes, Selânik hükûmeti için, çürük Atina hükûmeti rejimini devirmenin, askerî bir gezintiden öte önemi bulunmadığını teslim edecektir.» Eğer dış müdahale olmasaydı

da, Venizelos'un Atina üzerine kendi kuvvetleriyle yürümesine müsaade edilseydi, «Sevr andlaşması imzalandığı tarihten üç yıl önce baltalanmamış olacaktı.»

Vantiris şu neticeye varıyor: Kral memleketten sürülmek üzere bir gemiye bindirilirken aristokratlar «Onun mendillerini ve şahsî eşyasını aralarında paylaşmakla meşguldüler.» Ama «o an başlayan devreye hükmedecek olan, Sarayın, sosyal ve politik fırsat düşkünü bu parazitleri değildi. Kralı Atik yarımadasının köylüleri, Kalamoslu balıkçılar, çobanlar, kadınlar ve çocuklar, samimî bir şekilde uğurlamışlardı. Başlayan devrenin özelliğini işte bunların kederi, bağlılığı ve samimi duyguları teşkil edecekti. Böylece ve bu yüzden Konstantin taraftarlığı, Yunanistanın kırlarında, köylerinde yaşıyan geniş halk tabakaları üzerinde, salgın bir hastalık gibi yeniden derin akisler uyandıracaktı. Destanlar düzülmiye, şarkılar çağrılmıya başlanmıştı bile... Kralımızı alıp uzak diyarlara götürdüler; ama o kalplerimizde daima yaşayacak.»

1920 seçimlerinde Venizelos'un uğradığı hezimetin tek sebebi bu değildi. Başka sebepler de vardı:

1934'de «Elefterios Venizelos» isimli bir kitap yazan Toma Vaidis, seçim başarısızlığını inceliyerek, şöyle diyor: «V[redacted]

[redacted]

Daha aşağıda da şunu kaydediyor: «1920'de proletarya'nın bütünüyle Venizelos'a karşı olduğu ortaya çıktı. İşçilerin gözünde Venizelos müzmin bir militarist ve Yunan emperyalizminin temsilcisiydi.»

Harp esnasında yunan halkı açlıktan korkunç ıstırap çekmişti. Kral Konstantin'i güç durumda bırakmak için müttefikler, Yunanistanı sıkı bir abluka altına almışlardı. «Bu bedbahd ve insanlığa aykırı bir ablukaydı.» Van-

tiris o günleri şöyle anlatıyor: «Abluka, Bindokuzyüz onaltı, onyedi kışı. Yokluk, açlık ve salgın hastalıklar. Cançekişen şehirler. Bütün köyler bir ümitsizlik uçurumuna yuvarlanmış.» Pek çok insan açlıktan kırılıyordu. Konstantinciler, propagandaları için işte bu durumdan faydalandılar: «Antant devletleri Yunanistan'ın ağzından ekmeğini çekip aldı. Venizelos'un vatanına vermek istemediği de buydu, yani ekmekti. Selânikte tüneyen baykuş, Yunanistanın cellâdıdır. Biz burada, bizimle birlik olan alçak gönüllü, sade ve imkânlardan mahrum insanlarımızla birlikte tehlikeye göğüs geriyor ve onları, harbin mahvedici tesirlerinden sakınmıya çalışıyoruz» dediler.

1915 eylûlünde Venizelos, Bulgar tehlikesine karşı koyabilmek için seferberlik ilân etti. O ana kadar, halkın çoğunluğu gene de kendisiyle beraberdi. 1915 aralık ayı seçimlerinde, liderleri kral tarafından kovulan venizeloscular, taraftarlarını seçime katılmamaya çağırdılar. Çekimser kalanların büyük sayısı önemli sonuçlar verdi. Zaten 1915 mayısında yapılan seçimlerde Venizelos'un partisi büyük çoğunluk sağlamıştı.

Fakat konstantinci subaylar, askerlerine tesir ederek gızli ama canlı bir propaganda sonunda, halkın önemli bir kısmını Venizelos aleyhine çevirmeyi başardılar.

Zaten Venizelos'un kendisi de, 1915 ile 1917 arasında çoğunluğu kaybettiğini kabul etmişti. Kralın devrilmesinden sonra, yeni seçimler yapılıp yapılmaması suali akla geldi. Neticede Venizelos, seçime yanaşmadı ve 1915 mayısında dağıtılmış olan Meclisi, yeniden göreve çağırdı. Daha sonra 1931'de bu hareketinin sebeplerini açıklıyacaktı: «eski Meclisin toplanması beni, yeniden seçimlere gitmekten kurtarıyordu. O zaman yeni seçimlere gidilseydi on aydır devam eden seferberlik bahis konusu olacak, silâh altındaki kuvvetlerin morali bozulacak, 1916 kasım ayı olayları yüzünden meydana gelen abluka öne sürülecek, bütün yunan halkı zehirlenecek ve seçim mut-

laka iktidarımız aleyhine neticelenecekti. Kaldı ki 1915 mayısında Meclisin dağıtılması anayasaya da aykırıydı ve uyulması icab eden bir karar değildi.»

Venizelos'un 1920 kasım seçimlerinde yenilgiye uğrayışının diğer önemli bir sebebi de, 1917-1920 yılları arasında Yunanistan'da uyguladığı terör idaresiydi. Venizelos böyle bir baskı rejimine niçin lüzum görmüştü? Önce, «kasım olayları» adı verilen, 1 aralık 1916 günü müttefik devletler kuvvetlerinin Pire'ye çıktığı ve askerî bakımdan Başkenti işgale davrandığı, müttefik donanmasının Atina'yı bombaladığı hâdiselerden hemen sonra, ertesi 2 aralık gününden itibaren konstantincilerin Atina sokaklarında venizelosculara, bu «Venizelos'un hainlerine» ve «Antant casuslarına» karşı bir insan avına giriştiklerini hatırlamak gerektir. Bu, bütün Atina'ya yayılan kanlı bir tethiş hareketidir.. Hapishaneler binlerce insanla dolmuştur. Sorgusuz sualsiz adam öldürülmektedir. Konstantin'ci hâkimlere göre «bir venizeloscuyu öldüren, insan öldürmüş sayılmamaktadır.» Halk sokaklarda daha çok, koyu venizeloscu olan ve Anadolu'dan gelmiş mültecileri kovalamaktaydı. Atina o günlerde bir ortaçağ cehennemine dönmüştü. Hapishanelerden kurtulabilmek için yakalananların, çeşitli işkecelerden sonra önlerine uzatılan bir pişmanlık belgesini imzalamaları gerekiyordu. Venizeloscu memurlar (profesörler ve diğerleri) dağlık bölgelere sürülmüşlerdi .

1917 yazında rejim değiştiği zaman, Venizelos için bahis konusu olan, bir seferberlik ilân ederek yunanlıları Makedonya cephesine göndermekti. Merkez kuvvetlerine karşı harp ilân edilmişti. Ama içerdeki ve dışardaki konstantinciler (Kral maiyeti ile birlikte İsviçre'ye sığınmıştı) seferberliği baltalamak için ellerinden geleni yaptılar. Cephedeki konstantinci subaylar askerleri kaçmaya kışkırtıyorlardı. Ve gerçekten de binlerce asker silâhını bırakıp kaçıyordu. Ordu içinde gene konstantincilerin

düzenledikleri önemli ayaklanma hareketleri oldu. Harbin sonuna kadar ordu içinde 12 isyan hareketi kaydedildi. Fevkalâde mahkemeler pek çok askeri ölüme mahkûm etti. Bütün bunlara rağmen Venizelos, 250.000 kişiyi seferber etmeyi başarmıştı.

Fakat seferberlik, bilhassa köylerde, zorla uygulanıyordu. Çoğu zaman tehdit gerekiyordu.

Venizeloscu rejim yeniden ilân ettiği sıkı yönetimi harp sonuna, hattâ 1920 kasım seçimlerine kadar sürdürmüştü. Rejim aleyhinde her konuşanı cezalandıran bir kanun kabul edilmişti. Hapishaneler doluydu. Bundan başka siyasî sebeplerle pek çok yunan vatandaşı Ege adalarında sürgüne gönderilmişti. Venizelos hemen de devamlı olarak dışarıdaydı, sadece dış işlerle «millî dâvâ» ile meşguldü. Bu yüzden onun görevini yüklenen ve iç işleri yöneten başbakan yardımcısı Emanüel Repulis 1917-1920 yıllarındaki terör idaresinin sorumlusu sayılıyordu.

Vantiris «liberallerde, diyor; kasım olaylarının intikamını kralcılardan almak eğilimi uyanmıştı. İntikam hareketleri pek sınırlı kaldı, fakat çoğu zaman resmî makamların hoşgörürlüğü ile uygulandı. Elbette halkın resmî makamlara güvensizliği yaygın bir hal alacaktı.

«Ama Yunanistan'da liberallerin toptan başarısızlığa uğramasının asıl sebebi, hükûmetin bütün dikkatini ve çalışmalarını millî dâvâ üzerinde toplanmasına karşı, bu dâvâ uğruna iç meseleleri feda etmiş olmasaydı.. İçerdeki bu güçlüklerin, elbette yanlış olarak sadece millî krizden ileri geldiği düşünülüyordu. Milletin iki kampa ayrılmış olması meselesi halledildiği an, diğer bütün meselelerin de çözüleceği düşüncesi hâkimdi. Bu düşünce ile iç meseleler, aklın almıyacağı şekilde bir kenara itildi. Zaten hükûmetin başlıca kuvveti olan Venizelos, devamlı olarak dışarıdaydı. Milletlerarası konferanslarda hazır bulunması zorunluydu.. Ama Atina'da hemen hiç otur-

mayışı, gene de çeşitli yorumlara ve söylentilere yol açıyordu.»

Yukarıdaki durumun bir delili olarak, gazeteci ve iş adamı Teodor Petrakopulos'un 1961 de Atina'da yayınladığı «Hayatım» isimli eserinden şu enteresan pasajı buraya alalım: «Paris'e 25 mart 1919 günü gittim ve Yunan delegelerinin kaldığı Mercédès oteline indim. O gece Venizelos bana Yunanistan'daki durumu ve gelecek seçimler hakkında ne düşündüğümü sordu. Her zamanki gibi gerçeği söylemeye cüret ederek, halkın kendisine karşı olduğunu, zira harp istemediğini ve devlet ileri gelenlerinin hatâlarından kendisini sorumlu tutarak öfkelendiğini bildirdim. Seçim neticelerinin liberal parti lehine olmıyacağından endişe ettiğimi de ilâve edince, pek öfkelenen Venizelos beni, tedavi kabul etmez bir karamsar olmakla suçladı...

«Ertesi sabah erkenden Başbakanın beni sabah kahvaltısına beklediğini haber verdiler. Başbaşa kahvaltı edeceğimiz salona girdiğim zaman çok değişmiş bir Venizelos buldum. Beni hararetle karşıladı, kahvaltı sırasında rahatsız edilmek istemediğini bildirdi ve aynen şunları söyledi: ...Seferberliğin başarıya ulaşması için yapılan kovuşturmalar, hattâ bazı kimseleri kurşuna dizmek zorunda kalışımız ve devlet memurlarının önlenemiyen çirkin hareketleri, tabii olarak büyük bir tepkinin doğmasına yolaçtı. Ama ben bu reaksiyonun da Yunanistan'ın barış konferansında başaracağı işler ve kazanacağı haklar sayesinde giderilebileceğine inanıyorum. Şimdi sana henüz kimseye açmaman ricasıyle, bazı şeyler söyleyeceğim. Yunanistan, en iyimser olanımızın bile hayalinden geçmiyecek derecede büyük ve kuvvetli bir devlet hâline gelecek. Bütün Trakya'yı alacağız ve büyük devletlerle birlikte İstanbul'un da müşterek hâkimi olacağız. Anadolu'ya çıkacağız ve öyle ümid ediyorum ki, içinde rumların yaşadığı bütün vilâyetlere girmemize müsaade edile-

cek. 12 adalar ve Kıbrıs için henüz neticeden emin değilim; ama, Yunanistan'ın dört denizle yıkanan ve kendi penceresinden Karadeniz'i de seyreden bir memleket olacağını temin edebilirim. Şimdi sana sorarım, bütün bu dediklerimi gerçekleştirdikten sonra zekâsından şüphe etmediğim yunan milletinin, fedakârlıklarının boşa gitmediğini gördüğü hâlde bana karşı oy kullanacağını mümkün görür müsün? - Bütün bu işittiklerimden öylesine heyecanlanmıştım ki, bana bunları rüyada görüyormuşum gibi geldi...» Biraz daha aşağıda: «Bir sabah otele dönerken Presbourg sokağında Venizelos'a rastladım. Birlikte yürümemizi rica etti. Amerikan delegasyonunu Anadolu üzerinde haklarımız bulunduğuna ve ordumuzu oraya gönderme müsaadesinin bize verilmesi gerektiğine ikna edebileceğimi ümid ediyorum, dedi.

«Sonra bana, yoksa Anadolu senin hoşuna gitmiyormu, diye sordu.»

«Hoşuma gidip gitmediğini soruyorsunuz, diye cevap verdim; size, Trakya'yı evlerinin bahçesi kadar benimseyen millet çoğunluğunun, Anadolu'yu tehlikeli bir maceradan başka bir şey saymadığını söylemek mecburiyetindeyim.

«Venizelos, hayır bütün yunanlılar değil, dedi; ama sadece malûm görüşleri ile sizin gibi kolalı yakalılardan bir kısmı böyle düşünebilir. Yoksa yunanlılar Elenizmin Anadolu'dan harekete geçerek İstanbul'da zirvesine ulaşacağını bilirler.» (1)

---

(1) — Venizelos'un bakanlarından ve en yakın çalışma arkadaşlarından biri olan Andrea Mihalakopulos 1916'da ,benzer bir açıklamada bulunuyordu. Selânik geçici hükûmetinin başkanı Venizelos'a verdiği bir raporda, Mihalakopulos «harpten sonra topraklarımızı genişletmeyi başarabilirsek Yunanistan içindeki durum da aydınlanacak ve reform hareketlerimiz karşısında bile bir karışıklık çıkarmaya kimsenin gücü yetmiyecektir» diyordu.

Venizelos'un siyasî hasımları da böyle düşünüyorlardı. Gele-

Venizelos 1917-1920 arasında konstantincilerin dediği gibi gerçekten bir diktatör müydü, veya değilse olabilir miydi? Bu, yunanlıları uzun zaman düşündüren bir sualdir. Bizzat Venizelos da bu sualin cevabını aramıştır.

Yunan Meclisinde, 7 eylûl 1920 günü söylediği bir nutukta, aynen şöyle diyordu: «sıkı yönetim ilân ettiğim ve basın üzerinde sansür uyguladığım için bir zalim olmakla suçlanmış bulunuyorum. Halbuki en demokrat milletler bile harp hâlinde ferdî hürriyetlerin kısıtlanması zaruretini kabul etmişlerdir. Roma Cumhuriyetinin en parlak devrinde bile, harp vukuunda diktatörlük müessesi hoş görülmüştür. Biz de şu an harp içindeyiz ve genel seferberlik ilân etmiş bulunuyoruz.. Ve pek tabii olarak askerî alandaki devamlı kışkırtmalar ve baltamalar ve düzenlenen komplolar, sıkı yönetimin uygulanmasını gereksiz kılacak davranışlar değildir.»

Ama Vantiris de işte bu konuda, yani tam bir diktatörlük kurmadığı için Venizelos'u tenkid ediyor: «Konstantin'in kovuluşundan hemen sonra, açık ve sert bir diktatörlüğün ilânı ve millî ayrılıkların kesin olarak gide rilmesine kadar korkusuzca sürdürülmesi gerekliydi.. İç meselelerin halli elbette dış meselelerin hallini bekliyebilirdi (zira Elenizmin kaderi bakımından Yunanistan pek önemli bir dönüm noktasındaydı.) ...millî bünyeden, memleketi diktatörlükle pekalâ idare edebilecek bir burjuva sınıfı çıkmıştı. Diktatörlük idaresi, kralsız ve mec-

---

ceğin diktatörü Yani Metaksas, Sardunya adasında sürgün bulunduğu sırada, hâtıra defterinin 18 mayıs 1919 tarihli sahifesine şunları yazıyordu: «Yunanlılar İzmir'e çıktılar. Askerî bir çıkarma. Hiç şüphe yok İzmir'de kalacaklar. Her şey bitti demektir. Biz Konstantinciler siyasette tam yenilgiye uğradık; ama zararı yok. Yeter ki Yunanistan büyüsün ve hakettiği muzafferiyete erişsin! Biz hayatımızı sürgünlerde sefil ve perişan, herkesten kaçarak tamamlarız».

lissiz, pazarlık ve fedakârlıklara lüzum kalmaksızın, millî hedeflerin gerçekleşmesine kadar uzatılmalıydı.»

Venizelos, Vantiris'e gönderdiği, Paris'teki «Le Temps» gazetesinde de yayınlanan bir mektubunda, yazarın diktatörlük konusunda ileri sürdüğü fikirlere cevap verdi: «20 Nisan 1931. Azizim Yorgi... Cumhuriyetin kuruluşunun uzun bir iç karışıklıklar devresine yol açmasından ve daha çok da askerî diktatörlüklerin ortaya çıkmasından korkuyordum. Çünki ben, böylesine bir rejim değişikliğinin Londra, Petrograd ve Roma'nın itirazlarıyla karşılaşacağını biliyordum... Zaten, sana bir çok defalar anlatmış olduğum gibi ,ben diktatörlerin yoğurulduğu hamura da sahip değilim... Samimi duygularımla.. (imza) Elefterios Venizelos.»

Bu faslı kapamadan önce dış işleri bakanı Nikola Politis'in 24 Eylûl 1919 da Paris'ten, Yunanistan'ın Londra Büyükelçisi Kaklamanos'a çektiği, Venizelos rejiminin iç ve dış politikası arasındaki sıkı bağlantıyı gösteren, bugüne kadar yayınlanmamış bir telgrafı da kaydetmek isterim:

«Gazeteler vasıtasıyle ve röportajlar hâlinde, pek yakında Yunanistan'da bir ihtilâl olacağına dair söylentileri yalanlamanızda fayda görüyorum. Sadece, Alınan taraftarı muhalefetin bir manevrasıyle karşı karşıya bulunduğumuzu ve bu cephenin, barış konferansının Yunanistanla ilgili meseleleri pek ağırdan alışından faydalanarak yeni rejimi devirmek emelini beslediğini belirtiniz. Hiç şüphesiz konferans çalışmalarındaki bu ağırlık Yunanistan'da genel bir hoşnutsuzluk yaratmıştır. Ve şayet Yunanistan konferanstan yeteri kadar netice elde ederek çıkmazsa, en tehlikeli ihtimallerden korkulabilir. Bu durumun ilk işaretini, eski Kralın tahtını terketmediğine ve Yunanistan'dan geçiçi olarak ayrıldığına dair son zamanlarda gazetelere sık sık verdiği beyanlarda ve bir dönüş ihtimalini gittikçe yaklaşmakta addedişinde görmek

mümkündür. Bu münasebetle, gazeteler vasıtasıyle İngiliz milletinin dikkatini gerçek durumumuz üzerine çekmek için sarfettiğiniz gayreti arttırmanız lüzumunu hatırlatırım. Yaygın kanaat meselelerimizin çözüm yolunda olduğu ve şimdiden memnuniyet verici neticeler elde ettiğimiz merkezindedir. Gerçekte ise, üzülerek söylüyorum, henüz bütün meselelerimiz askıdadır; Elenizmin bütün dikkatini üzerinde topladığı Trakya işinde Amerikalıların düşmanca muhalefetiyle karşılaşılmış ve diğer büyük kuvvetlerin bu meselede harekete geçmeleri de henüz sağlanamamıştır. Konferans çalışmalarındaki uyuşukluk genel bir gevşeklik yaratmış ve en sona bırakılan Yunan meseleleri de maalesef bu sıraya rastlamıştır. Politis.»

D. — 1919'DA YUNAN TALEPLERİ KARŞISINDA BÜYÜK DEVLETLERİN TAKINDIKLARI TAVIR

1919'da büyüklerin yunan talepleri karşısındaki tavırlarına bakarak, bu devletlerin, topraklarına göz dikilen memleketlere karşı olan tutum ve davranışlarını anlamak mümkündür. Yunanistan'ın topraklarına talip olduğu devletler Bulgaristan, Türkiye, Arnavutluk ve İtalya'dır. Doğu Akdenizde ve Adriyatikte çıkarları çatıştığı için, Yunanistan'ın herhangi bir şekilde genişlemesine esasen karşı olan İtalya bir kenara bırakılırsa, diğer üç devletten hiçbiri, Yunanistan'ın kendilerine sataşılmadan kuvvetlenmesinde sakınca görmemektedir (ta ki, bu kuvvet, rakip bir büyük devlet tarafından kendilerine karşı kullanılacak ola).

a) Bulgaristan.

Venizelos 30 aralık 1918 günü Barış Konferansına sunduğu muhtırada, büyüklerin Bulgaristan konusundaki tutumlarını bizzat hikâye ediyor.

Yunan başbakanına göre, Bulgaristan batılıları, Osmanlılardan sonra Balkanlardaki en kuvvetli orduya sahip bulunduğuna inandırmış ve bu sıfatla Balkanlarda söz sahibi olmuştu. Bulgarlar hesabına Yunanistan'ın sıkıştırılması ve içinde tek bulgar yaşamıyan Kavala'nın Bulgaristana verilmesi de, bu yanlış kanaate dayanmaktaydı. Türkiye'nin harbe girmesinden sonra Antant devletleri Bulgaristan'ı daha fazla desteklemiye başladılar

Venizelos'un şikâyeti, Bulgaristan da harpten mağlûp çıkınca gözönüne alındı ve İtalyanların karşı durmasına rağmen Batı Trakyadaki yunan talepleri, yunan işleriyle ilgili komisyonca kabul edildi. Ne var ki, Sofya'ya karşı harp ilân etmekte de gecikmiş olan Başkan Wilson'-

un bulgar dostluğu, son dakikada Yunanistanın işini bozmuştu.

Venizelos, Wilson'u kazanmak için çok çalıştı Ona yazdığı bir mektupta, Bulgaristan'a Ege'de bir liman vermiye hazır olduğunu bildiriyordu. 19 Eylûl'de Batı Trakya'nın Bulgaristan'dan alınması, ama Yunanistan'a da verilmiyerek, hakkında kesin karar alınıncaya kadar, büyüklere emanet edilmesi kararlaştırıldı. Wilson, Venizelos'a gönderdiği ve söze «Konferansta sizin kadar hürmet ettiğim bir başkası yoktur» diye başladığı mektubunda, barışı kurma gayretleri içindeyken, bir devletten toprak alıp diğerine vermeyi doğru bulmadığını açıkça tekrarlıyordu. Yunan başbakanı Wilson'a verdiği cevapta, birara Trakyanın kendilerine verilmesi hususunda karar alındığını hatırlatıyor ve «Bu yüzden orduyu terhis etmiyerek, hattâ arttırarak 1,5 milyar drahmi harcadık» diye dert yanıyordu. Bu konuda Wilson sonuna kadar Bulgaristan'ı desteklemekten vazgeçmedi. Hattâ Amerikan Başkanı Doğu Trakya'nın kuzey kesiminin de yani Edirne ve Kırklareli vilâyetlerinin Türkiye'den alınıp Bulgaristan'a verilmesini istiyordu.

b) Türkiye.

Anadoludan toprak istemekte, yunanlılar yalnız değildi. Bu bölgede ingiliz, fransız ve italyan talepleriyle karşılaşıyorlardı. İtalya, Londra Andlaşması ve Saint Jean de Maurienne andlaşmasiyle (26 nisan 1915 ve 19 nisan 1917) Antant devletlerinden Antalya ve İzmir bölgelerini, yani Yunanistan'ın talip olduğu bölgenin büyükçe bir kısmını elde etmişti. Halbuki 1919'da herkes İtalya'ya karşıydı: Yalnız Yunanistan değil, Fransa, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri de...

Anadolu'da Yunanistan'la İtalya arasındaki anlaşmazlık pek şiddetlidir. Bugünkü deyimle buna, müthiş bir «soğuk harp» de diyebiliriz. Yunanlılarla italyanların

müttefik bulunduklarını söylemek, gerçekle alay etmekten farksızdı. Aslında iki taraf birbirinden nefret ediyordu. Yunan - İtalyan münasebetlerinin nasıl bir hava içinde bulunduğunu daha iyi anlatmak için, sözü geçen «soğuk harp» ten bir örnek vermek isterim.

Aşağıdaki pasajlar, Yunanistan'ın Roma Büyükelçiliğinden gönderilmiş 13 aralık 1918 tarihli mektuptan alınmıştır:

«Corriere d'İtalia gazetesi dün, gûya İzmir muhabirinden aldığı bir haberi yayınladı. Bunda, müşavir İngiliz kumandanı Dickson'un İzmir'e varışı münasebetiyle şehirde bir bayram havasının estiği; ortada daha ziyade yunan bayrakları görülüşünden anlaşıldığına göre, İzmir'de yunan propagandasının pek canlı olduğu, belirtiliyordu. (Rumlar İtalyan bayraklarını parçaladılar. Çarpışmalar ve yaralananlar oldu.) Bu haberi değerlendiren Tempo gazetesi de bu sabah yayınladığı, kısmen sansür edilmiş bir makalede, İtalya, Spalato'dan İzmir'e kadar hedef alınan bayrakları ve çocuklarıyla hakarete uğramıştır. Bu hoş görülmez bir durumdur, diyor... (İmza), Panuryas.»

Cenova'daki yunan başkonsolosluğunun 14 aralık 1918 tarihli telgrafından:

«Bugün saat 10.30'da anlaşıldığına göre İzmir hâdiselerine dair gazetelerde yayınlanan haberler üzerine, saldırılara karşılık verilmesini istiyen gençler, konsolosluk binası önünde cüretli bir gösteride bulundular. (Üniversiteli ve diğer gençler hakaretler savurdular, konsolosluğun kapı ve pencerelerine taş yağdırdılar, hattâ silâhla ateş ettiler. Konsolostan da İtalyan bayrağı çekmesini istediler)... (İmza), Çorbacıoğlu.»

Yunan hükûmeti İzmir hâdiselerinin İtalyan gazeteleri tarafından tamamen değiştirildiğine dair bir açıklamada bulundu.

★

Buna karşılık Amerika Birleşik Devletlerinin Ana-

dolu'da hiçbir toprak talebi yoktu. Başkan Wilson'un Yunanistan'ın Türkiye'den toprak talepleri karşısındaki durumu rum halkı Osmanlı boyunduruğundan kurtarmak ve İtalyan işgalinden sakınmak üzere, meşhur prensiplerine de uyan bir çözüm yolu aramaktan ibaretti. Şahsen italyanları pek sevmediği için, yunan istekleri karşısında daha yumuşaktı. Bununla beraber Wilson'un müşavirleri çok ihtiyatlıydılar. Yukarıda sözünü ettiğim Petrakopulos'un hâtıralarından bir kısmı daha okuyalım: Petrakopulos «Bir sabah otele dönerken Venizelos'a rastladım, diyor; Amerikan heyetinin kaldığı otele kadar birlikte yürümemizi rica etti. İşlerin nasıl gittiğini sordum, Anadolu konusunda amerikalıların muhalefetiyle karşılaştığını söyledi. Anadolu'da yaşamış ve çalışmış amerikan misyoner'lerinin amerikan hükûmetini bize karşı kışkırttıklarını anlattı. (1) Ama, diye devam etti; amerikan dele-

---

(1) — Balkanlarda ve Yakındoğu'daki Amerikan misyon çalışmaları ve misyonerlerin politik rolü hakkında, Yunanistan ve Türkiye'deki Ortodoks Kiliseleri Birliği adına Amerika'daki Misyon merkezine başvuran Dimitri Kalopotakis ile dört ortodoks liderin müşterek imzalı ve 22 eylûl 1919 tarihli mektupları, gözden geçirmeye değer niteliktedir: «... iki üç yıldan beri amerikalı birtakım misyonerler, Balkan ve Yakındoğu memleketlerindeki ırk çekişmelerine karışmakta ve ancak kendilerinin bileceği sebeplerle, Yunanistan'ın millî emellerine de karşı durmaktadırlar. Birleşik Amerika'yı Türkiye ve Bulgaristan'a harp ilân etmekten, misyonerlerin alıkoyduğu ise bilinen bir hâdisedir... Bu misyonerlerin nüfuz ve tesiri Paris konferansında da Yunanistan, Sırbistan, Romanya aleyhine, fakat sadece ve tamamen Türkiye ile Bulgaristan lehine işlemiştir...

«Anadolu'da ve İstanbul'da sizin misyonerleriniz, Osmanlı İmparatorluğunun çözülüşünü durdurmak ve dağıtılmasını önlemek için ellerinden geleni yaparak büyük gayret sarfetmektedirler; İmparatorluğun bütünlüğünü korumaya, bilmediğimiz acaip bir sebeple, büyük önem verdikleri anlaşılıyor...

«Hıristiyan medeniyetinin yakındoğu'daki menfaatleri bakımından, misyonerlerinizin bu bölgedeki ırk ve milliyet çekişmelerine karışmamaları gerektiğini kabul buyuracağınızdan eminiz."

gasyonunu, Anadolu'da haklarımız bulunduğuna ve oraya ordumuzu gönderme müsaadesinin bize verilmesi gerektiğine inandırmayı başaracağımı ümid ediyorum.»

Gerçekten de Yunanistan'la ilgili işler komisyonunda Amerika'lı uzmanlar, Anadolu konusundaki yunan istatistiklerinin karşısına kendi rakamlarını çıkarmaktadırlar. Komisyon tutanaklarında okuduğumuza göre, Amerikan delegesi Westermann şöyle diyor: «Kesin rum çoğunluğu yalnız İzmir sancağında var. Yunanistan'ın istediği toprakların bütünü üzerinde yüzde 32 ruma karşılık, yüzde 63 türk yaşamaktadır... Bu rakamlar Aydın vilâyeti askeri idaresi sayım memurluğu tarafından 1908.de elde edilmiş, daha sonra amerikalı misyonerlerin verdikleri bilgilerle düzeltilmiştir.» Aynı Westermann, Amerika'ya döndüğü 1920-21 kışında vatandaşlarına şunları söylüyordu: «Konu ile ilgili batılıların büyük çoğunluğu, amerikan misyonerleri, amerikan tütün şirketleri, Freshfield ve Withall gibi büyük ingiliz ticaret müesseseleri İzmir'in Yunanistan'a verilmesine karşıydılar. Buna rağmen bir uzlaşma sonunda hâdise gerçekleşti.»

Batı Anadolu'daki Elenizm konusunda amerikalıların düşündüğü şuydu: hiç şüphesiz rumlar artık Osmanlı boyunduruğu altında yaşıyamazlar. Ama bunların mutlaka Yunanistan'a bağlanması da gerekli değildir. (1)

Gene komisyon tutanaklarında şunları okuyoruz: «Westermann. — Şüphesiz anadolulu rumlar, türk boyunduruğu altında kalmaktansa, yunan krallığına bağlanmayı tercih ederler. Elbette halkın isteklerini de gözönünde bulundurmalıyız. Ancak rumların, bağımsız bir yeni rejim

---

(1) — Nitekim Wilson 14 maddesinin 12'ncisinde şu kadarını söylemekle yetiniyordu: «Üzerinde türklerin yaşadığı topraklarda Osmanlıların hâkimiyeti kesin olarak sağlanmalı, ama şu anda türk hâkimiyeti altında olan diğer milletlere de bağımsız bir hayat ve gelişme imkânı mutlaka verilmelidir...».

kurtarmaktansa, Yunanistan'a bağlanmayı tercih edeceklerine dair elimizde hiçbir delil yoktur. Şu anda bilmiyorum, ama böyle bir rejimin kuruluşu ve şartlarını tasarlamak elbette mümkündür». Amerikalı uzmanlar neticede Yüksek Kurula şunu teklif ediyorlar: «Amerikan delegasyonu bu bölgelerin Türkiye'den ayrılmasına karşıdır... amerikan delegasyonu gelecek türk devletinin, büyüklerden birinin himayesi altına konulabileceği fikrini ileri sürmektedir». (1)

Ne var ki Başkan Wilson, uzmanlarının düşüncesine uymayacaktı: Yunanlıların İzmire çıkmasını, hiçbir güçlük göstermeden kabul ettiği gibi (Çıkarma 15 mayıs 1919 da yapıldı) 13 mayıs günü Dörtler Konseyinde şöyle konuştu:

«İtalya'ya Anadolu'nun güneyinde bir bölgeyi veriyoruz. Yunanistan da Oniki Adalar ve uzmanlarımızın üzerinde anlaşmaya vardıkları (sözü geçen yalnız ingiliz ve fransız uzmanlarıdır) topraklarla birlikte, İzmir'in bütününü alacaktır. Aydın'ın geri kalan kısmını ise, Milletler Cemiyeti adına Yunanistan'ın idaresine bırakmayı teklif ediyorum.» Zira Aydın'ın da tamamını isteyen Venizelos'a karşı, ingiliz ve fransız uzmanlar, 30 Mart 1919 tarihli raporlarında, bu vilâyetin ancak bir kısmının Yu-

---

(1) — Westermann «Paris'te olup bitenlerin gerçek yüzü» adlı kitabının 155. sayfasında diyor ki: «On'lar Konseyi önünde dinlenen Elefterios Venizelos, Yunan taleplerini takrarladı. İngiltereyle Fransa'nın desteğine sahipti... Ama İtalyan delegasyonu inatla ve şiddetle karşı duruyordu... İtalya, Doğu Akdenizdeki kendi emelleri sebebiyle, Yunanistan'ın bütün isteklerine prensip bakımından karşıydı. Amerikalılara gelince... Onlar Venizelos'un bilhassa Batı Anadoluyla ilgili taleplerini kabule hiç niyetli değillerdi. Zira İzmir limanını tam kontrolün, Anadoluda yaşıyan altı yedi milyon türkün gelişmesi ve gelecekteki bağımsızlığı bakımından vazgeçilmez bir şart olduğuna inanıyorlardı... Anadolu ürünlerini Batıya, İstanbul'dan değil, fakat daima İzmir'den ihraç etmiştir...».

nanistana verilmesine taraftar olduklarını bildiriyorlardı. Yani Wilson, yunanlılar hesabına, ingiliz ve fransız uzmanlardan daha da cömert davranıyordu. Clemenceau'nun, yunanlıların pek idarî kabiliyetleri bulunmadığına dair ikazına, Wilson şu cevabı verdi: «Yunanistan bugüne kadar, modern bir millet muamelesi görmemiştir. Güvenimizi belli ederek onları, her şeyi daha iyi yapmaya teşvik etmiş olacağız.»

Yunanlılar uzun zaman, hiç değilse 1919 sonuna kadar Venizelos'un Anadolu politikasının iki gerçek desteği olarak Büyük Britanya ile Fransa'yı bildiler. Halbuki bu iki devlet, bütün Doğuda birbirine karşıydı. Burada, Dört ler Konseyinin 21 Mayıs 1919 sabah toplantısının bir özetini vermek yerinde olur: o toplantıda Lloyd George, Anadoluya dair tasarısını Clemenceau ile Wilson'a bildirmiş ve yazılı olarak da vermişti. Bunda, (Ermenistan, İzmir bölgesi ve kurulacak İstanbul devleti dışında kalan) bütün Anadolunun ve türk milletinin, amerikan mandası altına konulması teklif ediliyordu. Clemenceau, Lloyd George'a cevap vermek üzere söz aldı:

«Size Musul'u bırakırken, demiryolu geçirmeniz için Suriye'den bir kısım toprak almanıza ve Klikya'nın (Adana ve Mersin bölgesi) Ermenistana bağlanmasına razı olurken, bunlara karşılık bizim de bir mükâfata lâyık görüleceğimizi sanmıştım. Kuzey Anadoluda bir fransız mandası kurulması fikri size, bu sırada geldi. Daha sonra bize, bütün Anadolu teklif edildi... Bugün ise Fransa'nın bir kenara itilmek istendiğini görüyorum.

«Bütün bunların, Lord Curzon'la yaptığınız görüşmelerin mahsulü olduğunu sanırım. Lord Curzon... Fransa'ya düşmandır... Birara bütününü teklif ettikten sonra şimdi siz, demiryolu geçirmek bahanesiyle Musul'u, Klikya'yı ve Suriye'nin bir kısmını elinden alarak, Fransa'yı Anadoludan hemen de kovuyorsunuz. Bu bana biraz fazla geliyor... Kaldı ki Fransa, bütün Avrupa'da, Türkiye

ile iktisadî ve malî bağları en fazla olan memlekettir... Niyetim, italyanlarla size karşı birleşmek değil; ama milletimin düşüncelerini ,italyan halkının duygularıyla birleşerek size karşı çıkmaktan alıkoymak da elimden gelmiyebilir...»

Lloyd George cevap veriyor: «M. Clemenceau Fransa'nın iktisadî bakımdan Türkiye'ye en bağlı memleket olduğunu söylemiş bulunuyor. Dış ticaret ilişkileri bakımından başta gelen İngiltere'dir; harpten önce Almanya ikinci, Fransa üçüncü durumdaydı ve ilk ikisiyle bu bakımdan arasındaki mesafe büyüktü. Lövan ve Bağdat demiryollarında fransız parası bulunduğu doğrudur; ama bu hatlar bundan böyle, çeşitli milletlerin idaresi altındaki topraklardan geçmek zorundadır...

«Anadoluda bir amerikan mandası kurulması düşüncesine ben, müşterek menfaatlerimiz bakımından varmış bulunuyorum. M. Clemenceau ise bu teklifin, sırf Fransayı Anadoludan uzaklaştırmak için yapıldığını sanmaktadır...»

Wilson söze karışıyor: « ...Amerika'nın sözünü ettiğiniz görevi kolay kolay kabul edemiyeceğini, gecikmeden belirtmeliyim. Amerika'nın Anadoluyla doğrudan doğruya bir ilgisi, bu bölgede bir çıkarı yoktur; buraya herhangi bir sermaye de yatırmamıştır. Bize yüklemek istediğiniz görevi, amerikan halkının şiddetle muhalefetine rağmen kabul etmemiz bahis konusu ve mümkün olamaz. Biz Anadoluda hiçbir şey istemiyor, hiçbir emel beslemiyoruz... Amerika, Ermenistan üzerinde bir mandayı da sırf insanî düşüncelerle kabul etmektedir... Amerikan umumî efkârı Ermenistan'la ilgilidir... Dün, Türkiye'nin Milletler Cemiyeti mandasına alınmasının da karşısında bulunduğumu söylemiştim; ama bu, yanıbaşında bulunacak bir büyük devletin Türkiye'ye malî konularda fikir vermesine, iktisadî tavsiyelerde bulunmasına ve polis kuv

vetlerini teşkilde yardımcı olmasına engel değildir. Borçlar bakımından Fransa zaten bu rolü oynamaktadır; bence aynı rol ona, diğer sahalarda da verilerek bu mesele hâlledilmelidir.»

Bütün Doğu'da olduğu gibi Anadolu'da da çekişme hâlinde olan İngiltere ile Fransa'nın Yunanistan'ı elbirliği ile desteklemeleri mümkün değildi. (1) Zira Venizelos ya ingiliz, ya da fransız çıkarlarından yana olabilirdi. Kaldı ki yunan başbakanı seçimini çoktan yapmış, daha önce gösterdiğimiz gibi, İngiltere'nin yanında yer almıştı.

Bu durumda Fransa'nın, Yunanistan'ın Anadolu'daki taleplerini gerçekten desteklemesi bahis konusu olamazdı. Yunanistan'da birara yaygın hâle gelen, Fransa'nın Yunanistan'ın Anadoludaki istekleri ile ilgili politikasını, 1920'de Venizelos düştükten sonra veya Clemenceau iktidarını kaybedince değiştirdiği iddiası da yanlıştır. Gerçekte Clemenceau'nun düşüşü Fransa'nın, Asya'daki İngiliz - Yunan politikasına karşı türklerle yakınlaşma eğilimini arttırmıştır.

Bu durumu değerlendirme konusunda Yunanlılardan çoğunu yanıltan, Fransız hükûmetinin başında Clemenceau gibi hararetli bir yunan dostunun bulunması ve harp

---

(1) — 28 eylûl 1919 günü Paris'te çıkan Le Matin gazetesi «Türkiye'ye barışı götürmekte gecikmiyelim» başlıklı makalesinde şöyle yazıyordu: «Türkiye toprakları sayısız ve çoğu işlenmemiş zenginliklere sahiptir... Bu, toprak üstü ve toprak altı servet, Osmanlı borçlarının alacaklısı olanlar için tek garantidir ve yalnız Fransa'nın alacağı iki buçuk milyara yükselmektedir... İngiliz emperyalizmi Doğu'da bize daima haksızlık etmekte ve zarar vermektedir. Bölgedeki itibarımızı azaltmak için elinden geleni ardına komamış ve propagandasıyla da bize büyük kötülük etmiştir... Bu şartlar altında Türkiye'yi İngiliz mandasına vermek Anadolu'dan kendi kendimizi kovmak, Doğu'daki nüfuzumuzdan vaz geçmek, İngiliz yayılma siyasetinin zaferini sağlamak anlamına gelecek, yakın veya uzak bir gelecekte Doğu'nun başkaldırmasına yol açacaktır».

boyunca fransızların Venizelos'u ve politikasını, hattâ ingilizlerden fazla benimsemiş ve savunmuş olmalarıdır. Gerçekten de harp yılları boyunca Fransayla İngiltere askeri zafere ulaşmak için venizeloscu Yunanistan'a elbirliğiyle kur yapmışlar, ama harp bitince Fransa Venizelos'un kesin olarak İngiltere'yi seçtiğini anlamış ve 1919 dan itibaren, tıpkı İtalyan'ların yaptığı gibi türklere hattâ kemalistlere sokularak, Anadolu'daki çıkarlarını elinden geldiği kadar savunmuştur.

Konferansın 29 nisan 1919 tarihli toplantısında kabul edilen Milletler Cemiyeti şartının 22. maddesine giren ve Başkan Wilson'un düşüncelerine de uyan, General Smuts'ın 29 ocak tarihinde açıkladığı, mandalar konusundaki karar suretinde şu esaslar belirtilmekteydi: «Eskiden Osmanlı İmparatorluğuna bağlı bulunan bazı topluluklar öyle bir gelişme derecesine ulaşmışlardır ki, kendilerini tamamen bağımsız olarak idare edebilecek hale gelinceye kadar mandater bir devletin yardım ve tavsiyelerinden faydalanmak şartıyle, şimdiden bağımsız milletler durumuna getirilmeleri mümkündür. Mandater devletin seçimi konusunda herşeyden önce bu toplulukların dilekleri gözönünde bulundurulmalıdır.»

Her ne kadar bu karar suretinde, kurulacak bağımsız Türk devletinin sözü edilmemekteyse de, Suriye ve Mezopotamya gibi Türk devletine de mandası altına gireceği büyüğü seçme hakkının tanınmış olduğu anlaşılmaktadır. Fransız resmî çevrelerinin İstanbul hükûmetiyle flört leri de, bu durumun bir delilidir. 6 haziran 1919 günkü Dörtler Konseyi toplantısında geçen şu konuşmaları misal olarak alabiliriz: «Lloyd George. —İstanbul'dan aldığım bir telgrafa göre, Sadrıâzâmla yapmayı kararlaştırdığımız görüşme, tek başına Fransız temsilcisi tarafından yapılmıştır. (Dörtler 30 mayısta Sadrıâzâma bir nota göndererek, bir türk delegasyonunu kabule hazır olduklarını bildirmişlerdi. Fransa kendini Türklere bu çağrının ha-

zırlayıcısı olarak göstermek istiyordu). Clemenceau.— Bu tutum benim talimatıma aykırıdır. Lloyd George .— Ve türk basınında derhal Fransa'nın dostluğuna dair yorumlar yayınlanmıştır. Bunun üzerine, Osmanlı Şehzadesinin bir nezaket mesajına cevap olarak, Fransız Cumhurbaşkanının teşekkürleri, M. Pichon tarafından İstanbul'a bir telgrafla bildirilmiştir.

«Clemenceau.— Ben önce temsilcimizin türklerın cesaretini kırmaması gerektiğini söylemiştim. Onlardan gelen haberler üzerine kendilerine İstanbul'daki temsilcilerimiz vasıtasıyla bir cevap göndermeyi kararlaştırdık. M. Pichon bana bu teşebbüsün Fransız Büyük elçisi vasıtasıyle yapılmasını teklif etti; reddettim.

«Lloyd George.— Asıl can sıkıcı olan, Cumhurbaşkanının telgrafıdır. İngiltere Kralının tutup Alman Cumhurbaşkanı Ebert'e bir mektup gönderdiğini tasavvur ede bilir misiniz?

«Clemenceau.— Benim yapılmasını söylediğimin, yapılanla hiç ilgisi yok; Cumhurbaşkanının da bu işle bir ilgisi bulunmamaktadır.» (1)

---

(1) — İstanbul'daki yunan yüksek komiseri Kanelopulos'un Paris'te bulunan Dışişleri bakanı Politis'e gönderdiği bir telgrafta ise şunları okuyoruz: «...Türk halkında ve basınında, biri İngiltere'den, diğeri Fransa'dan yana olmak üzere iki eğilim hissediliyor. İngiliz himayesi adına kuvvetli bir propaganda yapılmaktadır. Bu fikri savunan Alemdar gazetesi, 24 saatte 40.000 imza topladığından söz ediyor. Öte yandan, Türk hükûmetinin sözcüsü ve Antant taraftarı olan gazeteler açıkça Fransa'dan yana görünüyorlar. Bugün, Osmanlı imzası altında yayınlanan bir makalede, türklerin trajik durumu anlatıldıktan sonra, pişmanlık duyguları ve sızlanmalarla oyalanmanın gecikmekten başka bir işe yaramıyacağı, şimdi türklere düşenin gerçekleri olduğu gibi kabul etmekten ibaret bulunduğu ve memleketi bu çıkmazdan kurtarmak için yapılacak tek şeyin, Türkiye ile sıkı işbirliği yapmayı kabul edecek bir devlet aramak olduğu belirtiliyor. Makale, türkler Anadolu'nun bütünlüğünü ancak, büyüklerden birinin yardımını sağlayarak koruya-

1919'da Clemenceau'nun yunan talepleri karşısındaki şahsî tutumunu anlamak da pek kolay değildi. Bir yandan, türk dostu bazı fransız iktisat ve ordu çevrelerinin diğer yandan (tafsilâtını ileride vereceğimiz) Sir Basil Zaharof'la olan münasebetlerinin baskısı arasında sıkışmış durumdaydı. Nihayet, sömürgeler meselesi onu pek de heyecanlandırmıyordu. Türk şehzâdesine, yukarıda sözü geçen teşekkür telgrafını göndermiş olan Fransa Cumhurbaşkanı Raymond Poincaré hâtıralarında Clemenceau'yu şöyle anlatıyor: «29 kasım 1918 : Pichon'dan ısrarla, barışın bir an önce gerçekleşmesi için, Doğu ve sömürgeler meselelerinde alınmış olan kararları hükûmete derhal bildirmesini istedim. Bugüne kadar konuyla hiçbir zaman gereği kadar ilgilenmiyen Clemenceau'nun tesiri altında kalarak, bu işleri çok ihmal etti.»

Clemenceau da «Ben fransızlar arasında en az sömür-

---

bilirler ,diye devam ediyor: Amerika çok uzaktadır ve Türkiyenin meseleleri karşısında daima bir seyirci gibi davranmaktadır. İngiltere, Asya ve Afrikadaki imparatorluk topraklarını idare işinin altından güç kalkmaktadır. Zaten Türkiye ile İngiltere arasında sıkı bir dayanışma geleneği de yoktur. (Buna karşılık...), yüzyıllık menfaat ve münasebetler Türkiye'yi Fransa'ya bağlamaktadır. Gazete böylece Fransa'yı tutuyor, fransızların yüksek medeniyetini, hürriyet sevgisini, tokgözlülüğünü ve türk dostluğunu övüyor. Kanelopulos». (Londradaki Yunan Büyükelçiliği arşivi).

8 haziran 1919 günü, Londradaki yunan büyükelçisi Kaklamanos, Dışişleri bakanından şu telgrafı alıyor: «İstanbul'dan gelen bir teli, kaynağı açıklamadan ingiliz gazetelerinde yayınlatmanız ricasıyla, size gönderiyorum: birkaç günden beri, Fransa'nın türklere doğru dümen kırdığı farkediliyor. Konferansa türk delegelerinin gönderilişini yorumlayan ve fransız yüksek komiseriyle yakın ilgisi herkesçe bilinen İstanbul gazetesi, büyük devletlerin bu kararını övüyor... Gazete, Türk Milleti tarihinin talihsiz bir ânında ve çok güç şartlar altında bulunduğu şu sırada kendisine uzanan kurtarıcı elin, asîl duyguları bilinen Fransa'ya ait bulunduğunu görmekten ayrıca gurur duymaktadır, diye ilâve ediyor...».

geci olanım, diyor. Bu bakımdan kimse beni aşırılıkla suçlayamaz.»

Gerçekten de onun bakışları her yerden önce Almanya'ya çevriliydi ve Ren meselesinde İngiltere'nin desteğine muhtaçtı.

Paris'teki yunan delegasyonunun şu telgrafı, Clemenceau'nun yunan dostluğunun ne kadar eski bir geçmişe dayandığını açıkça gösteriyor: «Paris, 1 mart 1915. Atina'da Dışişleri bakanına: Bana bizzat söylediğine göre... Clemenceau fransız hükûmetini, Yunanistan'ın İstanbul'a yerleşmesi konusunda karar almaya zorlamak niyetindedir (İmza), maslahatgüzar, Sisilyanos».

O sırada Çanakkale seferi başlamak üzereydi ve Antant devletleri Yunanistan'ın da bu harekete katılmasını sağlamaya çalışıyorlardı. Kaldı ki, tıpkı İngilizler gibi Clemenceau da, İstanbulda ruslardansa yunan askerlerini görmeyi tercih ederdi.

27 ekim 1919 günü, Londra'da bulunduğu sırada Lloyd George'a gönderdiği gizli bir muhtırada, Türkiye ile barış andlaşması için yapılan görüşmelerin ağırlığından şikâyet eden ve bu gecikmenin doğuracağı tehlikelere dikkati çeken Venizelos, aynen şöyle diyordu:

«Fransa'da bazı malî guruplar tarafından, tarihten alınan dersleri tamamen unuttumak ve Türkiye'yi — Daha doğrusu, teşkilâtları sayesinde Türkiyedeki tek gerçek kuvveti teşkil etmekte olan jöntürkleri - hristiyan halkı yoketme konusunda tamamen serbest bırakmak için sarfedilen gayretleri görmek, son derece üzücü olmaktadır. Fransız hükûmetinin başında M. Clemenceau'nun bulunuşu, bu grupların baskısına karşı pek kıymetli bir engel teşkil etmektedir. Fakat M. Clemenceau, seçimlerden sonra çekileceğini şimdiden açıklamış bulunuyor; eğer Türk meselesinin çözümü, bu istifadan sonraya kalırsa, bu konunun hukuk esaslarına bağlanmasında Paris'in karşı-

mıza çıkaracağı güçlükleri bugünden tahmin etmek mümkün değildir.»

26 mart 1920 tarihli telgrafında Venizelos, Clemenceau'dan sonraki Fransa başbakanı Millerand için şunu söylüyor: «Türkiye ile görüşmelerimiz devam ettiği sırada, Fransayı menfaatlerimize karşı çıkmış görmek tehlikesine uğrayabiliriz; zira Fransa'nın yeni başbakanı memleketindeki malî gurupların baskısı altındadır».

Venizelos 1919 sonbaharında Lloyd George'a söylediğini kabine arkadaşı Andrea Mihalakopulos'a da yazıyla tekrarlıyor:

«Paris, 5 kasım 1919. Pek aziz meslekdaşım. Londra'ya Türkiye ile barış konusundaki gecikme sebebiyle üzgün gitmiştim. İzmir hâdiselerine dair soruşturma yapan komisyonun sistemli olarak namussuzluk edişinden ise endişeliydim. Korkum türk dostu davranışların gittikçe artması ve Paris'teki önemli bazı çevrelerin de komisyona baskı yapmıya başlaması sonunda, İzmir'deki durumumuza zarar verecek bir tertiple karşı karşıya bırakılmamız ihtimalinden geliyordu. (1) Londra'dan içim rahat etmiş olarak dönüyorum. Lloyd George, komisyonun tutumunu bir skandal saydığını belirtti ve gösterdiğim sabra hayran olduğunu da ilâve ederek beni tebrik etti.

«Anadoluda yerleşmemizle ilgili her konuda, İngiltere'ye güvenebilir ve dayanabiliriz».

Herhalde Clemenceau'nun düşüşünden sonra, Fransayı türklerle bir anlaşmaya doğru iten ve 20 ekim 1921'de Kemal ile Fransa adına Franklin - Bouillon arasında varılan Ankara andlaşması ile neticelenen hareket hızlanıyor ve Sevr andlaşmasının imzalanışından hemen sonra, Raymond Poincaré «La Revue des Deux Mondes» isimli

---

(1) — Bahis konusu, 15 Mayıs 1919'da, İzmir'e çıkışları sırasında yunan askerlerinin sebep oldukları hâdiseleri yerinde tetkikle görevlendirilmiş olan müttefikler arası komisyondur.

dergide düşüncelerini açıkça ortaya koyuyordu: «1 eylûl 1920... Sevr andlaşması Fransa'nın Doğudaki varlığını korkunç şekilde azaltmıştır... Fransa'nın Anadolu'daki tesir ve mevcudiyeti ise sıfıra indirilmiştir...» 15 aralık 1920 günü aynı dergide şunları söylüyordu: «Venizelos'un vatanı adına beslediği büyük ihtiras ve emeller, Büyük Britanya'nın geniş Doğu programını gerçekleştirmesine yaradı. Venizelos İzmir'e çıkmayı ve türk milliyetçiliğinden kurtulmaları konusunda İngiltereye yardımcı olmayı teklif etti... Ne var ki, türk milletini bazı aklıevvellerle bir tutmak hatâydı. Nitekim bu yüzden Almanya ile bir olarak karşımıza çıkmak durumunda kaldı...»

Ne olursa olsun, 1919 başlarında, barış konferansının yunan meseleleriyle ilgili komisyonunda bulunan fransız uzmanlar (Jules Cambon ve Gout), tıpkı İngiliz uzmanlar gibi, Yunanistan'ı tutmaktaydılar.

★

İngiltere'ye gelince... Venizelos politikasının bu sâdık dostunu, her konuda yunan taleplerini destekler sanmak da hatâlıdır. Lloyd George'un koalisyon hükûmetinde bile, iki ayrı eğilim bulunuyordu. Bir yanda, Venizelos'a ve yunanlılara, İngiltere'nin Anadolu plânının gerçekleştirilmesi bakımından güvenenler vardı ki, bunlara göre, Osmanlı İmparatorluğu ile Bulgaristan'ın yıkılışından sonra, İngilterenin Doğu Akdeniz politikasına destek edebileceği tek devlet olarak, dinamik bir milletin temsilcisi olan Yunanistan kalmaktaydı. (1) Bu guruba İngilte-

---

(1) — Lody George, Lord Riddell'e bir sohbet sırasında şunu söylemişti: «Türkler çökmekte olan bir ırka mensupturlar. Halbuki yunanlılar dostumuzdur ve gittikçe yükselen bir millet durumundadır». (Lord Riddell'in 1918-1923 yıllarına ait hâtıralarını topladığı kitap, Londra ,1933, s. 208). Bu sözler Lloyd George'un, 4 şubat 1919 günü On'lar Konseyi önünde Venizelos tarafından çizilen tabloyu benimsediğini göstermektedir; Venizelos diyor ki: «Türklerin gittikçe azalmasına karşılık yunan halkı, nerede olursa olsun hızla

re Dışişleri Bakanlığı mensuplarıyla bilhassa ve bizzat Lloyd George da dahildi. Ama beride, daha çok Britanya topluluğu içinde ve bilhassa Hindistan'da yaşıyan müslümanların duygularına önem verenler de vardı. İşte bunlar, Türk Anadolunun parçalanmasına dair bütün projelerin, ve Halife-Padişahın İstanbul'dan kovulmasının karşısındaydılar.

17 mayıs 1919'da İzmir'e yunan çıkarmasından iki gün sonra, hint müslümanlarından kurulu bir heyet, beraberlerinde İngiltere'nin Hindistan işlerini yürütmekle görevli devlet bakanı Montagu ve müslüman olmıyan hindûlardan bir grup olduğu hâlde, Dörtler Konseyi tarafından kabul edildi ve şikâyetlerini bildirdi. Söyledikleri arasında şunlar da vardı:

«Montagu .—Dünya gerçek bir tehlike ile karşı karşıyadır. Birkaç gün önce, Taşkent'te bolşeviklerin eline esir düşen ve tehlikeli bir yolculuktan sonra Avrupa'ya dönen bir amerikalı ile konuştum. Silâhların bırakılmasından bu yana müslümanların müttefikler karşısında takındıkları tavır bu amerikalıyı pek şaşırtmıştı. Onlar arasında şimdi yaygın olan duygu, barış konferansının islâm âlemine karşı cephe aldığı merkezindedir.

«Mısır'da ve Afganistan'daki son hâdiseleri hatırla

---

artmıştır. Meselâ şimdi Kıbrıs'ın nüfusu 300.000'dir. Gotha almanağına göre 1897 yılında adada 135.000 kişi yaşıyordu. 40 senede adadaki türklerin pek az artmasına karşı, rum nüfus bir misli çoğalmıştır. Girit'te de, 1830'da yapılan ilk sayıma göre 70.000 müslüman ve 70.000 rum vardı. Demek ki sayı bakımından eşittiler. 50 yıl sonra 1881'de rum nüfus üç kere artarak 207.000'e çıkarken, adanın hâkimi olan ve diğer ahaliyi kırıp geçiren türklerin sayısı 72.000'de kalmıştı. Daha sonra da göçler sebebiyle türkler azalmış, ama rum nüfusu 1900'de 273.000'e, 1910'da 330.000'e yükselmiştir. Midilli Sakız ve Sisam adalarında da durum aynıdır Bu, türk unsurla karşılaştırıldığı zaman, greklerin ne derece canlı ve sağlıklı bir ırk olduğunu açıkça göstermektedir».

mıya lüzum görmüyorum. Pencap'ta, bolşevikler tarafından kışkırtılan hindû tahrikçiler halkı isyana teşvik ediyorlardı. Hareketi yaymak üzere camiler kapılarını bu tahrikçilere açmıştı. Müslüman olmıyan kışkırtıcılara ve hatiplere camilerin kapılarının açılmış olması, daha önce görülmüş bir hâdise değildir.

«Bu ruh hâlinin sebepleri, İstanbul'un kaderine dair yapılan yorumlar, italyan ve yunan askerlerinin Anadoluya çıkmış olmaları ve Ayasofya'nın cami olmaktan çıkarılarak, yeniden bir hristiyan kilisesi durumuna getirileceği söylentileridir. Dünya harbinin esasında islâma karşı bir harp olduğu ve barışın da müslüman menfaatlerine karşı yapıldığı düşüncesi bunlardan doğmaktadır. Böyle bir ruh hâlinin yerleşmesine meydan vermek pek tehlikeli olacaktır».

(Bu aynı Montagu, 1922 martında Londra'da, ingiliz hükûmetinin izni olmaksızın, Hindistan genel valisi Lord Reading'ten aldığı bir telgrafı yayınladı. Vali bu telgrafında, İstanbul'dan müttefik kuvvetlerin derhal çekilmelerini ve kuvvetle, türk tarafları bir politikanın uygulanmasını salık veriyor, Montagu de böyle bir politikayı savunuyordu. Sözü geçen bakan bu hâdise üzerine India Office'den istifade etmişti).

«Aftah Ahmed Han.— Hindistan müslümanları bağımsız kalabilen son müslüman devletin, yâni Türkiye'nin kaderi ile yakından ilgilidirler... Bahis konusu olan valnız halifenin değil, fakat bütün türk ırkının geleceği dir...

«Lord Sinha.— Hindistan'da 70 milyon müslüman bulunduğu söylendi. Bu, memleket nüfusunun beşte biri demektir. Müslüman ahali Hindistan'ın en cesur, en mücahit unsurudur. Harpte türklerin yenilmesi, büyük kısmını hint müslümanlarının teşkil ettiği ordular sayesinde mümkün olmuştur...»

«Bikaner mihracesi (Sözü geçen Edwin Montagu ile

birlikte, Hindistan'ın konferanstaki tam yetkili delegesi) .—Müslüman dininde olmıyan hintliler de müslüman vatandaşların duygularına sevgi ile katılmaktadırlar. Hint prenslerinin temsilcisi olarak, bu prenslerin başta gelenının bir müslüman olduğunu ve onun otoritesinin İngiltere kralını ve müttefiklerini desteklemekte kullanılmış bulunduğunu hatırlatmak zorundayım».

Bu konuda, Başkan Wilson, iki gün sonra şu uyartmayı yapıyordu: «Bana öyle geldi ki, şayet müslüman askerler Türkiye ile Almanya arasındaki anlaşmayı bozmaktan öte bir şey yaptıklarını anlasaydılar, hiç şüphesiz savaşmaktan kaçınacaklardı. Müslümanların rum ahali üzerindeki hâkimiyetine son vermek istediğimizi de biliyorlardı; ama yüzde yüz müslüman bir memleketin bağımsızlığını elinden almak için kendilerinden faydalanmamıza asla razı olmıyacaklardı».

1919'da Londra'da hintli müslümanların türkler adına yaptıkları propagandadan ve buna, gene İngiltere'de, yunan propagandasının verdiği karşılıktan bu kitabın daha sonraki sayfalarında bahsedeceğiz; ama ben, Londra'daki yunan büyükelçisinin, Pariste bulunan yunan delegasyonuna çektiği 22 mayıs 1919 tarihli telgrafı burada kaydetmek isterim: «...Manchester Guardian gazetesinin ileri sürdüğüne göre, İngiltere'deki müslüman şefler, Milletler Cemiyeti adına Amerika'nın kontrolü altına konulması kararının İstanbul'un daha sonra yunanlılara devredilmesi gayesini güden bir kamuflaj hareketi olduğunu öğrenmişlerdir. Gazete şunu da ilâve ediyor: Böyle bir kararın politik etkileri, müslümanlara göre ,büyük bir reaksiyon hâlinde ortaya çıkacak ve bütün Doğu âleminde tehlikeli bir durum yaratacaktır. (İmza), Kaklamanos».

19 mayıs tarihli, hint müslümanlarının muhalefetinden bahseden daha önceki bir telgrafında Kaklamanos «Eski Hindistan Genel valisi Lord Curzon'un Paris'e gidişi bu mesele ile ilgili görünüyor» demekteydi.

Hint müslümanlarının bu karşı koyma hareketlerinin önemi, 1919'da Gandi'nin yönetiminde ingiliz hâkimiyetine karşı ayaklanmış olan hindûların da desteğini kazanmış olmasıyla artıyordu. O zamana kadar, hindûların aksine, hint müslümanlarının İngiltereye sadık kaldıkları da hatırlanırsa, durum daha kolay değerlendirilebilir. Nitekim Lloyd George bu gerçeği derhal anlamış ve barış konferansında göz önünde bulundurmuştur. Kıbrıs Piskoposu ile birlikte, Londra'daki Kıbrıs delegasyonunu yönetmekte olan Dr. Lanitis, 14 mayıs 1919 günü, mektupla, Londra Büyükelçisi Kaklamanos'u bir durumdan haberdar etti. Buna göre ingiliz makamları Kıbrıs'ta, rum halka karşı türklerin bir komplosunu meydana çıkarmışlardı. Dr. Lanitis, ingiliz polisinin vardığı neticelere göre bu komplo, Mısır ve Hindistan'da da karışıklıklar çıkarmış olan İslâm Birliği hareketi ile ilgilidir, diyordu.

İngiliz hükûmetinin bir kısım üyeleri, herşeyden önce bu müslüman hareketine önem veriyorlardı ve bunlar ancak Mustafa Kemal'in yönetimindeki Millî Türk hareketi geliştikten sonradır ki, diğer müslüman milliyetçi hareketlerine ne çeşit bir örnek vermekte olduklarını anladılar.

Savunma bakanı Winston Churchill, milliyetçi türk mukavemet hareketinin uyanışına yolaçmış olan, yunanlıların İzmir çıkarmasını şiddetle tenkid etti. Aynı şekilde İngiliz imparatorluk genel kurmay başkanı ve barış konferansında Büyük Britanya delegesi Sir Henry Wilson da yunan çıkarmasının tamamiyle aleyhindeydi. (1)

---

(1) — **Lloyd George 26 haziran 1920 günü Lord Riddell'e şöyle diyordu :«İstanbul'u ve Çanakkale Boğazını emniyet altına almalıyız. Türklerin kuvvetini kırmadıkça bu yönde tesirli bir netice alamayız. Bizim askerlerimizin yunanlılara karşı oluşu pek tabiidir. Öteden beri böyledirler. Daima türkleri desteklediler. Askerler matçı Tory'lerdir. (Tory İngiltere'de muhafazakâr parti taraftarlarına verilen isimdir). Türkleri savunmak tory'lerin siyasetidir. Yunanlılar-**

İngilizler için bütün mesele iyi bir ata oynamaktan ibaretti. İmparatorluk topluluğunda yaşıyan müslümanların antipatisini kazanmak bahasına Yunanistan'ı tutmak ve ondan Anadolu'daki çıkarı bakımından faydalanmak mı, yoksa müslümanların desteğinin Yunanistan üzerine oynamaktan daha önemli olduğunu kabul etmek mi? Bu konuda ingiliz kabinesi, yunan ve türk taraftarları olmak üzere ikiye ayrılıyordu. Her halde Lloyd George'un yunan taraftarı politikası hezimete uğrayıp da, 1923'te Lozan Andlaşması imzalanınca (Lloyd George hakkındaki kitabında Thomas Jones'in dediği gibi) «Türkiye ile İngiltere barıştılar, dostlukları İkinci Dünya Harbi boyunca devam etti ve hâlâ da ediyor.»

★

Yunan talepleri karşısında Rusya'nın durumu bilinmektedir. Bolşevik ihtilâli yüzünden Barış konferansına katılmamakla beraber Rusya, Mustafa Kemal hareketini silâh ve para yardımıyla destekliyerek, Türkiye meselesinin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Mustafa Kemal, Sovyet Dışişleri Komiseri Çiçerin'e gönderdiği 29 kasım

---

dan nefret ederler. En kalın kabuklu cinsinden bir tory olan Henry Wilson da, işte bu yüzden İzmir'i yunanlılara verişimizin şiddetle aleyhinde bulunuyor». Lord Riddell'in kitabının 208 ve 385 inci sayfalarında ‚Anadolu'daki yunan askerlerinin Mustafa Kemal kuvvetleri karşısında bozguna uğradığı sırada, ingiliz başbakanının 3 eylûl 1922 günü yaptığı bir itirafı okuyoruz: «Lloyd George bugünkü durumdan anladığına göre, bütün İngiltere'de yunanlılardan yana olan üç kişi kaldığını, bunların da kendisi, Balfour ve Curzon olduğunu söylüyor. Bu hâle pek üzülüyor, ama elinden bir şey gelmiyor».

Halbuki Riddell kitabının 412'nci sayfasında sözü geçen Curzon'un 13 kasım 1923 günü kendisine söylediği bir sözü de naklediyor: «Curzon yunan-türk siyasetimizden acı bir dille bahsetti ve bu siyasetin yaratıcıları olan Lloyd George ile Venizelos'u kötüledi. Gerçek tarih yazıldığı zaman bu hâdisenin hikâyesi herkesi şaşırtacaktır, dedi».

1921 tarihli telgrafta şöyle diyordu: «sadece kendi zincirlerini kırmakla kalmıyarak, iki yıldan beri bütün dünyayı hürriyetine kavuşturmak için örneği görülmemiş bir mücadeleyi devam ettiren ve dünya üzerindeki zulme ebediyen son vermek için aklın almıyacağı mahrumiyetlere şerefle katlanan rus milletine karşı türk milletinin duyduğu hayranlığı size bildirmekten büyük zevk duymaktayım». (1)

Mustafa Kemal ve Lenin hükûmetleri arasında, 16 mart 1921 günü Moskova'da, bir dostluk ve kardeşlik andlaşması imzalandı. Demek ki sovyet hükûmetinin, Anadolu rumlarına şu, ya da bu şekilde yardımcı olması beklenemezdi. Böyleydi, ama bu bölgedeki rus bolşevik politikasının, gizli tutulan, önemli bir yönü daha vardı.

Bu hususa, 1958'de Atina'da yunanca olarak yayınladığı, 1900-1924 yıllarını kapsayan «Modern Yunanistan Tarihi» adlı eserinde, komünist yunan tarihçisi Yani Kordatos şahitlik etmektedir. Hâdise 1922'de, Gunaris hükûmetinin çekilmesinden ve 12 mayıs 1922'de, yerini Stratos hükûmetine bırakmasından az önce geçmektedir.

O sırada işçi sosyalist (komünist) partisi sekreteri olan Yani Kordatos'a bir gün bir adam geldi. Sovyet hükûmetiyle Üçüncü Enternasyonal'in temsilcisi olduğunu söyledi. Atina'ya, bir isveç pasaportuyla ve gizlice girmişti. Önce Zinovyev, Troçki ve Çiçerin'in imzalarını taşıyan itimat mektubunu gösterdi. Ve şunları söyledi: «Sovyet hükûmeti Yunanistan'a, Anadolunun işgali ko-

---

(1) — 1920 ile 1922 arasındaki türk-rus münasebetlerine dair belgeler, ingilizce olarak basılan «International Affairs» isimli rus dergisinde 1958 şubatında yayınlanmıştır. Aynı mecmuanın 1960 yılına ait 7 numaralı sayısında yayınlanmış olan Frunze'nin 1921-1922 yıllarında Türkiye'deki görevine dair belgeler de ilgi çekicidir. Nihayet bu derginin 1960 yılı 8 ve 10 numaralı sayılarında, 1922 yılında Ankara'da büyükelçilik etmiş olan Aralov'un hâtıraları yayınlanmıştır.

nusunda düştüğü çıkmazdan kurtulması için yardıma hazırdır. Önce, Mustafa Kemal'i maddî ve manevî olarak desteklemekten vazgeçecek, sonra da, pek çok hıristiyanın yaşadığı Anadolunun sahil kısmında bir bölgenin bağımsız kılınması için bütün nüfuzunu kullanacaktır. Bu bölgenin bağımsızlığını sağlamak için oraya, İsviçre, İsveç ve Norveç askerlerinden kurulu, milletlerarası silâhlı bir kuvvet gönderilecektir... Bu desteğe karşılık sovyet hükûmeti, yunan hükûmetince fiilen de olsa tanınmasını istemektedir.»

Yani Kordatos «Bu teklifin beni şaşırttığını itiraf ederim, diyor. Bu dönüşün sebeplerini öğrenmek istediğimi söyledim. Ve şu cevabı aldım: Mustafa Kemal hareketi bir kurtuluş hareketidir ve şu ana kadar elimizden geldiği kadar destekleyişimizin sebebi de, bu özelliğidir. Ama hareket başarıldıktan ve kesin neticeye ulaştıktan sonra Türkiye'deki eski gerici kuvvetlerin, beylerin ve paşaların, iktidarı yeniden ele geçirmiyeceklerine dair hiçbir garantiye sahip değiliz. 1908 jön-türk ihtilâl hareketi örneği önümüzde duruyor... Şu anda Mustafa Kemal milletinin saygısını ve sevgisini kazanmış durumda; ama, bir kaçı müstesna, onu destekliyen generaller ve politikacılar gericidir. Daha şimdiden elimizde, fransız kapitalistleri ve emperyalistleriyle ilişkileri bulunduğuna dair işaretler değil, kesin deliller var; yarın öbürgün, eğer bunlar harbi kazanır ve yunanlıları Anadoludan ve Trakya'dan kovarlarsa, başında Mustafa Kemal bulunsun bulunmasın, Türkiye Batıya yönelecektir. Türkiyedeki burjuva sınıfı, memleketin yeniden kuruluşunu ve kalkınmasını tek başına yürütemiyecek kadar zayıftır. Reformlar yapacak, ama bunun için Fransa ile İngiltere'den borç almaktan ve minnet altına girmekten kurtulamıyacaktır; borcun, alanı boyunduruk altına soktuğunu siz de bilirsiniz. İşte bu yüzden biz, boş duygularla değil, fakat gerçekçi bir gelecek anlayışıyla yunanlıların Anadoluda kalmasını isti-

yoruz. Türkiye'deki azınlıklar, bir yandan Balkanların ve Anadolunun bütünüyle islâmlaştırılmasını engelliyen bir fren vazifesi görürken, bir yandan da, taa 1770'den düne kadar Balkan milletlerinin millî kurtuluş hareketini besliyen bir kaynak olmuşlardır».

Yani Kordatos bu konuyu görüşmek üzere (Gunaris hükûmetinde Dışişleri görevini kabul edecek olan, o zamanki Sosyal İşler bakanı) Andon Kartalis'e gitti. Konuyu öğrenen bakan küplere bindi ve bolşevikler hakkında öfkeyle şöyle haykırdı: «Bu heriflerin kendileri açtır; yiyecek ekmekleri yok... Vakitleri geldi, beş altı aya varmaz rus milleti bunları linç edecektir». Kordatos durumu muhalefet (ama Venizelos aleyhdarı muhalefet) lideri olan Niko Stratos'a da anlattı. Onun düşüncesi de şuydu: «Kabul ediyorum... Bugünlerde hükûmeti değiştirmiş olacağız...» Ama Gunaris hükûmetinin düşüşünden sonra, yeni hükûmeti kuran Stratos, Kordatos'u çağırdı ve sovyet delegesine gidebileceğini bildirmesini, zira, bu aracılık teklifinin Bakanlar Kurulunda fırtınalar kopardığını ve şahsen de bir şey yapamıyacağını söyledi. Böylece, bu teşebbüs bir sonuca bağlanmadan kaldı.

c) Arnavutluk.

Arnavutluk'ta bir çıkarları bulunmayan Fransa ile İngiltere, Yunanistan'ın Epir bölgesini isteyişini uygun görmektedirler. Amerika'nın da bir itirazı yok; ama o, âdil bir çözüm yolundan yanadır. İtalya, Arnavutluk üzerinde emeller besliyen bir devlet olarak, Yunan isteklerinin tam karşısındadır.

Anadolu'da olduğu gibi, daha önce Arnavutluk'ta yerleşmiş olan amerikalı görevliler bu konuda da, yunan isteklerine karşıdır. Ama 17 mayıs 1920 günü amerikan Senatosu, Başkan Wilson'un muhaliflerinden senatör Henry Cabot Lodge'un sunduğu şu karar suretini kabul etmiştir: «Senato, Kuzey Epir'in, Koritza'nın, Ege'deki Oniki adala-

rın ve Anadolunun batı kıyılarının, Barış Konferansınca Yunanistan'a verilmesi gerektiğini kabul eder». Buna Senatonun 21 ocak 1920'de Trakya'nın da Yunanistan'a bağlanmasına dair aldığı karar da eklenirse, amerikan senatosunun Yunanistan'ın bütün isteklerini, eksiksiz olarak kabul ettiği anlaşılır. (Daha önce açıkladığım gibi, Pontus ve Kıbrıs, Barış Konferansında Yunanistan tarafından açıkça istenmemişti).

İtalya'nın tutumuna gelince: Tittoni ile Venizelos'un 29 temmuz 1919 günü vardıkları gizli anlaşmaya göre, İtalya Yunanistan'ın bütün toprak taleplerini peşinen kabul ve Rodos hariç Ege'deki adalarını Yunanistan'a bırakmayı vaadediyor, buna karşılık, 8 maddelik anlaşmanın 4. maddesinde yer alan şu isteklerini Atina'ya benimsetiyordu:

«Madde 4.— Trakya ve Kuzey Epir'deki (Güney Arnavutluk) istekleri kesin olarak gerçekleştiği takdirde Yunan hükûmeti, Anadolu'da, ...nehrin denize döküldüğü noktadan başlıyacak bir çizginin güneyinde kalan topraklar üzerindeki taleplerinden, italyan hükûmeti hesabına vazgeçmeyi kabul ve taahhüt eder... (Bu çizgi Kuşadası'nın biraz kuzeyinden başlıyarak doğuya doğru, kuzeyde İzmir sancağını Yunanistan'a, güneyde Aydın sancağını İtalya'ya bırakmak üzere devam etmektedir. Demek ki Yunanistan, İtalya hesabına Menderes vâdisinden, Aydın şehrinden ve Kuşadası limanından vazgeçmektedir. İtalyan kuvvetleri sözü geçen bölgenin bir kısmını zaten işgal etmiş olduklarından, 29 temmuz gizli anlaşmasının imzalanmasından önce 18 temmuzda gene Venizelos'la Tittoni arasında bir ön anlaşma yapılmış ve yunan ve italyan kuvvetlerinin elinde bulunan topraklar arasında askeri bir bölüşme çizgisi kabul edilmişti. Gizli anlaşmaya dayanan ve 29 temmuz'dan sonra da uyulan bu askerî çizgi, siyasî çizgiyle eş değildi. Askerî işgal durumuna saygı gösterilerek,

çizginin Yunanistan hesabına biraz daha güneydan geçmesine göz yumulmuştu...). (1)

Ama sonradan, ne Barış konferansında, ne de sözü geçen işgal bölgelerinde bu anlaşmaya uyuldu. İtalya, Anadolu'da ve Bulgaristan'da yaptığı gibi, Epir bölgesinde de yerli halkı yunan işgaline karşı ayaklandırmaktan geri durmadı...

Anadolu'da da durum aynıydı: Menderes ırmağının, yani 18 temmuz 1919'da askerî sınır sayılan çizginin iki yanındaki italyan ve yunan askerleri arasında çıkan çatışmalar gittikçe artıyor ve büyüyordu. İzmir hâdiseleri soruşturma kurulundaki fransız temsilcisi general Bunoust, Paris'e dönüşünde, 17 kasım 1919 günü yunan işleriyle ilgili komisyon önünde şunları söylüyordu:

«İşgalin başında yuunanlıların hareket bölgesi olarak Aydın demiryolunun birkaç kilometre güneyinden geçen bir çizgi kabul edilmişti. Maksat, italyan kuvvetleriyle çatışma ihtimalini önlemekti. Türk çeteleri bu tarafsız bölgeyi, yunan kesimine indirecekleri darbeler için bir hareket üssü durumuna soktular. Yunanlılar, türk çetecilerini kovalamak için kararlaştırılmış olan sınırı geçtiler; Menderes'i aşıp, italyan kesimine girmelerinin sebebi budur; askerî bakımdan kendilerine hak vermek gerekir».

Halbuki italyanlar, kendi bölgelerindeki türkleri, yunan kesimine saldırmıya kışkırtmaktadırlar. Örnek olarak, İzmir'deki yunan yüksek komiseri Stergiyadis'in, Dışişleri bakanı Politis'e çektiği, 9 aralık'ta cereyen eden bir hâdiseye, İtalyan kesiminden gelen türklerin demiryolunu bombalamış olmalarına dair 13 aralık 1919 tarihli

---

(1) — **Ege adalarıyla ilgili olan ve İtalya'ya bağlı kalacak Rodos halkına iç işlerinde bağımsızlık tanınacağını bildiren 5. maddeye hemen o gün, şu ek hüküm konulmuştu: «... İngiltere'nin Kıbrıs'ı Yunanistan'a verme kararını aldığı gün, İtalya'da Rodos halkına kaderini kendi kendine tayin etme hakkını tanıyacaktır...».**

telgrafını gösterebiliriz. Komiser, güvenilir kaynaklardan aldığı bilgiye göre, sözü geçen tahribatın, italyanların bilgisi dahilinde ve türklere bu iş için verdikleri bir topla yapıldığını bildirmektedir. Buna rağmen, diye ilâve ediyor, «İtalyanlarla herhangi bir çatışmadan kaçındık».

Beride italyanlar da, şu hâdiseyi protesto etmektedirler: 4 kasım 1919 günü yunan askerleri, atlı bir subayın kumandasındaki bir italyan askerî koluna, çok yakın mesafeden ateş açmışlardır. Yunanlılar cevap veriyor: «4 kasım günü askerlerimiz, 15 italyanın koruduğu sekiz türkün, Menderes'teki bir tekneyi alıp götürmelerine engel olmak için, bunlar üzerine ateş açmak zorunda kalmışlardır».

d) **Adalar ve Kıbrıs**

Büyük devletlerin adalar konusundaki tutumu pek karışık değildir: bu adaların yunan olduğu o kadar açıktır ki, herkes bunların Yunanistan'a verilmesi gerektiğinde birleşmektedir. Oniki adalarla Meis'i vermek istemeyen İtalya'yı, elbette bu genel tutumun dışında düşünmek gerekir. Kaldı ki, Oniki adalar, Londra'da yapılan 1915 gizli andlaşmasının 8. maddesi ile İtalya'ya verilmiştir.

Yunan işleri komisyonu 30 mart 1919 tarihli raporunda, Meis adasıyla ilgili görüşünü şöyle belirtmektedir: «Anadolu kıyısına pek yakın olan bu küçük adanın, Anadolu'nun bu kesiminde hâkimiyet kuracak devlete verilmesi gerekir. Bununla beraber, sözü geçen kesim türk hâkimiyeti altında kalacak olursa, o zaman ada Yunanistan'a bağlanmalıdır».

Kıbrıs'ın, Yunanistan tarafından ihtiyatlı bir tavırla istenmiş olmasına rağmen, konferansta tartışma konusu edilmediğini yukarıda belirtmiştik. Gerçekten de ingiliz İmparatorluğu gibi büyük bir kuvvet, kendi hâkimiyetindeki bir toprağın, konferansta, hem de Yunanistan gibi

küçük bir devlet tarafından açıkta talep edilmesini hoş göremezdi; hele böylesine bir isteğin, bir komisyonda tartışılmasını asla kabul etmezdi. İngiltere, Kıbrıs'ı Yunanistan'a bırakmaya hazırdı, ama bu ancak, cömert davranmak istediği bir memlekete bu adayı hediye etmesi şeklinde gerçekleşebilirdi. İki dost kuvvet, İngiltere ve Yunanistan arası münasebetlerdeki bu sıra ve seviye farkı, Venizelos tarafından çok iyi anlaşılmıştı; nitekim yunan başbakanı Kıbrıs konusunda sesini, asla yükseltmiyecekti.

Dörtler Konseyinin 13 mart 1919 oturumunda Lloyd George şöyle diyordu: «.— Niyetim Kıbrıs adasını da aynı şekilde Yunanistan'a vermektir.»

«Clemenceau — Unutmayınız ki, Berlin andlaşmasına göre, bu konuda benden izin almanız gerekmektedir.»

«Lloyd George — Bu izni bana vereceğinizi ümit ederim.»

«Başkan Wilson — Yunanistan'a bu hediyeyi verebilir seniz, büyük ve değerli bir iş yapmış olacaksınız».

Halkların kendi kaderlerini tayin etme hakkını savunan bir kimsenin ağzında bu «hediye» deyimi, hiç de hoş kaçmıyordu.

İKİNCİ KISIM

Yunan Propagandası ve Yabancı Propagandalar

A. — YUNAN PROPAGANDASINI ZORUNLU KILAN ŞARTLAR

Venizelos'un barış konferansına sunduğu öylesine haris bir istekler programıydı ki, 20. asrın anladığı ve Birinci Dünya Harbinin geliştirdiği mânâda, geniş bir dış propagandayla mutlaka desteklenmesi gerekiyordu.

Antant devletleri gözünde Yunanistan, Kral Konstantin'in ancak Almanya'nın işine gelen tarafsızlık politikası yüzünden, hiç de Venizelos'un istediği kadar sevimli bir devlet durumunda değildi. Ve bu yüzden sözü geçen propaganda bir zorunluluk halini alıyordu Clemenceau bile 1 aralık 1916'da Atina'da can veren fransız denizcilerinin ölümünden, yunan milletini sorumlu tuttuğunu, büyük Giritliye hatırlatmaktan geri durmamıştı. Demek ki, her şeyden önce kralının alman taraftarı politikasından yunan milletinin sorumlu olmadığını ispat etmek gerekiyordu.

1916 ekiminden, yani venizelosçu «Selânik Devleti» nin kuruluşundan beri, yunan birlikleri Müttefikler safında dövüşmekteydiler. Ama Yunanistan bütünüyle harbe, Konstantin'in düşmesinden sonra, ancak 27 haziran 1917'de girmişti.

Harbe katılmaktaki bu gecikme, müttefik devletlerden herbiri, zaferden sonra harpte sarfettikleri gayret ölçüsünde memnun edilirken, yunan taleplerinin gerçekleşmesi bakımından bir handikap teşkil ediyordu. Bu durum sebebiyle de gecikmiş olmakla beraber Yunanistan'ın harbe katılmakla müttefiklere çok şey kazandırdığına ve harbin son yıllarında Makedonya cephesinde sağladığı başarılarla neticeyi kolaylaştırmış olduğuna herkesi inandırmak lâzımdı.

Öte yandan, venizelosçu Yunanistan, Balkanlarda ve Doğu Akdeniz kesiminde, bulgar ve türk kuvvetlerinin çökmesinden meydana gelecek boşluğu, İngiltere hesabına doldurma görevini de üzerine almıya hazırlanıyordu: Osmanlı İmparatorluğu tarih sahnesinden kesin olarak silinecek ve onun yerini, gepegenç, gelişme hâlinde bir Yunan İmparatorluğu alacaktı. Venizelosçular, yalnız Lloyd George'u değil, Yunanistan'ın bu mirasın ağırlığını taşıyabilecek durumda bulunduğuna herkesi inandırmak zorundaydılar. Herkes bilmeliydi ki, yunan ırkı taze, canlı ve gelişme hâlinde bir kuvvettir. Bir deniz devleti olarak da Yunanistan, Hindistan yolunun en güvenilir bekçisi olabilir. Bütün bunları ıspat için, önce batı umumî efkârının, modern Yunanistan'ı bir bütün olarak, sadece politik bakımdan değil, ekonomik ve kültürel değerleriyle de tanımayı öğrenmesi gerekiyordu.

Nihayet, elbirliğiyle kazanılan zaferden sonra, Yunanistan'ın barış konferansından istediği toprakların, gerçek anlamıyla yunanlı olduğu konusunda da dünya umumî efkârını «aydınlatmak» icap ediyordu.

Bu dış propaganda çalışması iki safhada gelişmiştir: 1918 yılı boyunca süren birinci safhada daha çok, yunanistan'ın harpte sarfettiği «gayret», bulgarların işlediği cinayetler ve Makedonya üzerinde Bulgaristan'ın bir hakkı bulunmadığı belirtilmiye çalışılmıştır. O sırada İngiltere'de ve Birleşik Amerika'da henüz pek çok bulgar dostu vardır. Demek ki herşeyden önce Bulgaristan'a saldırmak gerekmektedir. (1) Silâhları bırakma anlaşma-

(1) — Nitekim, 1919 ilkbaharında bulgar sosyalistlerinden Robolof Londra'ya gitmiş ve İngiliz hükûmetiyle şu teklifleri tartışmak istemişti: «Bulgaristan'da bir ihtilâl yapmak, kral Ferdinand'ı tahtından indirmek ve müttefikler safında harbe girmek». Venizelos'un sağkolu durumunda olan Mihalakopulos bu konuyu Lloyd George ile bizzat tartıştı. İngiliz başbakanı Venizelos'a bir telgrafla, Makedonya'ya bağımsızlık tanınmasının Bulgaristan'ı memnun edip et-

sından sonra Yunan propagandası ikinci safhaya geçti ve bütün gayretini, toprak taleplerinin haklı olduğu noktasında topladı. Venizelos, daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi, toprak taleplerinde başarıya ulaşmayı, rejimi bakımından hayatî önemde görüyor, başarı elde edemediği takdirde Yunanistan'da tututamıyacağını düşünüyordu. Belki de bir memleketin iç politikası, hiçbir zaman dış politikasına bu derece sıkı bir şekilde bağlı olmamıştır. Bu durum, yunan dış propagandasına verilen önemi izah etmektedir.

---

miyeceğini ve bu şartla, Sofya'nın müttefikler safında harbe girme teklifini görüşmenin doğru olup olmıyacağını sordu. Venizelos, Atina'daki ingiliz büyükelçisinin aracılığıyla «Bu gibi meselelerde İngilterenin teklifleri bizzat hazırlamasının doğru olacağı» cevabını verdi. Lloyd George bundan sonra, Londradaki yunan büyükelçisi Genadyus'a endişe edecek bir durum bulunmadığını bildirecekti.

Müttefiklerin Bulgaristan'la ayrı bir barış yapması ihtimali daha sonra da Yunanistan'ı rahatsız edecektir.

B. — YUNAN DIŞ PROPAGANDA ÇALIŞMALARININ ÖNCÜLERİ

Yunanistan'dan önce propaganda çalışmalarına başlayan ve Balkan'larda propagandaya önem vererek, bu işi düzenliyen ilk devlet, Bulgaristan'dı. İşte bu bulgar propagandasının kazandığı başarı üzerinedir ki, yunan propagandası da gelişti. Artık Bulgaristan'ın Balkanlardaki en önemli unsur sayılmasına son verdirmek gerekiyordu.

Harp öncesinin kudretli İngiltere'si Bulgaristan'ı tutuyordu. Sofya'yı kazanmak için hattâ Rusya ile yarışıyordu. Zira Bulgaristan, Balkanlardaki en önemli askerî kuvvet durumuna gelmiş, onun yanında Yunanistan, 1912'den önce adı geçmez bir küçük devlet hâlinde kalmıştı. İngiltere, dünyanın da en tesirli yayın vasıtaları olan Reuter ajansı ve Times gazetesiyle, milletlerarası alanda Bulgaristan lehinde bir hava estiriyordu. 1888'den beri Times'ın Balkan muhabiri olan ve balkan diplomasisindeki önemli rolü bilinen James Davit Bourchier, bulgar dostluğuyla ingiliz umumî efkârını adamakıllı etkiliyordu. Halbuki Bourchier de, tıpkı Brailsford gibi, yerinde takip ettiği Girit anlaşmazlığı sırasında hararetli bir yunan taraftarıydı. Demek ki yunan propagandası ilk hedef olarak İngiltere'yi seçmek zorundaydı.

Aleksandros Pallis'in oğlu A. A. Pallis, 1954'te Atina'da yayınlanan «Vatanlarından kovulmuş yunanlılar» adlı hâtıralar kitabında, 1912'den önce Londra'daki bulgar ve yunan taraftarı propaganda çalışmalarını bakın nasıl anlatıyor: «Bu devrede (1902-1907) Makedonya mücadelesi pek kızışmıştı. İngiliz basını her gün, Makedonya'da hâkimiyet iddia eden yunan, bulgar ve sırp çetelerinin harekâtına dair, pek müspet olmayan haberler veriyor, yorum-

lar yapıyordu. Yunan hakları Londra'daki Balkan Komitesi tarafından daima baltalanıyordu. Bu komitede başlıca rolleri ise, sonradan lord olan profesör Bryce, Buxton kardeşler ve tanınmış sosyalist gazeteci Brailsford oynamaktaydılar. Bu sonunca, taa Girit'te tanıştığı babamla yakın dosttu. Vaktiyle müthiş bir yunan dostuydu; 97 türk - yunan harbi sırasında, gönüllü olarak Girit'e gitmiş ve bizimle omuz omuza dövüşmüştü. Ne var ki daha sonra, Makedonya meselesinde bulgarları tuttu ve işi, Balkan' larda yaptığı bir seyahatten sonra, gürültülere sebep olacak bir kitap yayınlıyarak, bulgar toprak taleplerini destek-lemiye kadar vardırdı...

«Buxton kardeşlere gelince. Onların iyiniyetli olduğunu sanıyorum, ama bulgar politikasının tesiri altında kalmışlardı. Yapmacık bir tarafları olduğu da söylenebilir. Meselâ bunlardan biri olan genç Leland Buxton ile ben Mısır'da tanıştım. Makedonya'dayken, komitacı kılığına girerek bulgar çetecileriyle yanyana resim çektirme budalalığını yapmış, bana bu resmi gösteriyordu. Londra'daki Balkan Komitesinin bürosuna gittiğimde, genel sekreter A. W. Moore'un masasında gördüğüm bir resmin de beni na sıl hayrete düşürdüğünü hatırlıyorum. Bu Bulgar kilisesinin şefi, Etnarh Jozef'in bir resmiydi. Bedbaht, bunun yanına hiç olmazsa ortodoks-rum patriği üçüncü Yoahim'in de bir resmini koymayı akıl edecek kadar olsun tarafsızlık anlayışına sahip değildi.

«Bulgarlar, İngiliz Dışişleri bakanlığı içinde bile taraftarlarından faydalanıyorlardı. Bunlardan biri, Yakın-Doğu şubesini yöneten ve aslında sevimli bir insan olan Lister'di...

«İngiliz umumî efkârını aydınlatma konusunda profesör A. Andriyadis'in bize büyük yardımı oldu. Bir iki defa Oxford'a beni görmiye geldi. O sırada Andriyadis, yabancı memleketlerdeki propagandamızı idare ediyor ve «Doğu bülteni» adı altında bir de yayın yapıyordu. Bu

bültende, istatistikler, Bulgar Komitesinin kurbanlarının listesi gibi, Makedonya mücadelesiyle ilgili, faydalı bilgiler bulunurdu. Yayınladığı kesin haberlerle bu bülten, propaganda vasıtası olarak, profesör Kazazis'in ve Makedonya Cemiyetinin diğer üyelerinin, Büyük İskender'in yunanlı olduğundan ve Makedonya'nın yirmiiki asır önce yunanlılara ait bulunduğundan öteye gitmiyen ve çok çiğnenmiş sakıza benziyen tarihî delillerinden çok daha tesirli olmaktaydı. Yabancı memleketler umumî efkârını ilgilendiren, Makedonya'nın yaşayan halkının ırklara bölünüş durumu ve o günkü duygu ve düşünceleriydi; gerisi edebiyattan ibaretti.

«Londra'da makedonyalı hekim ve gazeteci Nikola Puptis'le de tanıştım. Orada yayınladığı «Hesperia» adlı dergi konusunda ona yardımcı olmaya çalıştım.

«Aubrey Herbert ve Miss Edith Durham gibi bazı hararetli dostları vasıtasıyla, arnavutlar da Londra'da oldukça gayretliydiler. Arnavut İsmail Konitsa Londra'da, türkler aleyhinde makaleler yazdığı ve Arnavutluğun bağımsızlığını istediği «Screptima» (Şimşek) adlı bir dergi yayınlıyordu».

Makedonya meselesi yunanlıları, asrın ilk yıllarında bulgarların bu alandaki çalışmaları karşısında, dış propagandalarını düzenlemiye zorlayan başlıca bir sebep oldu. (1). Bununla beraber Yunanistan 1912'ye kadar, millî me-

(1) — General Mazarakis'in 1948'de Atina'da yayınlanan «Hâtıralar» adlı kitabının 78. sayfasında şunları okuyoruz: «1897 hezimetinden sonra Yunanistan'da ümitsizlik ve kadercilik hüküm sürüyordu... Askerî bakımdan zayıf oluşu, hattâ bir hiç oluşu yüzünden, Doğu prusyalıların (bulgarların) ve aynı zamanda türklerin askerî gücü karşısında bir Balkan devleti olarak Yunanistan, hemen de yok sayılıyordu.

«Beride bulgarlar, bütün Makedonyayı bulgarlaştırarak hayallerindeki büyük devleti kurmaya hazırlanıyorlardı. Ordularıyla mağrur, vakti gelince iç meseleleriyle zayıflayan Yunanistan'la Sır-

selelerle ilgili propaganda konusunda resmî bir kuruluşa teşebbüs etmedi.

1912 sonbaharında Balkan Harbi patladı. Yunanistan bir kere daha kuzeye doğru yürüdü. Makedonya meselesini hâlletme zamanı gelmişti. Bu meselenin Yunanistanın çıkarına çözümlenmesi gerekti. Yunan birlikleri 8 kasım 1912 günü, uzun zamandan beri göz diktikleri Makedonya'nın başkenti Selâniğe girdiler ve orada kesin olarak yerleştiler. Bu defa Yunanistanın başında Venizelos vardı.

İşte o zaman, propaganda kendini büyük bir ihtiyaç olarak duyurdu. Kaklamanos, Venizelos'a başkente gelen yabancı basın temsilcileriyle ilgilenmek ve bunların, harbin gidişi hakkında varacakları hükümleri etkilemek üzere, Atinada bir basın bürosu kurulmasını salık verdi. Venizelos tavsiyeye uydu ve propaganda alanında da uzun tecrübe sahibi olan, ünlü yunan iktisatçısı profesör Andrea Andriyadis'ten basın bürosunun başına geçmesini rica etti.

1912 den önce resmî bir basın bürosu yoktu. Atinada kurulan, yunan tarihindeki ilk basın bürosudur. Dış işlerine yerleştirildi ve doğrudan doğruya bakana bağlandı. Genç ve dinamik Andriyadis (1912'de 36 yaşındaydı) bu büronun başında ancak, iki Balkan Harbi boyunca kaldı. Buradaki görevi askerlik hizmetine sayılıyordu.

Bu büronun ve Andriyadis'in başarısı olarak hazırlanan propaganda malzemesini, Londrada çıkan «Sphere» dergisinde yayınlanan yunan askerî harekâtına dair fotoğraf ve haberleri kaydetmek gerekir. «Sphere» i taklit ede-

---

bistan'a ve gittikçe erimekte olan Türkiye'ye kesin darbeyi indireceklerinden emindiler. Üstelik bütün büyükleri Makedonya'nın bulgarlara ait olduğuna ve bölgedeki bütün kötülüklerin talihsiz Türkiye'den geldiğine de inandırmışlardı. 1904'te yunan karşı durma hareketi, Makedonya'daki bulgar hayallerini sarsmıştır».

rek Pariste çıkan resimli büyük «Illustration» dergisi de Atinaya iki muhabir gönderdi, fotoğraf ve yazılar yayınladı (1).

Balkan Harplerinden sonra batılılar ve özel olarak ingilizler çevresinde ve Bulgaristan'ın aleyhinde olmak üzere Yunanistan'ın itibarını yükselten iki unsur vardı: biri kazandığı askerî başarılar ve diğeri bu küçük memleketin başında, önce veliahd, sonra kral olan Konstantin ile başbakan Venizelos gibi iki kuvvetli şahsiyetin bulunmakta oluşu.

Harp yalnız Makedonya meselesini değil, fakat Epir dâvâsını da halletmeliydi. Yunan kuvvetleri Yanya'ya girmişlerdi. Venizelos, 1913 mart ayında propaganda yapmak üzere Petrakopulos'u İtalya'ya gönderdi. Sözü geçen İtalya'daki çalışmasını şöyle anlatıyor:

«1913 martında bir gün Venizelos'un, Zalokosta sokağındaki evine gittim... bana, Epir meselesinde italyan dostlarımın güçlük çıkarmakta oluşlarından dert yanmıya başladı ...Ve, italyanlarla aramızı açan bu meselede komşu memleket umumî efkârını aydınlatmak üzere Romaya gitmek isteyip istemiyeceğimi sordu.

«Bir kaç gün sonra yola çıktım ve değerli dostum Kaklamanos'un da maslahatgüzar olarak bulunduğu Romada, üç ay kaldım. O tarihte İtalya'nın Atina büyükelçisi olan kont Bosdari'nin Dışişleri bakanlığına, hangi akla hizmet ederek, benim bu yolculuğu Yunanistan hesabına italyan gazetecilerini parayla satın almak üzere yaptığımı bildirdiğini hâlâ bilmiyorum. O zaman San - Giuliano italyan Dışişleri bakanıydı. Onunla, Londra bü-

(1) — **7 mart 1914 günü Bourchier Sofya'dan, Londra'daki Noel Buxton'a şunları yazıyordu: «Çoğu yunan bölgesinden olmak üzere her gün yüzlerce mülteci Makedonya'ya sığınıyor... Vaktiyle türkler lehine uygulanan «Susma birliği», şimdi de, bütün Londra gazetelerini ele geçirdikleri anlaşılan yunanlılar hesabına işliyor. Dergiler bile onlara karşı haberleri, yazıları yayınlamıyor».**

yükelçisi olduğu sırada tanışmıştık. Beni kendisine, Romada kaldığım yıllarda yakın bir dostlukla bağlandığım, daima yunan taraftarı kalmış italyan milletvekili Roberto Galli takdim etti. San-Giuliano sicilyalıydı ve ailesinin arnavut asıllı olduğu söyleniyordu. Balkanları gezmiş ve İtalya'nın gözlerini Adriyatiğin karşı sahilinden, yani Arnavutluk'tan hiç ayırmaması gerektiğini belirten seri makaleler yazmıştı.

«...Romaya varışımın ertesi gün, «Tribuna» gazetesinin yazı işleri müdürü aziz dostum Giulio Giordana'yı ziyarete gittim. Beni beklediğini, zira dışişleri bakan yardımcısı prens Scalea'nın beni alıp bakanlığa götürmesini kendisinden istemiş olduğunu söyledi. Bakan yardımcısını dinlerken hayretim büsbütün arttı. Eğer Romaya geliş sebebim Yunanistan'ın haklı olduğuna inandığı konularda italyan umumî efkârını aydınlatmaktan ibaretse, hiçbir itirazda bulunmıyacağını; ama şayet gazetecileri satın almıya kalkarsam, o takdirde beni İtalya'dan uzaklaştırmak zorunda kalacağını söylüyordu.

«İtalyan gazetecileri hakkında bu derece ağır bir düşünceyi hatırımdan bile geçirmediğimi ve Romaya gelişimin dostlarımı yeniden görmekten, onlara biz yunanlıların italyanlarla daima dost kalmayı ne kadar istediğimizi anlatmaktan gayrı bir hedefi bulunmadığını bildirdim...

«Kaklamanos'la bir çalışma programı yaptık ve benim ziyaretlerine gitmem gereken politikacılarla gazetecilerin bir listesini düzenledik. Bunlardan daha çok ikisi, görevimde bana önemli yardımda bulundular: politikacılardan Léon Bissolati ve gazetecilerden Roberto Forges Davanzati.

«O devirde Bissolati, italyan politika dünyasının en kuvvetli şahsiyetiydi. Sesi, parlamento ve basında olduğu kadar, bütün İtalya'da ve yabancı memleketlerde de yankılar uyandırabiliyordu. Mutedil sosyalistlerin lide-

riydi... (Daha sonra da bakan olmuştur.) İtalya ile Yunanistan arasında askıda kalan bütün meseleleri uzun uzun konuştuktan, Epir ve Oniki adalar konularını da karşılıklı gözden geçirdikten sonra Bissolati parlamentoda konuşarak, gazetelerde yazarak benim görüşümü yaymıya çalışacağına dair söz verdi.

«Milano'da çıkan Secolo gazetesinde ilk makalesi yayınladıktan sonra, teşekküre gittiğimde bana, devamlı olarak yazdığı bu gazetenin, yerli halkın düşünce ve duygularını öğrenmek üzere Epir bölgesine yazı işleri müdürlerinden birini göndereceğini haber verdi. Secolo'nun bu muhabirinden daha iyi bir avukat, arasak da bulamazdık... Muhabir bütün Epir üzerinde Yunanistan'ın hakkı bulunduğunu hararetle savunuyor ve halkının büyük çoğunluğu rum olan Oniki adalarda İtalya'nın ne aradığına akıl erdiremediğini yazmaktan da çekinmiyordu.

«Fransız gazetelerinin, İtalya'nın Kuzey Epir'i istemekte ve Korfu kanalını elinde bulundurmakta ısrar ettiği takdirde Yunanistan'la harbi bile göze alacağını yazdıkları bir sırada, ben Atina'ya dönmüştüm. Tam o günlerde, Bissolati'den 1 haziran 1913 tarihli bir mektup aldım. Diyordu ki : "Roma'da çıkan Messaggero ve Milano'da çıkan Secolo gazetelerindeki son yazılarımı okumuş olacaksınız. Bunlarda bana anlatmış olduğunuz meseleleri açıkladım. Korfu, ve genel olarak italyan-yunan anlaşmazlığı konusunda, San-Giuliano'nun kullandığı söylenen harp kelimesi üzerinde durdum. Okumadıysanız, bu yazıları size gönderirim.

"Benzer çıkarlarının da gereği olan anlaşmanın, iki memleket arasında er geç gerçekleşeceği ümidindeyim. Hayranı olduğum sayın Venizelos'a hürmetlerimi iletmenizi rica ederim. Balkanların dost devletleri arasında bir harbi önlemek için sarfettiği gayretlerin başarıya ulaşmasına dua ediyorum. Lûtfen gönderdiğiniz. bana Yunanistan'ın kokusunu getiren bal için de teşekkürler ederim".

«Aynı zamande Idea Nationale gazetesini yönetmekte olan Roberto Forges Davanzati, milliyetçi partinin yedi kurucusundan biriydi. Roma'da kaldığım sırada aramızda pek samimi bir dostluk kurulmuştu. Partisinin prensipleri bakımından, yunan istekleri karşısındaki tutumu pek müsait sayılmazdı. Gene de görevimde bana yardımcı oldu; zira Milano'da yayınlanan ve İtalya'nın en ciddî gazetesi sayılan Corriera della Sera'nın muhabiriydi ve bu gazetede devamlı olarak, yunan tezini destekliyen yazılar çıkmaktaydı. Davanzati'nin aracılığıyla Pederzoni'yi tanıdım ve bir dost daha kazanmış oldum. Pederzoni daha sonra Mussolini'nin en güvendiği yakınlarından biri olacak ve sırayla İçişleri bakanlığı, Senato başkanlığı ve Akademi başkanlığı görevlerinde bulunacaktı. O devirde koyu milliyetçilerden olan Pederzoni, Giorniale d'Italia gazetesinde yazıyor, ama milliyetçi ve emperyalist fikirlerini, partinin organı Idea Nazionale'de dile getiriyordu. Yerleşmiş inançlarını değiştirebileceğimi elbette ummuyordum, ama bir dereceye kadar yumuşatmayı becerdim. Ona daha çok, başında kahraman bir kral veya Venizelos gibi bir başbakan oldukça Yunanistan'ın, Akdeniz'de çıkarı bulunanlar için daima gözönünde bulundurulması gereken bir kuvvet teşkil edeceğini ve İtalya'nın, düşmanca politikasıyla Yunanistan'ı karşı cepheye itmekten hiçbir kazancı olamıyacağını anlatmıya çalışıyordum». (1)

1913 ağustosunda, Balkan harpleri biter bitmez Andriyadis çekildi ve Dışişleri basın bürosunun başına 1919'a kadar biribiri peşi sıra, içlerinde Kolokotronis'in de bulunduğu dışişleri memurları getirildi. (2)

---

(1) — Petrakopulos'un «Hayatım» isimli kitabı. Atina, 1961. Syf: 54-58.

(2) — Hakkında yayınlanmış bir kitap bulunmayan yunan basın bürosuna dair bu bilgileri ,iki kaynaktan aktarıyorum: bugün, Başbakanlığa bağlı Basın-Yayın Genel Müdürlüğünün başında bulunan M. Bettos'un bana anlattıklarıyla, tanınmış gazeteci Konstantin Atanatos'un hâtıralarından... Gazetecilikteki şöhreti iki harp

1919'da, yunan propagandasını büyük çapta başlatmak isteyen Venizelos'la Dışişleri bakanı Politis, Atina'daki merkez basın bürosunun başına (1), bu defa bir gazeteci olan Dimitri Kalapotakis'i çağırdılar ve onu, bu kuruluşu tepeden tırnağa yeniden düzenlemekle görevlendirdiler.

1920 seçimlerinden ve Venizelos'un düşüşünden sonra, venizelosçu Kalapotakis de iş başından uzaklaştırıldı ve konstantinci rejim tarafından yerine, tam yetkili bakan titriyle Dimitri Aravandinos getirildi. (2)

---

arasında yayılan Atanatos, 1958 yılına kadar Yunan hükûmeti adına basın ve istihbarat müşaviri olarak çalıştı. Daha 1920'de hükûmet tarafından yunan ordusu lehine propaganda yapmakla görevlendirilerek, Suriye'ye gönderilmişti. Yabancı memleketlerde hükûmet adına yapılan propaganda çalışmalarında edindiği geniş tecrübeyle o, propaganda meselelerini en iyi bilenlerden biri durumundaydı.

Atanatos'a göre, 1913-1919 arasında, basın bürosunun başına diplomatların getirilişi bir hatâ olmuştur. Çünkü diplomasi mesleğinin alışkanlığından olarak kapalılık ve ihtiyat, propaganda çalışmalarında hiç de başarının yardımcısı nitelikler değildi. Bu iş için en uygunu daima gazeteciler veya hiç değilse gazetecilik formasyonu bulunanlardı. Allahtan ki bu devrede gazeteci S. Pappas bu büroda bulunmuş ve çalışmalara bir dereceye kadar hız verebilmiştir.

Belirtilmesi gereken, 1918'e kadar Yunanistan'ın hiçbir yabancı memlekette basın bürosu bulunmadığıdır. Bunlardan ilki, ileride göreceğimiz gibi, Kaklamanos tarafından ve 1918 yılında Londra'da kurulmuştur. Yabancı memleketlerde bürolar kuruldukça, hepsi Atina'da 1912'den beri bulunan merkez bürosuna bağlanmıştır.

(1) — Kuruluşun tam adı «Dışişleri bakanlığı basın şubesi» idi.

(2) — Dimitri Aravandinos 1883'te doğdu. 1924'ten 1939'da ölümüne kadar, Atina'da çıkan «Vradini» (Akşam) gazetetesinin sahibi ve yayın müdürüydü. Bugün gazetenin sahibi, karısı Nina Aravandinos'tur.

1922'de venizelosçular tekrar iktidara gelince, Kalapotakis de yeniden büronun başına geçti. Atina basın bürosunu yeni bir düzene sokan teflifi 1926'da Meclisçe kabul edildi. 1929'da 1919'da im-

Şimdi biraz da, 1918'den önceki yılları görelim.

Makedonya mücadelesinden ve Balkan harplerinden sonra, İkinci Dünya Harbi yunan propagandasına yeni bir hız verdi. Harp, bütün Avrupa'da propaganda çalışmalarını kırbaçlamıştı. Atina, görülmemiş bir propaganda mücadelesine sahne oluyordu. Yunanistan, harbin ilk yıllarında

---

zaladığı on yıllık sözleşme sona erince yenilemeye yanaşmadı ve o sırada Dışişleri bakanı olan Mihalakopulos da, Konstantin Atanatos'a başvurdu. Ama Kalapotakis işe karışarak, Atanatos'a on yıllık sözleşmeyi imzalamamasını, kendisinin bu görevden Mihalakopulos'la geçinemediği için kaçındığını söyledi ve o da teklifi geri çevirdi.

Ve Atina basın bürosu dağıtıldı. Yerine, başbakanlığa bağlı, basın işlerini yürütmekle görevli başbakan yardımcılığı kuruldu. 1932'den 1936'ya kadar bu yardımcılık bakan yetkisiyle Dandramis tarafından yürütüldü. 1936'da diktatör Metaksas bu yardımcılığı da ortadan kaldırdı ve Dışişlerine bağlı bir, basın ve turizm bakan yardımcılığı makamı koydu. Ve başına gazeteci Nikoludis'i getirdi. Bakan yardımcılığı, turizm işleri dışında, yunan basını ve gazetecileriyle, yabancı gazetelerin Yunanistan'la ilgili yayınlarıyla dışarıdaki basın bürolarının işleyişiyle yabancı muhabirlerle, sinemaların kontrolüyle, tiyatro temsillerinin, plâk ve radyo yayınlarının keza kontrolüyle de görevliydi.

1 mayıs 1941'de bu büro da dağıtıldı. Harpten sonra durum şuydu: 26 nisan 1944'de Kahire'deki P. Papandreu hükûmeti bir Basın ve Haberleşme bakan yardımcılığı ihdas etmiş ve başına Yorgi Kartalis'i getirmişti. Kurtuluş'tan sonra Atinada kurulan ilk Papandreu hükûmeti, yukarıdaki kuruluşu Basın ve Propaganda İşleri adı altında yeniledi ve P. Garufalyas'ın yönetimine verdi. Aynı zamanda Radyolar Millî Federasyonu da kurulmuştu.

1945'ten bu yana da sözü geçen serviste, anlatmaya değmez çeşitli değişiklikler yapıldı. Bugünkü durum şudur: Başbakanlıkta bir Basın ve Haberleşme Genel Müdürlüğü bulunmaktadır. Bu Genel Müdürlüğe şu şubeler bağlıdır: 1) Yabancı basın. 2) Millî basın. 3) Haberleşme. 4) Araştırmalar. 5) Yunan göçmenleri. 6) Radyolar. 7) Göze hitap eden propaganda vasıtaları, perde ve sahne san'atları. Dışarıdaki bütün basın büroları, yedi şubeden biri olan Yabancı Basın müdürlüğüne bağlıdır.

tarafsızdı ve gerek Antant, gerek Merkez devletleri onu kazanmıya çalışıyorlardı. Bu yüzden Yunanistan başkenti casusların ve karşılıklı propagandacıların Babil kulesi hâline gelmişti. (1)

Bu durum hiç şüphesiz, yunanlılar için mükemmel bir propaganda dersi oldu.

1916 sonbaharında, Atina'daki Konstantin hükûmetine karşı Selânik'te kurulan geçici hükûmet, 1917 haziranında Konstantin'in devrilmesine kadar geçen bir yıldan az zaman içinde, Antant devletlerinin desteğini sağlamak üzere başarılı bir dış propaganda çalışması yaptı. Dışarıya tanınmış venizeloscular, birinci sınıf şahsiyetler gönderildi. Yorgi Kafandaris (1915'de Venizelos'un İçişleri

---

(1) — Atina'da çıkan Vima gazetesi 1960 sonunda, Avusturya Dışişleri bakanlığının Yunanistan'la ilgili arşivlerinden alınmış belgeleri yayınladı. Bu arada meselâ, Atina'daki Avusturya elçisi Dışişleri bakanına 29 eylûl 1915 günü şunları yazıyordu: «Harbin başından beri burada, elçiliğimizin basın servisini gizlice ben idare ediyorum. Açık bir hareket, bahis konusu gazetenin bizden uzaklaşmasına yolaçabilir. Gerekli bütün masraflar, orta elçiliğimizce görülmektedir. Bugüne kadar, para karşılığında ileri gelen bütün yunan gazetelerinde istediğim yazıları yayınlatmayı başardım. Seferberlik bundan böyle çalışmamıza engel olur mu bilmem, ama pek sanmıyorum. Sizden bana kesin talimat vermenizi rica ederim. Elçiliğimizin basınla ilgili masrafları, gene Viyana'da ödenmek suretiyle karşılamakta devam etmesinde büyük faydalar bulunduğunu da belirtmek isterim».

17 kasım 1915 günü, gene Avusturya elçisi, yapılmak üzere olan seçimlerle ilgili şu bilgiyi Viyana'ya ulaştırıyor: «Çok gizli. Alman elçisinin elinde ,seçimlerde istediği gibi sarfedebileceği para var. Bu imkândan İmparatorluk hükûmetimizin de faydalanmak istiyebileceğini düşündüm. Şu sırada Antant'ın daha kesif bir çalışma yaptığı şüphesizdir».

O tarihlerde İngiliz «Intelligence Service»inin Atina'daki görevlisi olan (şimdi Sir) Compton Mackenzie 1932'de «Yunanistan hâtıraları» nı yayınlıyacak ve kitabında devlet sırlarını, açığa vurduğu için 200 sterlin ağır para cezasına mahkûm edildikten başka, kitabının satılmasına da izin verilmiyecektir.

bakanı; 1916'da 43 yaşında) ve Panayot Aravandinos (1916'da 36 yaşında) Amerika Birleşik Devletlerinde görevlendirildiler. Bu işte başarıya ulaşamadıkları söylenebilir. Nitekim Venizelos, Mihalakopulos'a gönderdiği 16 haziran 1918 tarihli mektubunda «Arabandinos geçen yıl Amerika'da maalesef başarı sağlıyamadı» demektedir. Zaten Mihalakopulos, bu 1918 propagandacılarının dışarıdaki çalışmalarından hiç de memnun değildir.

Aleksandros Diomidis'in (1) Paris ve Londra'da, 1916 aralık ayından 1917 temmuzuna kadar süren olağanüstü görevi sadece, dışişleri ve iktisatla ilgiliydi. Diomidis Paris'te başbakan Aristide Briand ve sonra onun yerine geçecek olan Alexandre Ribot ile, Londra'da başbakan Lloyd George ile görüştü. Bütün bu görüşmelerin başlıca konusu, Konstantin'i tahtından indirmekti.

Apostol Aleksandris (baştan beri venizelosçu, 1910 - 1912 arası Venizelos'un Millî Eğitim bakanı, 1916'da 37 yaşında) Roma'daki görevini hâtıralarında kendisi anlatıyor:

«İki gün sonra İtalya'ya hareket ettim, benim yerime İçişlerine vekâlet görevi Sofulis'e verildi. Gereken talimatı almıştım. 1916 kasımında Roma'ya varır varmaz...» Görevi diplomatikti ve Selânik hükûmetine pek iyi gözle bakmıyan italyan hükûmetinin endişelerini gidermekten ibaretti. Görevini başarıyla tamamladıktan sonra, Roma'da kalınası gerekip gerekmediğini sorduğu Politis'ten telgrafla şu cevabı aldı: «Roma'da kalmanızı rica ederim. Karım madam Politis, kışı geçirmek üzere çocuklarla Paris'ten oraya gelirken, içinde yeni talimat bulunan bir zarfı da size getirecektir». Böylece, diplomatik görevi biten

(1) — Sözü geçen, geleceğin Yunanistan Bankası genel müdürüdür. Çok tanınmış ve zengin bir ailenin çocuğudur. Emanüel Benakis ve diğerleriyle birlikte, venizelos rejimini paraca destekliyenlerdendir. 1911'de Maliye bakanı oldu.

Aleksandris'e, yeni bir iş, bu defa propaganda görevi veriliyordu. Hâtıralarında bundan şöyle bahsediyor:

«Yeni talimat Roma'da devamlı bir temsilci olarak yerleşmemi ve elimden gelen bütün imkânları kullanarak basın ve politika çevrelerinde ve italyan halkı üzerinde, Yunanistan-İtalya dostluğunun ve işbirliğinin memleketleri bakımından faydalı ve zorunlu olduğu kanaatini yaratmamı istiyordu. Nitekim kısa bir süre sonra, Boncompagni sokağındaki bir dairede devamlı temsilciliğimizi kurduk. Personel, italyan ve yunan memurlardan seçildi. Büronun başına ise, Atina'dan gelen Dışişleri Bakanlığı özel kalem müdürü Marjeti geçti.

«O andan itibaren İtalya ile aramızdaki bütün çatışmalar önlendi. Bilhassa ticaretle ilgili işlerde bizi dikkatle dinliyorlar, biz de buna önemli kolaylıklar sağlıyarak karşılık veriyorduk. Bir altı aylık devre boyunca, Roma'nın işe yarar bütün politika ve basın çevreleriyle bağlantılar kurarak, emellerimize hizmet ettik. Roma'daki yunan büyükelçisi Koromilas ile karısından büyük yardım gördük. Ama gazetelerin aracılığıyla propaganda yapmak imkânsızdı. Zira Tribuna'da yayınlanan, isteğimize uygun iki yazıdan sonra Sonino, bu gibi yayınları kesin olarak yasak etmişti. O zaman Papa'yı ziyaret etmem gerekti. Daha önce tanışmış olduğum saygıdeğer kızkardeşi beni, Papa'nın huzuruna ulaştırdı. Vatikan'ın bahçesinde yarım saat süren gezinti boyunca beni dinlemek lûtfunda bulundu. Ben Papayı sadece bir defa gördüm. Ama Roma'daki çalışmalarımı da adım adım takip eden Atina'daki kostantincilerin gazeteleri, gene hakaretler yağdırarak, Papayı benim tam yedi defa ziyaret ettiğimi yazdılar. Papa bana, kardinal Robola'yı görmemi tavsiye etti, ben de kardinali bir kaç kere gördüm. Kısa bir süre sonra, yirmi kadar Vatikan'a bağlı taşra gazetesi, italyanlar tarafından kaleme alınan, imzalı veya imzasız yazılar yayınlamıya başladı. Dinî olmayan gazeteler de bu yazıları sütunlarına akta-

rıyordu. Fakat 1917 nisan başlarında, yanılmıyorsam vaktiyle Yunanistanda bulunmuş olan Guardini adlı ve italyan Ekonomisinde önemli yeri olan yüksek bir memur, Mesaggero Gazetesinde, Yunanistan ile dostluğun İtalya için zorunlu olduğuna dair bir yazı yayınladı ve bu yüzden cezalandırıldı. İş bununla da kalmadı. Sonrası ertesi gün beni çağırdı. «İtalyan hükûmeti buradaki görevinizin sona erdiği düşüncesindedir. Yunanistan'daki işlerinizin başına dönmenizi rica ederim. Hükûmetinizin de bu konuda bir itirazı olmıyacağını umarım?» dedi. Hareket etmeden önce, Capri adasına giderek on beş gün dinlenmeme izin vermesini rica ettim. Tam o sırada Antant devletleri kral Konstantin'i tahtından indirmek üzere kesin harekete geçtiler ve benim İtalya'dan çıkarılmam da unutuldu.

«1917 haziranında Selânik hükûmeti Atina'ya yerleşince, Dışişleri bakanı Politis'ten şu telgrafı aldım: "Hükûmet sizin diplomatik görevde kalmanızı bütün kalbiyle istiyor. Şu anda açık bulunan üç büyükelçilikten birinin seçimini size bırakıyor. Bu merkezler Bern, Washington ve Tokyo'dur. Seçimde size yardımcı olmak için, şu hususu belirtmek isterim: Bern, diplomatik bakımdan bugün en önemli bir merkezdir ve Merkez devletlerinin hareket ve kıpırdanışlarını takip bakımından da en uygun bir noktada bulunmaktadır. Bu yüzden ,her iki cepheye mensup elli kadar değerli diplomat, şu sırada Bern'de görev başındadır." Ben de Bern'i seçtim ve vakit kaybetmeden yola çıktım».

Nitekim Aleksandris'in 1918 ve 1919 yıllarında İsviçre'de tam yetkili büyükelçi olarak vazife gördüğünü biliyoruz.

C. — YUNAN DIŞ PROPAGANDA KURULUŞU TAMAMLANIYOR

1918 Şubat sonuna doğru, Venizelos'un en yakın iş arkadaşlarından biri ve Tarım Bakanı olan Andrea Mihalakopulos sinüzitini tedavi ettirmek için Atina'dan Paris'e gitmişti... (1). Nisan başında Atina'ya dönmeye hazırlanıyordu ki, Yunan Hükûmetinden derhal Londra'ya geçmesini ve orada Yunanistanın mühimmat ve malzeme meselesi ile ilgilenmesini rica eden bir telgraf aldı. Daha sonra Mihalakopulos'tan, gene Londra'da, Yunanistan için pek önemli olan üzüm ihracatı konusunda çalışması istendi. Mihalakopulos bu arada Londrada toplanan ve ticarî meseleleri görüşen müttefiklerarası parlamentolar konferansında da memleketini temsil etti. İşte o sırada, 17 Mayıs 1918 günü, Venizelos'tan şu mektubu aldı:

«Atina 17.Mayıs.1918. Pek aziz meslektaşım, İngilterenin ordumuza yapacağı silâh ve malzeme yardımı konusunda kesin haberinizi her an beklemekteyim.

«Sağlık durumunuzun düzeldiğini umarım. Tamamen iyileşmeden yurda dönmemelisiniz. Sağlığınızı kazanmanız hepimiz için elzemdir...

«Bu yolculuğunuz bende, Yunanistan dışı çalışmalarınızı harp sonuna kadar uzatmanız ve hükûmetin gezici bir temsilcisi olarak vazife görmeniz gerektiği kanaatını uyandırdı.

«Yakında Paris'te müttefiklerarası bir konferans toplanacaktır. Biz de davetliyiz. Bu konferansta Yunan Par-

---

(1) — Venizelos'un Mihalakopulos'tan «Veliahdım» diye bahsettiği söylenir.

lamento heyetinin başkanı olarak hazır bulunmanız mutlaka lâzımdır.

«Fakat dışarıda yapılması gereken diğer büyük ve çok önemli bir iş var. Dış işleri temsilcileriniz zaman bulamadıklarından veya daha çok hazırlıklı olmadıklarından, bu sahada iş göremiyorlar. Barış görüşmelerinde sosyalistlerin oynayacağı rolü siz bilirsiniz. Buna rağmen elçilerimizden hiçbiri (Paris Büyükelçisi) Romanos da dahil, sözü geçenlerle hiçbir temas kurmadılar. Halbuki bu teması kurmamız ve sonuna kadar devam ettirmemiz pek büyük bir zarurettir. Kaldı ki son beş senede işçiler lehine aldığımız kararlar ve tatbikat kendilerine anlatılırsa, bizi desteklemek için anlayış göstereceklerinden eminim. Bu, harbe katılan veya tarafsız kalan memleketlerdeki sosyalist çevrelere geniş ölçüde dağıtılacak bir broşürle pek alâ yapılabilir.

«Paris'te kaldığınız kısa süre içinde çeşitli politikacılarla ve hattâ gazetecilerle devamlı temas kurmanın ne derece faydalı olduğunu siz de görmüşsünüzdür. Hele biz, Kralın tutumu yüzünden düşmüş olduğumuz durum sebebiyle yeniden itibar kazanmak zorundayız. Harpteki gayretlerimizin itibarımızı iade konusunda bize yardım edeceği muhakkaktır. Ama sözü geçen memleketlerin idarecilerini propaganda yolu ile etkilemekten de geri durmamalıyız. Tâ ki, yunan millètinin, Clemenceau'nun zannettiği kadar suçlu olmadığını, aksine, milletçe sorumluluğumuzun pek az olduğunu, hele harbin başından Selânik hükûmetinin kuruluşuna kadar Antant Devletlerinin Yunanistan'ı nasıl yalnız bıraktıkları da göz önünde bulundurulursa, hiç kusurumuz bulunmadığını anlasınlar.

İtalya'da çok çalışmamız lâzım. Sonnino'nun Yunanistan'a karşı güttüğü politikanın ne derece haksız ve yersiz olduğunu anlatmalı ve italyanların gözlerini açmalıyız. İtalya sizi kimseye nasib olmıyacak bir dikkatle dinliyecektir. Zira onlar, aslında İtalya'nın son derece muhtaç ol-

duğu yapıcı dostluklara nasıl önem verdiğinizi bilirler. Ayrıca Roma elçimiz Koromilas, benzer bir çalışma yapmak üzere Amerika'ya gitme teklifimizi kabul ederse, o yokken Romada bulunmanız büsbütün zorunlu olacaktır.

«Genel olarak, harp sonu devresinin gerekli kıldığı çalışmaların ve harbin yaratmış olduğu büyük problemlerin yerinde ve yakından takibi, hükûmetimize değerli ışıklar tutacaktır.

«Müttefik memleketler umumi efkârını, bilhassa haklarımızın benimsenmesi bakımından beslemek ve hazırlamak lüzumunun herkesçe kaçınılmaz sayıldığını bilmenizi isterim. Çeşitli memleketlere bir delegeler ordusu göndermek icab edecektir. Sizin yerleşmeniz şartıyle Paris, bu çalışmaların merkezi durumuna girecektir. Ne yazık ki, bu bakımdan yeter nitelikte eleman bulamamak durumundayız. İskandinav memleketlerine gitmesini defalarca rica ettiğimiz M. Kalergis teklifimizi geri çevirdi. Aravandinos ise geçen yıl Amerika'da başarı sağlıyamadı.

«Düşüncelerimi ve bu görevi kabul ettiğiniz takdirde iki satırlık bir telgrafla bana bildirmenizi rica ederim. Bu durumda tarım bakanı olarak yerinize birini bulmak gerekeceğini söylemeye lüzum yok. Zira benim işlerimi görme telâşı içinde bunalan Repulis, tarım bakanlığına uzun müddet vekâlet edemiyecektir. Bu görevi belki de Kafandaris'e teklifi düşüneceğiz. (İmza), Elefterios Venizelos».

Mihalakopulos henüz Londra'dayken dışişleri bakanı Nikola Politis'ten de şu mektubu aldı:

«Atina, 22 mayıs 1918. Azizim Mihalakopulos, Londradan gönderdiğiniz uzun mektubu aldım. Teşekkür ederim. Hemen Başbakana götürdüm. Zira onun da size gönderilmek üzere bir mektup hazırladığını biliyordum. Bu mektubu bana da okuttu. (Sözü geçen Venizelos'un yukardaki mektubudur).

«Uzun süreden beri, Başbakanla ben, size de yazmış olduğu fikirler üzerinde durmaktayız. Paris ve Londra'da

sizin de görmüş olacağınız gibi bu büyük merkezlerde sıradan elçiler dışında özel ve olağanüstü bir hükûmet temsilcisi bulundurma isteğimiz, gerçeklere ve zorunluluklara dayanmaktadır. Ben, bu görevin size verilmesinin dış propagandadaki başarımızın garantisini teşkil edeceğinde ısrar etmek istiyorum.

«Mevkiiniz (kabine üyesidir), tecrübeniz, politik anlayışınız, emsalsiz nezaketiniz, Başbakanın ve benim nezdimizde sahip bulunduğunuz tam güven sayesinde, görev başındaki büyükelçilerimiz tarafından da kolayca kabul edileceksiniz. Böylece, bu konuda pek hassas olan dışardaki temsilcilerimizle olağanüstü bir yardımcı ve müşavir olarak -müfettiş demek istemiyorum- sizden başkasının altından kalkamıyacağı, güç ve uzun ömürlü bir iş birliğini mümkün kılacaksınız. Size karşı beslediğim dostluğun verdiği samimiyetle vatanseverliğinize seslenerek, teklif edilen bu vazifeyi kabul buyurmanızı rica ediyorum.

«Gerektikçe daha uzun yazmak ve hükûmetin düşüncelerini günü gününe bildirmek üzere, şimdilik kısaca görevinizden ne anladığımı bildirmekle yetiniyorum: 1) Propaganda, yani millî propaganda; 2) Harp sonu devresi şartlarının incelenmesi.

«Birinci konuda büyük müttefiklerimize ve onların umumî efkârına Yunanistan'ın ne olduğunu, Elenizmin nasıl bir canlılık taşıdığını, istenen yardımı sağladığı takdirde Doğuda nasıl bir medeniyet faktörü olabileceğini, müttefiklerin bize yardım ederek gerçek ve moral neylesine menfaatler elde edeceklerini onlara anlatmak, görevlerinizin başında gelmektedir.

«Bu görevi yerine getirebilmek için, politik ve sosyal çevrelerin önemli bütün şahsiyetleriyle sıkı münasebet hâlinde bulunmamız, kitap, broşür, dergi ve gazetelerdeki yazılar gibi yayınları arttırmamız, çeşitli konferans turneleri düzenlememiz, bizimle birlik olan veya aksine düş-

manımız bulunan diğer memleketlerin benzer çalışmalarını yakından kovalamamız gerekmektedir. Bu derece önemli bir iş, herşeyden önce metotlu bir çalışma ve da yanışma ister.

«Şimdiden temsilcilerimizden bir çoğuna talimat vermiş bulunuyorum. Gayrıresmî şekilde ve kabine içinde kurdurduğum merkezin bir çeşit muhabirleri olarak vazife görecek basın ve propaganda bürolarının ilk hazırlıklarını yapmalarını istedim.

«Şu âna kadar yetkili temsilcilerimizden pek azının bu işe gereken önemi verdiklerini gördüm. Daha fazlasını da beklemiyordum. Ne olursa olsun, bu sistem kurulacak ve işliyecektir. Hemen her yerde yeter sayıda temsilcimiz var. Yalnız bunlar idare edilmiye, gözlenmiye ve tavsiyelere muhtaç. Hükûmetin özel ve olağanüstü temsilcisi Londra, Paris ve Roma arasında mekik dokuyarak işte bu nâzım rolü başarılı bir şekilde oynayabilir. Londra'da M. Kaklamanos ile görüşmenizi ve anlaşmanızı istirham ederim. Kendisi (Londra Büyük elçisi) M. Genadyus'la işbirliği hâlinde çalışmak üzere, bugünlerde hareket edecektir. Paris'te genç M. Makkas benimle muhabere hâlindedir ve düşüncelerimizi bilmektedir.

«Harp sonu şartlarının incelenmesine gelince: büyük merkezlerde olup bitenleri bilmemiz, onların duygu ve düşüncelerinden haberdar olmamız, tarım, endüstri, ticaret ve denizcilik sahalarında kalkınmamızı sağlıyacak şartları şimdiden hazırlamamız gerekiyor. Bir seri ticaret anlaşmaları imzalamak durumundayız. Bunların şartlarını yabancı hükûmetlerle görüşmeye hazırlıklı olmalıyız. Bütün başkentlerde bu karışık meseleleri takib etmek ve incelemek üzere özel komiteler kurulmalıdır. Bu komitelerin çalışmalarını ise, hükûmetin olağanüstü temsilcisi düzenlemeli ve yönetmelidir.

«Elbette size gerekli bütün maddi imkânları ve yar-

dımcı personeli görevinizin önemine uygun ölçüde vereceğiz... (İmza), N. Politis».

Andrea Mihalakopulos, Venizelos ile Politis'in mektuplarına pek uzun bir cevap verdi:

«Londra. 16 haziran 1918. Pek sayın başbakanım: Sizin ve mösyö Politis'in mektuplarınızı aldım. Ve her zaman olduğu gibi bugün de, vatan için girişmiş olduğunuz çetin mücadelenin sizce faydalı görülen her safhasında, benim naçiz imkânlarımdan istifade emrinize karşı duramıyacağımı derhal, telgrafla bildirdim. Bildiğiniz üzere Paris'teyken olduğu gibi burada da elimden geleni zaten yapmıya çalışıyorum. Burada Times konusundaki çalışmam başarılı oldu, diyebilirim. Bu işi candan benimsedim, zira bir defa bu gazetenin pek tesirli bir yayın organı olduğunu anlamıştım. Sonra Times etrafında şiddetli bir bulgar dostluğunun bulunuşu beni rahatsız etti Bu gazeteyi, harp halinde oldukları bulgar ırkına düşman etmemiz gerekiyor. Ben durmadan müsait zemin hazırlıyorum. Steed'in dostluğu önemlidir. (1) Onu M. Kaklamanos'un aracılığı ile tanıdım ve şerefine verdiğim ikinci bir yemeğe Genadyus ile Karatzas'ı da çağırdım. Bunların yunanlılarla sık sık buluşmalarında fayda var. Sağlığı sebebiyle sayfiyede oturmakta olan Northcliffe ile de tanışmanın çârelerini arıyorum (2). Times'in beyni ve ruhu olan Steed pek değerli ve kültürlü bir adam.

«Roma kongresindeki çalışmaları için Steed'i sizin adınıza tebrik ettim. Ve İtalya ile olan görüş ayrılıklarımızın giderilmesi konusunda bize yardım etmesini istedim. Kabul etti ve yakın dostu olan italyanlarla, bu ara-

(1) Wickham Steed o tarihte Times'in dış politika direktörüdür. 1919 şubatında Geoffrey Dawson'un yerine genel yayın müdürü olacaktır.

(2) Lord Northcliffe ingiliz basın krallarındandır. Times'in ve Daily Mail'in sahibi.

da tanınmış gazetecilerle, dünden itibaren görüşmelere başladı. Yavaş yavaş Yunanistan'la ilgileniyor. Bulgarlara karşı da ondan istifade edeceğimiz günün gelmesini bekliyorum.

«Beni hükûmetin gezici temsilcisi tayin etmek ve büyük elçilerimize yardım, propaganda, sosyalistlerle, gazetecilerle ve politikacılarla temas, harp sonu ekonomik kuruluşlarını inceleme komisyonlarına başkanlık etmekle görevlendirmek düşünceniz, şahsıma karşı şeref verici bir güvenin ifadesidir. Bütün kalbimle teşekkür ederim. Mümkün olsaydı özür dilemek ve eski görevime devam hususunda müsaade isterdim. Bu kadar güç bir görevin kabulü konusundaki tereddütlerimi, başkaca bir çözüm yolu bulunamadığı takdirde bir kenara itmiye hazırım. Çünkü vatana ve size karşı olan görev, şahsî tereddüt ve endişelerin üstündedir.

«Tereddüt konusu çoktur. Her zaman olduğu gibi açık konuşmama müsaade ediniz. Hassasiyetleri bilinen hariciyecilerimizle işbirliği etmek ve geçinmek kolay değildir».

Bundan sonra Mihalakopulos önemli başkentlerdeki yunan temsilcileri hakkında düşüncelerini açıklıyor. Paris'teki Romanos'tan ümitlidir. Birleşik Amerika'ya gidecek olan Koromilas'tan pek emin değil. Bilhassa çalışmaların merkezini teşkil edecek olan Londra'daki temsilciler üzerinde duruyor. Londra büyükelçisi Genadyus konusunda son derece endişelidir. Onun, daima yerini kaybetmekten korkan bir memur-diplomat, geçimsiz, inatçı, kıskanç bir insan, son derece pasif ve demode bir hariciyeci olduğunu anlatıyor. Meselâ, diyor; Stavridi ile kanlı bıçaklı düşman. Hakkında iyi kötü çok şey söylenen bu genç adam Lloyd George'un özel kalem müdürünün bana bizzat söylediğine göre, başbakanın pek sevdiği bir kimsedir ve burada eşi dostu pek bol olan bir simadır

Kısası bizim için vazgeçilmez bir eleman (1). Kısası, ihtiyar büyükelçi Genadyus'la geçinemiyeceğini bildiren Mihalakopulos, büyükelçiye yardımcı olarak gönderilen Kaklamanos'tan çok iyi ve ümitli bir dille bahsediyor. Onun için, eski ve başarılı bir gazetecidir ve umumi efkârın nasıl etkilenebileceğini de çok iyi bilmektedir, diyor. Ve Başbakandan, bu görevi kabul etmek için kendisiyle direkt temasta bulunmak ve bütün büyük elçilerin üzerinde kalmak yetkisini istiyor. Mevki ve sıfata düşkün olmadığını bildirdikten sonra, kendisine yeterli bir unvan verilmesi gereğini de hatırlatıyor. Mihalakopulos'un bir endişe konusu da paradır. Bizde dış görevler bir seyahat imkânı ve mükâfat sayılır ve ne yazık ki benim şahsî imkânlarım bu iş için gerekli harcamalara da yetmiyecektir, diyor. İlâve ediyor: «Dış seyahatler konusundaki bu görüş haksız değildir. Bilhassa geçmişte dışarıya gönderilen görevlilerin başarısızlık ve beceriksizlikleri, önce bu memleketlerde bulunan yunan kolonileri tarafından farkedilmiş ve bu kanaat haklı olarak Yunanistan'da da yayılmıştır. Bu başkentlerde hayatın bir misli pahalı olduğu unutulmamalıdır. Önemli bir işle görevlendirilen kimse, seçkin bir çevreyle temasa gelmekte, iyi giyinmek, pahalı yemek ve en lüks otellere inmek zorunda kalmaktadır. İstenen münasebetler ancak, sık sık verilecek öğle ve akşam yemeklerinde kurulabilmekte ve devam etmektedir. Bu masraflar dışında bütün kitap, gazete ve dergi yayınlarını takip etmek ve bunlar için de bolca para harcamak gerekmektedir. Çoğu zaman pahalı bir kitabı ihtiyacınız olduğu için değil, ama yazarı ile karşılaşmadan önce okumak faydalı olduğu için satın almak durumundasınız. Ünlü yazarların kalbini kazanma-

---

(1) Stavridi 1903'ten beri başkonsolostur. Geçici Selânik hükûmetinde fahri müşavir olarak çalışmıştır. 1919'da Lloyd George kendisine «Sir» unvanını verdi.

nın en kestirme yolu, yeni çıkan kitabını aldığınızı ve okumakta olduğunuzu belli etmektir. Bu masraflara pek pahalı olan otomobil yolculuklarını da ilâve etmek gerekir. Bütün bunlar bizim memleketimizde göz önüne alınmadığı ve dışarıya gönderilen her görevli de, Venizelos çapında olmadığı için çeşitli yorumlar ve söylentiler önlenememektedir».

Mihalakopulos millî propagandanın basın yoluyla, daha çok günlük gazetelerde yapılmasını, kitap dergi ve broşürlerin artık okunmadığını, harp edebiyatına boğulan politikacıların ve gazetecilerin bu çeşit kitapları ellerine almak bile istemediklerini, en tesirli yolun gazetelerde mektuplar ve karşılıklı konuşmalar yayınlatmak olduğunu kaydediyor. Dost meclislerinde sohbet yoluyla yapılan propagandanın da küçümsenmemesini salık veriyor ve geleneksel ingiliz-bulgar dostluğunun bu sayede devam ettirildiğini belirtiyor. Sırplarla ve rumenlerle iş birliği tavsiye ediyor. Makedonya pek yakında tartışma konusu olacaktır, diyor. Anadolu'dan toprak alma konusunda da onların desteğine ihtiyaç olduğunu hatırlatıyor.

Ve devam ediyor: «Sosyalistlere gelince, bunların, idarecilerinin dostluğunu kazanmalıyız. Sayıları pek fazla değil, ama bu liderler, hiçbir politik eğilimi olmıyan, sadece ekonomik gelişmelerle ilgilenen düzenli işçi topluluklarına dayanmakta ve bu sınıfı istedikleri yöne götürebilmektedir. Barış konferansında işçi sınıflarının bağımsız olarak temsilini sağlamıya çalışıyorlar. Başaracakları şüphelidir. Gene de hükûmetlerinin kararlarına tesirleri var; demek ki bize karşı olmamaları lâzım. Sizin de haklı olarak belirttiğiniz gibi, idareniz altındaki hükûmetin işçiler yararına yaptıklarını açıklıyan bir broşür, bu çevrelerde iyi karşılanacaktır. 1914'de bizim işçilerimiz, iş kazaları ve çalışma saatleri bakımından, Fransa ve İngilteredeki işçilerle karşılaştırılırsa, şüphesiz daha iyi durumdaydılar».

Mihalakopulos harp sonunda kurulacak yeni ekonomik düzen konusunda da yapılacak çok iş olduğunu ve bütün bunlar için, kendi idaresinde çalışacak bir kurmay heyeti gerektiğini belirtiyor. Ve birlikte çalışmak istediği bazı yunanlıların isimlerini sayıyor. Sözü fazla uzattığından bahisle «Pek sayın başbakanından» özür diliyor ve bu şartlar altında çalışmasını faydalı görüyorsa, emre âmâde olduğunu bildiriyor. Bu arada bakan titrini taşımakta devam etmesinin zorunlu olduğunu hatırlatmayı da ihmal etmiyor. Uzun mektubunu bitirirken, Roma için, orada beş sene boyunca yazı işleri müdürlüğü yapmış olan ve eski iş arkadaşları şimdi italyan gazetelerinde mühim görevlerde bulunan Teodor Petrakopulos'u salık veriyor.

Ve mektubuna bir not düşüyor: «Rizof'un kitabına karşı, bulgarların öne sürdüğü belgeleri çürütmek üzere, Makedonya meseleleri konusunda biz de mutlaka bir kitap yayınlamalıyız. Şimdi kitaplar okunmadığı için, böyle bir eser umumi efkârı doğrudan doğruya etkilemez, ama bizim delillerimizi topluca birarada bulmak istiyen bütün dostlarımız için çok faydalı bir kaynak olur».

Venizelos ile Politis'in mektuplarından ve Mihalakopulos'un cevabından şu ana düşünceleri çıkaracağız:

1918 şubatında Mihalakopulos'un Batı Avrupa'ya hareketinden önce ve harp seneleri boyunca yunan millî propagandası adına dışarda hemen de hiçbir şey yapılmamıştır. Bu görev elçilere düşerdi, ama yerine getirilmemişti. Bununla beraber Yunanistan'da dış propaganda «herkes tarafından kaçınılmaz bir zorunluluk olarak kabul edilmektedir.». Venizelos ile Politis ise Mihalakopulos'a açtıkları düşünceler üzerinde uzun zamandan beri durmaktaydılar. Kesif ve yorucu propaganda çalışmaları, diplomatlara ve «eski moda» politikacılara göre bir iş değildi. Bu yüzden, propaganda sahasında tesirli çalışmalar yapabilecek elemanları, onlar arasında aramamak gerekiyordu. Gereken genç, modern anlayışta elemanlardı ki, bunlar

da ancak gazetecilik yapmış olanlardan seçilebilirdi. Üstelik bunların Venizelos'a ve onun dâvâsına bağlı kimseler olması da gerekiyordu. Zira yapılacak olan yalnız yunan propagandası değildi. Konstantin'e karşı ve hararetle ve nizelosçu bir çalışma isteniyordu. 46 yaşındaki Kaklamanos'un parlak bir gazetecilik geçmişi vardı. Mihalakopulos 43 yaşındaydı. 1918'de 51 yaşında olan Sir John Stavridi bir «delikanlıydı». Makkas ise 1918'de henüz 26 sındaydı. Hukuk tahsil ettiği Paris'te 1914'ten beri gazeteci ve reklamcı olarak çalışıyordu. Kaklamanos 1907'de girdiği diplomatlık mesleğinde merdivenleri, ancak 1910'da Venizelos'un iktidara gelişinden sonra tırmanmıştı. Mihalakopulos da politikaya 1912'de venizelosçu bir milletvekili olarak girmiş ve iki sene sonra ekonomi bakanı olmuştu.

Bunların tam aksine, Londra Büyükelçisi Genadyus 74 yaşındaydı. 1976'dan beri Londra elçiliğinin bir çok defalar başında bulunmuştu. Mihalakopulos mektubunda, Stavridi ile karşılaştırdığı Genadyus'ten alayla bahsetmektedir. Paris'teki yunan büyükelçisi Romanos 60 yaşındaydı; 1899 da, eski rejim zamanında dışişleri bakanıydı. Bu konuda yakında mektuplaştığım Leon Makkas bana şunları yazıyor: «Romanos gerçekten bütün çalışmalarını diplomatik alanda toplamıştı. Bununla beraber Saint-Germain'deki gazetecilerle faydalı münasebetleri vardı. Hattâ bu arada ingiliz aleyhtarı milletvekili M. Lauzann'ın yunan düşmanı ve bir fransız-türk yakınlaşması taraftarı gazetesi Matin'le bile iyi geçiniyordu. Ama bir sosyalistin elçilik binasından içeriye adımını atmasına asla izin vermedi. Herriot da dahil olmak üzere radikallere de güç tahammül ederdi».

Roma'daki büyükelçi Koromilas da eski dışişleri bakanlarındandı ve 64 yaşındaydı. Herşeye rağmen o propaganda alanında da başarılar sağlamış bir diplomattı.

Mazarakis ondan, Makedonya mücadelesi sırasındaki çalışmalarını överek bahseder.

İşte bu yüzden, propaganda çalışmalarının düzenlenmesi konusunda Politis «şimdiye kadar büyükelçilerimizde bir gayret ve heyecan görmedim, bundan sonra da beklemiyorum» diyordu.

Propagandada başarı sağlamak için Venizelos'un politikasını benimsemek de yetmezdi. Bir venizelosçu militan olmak gerekiyordu. M. Makkas bu konuda bana şunları yazıyor: «Bir gerçek hemen anlaşıldı: Konstantin'e saldırdığınız nispette fransızların gözüne giriyordunuz... Bizim Konstantin aleyhtarlığımız ne derece şiddetlenirse fransız desteği de o kadar artıyordu. 1916'da "Venizelos böyle söyledi" isimli kitabım çıkınca her taraftan pek çok mektup aldım. Şimdi de "Venizelos böyle yaptı" başlıklı bir kitap yazmam isteniyor. Nitekim bundan bir kaç ay sonra Selanik'te Venizelos baş kaldıracaktı».

Politis mektubunda «Millî propaganda, diyor; metodlu ve ahenkli bir çalışma ister». Venizolos da, tıpkı Mihalakopulos gibi «sistemli bir propaganda çalışmasının zorunluluğundan» bahsediyor. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, propaganda 1918'den önce hiç yapılmamış değildir. Ama şimdi bahis konusu olan, Batı'da yeni bir cephe açmak, diplomatik teşkilâta benzer bir propaganda şebekesi kurmak ve bunu, elden geldiği kadar iyi organize etmektir. Yunan hükûmetinin bu niyetini Venizelos mektubunda şöylece açıklıyor: «Çeşitli memleketlere, devamlı merkezi Paris'te bulunmak üzere bir propagandacılar ordusu göndermek gerekiyor». Ne yazık ki biz Yunanistan'da «Bu işe yatkın eleman bulmakta sıkıntı çekiyoruz». Bu kitapta daha sonra göreceğimiz gibi, yunan hükûmeti personel noksanını, yabancı memleketlerdeki delegelerini yenilemek ve değerlendirmek suretiyle karşılayacaktır.

Mihalakopulos, yunan propaganda teşkilâtının kurulmakta geciktiğini söylüyor. Karşı propagandaların, bil-

hassa bulgar teşkilâtının Batı'da daha önce kurulmuş olduğuna dikkati çekiyor. Gerçekten de Bulgaristan bu işe, harpten önce başlamış ve büyük önem vermiştir. Aynı düşünceyi daha sonra, yunan dış propaganda teşkilâtının ikinci büyük organizatörü Kaklamanos'un da benimsediğini göreceğiz.

Hükûmetin Mihalakopulos'a verdiği görev, propaganda kuruluşundan ibaret değil; o aynı zamanda, Batı'daki harp sonu ekonomik gelişmeleri inceleme teşkilâtının da başına getirilmiştir. Bu ikinci teşkilât personelinden de propaganda işlerinde faydalanılıyor. Mihalakopulos'un bir mektubunda dediği gibi, kazanılmak istenen yabancılar «[redacted]. Görevli yunanlılarla yabancı şahsiyetler arasında faydalı dostluklar, ancak bu yoldan kurulabilir.

Bu görevliler kimlerdi? Mihalakopulos'un biri Atina'ya, diğeri Roma'ya çekilmiş iki telgrafı, bu sualin cevabını veriyor: «Londra, 23 ekim 1918. Bence bürolar şu kimselerden kurulmalıdır: Londraya, Varvaresos, Sapalos, Sakalotos, Sarropulos, Skalyeris, Marku. Paris'e, Milonas, Vantiris, Zaharisas, Solyotis, Sirimokos. Roma'ya, Nikolau, Kitsikis (1), Sulyotis, Svoronos... Londra'ya gelecekler acele etmeli ki, ben buradaki çalışmaları Amerika'ya hareketimden önce başlatabileyim. Milonas'a telgraf çektim. Roma teşkilâtını kurduktan sonra, diğerleriyle birlikte Paris'e geçecek... Mihalakopulos».

İkinci telgrafında da, bu personele talimat veren Mihalakopulos'un ifadesinden, ekonomik meselelerle propagandanın biribirinden ayrılmadığı ve bütün görevlilerin aynı zamanda propaganda işinde de çalışması istendiği an-

---

(1) Atina üniversitesinde istatistik ve madenî inşaat profesörü olan Niko Kitsikis, bu kitabın yazarı Dimitri Kitsikis'in babasıdır. (Çevirenin notu).

laşılıyor. Makkas'ın bana bildirdiğine göre ise «...kısa görevlerle gelenler dahi, propaganda için ellerinden geleni yapıyorlardı. Bu bakımdan Venizelos'un kullanmadığı imkân ve kimse kalmadı, denilebilir. Hattâ Svoronos'un eski paralara dair bilgisi bilge bu alanda kullanıldı» .

Yunan dış propagandasının nasıl yapılacağı Mihalakopulos'un, Venizelos ve Politis'in mektuplarında açıkça gösterilmiştir. Üçü de şahsî temaslar, dostluklar, monden toplantılar ve sohbet yemekleri üzerinde ısrarla durmaktadırlar. Venizelos «Çeşitli çevrelerden politikacılarla, hattâ gazetecilerle devamlı temas» zorunluluğundan bahsediyor. Politis «Politik ve sosyal sahada söz ve nüfuz sahibi şahsiyetlerle sıkı bağlar kurmalıyız» diyor. Ama şahsî münasebetlerin tam yerini ve önemini belirten Mihalakopulos'tur: «Münasebetlerin çoğu sık sık birlikte yenilen öğle ve akşam yemeklerinde kuruluyor ve gelişiyor. Bu yoldan giderek Londra'da istediğim her şeyi elde edeceğime kim inanırdı» diyor ve bakanlığındaki memurlar vasıtasıyla bir bakan üzerine yapılan baskıya da örnek veriyor: «...laşe bakanlığına gidelim ve bakanın yakın yardımcılarını ikna edelim, diyorum. Yoksa kendiliklerinden bir rapor yazar ve bunda bizim aleyhimizde fikir verirlerse, sonradan bu fikri değiştirmek çok zor olur». Eski büyükelçi Genadyus'un vekarına yakıştıramadığı bu usul, tesirli olmalı ki, Mihalakopulos istediklerini elde etmektedir. Propaganda bahsinde de Mihalakopulos'un fikri budur: «Samimî toplantılarda karşınızdakileri konuşarak inandırmak ve kazanmak, büyük neticeler veren bir usuldür» diyor.

Şahsî dostluk ve temaslar, sadece idareciler ve önemli mevkilerde bulunanlar üzerinde değil, fakat aynı zamanda, gazetecilerin kazanılması yoluyla ve endirekt olarak umumî efkâr üzerinde de etkili olmaktadır. Meselâ Mihalakopulos, gazetenin «herşeyi» olan W. Steed'in aracılığıyla Times'ı ve okuyucularını etkilemektedir.

Bu temaslarla, önemli kimselerin yunan çıkarlarını sa-

vunan dernek ve toplulukların başına getirilmesi sağlanmakta ve umumî efkâr üzerindeki baskı bu suretle biraz daha arttırılmaktadır. Yabancı sosyalistleri kazanmak için Mihalakopulos, bunların yöneticilerinin elde edilmesine taraftardır: «Sosyalistler bakımından başlıca gayretimiz, yöneticilerinin dostluğunu kazanmak olmalıdır.» diyor.

Bu çeşit sözlü propaganda ve baskıların teferruatı ile incelenmesi tarihci için güçtür. Yazılı propaganda daha az etkili de olsa, tarihi araştırmalara yarar belgeler vermektedir.

Şahsî temaslardan sonra Mihalakopulos'un salık verdiği en güvenilir propaganda yolu, makalelerden başka, yayınlanacak mektuplar ve mülâkatlarla günlük basındır. Demek ki İngiliz basınında bir gelenek olan ve önemli yer tutan «yayın müdürüne mektup» ları artırmak gerekmektedir.

Sonra kitaplar geliyor. Bu bakımdan Mihalakopulos diyor ki: «Millî propagandamız basın, bilhassa günlük basın ve mülâkatlar yoluyla yapılmalıdır. Kitaplar, dergiler, broşürler artık maalesef okunmuyor. Acı gerçek budur». Bununla beraber yunan propagandasının kitaplar, dergiler ve broşürler bakımından da pek nekes olmadığını ileride göreceğiz. Kitaplar konusunda Mihalakopulos, umumî efkârı etkilemek gayesi gütmiyen, fakat propaganda görevlilerinin eli altında bulunacak, «gayemizin belgelerini» biraraya getiren eserler hazırlanmasında da ısrar ediyor. Demek ki bir propaganda kitabı umumî efkârı etkilediği kadar, propagandacıya bilgi vermek gayesini de güdebilir.

Dördüncü olarak üniversitelerde ve umumî salonlarda verilecek konferanslar gelmektedir. Beşinci nokta, komiteler ve dernekler şeklinde, batı başkentlerinde baskı grupları kurulması yoludur.

Yunan propagandası Politis'in dediği gibi «diğer zulme

uğramış milletlerin çalışmalarına paralel, düşman ve hasım milletlerin propagandasına karşı olmalıdır». Mihalakopulos buna sırplar ve rumenlerle sıkı bir işbirliği yapılması teklifini ilâve ediyor.

Dışişleri bakanı Politis önemli bütün başkentlerde özel görünüşlü propaganda büroları açılmasından yanadır. Bu maksatla istediği bütün personelin Mihalakopulos'a verileceğini vaadediyor. Beride Venizelos, bu propagandanın «önce müttefik memleketlerde, sonra tarafsızlarda yapılması gerektiğini» hatırlatıyor. Tarafsızlardan maksat, önce İsviçre'dir.

Bu araştırma boyunca yunan dış propagandasının başlıca merkezi olarak Londra'ya verilen önemi göreceğiz. Mihalakopulos merkez olarak Londra'nın seçilmesinde ısrar ve Politis de bu teklifi kabul ediyor. Sebep, İngiltere'nin dünya politikası üzerinde en fazla söz ve nüfuz sahibi memleket olması diye özetlenebilir. Esasen başlangıçtan beri İngiliz desteğini politikasının başlıca dayanağı kabul eden Venizelos'un hareket noktası da budur. (1)

(1) Türkiye'deki rumların önde gelen temsilcilerinden biri olan ve taleplerini gerçekleştirmek için bir çok kereler batı merkezlerinde görüşmelere katılan Sofokles Hüdaverdioğlu, Kaklamanos'a yazdığı, Türkiye Rumları lehine yapılan propagandadan bahseden 28 Nisan 1919 tarihli mektubunda «bütün millî dâvâları ve bu arada bizim taleplerimizi çözümlemekte en ağır basan faktörün, ingiliz umumî efkârı olduğunu anlıyorum» diyor.

D. — LONDRA'DA MİLLETLERARASI PROPAGANDA ÇALIŞMALARI

1918'de başlayan yunan propagandası için en önemli merkez olarak Londra seçilmiştir (1). Çok derin bir araştırmaya saplanmadan, o yıllarda milletlerarası bir propaganda merkezi hâline gelen ingiliz başkentindeki ortamı gözden geçirmek faydalı olacaktır.

Büyük harp boyunda Antant devletleri cephesinde milletlerarası propaganda çalışmalarının baş aktörlerinden biri olan Henry Wickham Steed hâtıralarını yayınladı. Onun, Londra'da çıkan ve Lord Northcliffe'e ait bulunan «Times» gazetesinde dış politika kısım müdürü ve 1919 şubatından itibaren genel yayın müdürü olarak çalıştığını söyledik. İki ciltlik hâtıratı, Londra'da, Heinemann yayınevince ve 1924 yılında «Through Thirty Years, 1892-1922. A personal narrative by Henry Wickham Steed» adıyla yayınlandı. (Fransızca baskısı: Paris, Plon yayınevi, 1927). Hatıralarının 1914-1922 yılları arasını kapsayan ikinci cildinde Steed şöyle diyor:

«Bazı dostlarım 1916'dan itibaren, umumî efkârın ge-

---

(1) **Bu, aynı zamanda Paris'in de önemli bir merkez sayılmadığı anlamına gelmez. Bilhassa 1919'da yunan delegasyonu oradayken ve konferansın en hararetli zamanlarında Paris ön plâna geçmişti. Londra daima başta olmakla beraber Paris, Washington ve Cenevre de daima önemli merkezlerdir. Çalışmalar bazen birinde, bazen de diğerinde yoğunlaşmıştır. Bu arada Birleşik Amerikaya yönetilen propaganda çoğu zaman Londra'dan idare edilmiştir. Roma'ya gelince İtalya'da yunan taleplerine iyi gözle bakılmadığı için, propaganda çalışmaları da pek verimli olmamıştır. Orada düşman toprağı üzerinde bulunulduğu bile söylenebilir.**

lişmesi bakımından, şartlara günlük gazetelerden daha iyi uyan, daha iyi haber alan, daha açık görüşlü bir yayın organı kurulması gerektiğini düşünmüşlerdi. Times'ı ikna etmek için boş yere uğraştıktan sonra, profesör Mazarik, Dr. Seton-Watson, «King's College» rektörü (müteveffa) Dr. Ronald Burrows, Mr. (şimdi Sir) A. F. Whyte ve ben «Yeni Avrupa» (The New Europe) adlı haftalık bir dergi kurmaya karar verdik. Mazarik ile Seton-Watson bu işin gerçekleşmesinde öncülük ettiler ve hemen bütün masrafları Seton-Watson yüklendi. En çok çalışan da oydu. Derginin ilk sayısı 19 ekim 1916 günü çıktı...»

Hedeflerinin Avusturya-Macaristan imparatorluğunu yıkmak ve Habsburg'ların hâkimiyeti altındaki milletleri kurtarmak olduğunu söyliyen Steed, yazılı propagandayla yetinmiyerek bir «İngiliz-Sırp Derneği» de kurduklarını ilâve ediyor ve çalışmalarını şöyle anlatıyor:

«Times gazetesindeki odam, Londra'daki düşman-dostların Hac yerine dönmüştü. İçeri giren arkadaşlarım önce, çeklerden veya sırplardan gene bir saklanan var mı diye masaların altına bakarlardı. Çekoslovakya'nın ve Yugoslavya'nın meseleleriyle uğraşmaktan başka işe vakit bulamaz olmuştum. Paris ve İtalya'daki dostlarımızla haberleşiyor, tarafsız kimselere ve dışişleri memurlarına avusturya meselesinin önemini anlatmak ve yeni taraftar kazanmak için elimizden geleni yapıyorduk».

1918 yılı başında, Londra'daki milletlerarası propaganda sahnesinde olağanüstü bir sima beliriyordu. Bu, daha çok Lord Northcliffe adıyla tanınan Alfred Harmsworth'du. 1916'da birkaç diğer bakanla birlikte Lloyd George'u çekilmeye zorlıyan, böylece Asquith kabinesinin düşmesine yolaçan ve Lloyd George'un başbakan olmasına yardım eden, İngiltere'nin pek kudretli basın kralı Lord Northcliffe siyasî propaganda yönetmek için ideal adamdı. Nitekim asır dönümünde hâdise gazeteciliğinin İngiltere'deki mucidi hemen de o olmuş ve modern reklâmcılığın

kuruluşunu sağlamıştı. Amerikalılarla birlikte, zira aynı senelerde Birleşik Amerika'da Joseph Pulitzer ve daha çok William Randolph Hearst de bu hedefe yönelmekteydiler, gazetecilikte «stunt» ı, yani şok yapan haber tekniğini icat eden de Northcliffe'dir. Basın kralı sahibi bulunduğu heyecan gazetelerinin konularının aşk, suç, spor ve gıda olduğunu söylerdi.

Northcliffe'in propaganda alanındaki çalışma arkadaşlarından Hamilton Fyfe «Northcliffe, özel biografi» adlı kitabında, «Kitlelere fikir satma ustası» başlıklı kısmında, amerikalı profesör Charles Seymour'un bir cümlesini aktarıyor: «Lord Northcliffe, Crewe House'da modern tarihin bildiği en tesirli propaganda plânını uygulamıştır».

Aynı fasılda şunları da okuyoruz: «Uzun gecikmelerden, kararsız çekişmelerden sonra Harp Kabinesi bir propaganda kampanyası açma kararına vardı. Altı ay boyunca Northcliffe, onları bu kararı almıya zorlamıştı... 1917 ağustosundan beri, tesirli bir propaganda çalışmasının zorunlu olduğuna İngiliz hükûmetini inandırmak için aralıksız gayret sarfediyordu... Ve, düşman memleketlerde yapılacak propaganda çalışmasını, kuruluşun başına geçerek yönetmesi teklif edilince, hiç tereddüt etmeden kabul etti».

Hatıralarında Steed de bu konuya değiniyor:

«1918 şubat ayı ortalarında Northcliffe beni, Crewe House'a yerleşmiş olan İngiliz Harp Misyonunda kendisini görmiye çağardı. Bu bina Lord Crewe tarafından hükûmetin emrine verilmişti... Lloyd George düşmana karşı yapılacak propagandanın başına geçmesini Northcliffe'ten rica etmişti. İngiliz Harp Misyonu adı Düşman Propaganda Bürosunu bir gizleme düzeniydi ve bu daire doğrudan doğruya başbakana bağlı bulunuyordu. Northcliffe fikrimi sordu ve bu arada kendisine, sandalyesiz harp bakanlığının da teklif edildiğini bildirdi. Hiçbir bakanlık kabul etmemesini söyledim... Ama düşmana karşı politikayı yö-

netme görevini kabul etmeliydi... Politika ile propaganda arasındaki ilgiye dair bir sualini de şöyle cevaplandırdım:

«Bu ilgi, haberle gazete arasındaki ilgiye eştir. İngiliz propagandasının cansızlığı, şimdiye kadar politikadan çok ayrı kalmış olmasından geliyor. Dünyanın dört köşesine yağmur gibi lâf yağdırmamız ve ne mükemmel insanlar olduğumuza, harbe ne büyük ölçüde katıldığımıza dair yaptığımız edebiyat pek boşunadır. Bunlar kimseyi ilgilendirmiyor. Önemli olan, düşmana en sert darbenin nerede ve nasıl indirilebileceğini kestirmek, sonra da kuru gürültü etmeden işe girişmektir. Bunun için, bütün imkânları seferber ederek uygulanacak bir politikanın, önceden kararlaştırılmış olması şarttır».

Crewe House'a yerleşen propaganda bürosunda çalışanlar da şunlardı: «Yarbay (Sir) Campbell Stuart, Northcliffe'in muavini ve reklâmcılık (yani propaganda) uzmanlarından kurulu danışma komitesinin ikinci başkanı.. Büronun kuruluşunu ve yerleşmesini gerçekleştiren yarbay, günlük işlerin bütün ağırlığını da kendi omuzlarına alarak Northcliffe'i rahatlatmıştır». (1)

Avusturya-Macaristan'a karşı propaganda, bu alanda memleketin iki büyük uzmanı olan Wickham Steed ile Seton-Watson tarafından yürütüldü. Almanya'ya yönetilen propaganda ise, ünlü yazar H. G. Wells'in idaresindeydi. Bu çalışma mayıs 1918'de başladı. Ama Fyfe'a göre, propaganda konusunda pek yüksek düşüncelere sahip olan Wells, bazı yalanlar söylendiğini görünce şaşkına dönmekte gecikmedi. Northcliffe'in prensiplerden yoksun bir insan olduğu sonucuna vararak, 1918 temmuzunda bu görevden çekildi. Ve yerine, Northcliffe'e dair sözü geçen eserin yazarı olan, Hamilton Fyfe getirildi. Steed, Fyfe'in gö-

---

(1) Hamilton Fyfe: «Northcliffe, özel biografi». [Northcliffe. An Intimate Biography, New York 1930, s. 239].

revinde başarı kazandığını yazıyor. Zaten Steed, Wells'in çekilişini çok farklı sebeplere bağlı görmektedir.

Almanya seksiyonunda yardımcı olarak Mr. J. W. Headlam-Morley ve teknik uzman olarak Mr. S. A. Guest çalışıyorlardı. Ayrıca «ünlü tabiat bilgini yüzbaşı Chalmers Mitchell Harp bakanlığının, Mr. C. J. Phillips de Dışişleri bakanlığının özel ve gizli haberlerini taşımak suretiyle çalışmalara katılıyorlardı... Hamilton Fyfe, Chalmers Mitchell, Phillips, Seton-Watson, Guest ve ben (Steed) bir icra komitesi olarak, Sir Campbell Stuart'ın başkanlığında her gün toplanıyorduk» (1).

Londra'daki propaganda çalışmalarına parelel olarak ingilizler, müttefikleriyle de işbirliği ediyorlardı:

«Northcliffe, müttefikler arası propaganda hazırlıklarını ve hedefleri tespit etmek üzere Londra'da derhal bir konferans toplamayı kabul etti. Fransa M. Franklin-Buillon'u İtalya Gallenga-Stuart'ı Amerika Mr. Robinette'i yolladı. Avusturya'ya karşı yapılacak propaganda'da işbirliği sağlamak üzere benim İtalya'ya gitmem kararlaştı. Konferans her şeyden fazla, propagandanın anlamı üzerinde durdu. Konuyu ortaya atan M. Henri Moysset, müttefiklerin, saldırısına, askeri yoldan direndikleri Almanya'ya karşı, aynı zamanda bir fikir harbi de açmaları gerektiğini ısrarla savundu. Bir nesil boyunca kesif propaganda yaparak, Almanya harbi, milletçe benimsenir bir fikir hâline getirmişti. Eğer fikir alanında da yenilmezse, sadece askerî hezimet Almanya'nın politik bakımdan çökmesine yetmiyecekti. Moysset, teklifini pratik bulmayanlara şu gerçeği hatırlattı: 1917'den beri müttefiklere çok zarar vermiş olan Rusya'daki alman propaganda politikası, bolşevik doktrininin rus halkı üzerindeki bozguncu tesirini

(1) W. Steed'in sözü geçen kitabı. S. 221-222 ve 224-225.

de vaktinde değerlendiren bir metafizikçi tarafından tasarlanmış, kurulmuş ve yürütülmüştür... (1)

«Müttefik propagandası (diye Moysset devam ediyordu) düşmanın harp sorumluluğu üzerinde ısrar etmelidir... Harbin kesin sonucu, biribiriyle bağdaşamaz iki devlet ve topluluk anlayışından birinin, ya prusya diktacılığının, ya

---

(1) Rus bolşevik ihtilâlinin Batı'daki propaganda anlayışına ve gelişmesine kesin şekilde tesir ettiği, bu hâdiseden sadece bir kaç ay sonra bile açıkça görülmüştür. Tek yol, bu yeni sisteme onun propaganda metodunu kullanarak karşı koymaktır. Nitekim, müttefik devletler ancak harbin son yılında, mücadelenin, prusya totalitarizmine karşı demokrasi idealinin bir ehli sahibi olduğunu açıklamışlardır. Müttefik hükûmetlerin harp hedeflerini aydınlığa çıkarmaları da, ekim ihtilâlinden sonraya rastlar. Başkan Wilson alman milletini, yöneticilerine karşı ayaklanmıya ve Batı'nın prusya usulü totaliter idaroye karşı giriştiği mücadeleyi bir demokrasi ehli salibi ve gelecek bütün harpleri önlemek için yapılan bir harp saymağa çağırmıştır. O bunu, kapitalist Batı'ya hücum eden Lenin'e cevap olarak söylüyordu. Lenin gibi Wilson da yeni ve çok daha iyi bir dünya vaadetmiye koyulmuştu. Amerikalı başkanın 8 ocak 1918'de açıklanan ondört prensipi, bolşevik ihtilâli liderinin 9 kasım 1917 tarihli «Sulh kararnâmesi» ne bir cevaptı. Böylece, milletlerarası politikada komünist ve kapitalist hükûmetler arasındaki büyük ideoloji kavgası 1918'de başlamış oluyordu. Harbin son yılında, propaganda ve fikir harbi alanlarında müttefikler cephesindeki hızlı gelişmeyi bu ortamda değerlendirmek gerekir. (Arno J. Mayer: «Political Origins of the New Diplomacy, 1917-1918.» Yale Universty Press, 1959).

Bu bakımdan muhafazakâr Northcliffe'in, Almanya'ya karşı propaganda çalışmalarının başına H. G. Wells gibi sol cepheye mensup birisini getirmiş olması ayrı anlam taşımaktadır. Wels 1918 ilkbaharında şunları yazıyordu: «Eğer biz, Almanya'yı dünya haritasından silmek istemiyorsak, o hâlde Almanya'nın gelecekte, bu kardeş milletlerin sâdık bir dostu olmasını istiyoruz demektir. Ve eğer kelimelerin bir anlamı varsa, hiç hayale kapılmayan Amerika ve onun sözcüsü olan Wilson'la birlikte, Almanya'da bir ihtilâl çıkarmak üzere harbettiğimizi bilelim. Onun için harbin asıl gayesi alman ihtilâlini başlatmaktır ve Amerika bilerek bu maksatla dövüşmektedir». (H. G. Wells: «In the Fourth Year : Anticipations of a World Peace». Londra, 1918. Sayfa: 70-71).

da batı demokrasisinin politik mahkûmiyeti olmalıdır. Günün birinde bu iki anlayıştan birini benimsemiye ve savunmaya çağrılacak olan halklar ve orta Avrupa'da, Rusya'da gelişmekte olan millî topluluklar hiç olmazsa neyi seçeceklerini şimdiden açıkça bilsinler...

«Müttefik propagandası bundan böyle, prusya militarizmine karşı Almanya'da 1848'den beri yazı ve söz hâlinde ortaya konulmuş olan dokümanlar yığınını da ihmal etmemelidir. Vaktiyle, prusya militarizmini ortaya koymuş ve suçlamış olan almanların yazdıkları ve söyledikleri, bugün müttefik memleketler yazarlarının bu alandaki çalışmalarından çok daha tesirli ve isabetlidir. Bunlardan faydalanılmalıdır. Harbin meydana çıkardığı meselelerin en önemlileriyle ilgili propaganda malzemesinin sağlanması için derhal, müttefiklerarası bir komite kurulmalıdır. Bu komite fikir stratejisi bakımından bir kurmay heyeti olmalı ve günlük propaganda işleriyle uğraşmamalıdır. Sayısı az, ama Almanya'daki seçkin sınıfı ilgilendirecek nitelikte incelemeler ve belgeler hazırlamalıdır. Bunlar, bir kısmı sütunlarını müttefikler için şimdiden serbest kürsü hâline getirmiş olan İsviçre, İskandinavya ve Danimarka gazetelerinin aracılığı ile alman umumî efkârına duyurulabilir. Bu imkândan şimdiye kadar yalnız almanlar faydalandılar. Müttefikler ya pek azıyla yetindiler, ya da hiçbir şey yapmadılar. Çünkü belli bir politikaları ve öne sürecek ve desteklenecek değerde fikirleri yoktu. Bu fark ortadan kaldırılmalı ve aynı zamanda, müttefiklerin büyük basın organları, Almanya'nın çok çekindiği politik ve ekonomik prensipleri yaymak üzere elbirliğiyle ve belirli yönde hücuma geçmelidirler.

«Moysset durumu parlak bir şekilde gözler önüne böylece serdi... Müttefik bir memlekette propaganda ilk defa ciddî bir anlama kavuşuyordu. Konferans Moysset'nin, (italyan propaganda servisinden) profesör Borgese'nin ve benim sözü geçen kurmay heyetinin özünü kurmamıza

ve müttefik propagandasında bir işbirliği ve düzen sağlamak üzere Paris'te belirli tarihlerde toplanmamıza karar verdi». (1)

Crewe House'da propaganda çalışmalarının aldığı şekil neydi? : «[redacted] (2). Slav, leh, rumen ve çek asker kaçaklarından kurulu devriyeler, bu propaganda malzemesiyle yüklü olarak, düşman devriyeleriyle buluşmaya gönderiliyor ve diğer askerler de kaçmaya kışkırtılıyordu» (3).

Almanya'ya karşı girişilen propagandaya gelince: «...alman siperleri için bir gazete çıkardık. Bunun Almanya'da hazırlandığı havasını veriyorduk. Mareşal Hindenburg hatıralarında, Crewe House'ın bu propagandasından, şimdiye kadar bu ölçüde hiç kullanılmamış bir silâh, diye bahseder...» (4).

O devir için bu yeni ve cür'etli bir propaganda şekliydi. Henüz alışılmadığı için, yadırganıyordu. Nitekim Hamilton Fyfe «...bir müddet uçaklardan faydalanıldı, diyor, ama almanların bir protestosuna sinirlenen ve mücadelenin bu yeni çeşidini ya sevmiyen, ya da tesirli bulmayan kumandanlarımız, uçaklarının propaganda kâğıtları atmasına izin vermediler... Northcliffe bu karşı duruşu dağıtmak için Harp Kabinesine başvurmak zorunda kaldı».

Steed, Crewe House'ın çalışmalarına harpten sonra da

---

(1) W. Steed'in sözü geçen kitabı. Cilt II. S. 191-196.

(2) [redacted]

(3, 4) Hamilton Fyfe'ın sözü geçen kitabı. S. 241 ve 250-252.

devam etmesi için çırpınışını anlatıyor: «Northcliffe'e barış propagandası için bir plân sundum. Bunda, alman halkına harbi niçin kaybettikleri yavaş yavaş anlatılacak ve hür dünyada manevî değer ve düşüncelerin Almanya'ya yönelmiş silâhlar hâline nasıl ve niçin geldiği açıklanacaktı. Northcliffe fikri benimsedi ve harekete geçti. Ama 12 kasım'da Lloyd George'un ingiliz propaganda kuruluşunun başına dostu Sir George Riddell'i getirmesiyle, bu proje suya düşmüş oldu. Böylece propaganda çalışmalarımız, alman halkını aydınlatma yoluyla, tam yapıcı bir nitelik kazanacağı sırada kesiliyordu. Seton-Watson ve Chalmers Mitchell'le birlikte bu barış propagandası projemizi kendi gayretimizle yürütmiye çalıştık. Ama artık devamlı ve tesirli bir çalışma için zorunlu mekanizmaya sahip değildik».

Steed daha sonra, Bulgaristan ve Balkanlarla ilgili çalışmalardan da söz ediyor. Bundan anlaşıldığına göre Crewe House, Makedonya meselesinde bulgarlardan yana düşünmekte ve böylece Yunanistan'ın Londra'da bulgarlara karşı bir propaganda yapmak zorunda olduğu daha iyi anlaşılmaktadır.

Crewe House «Düşmana karşı propaganda» bürosundan ibaretti. Ama ingiliz hükûmeti aynı zamanda, harbin gerektirdiği diğer propaganda çalışmalarını toplayan ve istihbarat bakanlığı adını taşımakla beraber aslında propaganda bakanlığı niteliğinde olan bir kuruluşu da gerçekleştirmişti. Meselâ bu bakanlıkta, profesör Walter N. Seton'un yönetiminde bir Yunanistan bürosu da vardı. Crewe House gibi bu bakanlık da harpten sonra, 31 aralık 1918'de dağıtılacaktı.

Kaklamanos 7 ağustos 1918 tarihli mektubunda Dışişleri bakanı Politis'e, bu bakanlıktan şu dille bahsediyor: «Sayın bakan, yeni kurulan ve Lord Beaverbrook'un yönetiminde olan İstihbarat bakanlığı Avam Kamarasında ve basında şiddetli hücumlara konu olmıya başladı. Bu ba-

kanlığa bütün harp propagandasını düzenleme görevi verildi ve başına ,ingilizlere göre fazla yenilik taraftarı sayılabilecek, pek amarikanvarî bir genç olan Lord Beaverbrook getirildi (1). İskoç asıllı ana-babadan Kanada'da dünyaya gelen bu genç adam, 1915'de Kanada ordusunu harp meydanlarında takip ederek, pek orijinal savaş haberleri yazdı. Daha sonra Kanada hükûmetinin cephelerdeki resmî temsilcisi oldu ve 1916'da baronluğa yükseltildi. Böylece Avam Kamarasında 7 ay süren bir misafirlikten sonra Lordlar kamarasına geçiyordu.

«Şimdi yakın dostu olan Lloyd George'un dikkatini, Kanada ordusunun başarılarını parlak şekilde reklâm edişiyle çekti. Ama çalışma usulleri, ağırbaşlı ve ciddî ingi-

(1) Beaverbrook da ünlü ingiliz gazetelerinin sahiplerinden biridir. Bir diğer basın kralı Lord Camrose (yani William Berry) geleceğin büyük gazete tröstçüsünün, meslek hayatındaki ilk adımlarını şöyle anlatıyor: «Daily Express 1900'da C. Arthur Pearson tarafından kuruldu.. 1913'te paylarının önemli bir kısmını, o sırada Sir Max Aitken adını taşıyan ve Avam Kamarasında bulunan geleceğin Lord Beaverbrook'una sattı. Beaverbrook, Kanada'dan İngiltere'ye gelir gelmez «Globe» isimli akşam gazetesinin sahibi olmuştu. Bunu Dudley Docker'e devretti ve ondan sonra Daily Express'in paylarını aldı. 1913 ile 1915 arasında gazetenin yönetimiyle o, bir dereceye kadar ilgilendi. Harbin büyük kısmında Daily Express'i yöneten, çoktan beri yayın müdürü olan Ralph Dr. Blumenfeld'di... Lord Beaverbrook gazeteye fiilen, Birinci Dünya Harbinin bitiminden sonra el koyacak ve bu kesin hâkimiyet o zamandan itibaren aralıksız olarak devam edecektir». (Lord Camrose'un kitabı: «British Newspapers and their Controllers». Londra, Cassell yayınevi, 1947. Sayfa: 37-38). Beaverbrook «Evening Standard» ı 1923'te satın aldı.
Beaverbrook daha çok, Avam Kamarası başkanı ve kendisi gibi Kanada asıllı, muhafazakâr Bonar Law'ın dostudur. Lord Riddell'ın anlattığına göre, İngiltere'ye geldiğinde kimseyi tanımayan Beaverbrook, Bonar'la tanışmış, ona bir kahraman muamelesi yapmış ve bu yoldan yakın dostluğunu kazanmıştır. Bonar başbakan olduktan sonra da yakınlıkları devam etmiştir.

(Lord Beaverbrook 9 haziran 1964 günü 85 yaşındayken ölmüştür. — Çevirenin notu).

lizlerin pek hoşuna gitmiyor. Propaganda işinde hatâları oldu. Tabiatı icabı israflarda bulundu. Bakanlığın kuruluşunda bir "yağma" havası esti. Geleneklere bağlı ve ticarette serbestî fikirlerine karşıydı. Üstelik bakanlıktaki iş arkadaşlarını gazetecilerden, yani meslekten olanlardan değil, ama genç iş adamlarından, büyük ticarî teşebbüslerin şef ve müdürlerinden, sanayicilerden ve bankerlerden seçti... İşte bütün bunlar, bilhassa liberaller ve burada hâlâ sayıları çok fazla olan ticarette tam serbestlik taraftarları arasında düşmanlar kazanmasına yolaçtı...»

Kaklamanos, Beaverbrook'un ve bakanlığının israf ve suiistimallerle suçlandırıldığını da belirttikten sonra, West minster Gazette'in hücumlarını anlatıyor. Gazete propaganda bakanının çalışmalarını seviyesiz bulmakta, ingiliz asaletine yakıştıramamakta ve onun daha çok Lloyd George'un reklâmını yapmıya çalıştığını öne sürmektedir. Avam Kamarasında bir meb'us Beaverbrook'un propaganda fikirleriyle alay etmiş ve meclis kahkahalarla gülmüştür.

Kaklamanos mektubunda şu sonuca varıyor: «Belki hatâlar işlenmiştir... Ama bütünüyle bakanlığın çalışması çok faydalıdır. Zaten, Beaverbrook'a saldıran basının da itiraf ettiği gibi, İngiltere harpte yaptıklarını müttefik memleketlere bile yeteri kadar duyuramamakta ve bu durum varlığı gerekli olan bu bakanlığın bile az geldiğini ortaya koymaktadır; yapılan bir işi, alınan bir sonucu, reklâm ve propaganda yoluyla değerlendirmek ve tamamlamak kesin olarak gereklidir. Kaklamanos».

E. — KAKLAMANOS VE 1918'DE LONDRA'DA YUNAN PROPAGANDASININ KURULUŞU

Dimitri Kaklamanos, Dışişleri bakanı Politis'e yazdığı mektubu, 20 nci asırda propagandanın zorunlu bir çalışma olduğunu belirterek bitiriyordu. 46 yaşındaki bu genç adam, vaktiyle Atina'nın parlak gazetecilerinden biriydi, daha önce olağanüstü büyükelçi olarak Petrograd'da bulunmuş ve orada bolşevik ihtilâlini görmüştü. 1918'de özel ve olağanüstü bir görevle ve yetmişlik Genadyüs'ü yedeklemek üzere Londra büyükelçiliğine gönderildiğini yukarıda belirttik. Özel görevi, propaganda teşkilâtının kurulmasıydı ve bu iş için gerçekten isabetle seçilmiş bir elemandı. Nitekim yunan propagandasının Avrupa ve Amerika'daki iki kurucusu Mihalakopulos ile o olacaktı.

Genadyüs'le Kaklamanos, biribirine tam zıt olan tutumlarıyla, harp sonu yıllarında gerçekleşen geleneksel diplomasiden modern diplomasiye geçişin temsilcileriydiler. Büyükelçiler 19 uncu asır ihtişamını ve «sefiri kebir» saltanatını yavaş yavaş kaybediyorlardı. Gelen «Milletlerarası konferanslar yoluyla diplomasi» devriydi. Genadyüs gibi 1878 Berlin Kongresine katılmış, Windsor Şatosunda kraliçe Victoria'nın misafiri olmuş bir adam, propaganda yapacak duruma düşmeyi kabul edemezdi. Onun anlayışınca bir sefiri kebirin görevi herşeyden önce yüksek politikayla uğraşmak olmalıydı.

Üstelik Genadyüs, mizac bakımından da güç, geçimsiz, bencil ve kıskanç bir insandı. En basit evrakı bile bizzat kaleme alır, asla yazı makinası kullanmaz ve kimseye güvenemezdi. 11 kasım 1918 zaferin kazanıldığı gündü ve o gün Genadyüs büyükelçilik görevinden çekildi. Yerine Kaklamanos tayin edilmişti. Mihalakopulos, Politis'e yaz-

dığı mektupta, Genadyüs'ün Londra'da bulunan başbakana istifasını verdiğini, duyduğu sevinci gizlemeden bildiriyordu.

Kaklamanos işe girişmek için, Genadyüs'ün istifasını beklememişti. 1918 mayısında ingiliz başkentine gelir gelmez çalışmaya koyulmuştu. Atinadan aldığı şu telgrafa «26 haziran 1918. Kaklamanos'a — En kısa zamanda telgrafla, propaganda çalışmalarının en iyi ve en seri şekilde teşkilâtlanması için görüşlerinizi bana bildiriniz. (İmza), Politis», uzun bir telgrafla şöyle cevap verdi:

«Londra, 29 haziran 1918. Kraliyet elçiliğinin verdiği yeni bilgilerden de öğrenmiş olacağınız gibi, ingiliz basını genel olarak elenizm dâvâsını desteklemekte ve şimdi, esasen hazırlanmış olan şartları sadece değerlendirmek gerekmektedir.

«Düşündüğünüz gibi Londra'da bir basın bürosu kurulmalı, ama bizim yönetimimizde işlemekle beraber bu büro görünüşte bağımsız bir kuruluş niteliği taşımalıdır.

«Basın bürosunun elinde mümkün olduğu kadar zengin malzeme bulunmalıdır. Yalnız harple ilgili değil, aynı zamanda bütün millî hareketlerimize dair olacak bu malzeme bize, sık sık çekilen telgraflarla ve postayla aktarılacaktır. Büronun iyi işlemesinde M. Yani Mavrogordato (1) şimdiye kadar M. Genadyüs'e olduğu gibi bize de faydalı yardımlarda bulunacaktır, ama bence, bu işle görevlendirilecek ve devamlı olarak çalışacak bir elemana da kesin ihtiyaç vardır.

«Bir süre sonra ve ciddî bir araştırma sonunda seçeceğimiz adayı size bildirebileceğimi umuyorum. Ayrıca, ingiliz basınında bir gelenek olan imzalı mektuplar yoluyla, işimize gelen hâdiseleri belirtmek, ya da, az olmakla beraber bize karşı estirilen havayı veya işlenen hatâları dü-

---

(1) Londra'daki İngiliz-Elen Birliğinin 1918-1919 yıllarındaki fahrî genel sekreteri.

zeltmek üzere kendilerinden faydalanabileceğimiz yunanlı ve ingiliz dostlarımız var. Bu da, yapılacak propagandanın bir yanıdır. Yapılması zorunlu bazı yayınlar da var; önce Yunanistan'ı daha iyi tanıtmak, sonra burada hâlâ rastlanan bulgar dostlarının zararlı çalişmalarını önlemek için Genadyüs'ün gayretleriyle hazırlanmış olan ırk durumu haritasının yeniden basılması, Rizof'un Berlin'de yayınlanan, düzme ama etkili eserine güzel bir cevap teşkil edecektir (1). Balkanların bugünkü durumunu ve meselelerini ciddî şekilde objektif bir gözle, ama bizim haklarımızdan ve taleplerimizden yana olarak özetliyen bir eseri de, gerektireceği masraflara rağmen kaçınılmaz sayarım. Öğrendiğime göre, Balkan meselelerinde çeşitli yanlış anlamalara yolaçan ve tükenmiş bulunan Brailsford'un Makedonya'ya dair kitabı yeniden basılmak üzeredir. Buna, büyük, bol dokümanlı ve elden geldiği kadar ilgi uyandırıcı bir kitapla cevap vermemiz gerekiyor. Bu, iyi yürütülmesi güç bir iş olacak, ama umarım ki başaracağız. Bu kitap için gerekli malzemeyi, Londra'da kolay benimseneceklerden seçerek biraraya getirmek için derhal harekete geçeceğim. Ama sizden de, bakanlık basın bürosuna Atina arşivlerindeki belgeleri toparlamaları için emir vermenizi rica ederim. Makedonya'daki bulgar mezalimine, Bulgaristan'ın Antant devletlerine karşı davranışlarına, Boğazların savunulmasında merkez devletlerine yardım etmiş olduklarına dair belgeler çok işimize yarıyacaktır.

«Ayrıca, daha önce ingiliz Mavi Kitaplarında da yer verilmiş olan hususları, bir iki broşürle umumî efkâra sunmak, Elenizmin taleplerinde yüzde yüz haklı olduğunu belirtmek bakımından zorunlu olacaktır.»

---

(1) 1877 türk-rus harbi sırasında Londra'da maslahatgüzar olan Genadyüs «Avrupa Türkiyesi'nin ve Yunanistan'ın ırk durumları haritası» nı bastırmıştı.

Rizof harp boyunca Bulgaristan'ın Berlin büyükelçisiydi. Sözü geçen kitabını 1917'de yayınladı.

«Filmleri de küçümsememeliyiz. Bunlarda, ordumuzun başarıları, Yunanistan'ın harpteki rolü, enteresan ve renkli taraflarıyla yunan halkının günlük hayatı gözler önüne serilmelidir. Bu çeşit propagandayı, italyanları örnek alarak burada, fotoğrafları, haritaları, istatistikleri, Makedonya köylülerimizin el emeği olan eserleri, daha başka şeyleri ve ressamlarımızın harple ilgili tablolarını sergilemek suretiyle tamamlarsak, bana öyle geliyor ki, ingiliz umumî efkârını Yunanistan lehine uyanık tutmayı başarmış olacağız.

«Nihayet, yunan görüşünü ustaca belirtecek ve medenî âlemin hürriyet ve adalet adına desteklediği millî dâvâ için sarfettiğimiz gayretleri değerlendirecek bir seri konferans vermek üzere, İngiltere'nin başlıca şehirlerine tanınmış bilirkişilerin gönderilmesi de düşünülebilir.

«Genel çizgileriyle açıklanmış olan bu plân ekselânslarınca da uygun görülürse, uygulanmasında da sizin ve M. Genadyüs'ün işbirliğinize dayanmak üzere, teferruatını belirtmiye çalışacağım.

«Bunları gerçekleştirmek için size, benim ve meslekten olsun olmasın işbirliği yapacağım herkesin, bütün gayretimizi harcıyacağımıza dair söz veririm (İmza) Kaklamanos».

Politis'in telgrafla verdiği cevap gecikmedi:

«Atina, 5 temmuz 1918. M. Kaklamanos'a. Balkanlara dair ciddî bir kitap yayınlanması da dahil, bütün tekliflerinizi kabul ediyorum. Gerçekleştirilmesi mümkün tarafından başlıyarak, plânınızı derhal uygulamıya girişmenizi rica ederim.

«Bakanlıkça yapılan şu hazırlıkları bilmenizde fayda görüyorum: 1) Londra'da yayınlanan Alexis Gross'un ırk durumu haritasına karşı bir harita. 2) Makedonya ile ilgili bir eser (1)

---

(1) Bu eserin hazırlanmasını, yukarıda gördüğümüz gibi, 16 haziran tarihli mektubunda Mihalakopulos salık vermiştir.

«Bol dökümanı ve en güvenilir kaynaklara dayanan belgeleri biraraya getirecek olan kitap kalın olacak ve büyük kalabalıklara hitap etmiyecektir. Şimdiye kadar yayınlanmış bulgar taraftarı bütün eserlere ilme dayanan cevaplar verecek, Büyük İskender'den bugüne kadar bir Makedonya tarihçesiyle Yunanistan'ın haklarını karşı durulmaz şekilde ortaya koyacaktır. Yunanca metnin ekime doğru tamamlanmış olacağını hesaplıyoruz; o zaman, ingilizceye de çevrilip basılmak üzere size gönderilecektir. Bahis konusu basit bir tercüme olmadığına göre, bu işi üzerine alacak olanın geniş tarih ve edebiyat bilgisi bulunması gerekecektir.

«Beri yandan bakanlık, italyanların (İtalya ve Harp) ine benzer, (Yunanistan ve Harp) adını taşıyacak bir kitap yayınlamaktadır. Bu da, memleketimizi dışarıda tanıtmaya yarayacaktır.

«Hakları alınmış yunanlılar derneği de Anadolu ve Trakya'ya dair bir kitap yayınlayacaktır.

«Sözünü ettiğiniz kitap dışında, Londra'da yapılacak yayınlara gelince. Bulgarlara karşı broşürler yayınlanması sisteminin pek faydalı olduğunu düşünüyorum. Önce bu yönde çalışmalısınız. İsteğiniz üzerine biraraya getirilmekte olan, Antant aleyhindeki bulgar politikasına dair elimizde bulunan belgeleri ,hazırlıyacağınız kitaptan başka, derhal bastırarak bütün çevrelere ve bilhassa işçilere ve sosyalistlere dağıtacağınız bir broşürde de kullanabilirsiniz.

«İngiliz Mavi Kitaplarından faydalanarak broşürler bastırmak ve konferanslar düzenlemekle ilgili teklifleriniz de kabul ediyorum. Bunları derhal geliştirmenizi rica ederim. Ticaret merkezlerinde işlenecek konu, harp sonunda Yunanistan'la ticaret meselesi olabilir; alman dış ticaretinin gelişmesi ve bu memleket ürünleri yerine ingiliz ürünlerinin geçebileceği üzerinde durulabilir.

«Diğer pek faydalı bir eser de, Paris'te M. Makkas'ın

yayınladığına benzer, bir ingiliz-yunan aylık dergisinin yayınlanması olacaktır (1). Faydalı görürseniz bu dergi, İngiliz-Elen Birliğinin yönetimine verilebilir. Dergi ayakları üzerinde durur durmaz, yönetimi için ana caddelerde bir büro açılmalıdır. Burada daima halka açık bulundurulacak, ayakaltı bir salon ayrılır ve fotoğraflar, istatistikler, kitaplar, vesaire yanında, size göndermiye çalışacağımız eşya da devamlı olarak sergilenebilir.

«Dergi gibi broşürler de, İngiltere için yeter sayıda basılmalıdır.

«Gerekli krediler konusunda hasislik etmiyeceğimizden emin olabilirsiniz. Şu andan itibaren size, önceden haber verme şartına bağlı olmadan, lüzumlu gördüğünüz bütün yayınları yapma yetkisini veriyoruz. Bana sadece, harcadığınız parayı bildirmeniz yeter. Diğer işler, konferanslar, dergi vesaire için gerekli parayı toptan hesaplıyarak size açacağımız krediyi telgrafla bana bildiriniz.

«Sinemaya gelince, Gaumont stüdyolarının Atina temsilcisini görevlendirdik; o da, propagandamıza yarıyabilecek bütün filmlerin size gönderilmesi için stüdyo merkezine telgraf çekti. (İmza), Politis».

Kaklamanos'la Politis'in bu telgrafları, yunan propagandasının mütarekeden önce başta gelen iş olarak Bulgaristan'la ve Makedonya üzerindeki bulgar talepleriyle uğraştığını açıkça göstermektedir.

Bu arada ,ingiliz iş çevrelerinde ısrarla öne sürülecek bir propaganda temi, Politis tarafından belirtilmektedir. Bu çevreleri, İngiltereyle Yunanistan arasında kurulacak sıkı bir işbirliğinden elde edecekleri çıkar düşüncesiyle kazanmak bahis konusudur. Venizelos hükûmeti durmadan, memleketimiz tam anlamıyla İngiltere'nin hiz-

(1) Sözü geçen aylık dergi, Paris'te yayınlanan «Etudes franco-grecques» tir.

metindedir, sözünü tekrarlıyacaktır, ki bu tem, doğu Akdeniz'de yunan ve ingiliz çıkarlarının tam olarak bağdaşabileceğini benimseyen Venizelos politikasına baştan beri uygundur.

Politis'in 5 temmuz tarihli telgrafına 8 temmuz 1918 günü verdiği cevapta Kaklamanos, yeni bir dergi çıkarmanın kâğıt tahsisindeki güçlük sebebiyle imkânsız olduğunu, ama kapanmak üzere bulunan bir derginin satın alınabileceğini belirtiyor ve işin başına Crawfurd Price'ı getirmeyi teklif ediyordu. Teklifi kabul edildi. Kaklamanos da, hazır okuyucusu bulunan bir dergi üzerinde Price'la fikir birliğine varmıştı. Derginin, bağımsız görünmesi için ayrı bir idarehanesi olmasını düşündüler. Kaklamanos'un diğer yayın hazırlıkları da şunlardı:

1) Bulgaristan'ın, resmen harbe girmeden önceki tutumuna dair broşür.
2) Byron ile Shelley'den bugüne kadar, ingiliz şairlerinin Yunanistan'a dair şiirlerini toplayan bir cilt.
3) Elenizmin yaşama kudretine dair ingiliz mavi kitaplarından seçmeler.
4) Magnus'un kitabı. (Kral Konstantin'e dair olan bu kitap yayınlanmamıştır).
5) Müttefik milletlerin millî marşları serisi içinde ve ayrı olarak yunan millî marşı.
6) İngiliz mizah dergisi «Punch» un Yunanistan'la ilgili en güzel karikatürlerinden derleme bir koleksiyon.
7) Aylık dergi.

Bir yandan da İngiliz-Elen Birliği bir seri broşür yayınlamıya hazırlanıyordu.

Kaklamanos telgrafında, Londra'daki Atina bankasına ve şahsî hesabı dışında iki bin ingiliz liralık bir hesap daha açılmasını istiyor ve «Kabul ettiğiniz masrafla ilgili belgeleri size gönderirim, ama gerekli paranın elimin al-

tında bulunması bizi zararlı gecikmelerden koruyacaktır» diyordu. Nitekim bankada Kaklamanos adına, ve şahsî hesabından ayrı olarak bir «B» hesabı açıldı ve eksildikçe Yunan Dışişleri bakanlığınca tamamlandı.

Bir yandan da basın bürosunu kurmaya çalışan Kaklamanos, 19 ağustos 1918 tarihli telgrafında bakanına şunları bildiriyordu:

«Basın bürosunda görevlendirilecek elemanlar bulunmuştur. Bunlar Petrides ve Agnides isimli iki yunan gencidir. İkisi de tahsillerini Amerika'da yapmış ve Paris'te tamamlamıştır. İngilizceyi de, fransızcayı da mükemmel şekilde konuşup yazıyorlar. Meselelerimizle yakından ilgilidirler ve son derece gayretli görünüyorlar. Büronun harcamaları şöyle olacaktır: Kira, aylığı 15 ingiliz lirası. Personel masrafı olarak her birine ayda 30 sterlin. Bir sekreter ve diğer büro masrafları için 10 lira. Toplamı 85 - 90 sterlin.

«Büronun görevleri de şunlar olacaktır: 1) Atina'dan gelecek politika, askerlik ve ekonomiyle ilgili bütün haber malzemesini, ingiliz basınında yer alacak şekilde işlemek, ilgi çekici duruma sokmak ve değerlendirmek.

«2) Bizi ilgilendiren konularda, yanlış bilgi ve hükümlere karşı notlar, makaleler, mektuplar kaleme almak.

«3) Çıkaracağımız dergiyi sıkı bir işbirliği ile desteklemek.

«4) İngiltere'de yayınlanacak broşür ve dövizleri ingilizceye çevirmek. Daha önemli yayınlar için her seferinde özel hazırlık gerekecektir.

«5) İki üç ayda bir size sunacağım, ingiliz basınından özetler ve yorumlar derlemesini hazırlamak.

«6) Reklâmla ilgili bütün diğer işlerle uğraşmak. Edebiyat ve san'at alanlarındaki bilgisiyle Petrides, ingiliz umumî efkârına millî çalışmalarımızı kültürel yönüyle de tanıtmak suretiyle, propagandamızı değerlendirebilecektir».

Kaklamanos, büronun çalışmalarını Amerika'ya kadar yayacağını ve plânı uygun görüldüğü ve aldığı elemanlar umulan neticeyi verdikleri takdirde, benzerlerinden çok daha geniş bir anlayışla kurulan basın bürosunun başarılı, hattâ parlak çalışmalar yapabileceğini de ilâve ediyor.

(Sözü geçen Petro Petrides ile Tanaş Agnides kardeş çocuklarıydı. Agnides çok sonra Londra büyükelçisi oldu. Petrides ise bir kompozitördür).

Politis verdiği cevapta Kaklamanos'u tebrik ediyor ve büro masrafları için 50.000 frangın ayrıldığını, bu para yarıya iner inmez, yeniden tamamlanması için haber vermesini bildiriyor.

«Greek Bureau of Foreign Information» adı verilen basın bürosu, 138, Portsdown Road, Maida Vale. London W. 9 adresine yerleşti. Böylece yunan elçiliğiyle aynı çatı altında görünmüyordu. Hatırladığıma göre bu, Yunanistan'ın yabancı memleketlerde açtığı ilk basın bürosuydu (1). Az sonra, 1918 eylûlünün son günlerinde, Paris'te de böyle bir büro «Bureau d'information hellénique» adı altında açıldı. Büro M. J. N. Metaksas'ın yönetimindeydi ve «25, rue de Bassano, Paris 8» adresine yerleşmişti. Bu kuruluş 1919'da, Konferanstaki yunan delegasyonunun basın servisi olarak da çalışacaktı.

Yunan hükûmeti Kaklamanos'a propaganda plânları göndermek suretiyle de yardımcı oluyordu. İşte bunlardan biri:

«Dışişleri bakanlığı basın servisi. Atina, 3 eylûl 1918. M. Kaklamanos'a.

«Size, önemle dikkate almanızı rica ederek, çoktan beri olduğu gibi bugün de propaganda işleriyle uğraşan, tarafsız ve seçkin bir kimsenin, propaganda malzemenizi en

(1) **1917'de Roma'da, Selânik hükûmetinin temsilcisi Aleksandris tarafından kurulan ve S. Marsetti'nin yönettiği büroyu saymıyorum.**

faydalı şekilde nasıl dağıtacağınıza ve yayacağınıza dair düşüncelerini iletmekle şeref duyuyoruz.

«Propaganda kitap ve broşürlerini dağıtma plânı.

«Propaganda kitap, dergi ve broşürlerinin, alman, avusturya ve bulgar dostu bilinen ve tarafsız memleketlerde yaşayan kimselere dağıtılması hiçbir işe yaramaz.

«Propaganda kitaplarının bunları okumayan, kaybeden, ya da sayfalarını bile açmadan, kütüphanesinin bir köşesine atan kimselerin eline geçmemesine dikkat edilmelidir. Aksine, bu kitapların, konuyla ilgilenen ve balkan meselelerine dair yanlış bilgiler edinmiş kimselere ulaştırılması gereklidir. Bu gibi kimseler bütün sosyal sınıflar içinde aranıp, bulunmalıdır. Basit meslek sahibi, ama zeki bir insan, okuduğunu arkadaşlarıyla konuşmaktan hoşlanan bir işçi, belli bir konuda umumî efkârın bir fikri benimsemesine çoğu zaman, aynı anda iç politikanın pek çeşitli meselelerini de düşünmek zorunda olan profesyonel bir politikacıdan daha fazla hizmet eder. Demek ki müşterilerin sadece, şansları veya değerleri sayesinde birinci plâna çıkmış hanımlar ve beyler arasında aranmaması gerekmektedir.

«Bu hedefe erişmek için, çeşitli memleketlerdeki elçilikler, uzun zamandır o memlekette yerleşmiş yunan vatandaşlarını biraraya getirecekler ve lüzumlu propaganda malzemesini, dâvâ adına kazanılmasında fayda gördükleri kimselere dağıtmaları için, onlara vereceklerdir. Bu dağıtım işinde israftan sakınılması da hatırlatmıya değer bir noktadır; zira herkesin kolayca elde edebileceği bir broşür veya bir kitap önemini kaybeder. En iyisi, az sayıda kitabın elden ele dolaşmasıdır.

«Elbette tarafsız memleketlerin antant taraftarı ve bağımsız gazetelerine, aynı şekilde müttefik memleketler basınına yeteri kadar malzeme verilmelidir. Bilhassa gazetelere gönderilecek malzemeye, büyükelçinin imzasını

taşıyan, üç beş kelimelik bir mektubun eklenmesi de faydalı olur. Bir yandan haber ve yazı bolluğu, bir yandan yer darlığı yüzünden gazetecilerin, ilk bakışta kendilerine pek önemli görünmeyen malzemeyi sepete atmakta tereddüt etmedikleri unutulmamalıdır. Ve yazık ki bugüne kadar, hiç değilse Avrupa ve Amerikan basınının büyük kısmında balkan meselesi ikinci plânda görülmüştür. Büyükelçinin özel mektubu gazetecilerin gururunu okşamakla kalmıyacak, onları sözü geçen meseleyi tartışmaya da itecektir.

«Dağıtımda politikacıların unutulmaması da tabiîdir. En iyi yol bu işi elçiliklerin yapması ve dağıtımın, bütün milletvekillerine, senatörlere ve bakanlara ulaşacak ölçüde geniş tutulmasıdır. Bu arada Dışişleri bakanlığının önemli memurları da unutulmamalıdır.

«Ele alınacak bir çevre de üniversitelerdir. Burada da propaganda kitaplarının herkesin değil, fakat konuyla ilgilenenlerin eline geçmesine dikkat edilmelidir.

«Ayrıca, elçiliktekilerin ve yunan ajanlarının, dâvâya kazanılmasını faydalı gördükleri müttefik memleketler vatandaşlarına da bu broşürlerden gönderilmelidir.

«İsviçre ve İspanya gibi tarafsız memleketlerde de, kitap ve broşürler, bütün bakanlara, senatör ve milletvekillerine ve dağıtımla görevli personelin faydalı göreceği diğer kimselere ulaştırılmalıdır. İsviçre'de çeşitli kanton hükûmetlerinin üyeleri de ihmal edilmemelidir. Kuzeydeki tarafsız memleketlerde dağıtım işi, orada yerleşmiş olan gelenekleri ve yerlilerin eğilimlerini bilen yunanlılar vasıtasıyla yapılmalıdır».

Modern propaganda anlayışından bazı çizgiler taşıması bakımından, bu plân ilgi çekicidir. 1918'de propaganda bir teknik, düzenlenmiş bir çalışma olarak görünüyor. Bu teknik ortaya önemi o tarihte anlaşılan bir silâh koyuyor. Bu, bir mücadelede kullanılacak olan silâhtır. Propaganda alanı önemli ölçüde genişlemiştir. Artık hedef olarak yalnız

seçkin sınıfı almıyor. Kütlenin, basit işçinin fikrine de önem veriliyor. Umumî efkâr deyince artık milletin bütünü anlaşılmaktadır. Basına ve gazetecilere, gazetelerin milyonlar tarafından okunmaya başlandığı 1918'de ayrı ve çok önemli bir yer veriliyor.

Fikirleri Londra'ya iletilen propaganda uzmanının kullandığı «müşteri» deyimi dikkati çekmiş olmalıdır. Eskiden, bir tekniği olmayan propagandanın uzmanları da yoktu. Şüphesiz, sözü geçen plânın psikolojik uyarmaları ile günümüzün «psikolojik aksiyon» anlayışı arasındaki mesafe büyüktür. O tarihte gerçek anlamıyla bir teknikten söz etmek aslında mümkün değildir.

17 şubat 1919'da Atina'daki bakanlık Kaklamanos'a bir plân daha göndermiştir:

«İngiliz gazetecisi ve yedek subay Mr. Atkinson tarafından bize verilen, İngiltere'deki yunan propagandasını daha yoğun hâle getirmekle ilgili raporu, çalışmalarınızda gözönünde bulundurmanız ricasıyla, tetkikinize sunuyoruz».

Yunan hükûmeti propaganda personelini, çalışılacak memlekette yerleşmiş olanlardan seçmiye itina etmektedir. Önce daha ekonomik olduğu, sonra Venizelos'un Mihalakopulos'a gönderdiği 17 mayıs 1918 tarihli mektupta da belirtiği gibi, Yunanistan'da özlenen nitelikte eleman bulunamadığı, nihayet o memleketlerde yaşayanların yapacakları propaganda daha etkili olacağı için...

Nitekim Politis Londra büyükelçisine, İngiltere'de yerleşmiş yunanlılardan faydalanmasını salık vermekte, o da cevabında, M. Kesari'yi (1) İngiliz istihbarat bakanlığı ile aracı olarak kullandığını bildirmekte ve sözü geçene 20-25 sterlin aylık bağlanmasını istemekte; Hesperia dergisi (2)

---

(1) Yunan propagandasıyla İngiliz İstihbarat bakanlığının sıkı işbirliği, harp sonunda bu bakanlık dağılıncaya kadar, sonra da bakanlık memurlarıyla şahsen devam etmiştir.

(2) Londra'da yunanca yayınlanan haftalık dergi.

müdürü Puptis'ten karşılıksız yardım teklifi aldığını kaydetmekte; Elefterios Tipos'un (1) müdürü M. Yannas'ın mükemmel ingilizce bildiğini, fakat işlerinin ve askere alınmış olmasının işbirliğine imkân vermediğini belirtmektedir. Atlantis'in (2) muhabiri Krisantopulos'un ise eski rejime bağlı olduğunu ve kendisiyle karşılaşmaktan bile kaçındığını da ilâve etmektedir.

Politis cevabında Kesari'ye 25 sterlin verilmesini uygun bulduğunu ve yardım vaadederse Yannas'ın askere alınmasından vazgeçilebileceğini bildiriyor. Yannas, kendisi gibi sosyalist gazetelere istenen yazıları yazacağını vaadetmiştir; askere alınmıyor.

Şimdi Mihalakopulos'a ve onun propaganda çalışmalarına dönebiliriz. Onu son defa 16 haziran günü Londra'da, Venizelos'a o uzun mektubunu yazarken görmüştük. Şahsî işleri için gittiği Atina'dan eylûl ayında tekrar Londra'ya döndü. Ama bu sefer yalnız değildi. İngiliz hükûmeti bir yunan ticaret heyetini İngiltere'yi ziyarete davet etmişti. Mihalakopulos bu heyete zengin armatör ve mühimmat bakanı Leonidas Ambrikos'la birlikte başkanlık etti. Tacirler İngiltere'de uzun bir süre kaldılar ve bilhassa ingiliz iş çevrelerinde, yunan propagandasına önemli hizmetlerde bulundular. Heyetin, Londra, Manchester, Liverpool, Birmingham gibi şehirlerde 30'a yakın endüsri merkezini ziyaret ettiğini söylemek yetecektir. Tek başına Mihalakopulos 70 kadar nutuk söyledi. İngiliz Dışişleri bakanı Balfour bunun, İngiltere'ye gelen en önemli yunan heyeti olduğunu belirtmiştir.

1918 aralık ayı başında Mihalakopulos, Atina'daki Dışişleri bakanlığına şu telgrafı gönderdi:

---

(1) Atina'da çıkan venizelosçu gazete.

(2) New York'ta yunanca olarak yayınlanan ve Konstantin taraftarı olan günlük gazete.

«Bizi ağırlayan ingiliz sanayi federasyonu, ziyaretlerimizde bize kılavuzluk etme ve bu gezintinin tarihçesini yazma görevini gazeteci Mr. William Hill'e vermişti. M. Ambrikos'la ben, bu zât ile görüşme fırsatı bulduk, ona Elenizm dâvâsını anlattık ve ilgisini sağladık. M. Ambrikos kendisine, tanındığı, sevildiği, önemli dostluklar edindiği basın ve parlamento çevrelerinde iş görmek üzere, bizim hesabımıza çalışmasını teklif etti. Mr. Hill teklifi kabul etti. Başbakanla (1) M. Kaklamanos da bu anlaşmayı onayladılar. Sözü geçene yılda bin ingiliz lirası ödiyeceğiz. Elçiliğin vereceği talimat gereğince hizmet görecek. Sizin de bu harcamayı kabul buyurmanızı rica ederim. Mr. Hill'in hizmetlerinin çok faydalı olacağına inanıyoruz. — Mihalakopulos».

Bu anlaşma sonucunda Mr. Hill'i 1919 yılında «Greek Interests Bureau» nun müdürü olarak görüyoruz. Servisin telgraf adresi «Venizville, London» dur; yani Venizelos şehri.

Hatırlanacağı üzere, Kaklamanos'a yazdığı bir mektupta Politis, batıda verilecek ticarî konferansların konusunu, Yunanistan'la ekonomik işbirliğinin ingilizlere sağlıyacağı büyük avantaj olarak belirtmişti. Nitekim İngiltere'deki konferans ve nutuklarda yunanlıların işlediği «leitmotiv» gerçekten bu oldu. Meselâ yunan elçiliğinin arşivinde bulduğum, tarihsiz ve imzasız, ama herhalde 1918 eylûlünde Kaklamanos'un kaleminden çıkmış olan ingilizce konferans metni şöyledir:

«Beyefendiler. nazik ve güzel sözleri için Sir Richard Vassar Smith'e ve sevimli misafirperverliği için İngiliz Sanayi Federasyonuna teşekkür ederek söze başlamalıyım... Yunanistan'ın üzerinde bulunduğu deniz yolları, İngiltere'nin çıkarları bakımından hayatî önem taşır. Öte yan-

(1) Venizelos o tarihte Londra'dadır.

dan Yunanistan politik gelişmesi için olduğu kadar ekonomik gelişmesi bakımından da İngiltere'yi bir şef, bir usta saymakta ve onun izinden gitmektedir. Geçerken basit bir gerçeği belirtmek isterim: Yunanistan'da herhangi biri, sokaktaki adam, bir eşyayı övmek istediği zaman, güvenini ve beğenişini "Bu herhalde ingiliz malıdır" diye belirtir. Sanıyorum ki, ingiliz sanayii için bundan daha iyi bir övme ve endüstrinizi Yunanistan'da bekliyen imkânlara dair bundan daha kesin bir belge düşünülemez. .».

Bir yıl sonra söylenen gene bir nutukta, aynı çağrının ingilizlere daha açık olarak yapıldığını görüyoruz. Bu, muhtemelen, Londra'daki Atina Bankasından Karidis'in Manchester'de ingiliz iş adamları önünde söylediği bir nutkun metnidir. Konu olarak İzmir seçilmiştir. İzmir limanının ekonomik canlılığını ve çevresinin önemini belirttikten sonra konferansçı sözünü şöyle bağlıyor:

«Yunanistan sizlere müteşekkirdir ve daima öyle kalacaktır. Şimdi sizlere dönmüş, yardım elinizin uzanmasını bekliyor. [redacted] dir.

«Yeni Yunanistan'ın kara ve deniz yoluyla ulaştırmaya ihtiyacı olacak. Yunanistan bir sanayi memleketi değildir; tabiat ona karşı cömert davranmamıştır; kömürü yoktur, petrolü yoktur, yeraltı zenginliklerinden yoksundur. Şimdi sizin müteşebbislerinizden, tarım makinalarınızdan, ulaştırma ekipmanlarınızdan, sanayi mamullerinizden yardım ve imdat istemektedir. Topraklarına yapacağınız sermaye yatırımlarını en iyi niyetlerle karşılamağa ve bu yoldan elde edeceğiniz ürünleri size bırakmağa gönüllü olarak hazırdır. Yunanistan'da çalışmak için el sürülmemiş bir toprak bulacak ve zengin olacaksınız.

«Bu şartları gelip yerinde göreceğinizi umuyorum. Bu maksatla sizlere elimden gelen yardım ve hizmeti yapmak beni sevindirecektir».

1918 kasım ayında Londra'da bulunan başbakan Venizelos'un, deniz ticaret Borsasını ziyaretine ve ticaret çevrelerinde yunanlıların devamlı konferanslar verdiklerine dair, Londra elçiliği arşivlerinde çeşitli belgeler mevcuttur.

ÜÇÜNCÜ KISIM

PROPAGANDA

(1918 - 1919)

A. — YAYINLAR

a) Dieterich ve Philippson.

Barış konferansında Venizelos, Anadoludaki toprak taleplerine destek olarak, 1915'de Almanya'da yayınlanan iki eserden faydalandı. Yunan hükûmeti, yabancı memleketlerin yöneticilerini ve umumî efkârlarını etkilemek üzere bunları ingilizce ve fransızcaya çevirterek dağıtmak isteyecekti.

Dr. Karl Dieterich bir alman dil bilginiydi; Leipzig üniversitesinde profesördü; yunanca, daha çok konuşulan yunanca uzmanıydı. İncelemeleri için pek çok kere Yunanistan'a gitmişti. Harbin ilk aylarında Leipzig'de «Anadoluda Elenizm» (Das Griechentum Kleinasiens) konulu bir broşür yayınladı.

Dışişleri bakanı Politis, Londra büyükelçisi Kaklamanos'a çektiği 5 ekim 1918 tarihli telgrafta «Karl Dieterich'in broşüründen iki nüshayı derhal size postalamasını, Bern elçiliğimizden rica ettik, diyor. Bunları alır almaz, -[redacted]- e[redacted] adı altında- bastırmak üzere ingilizceye çevirtiniz. Bol sayıda bastırınız ve üniversitelere, basına ve parlamento çevrelerine dağıtınız».

Sonunda broşür ingilizceye Washington'daki yunan büyükelçiliği tarafından çevirtildi, basıldı ve iki bin nüshası da Londra'ya gönderildi. Bütün bunlar Newyork'ta yerleşmiş yunanlılardan Örüpid Kahya'nın «cömertliği» ile mümkün olmuştu. Broşür fransızca olarak Paris'te 1919 da basıldı.

Sözü geçen almanca ikinci eser Philippson'un [redacted] iydi. Venizelos ba-

rış konferansına sunduğu 30 aralık 1918 tarihli muhtırada bu kitaptan da geniş ölçüde faydalandı.

Atina'dan Kaklamanos'a çekilen 22 kasım 1918 tarihli telgrafta şu satırlara rastlıyoruz: «Diğer bir almanca eserin, Philippson'un 1915'te Gotha'da yayınlanan kitabının önemli kısımlarının da ingilizceye çevrilerek, dağıtılmak üzere basılmasını gerekli görüyorum. Bu kitabın, elenizmin Anadolu'daki kuvvetini göstermek bakımından önemini, daha önce başbakana da belirtmiştim... Politis».

Coğrafyacı Alfred Philippson, Bonn universitesinde profesördü. Doğu Akdeniz bölgesine pek çok defa gitmiş, Peloponezya'ya, Tesalya'ya Epir'e, yunan adalarına ve Anadolu'ya dair çeşitli incelemeler yayınlamıştı.

b) Haritalar ve istatistikler.

Mihalakopulos 16 haziran 1918 tarihli mektubunda Venizelos'a, yunan hükûmetince mutlaka cevaplandırılması gereken bir kitaptan bahsediyordu. Kaklamanos ise Dışişleri bakanına, Rizof'un «uydurma, ama tesirli» kitabından başka, Brailford'un Makedonya'ya dair meşhur eserine de bir karşılık verilmesi zorunluğunu hatırlatıyordu. Bulgaristan'ın Berlin büyükelçisi olan Rizof'un, «Tarih, ırk ve politika sınırları içinde bulgarlar» adıyla, 1917'de ingilizce, fransızca ve almanca basılmış olan bu kalın kitabından Atina'yı ilk defa, Stockholm büyükelçisi Rantis haberdar etmişti. Esere çeşitli ve renkli haritalar da eklenmişti.

Rizof'a cevap verecek kitap, ancak iki yıl sonra yayınlanabildi. Büyükelçi Rantis, Dışişleri bakanlığına yazdığı mektupta «...bu kitaptaki onbir tarihî haritadan onu, Selânik'le doğu Makedonya'yı bulgar sınırlarının dışında bırakıyor» diyor ve şu sonuca varıyordu: «Rizof'un kitabını, bulgarların Yunanistan'la ilgili iddialarına karşı bir silâh olarak kullanabiliriz».

Nitekim Kaklamanos, Venizelosun yayınlanmasını is-

tediği Trakya ile ilgili broşürde, Rizof'un haritalarından altısını kullanacağını bildiriyor.

Bulgaristan'la barış andlaşmasının 27 kasım 1919'da imzalandığı ve sözü geçen kitabın bu tarihten sonra yayınlandığı düşünülürse, neye yaradığı suali akla gelecektir. Neuilly andlaşmasından önce yayınlanması elbette daha iyi olurdu, ama unutmayalım ki andlaşma henüz tasdik bekliyordu, ve Trakya'nın bulgar kesimi Yunanistan'a 10 ağustos 1920'de imzalanan Sevr andlaşmasıyla verilecekti; nihayet umumî efkârı, bu arada başta Wilson olmak üzere Trakya'nın yunanistan'a verilmesine karşı duran pek çok amerikalıyı, yunan isteklerinin haklı olduğuna inandırmak gerekiyordu. Zaten yunanlılar sözü geçen konuda, bütün 1919 yılı boyunca Neuilly andlaşmasından önce çeşitli propaganda yayınları yapmışlardı.

11 aralık 1919'da Kaklamanos, Atina'ya şu telgrafı çekiyor: «Trakya'ya dair, Rizof'un haritalarına dayanan kitap hazır. Kitap renkli 17 haritadan ve ingilizce-fransızca olarak 16 büyük sayfalık bir açıklamadan meydana geliyor. Hemen de Rizof'un kitabı kalınlığında. Noel'den önce çıkacak. İngiliz ve amerikalılar üzerinde iyi bir etki yapacak olan, akademik titr sahibi Saxon Mills ve Krusakis imzaları altında yayınlanmasını uygun görüp görmediğinizi, yoksa hangi imza ile umumî efkâra sunulmasını istediğinizi lûtfen telgrafla bildiriniz».

Politis, ingilizlerin imzasını tercih ettiğini bildiriyor. 7 ocak günü Paris'teki Venizelos'un elinde bulunan kitap «Trakya meselesi» (The Question of Thrace) adını taşımaktadır ve Londra'da Stanford yayınevince basılmıştır (1).

Cevap mektubunda Venizelos, bu yayınla ilgili uyarmalar ve tenkitler yapıyor. Bu mektup başbakanın, dış pro-

---

(1) 1877'de Yani Genadyüs'ün «Türkiye Avrupasının ve Yunanistan'ın ırk haritası» nı basan da bu yayınevidir.

paganda işiyle bizzat ve doğrudan doğruya uğraştığının da bir belgesi niteliğindedir. Yunan propaganda çalışmalarının her safhasında, Venizelos'un aynı yakın ilgisine rastlıyoruz. Makkas'ın bana dediği gibi: «Bir ölüm kalım devresi olan 1919 ve 1920 yıllarındaki dış propaganda çalışmalarımızın tek ve gerçek orkestra şefi, bizzat Venizelos'tu; sanki parçalara bölünüyordu. Heryere, her işe yetişiyordu. Herkesi inandırıyordu. Onun önünde güçlükler erirdi»

Kaklamanos 26 ocak 1920 günü, sözü geçen kitabın nerelere dağıtıldığını bakanı Politis'e bildiriyor: 3000 tane Washington elçiliğine, fransızca 1800 nüsha Paris'e, 100 tane Roma'ya, 100 fransızca, 100 ingilizce kitap Bern'e, 100 Stockholm, 100 Kopenhague elçiliklerine ve 200 kitap da Atina'da Dışişleri bakanlığına. Birleşik Amerikaya 3.500 tane gönderilmiş ve kalan 4.500 kitap da İngiltere'de dağıtılmıştır.

Dışişleri bakanlığı basın servisince kendisine gönderilmiş olan «propaganda kitap ve broşürlerinin dağıtım plânı» na uygun olarak, Londra büyükelçisi Kaklamanos, büyük ingiliz gazetelerinden herbirinin yayın müdürüne bu kitaptan bir tane gönderiyor ve gönderdiği kitaplara ilgi ve iltimas rica eden birer mektup iliştirmeyi de unutmuyor Gönderdikleri arasında Times'tan Wickham Steed, Sunday Times'tan Rees, Daily Telegraph, Morning Post'tan Gwynne, Observer, Daily Express'ten R. D. Blumenfeld... de var. İlişikteki mektupların işte bir örneği:

«23 ocak 1920. Azizim Mr. Rees (1). Gazetenize normal yoldan esasen gönderilmiş bulunan yeni yayınlanmış bu kitaptan bir nüshayı da zâtıâlinize bizzat takdim etmeme

(1) «Sunday Times» gazetesi «Berry Group» a, yani galli Berry kardeşlere aittir. Bu kardeşlerin en ünlüleri Lord Camrose ile Lord Kemsley'dir. «The Financial Times» ın da sahibi bulunan bu grup 1928'de Lord Burnham'dan «The Daily Telegraph» ı satın alacaktır.

müsaadenizi dilerim. "Trakya Meselesi" adlı bu küçük cildi okumanızı rica ve hararetle tavsiye ederim. Açık ve faydalı zengin bilgileri kapsıyan kitabın, tarafsız ve ciddî bir üslûpla kaleme alınmış olduğu hususunda da fikir birliğine varacağımızı sanıyorum. Herhalde, sert tartışmalara konu olan anlaşmazlığa ışık tutan bir eser olarak karşılayacağınızdan eminim. Derin hürmetlerimle... Kaklamanos».

Bu kitap 1.112 sterline malolmuştu. Bu para Kaklamanos adına, Yunan Bankasının Londra şubesinde açılmış olan «B» hesabından çekildi ve Stanford yayınevine 29 eylûl 1920 günü ödendi. «B» hesabı ise 14 Eylûl 1920'de Atina Dışişleri bakanlığından, bu borcu karşıyacak bir havale almıştı.

Barış konferansı sırasında yayınlanan propaganda haritaları konusunda, konferansta amerikan delegasyonu uzmanı olarak görevli bulunan, «American Geographical Society» den Dr. Isaiah Bowman şu bilgiyi veriyor:

«Orta Avrupa milletlerinden herbiri, bir tomar hileli harita ve istatistikle birlikte geliyordu. İstatistikler pes edince ortaya, renkli haritalar çıkarılıyordu. Harbin ve konferansın icat ettiği bu bol makiyajlı haritaların içyüzünü ve birbirinden farkını incelemiye, kalın bir cilt bile yetmez sanırım. Haritalar politikada yeni bir ifade vasıtası sayılmıştı. Aslında konferans masasına açılan bir haritanın, bir reklâm afişinden fazla değeri yoktu, ama ne de olsa saygıdeğer ve gerçeğe benzer bir görünüşü oluyordu. İyi hazırlanmış güzel bir harita, iflâs etmiş iddialar ve beş para etmez belgeler için sanki bir cankurtaran simidiydi Bu usulün uygulanması, bilhassa Balkanlarda en yüksek noktasına erişmiştir».

Haritalı «Trakya Meselesi» kitabı gerçekten Krusakis ve Saxon Mills tarafından kaleme alınmıştı. Krusakis, Londra'daki yunan elçiliğinde görevliydi. İngiliz formasyonu almış bir yunanlıydı. Oğlu da elçilikte çalışıyordu.

Saxon Mills'e gelince, o bir ingiliz gazetecisiydi. Yunan propaganda servisine bağlıydı ve üç ayda bir Kaklamanos'tan 65 ingiliz lirası alıyordu. Bir mektubunda kendini şöyle tanıtıyor:

«8 ekim 1920. Azizim M. Kaklamanos, isteğiniz üzerine, kendi hakkımda bilgi veriyorum: Cambridge üniversitesinden mezunum. Avukatlık ruhsatım var. İngiliz sömürgelerinde çıkan en önemli gazeteyi, Cape Times'i yayınladığım için, dünya basınıyla yakın ilgiler kurmuş bulunuyorum. Bütün ingiliz gazete ve dergileriyle işbirliğim vardır. Aynı şekilde yabancı basınla da, İsviçre ve Güney Amerika gazeteleriyle de ilgiliyim. Harp sırasında istihbarat bakanlığında görevliydim; başka sebeplerle de propaganda işlerinde geniş tecrübe sahibiyim. Saygılarımla. J. Saxon Mills». Mills bu mektubuna, istihbarat bakanı Charles H. Masterman'ın, 1919'da bakanlığın dağıtılışı sırasında kendisine göndermiş olduğu, harp sırasındaki hizmetlerine teşekkür eden bir mektubu iliştirmeyi de unutmamıştı.

Bir başka deyimle, ingiliz propaganda bakanlığının dağıtılması üzerine işsiz kalan J. Saxon Mills, yunan propagandasının emrine giriyordu.

Haritalar vasıtasıyla yapılan propagandanın tek örneği, yukarıda sözü geçen kitap değildi. 1918'in son aylarında albay Aleksandr Mazarakis de bir Balkanlar ve Anadolu haritası yayınlamıştı. Paris konferansında Venizelos'un askerî uzmanı olarak çalışan Mazarakis, hatıralarında şöyle diyor: «Büyük Yunanistan'ın ilk haritasını çizmek mutluluğu bana düştü. Venizelos'un emriyle Epir, Trakya ve Anadolu'da istatistik incelemeleri yaptım, bu bölgelerin yunan ve rum nüfusunu araştırdım. Hazırladığım ve bastırdığım harita konferans üyelerine sunuldu».

İngiliz gazetelerinin de kopya ederek bastığı bu haritadan sadece 500 tane dağıtıldı. Gayesi yunan delegeleri-

nin işini kolaylaştırmak ve konferanstaki yabancı delegelere bir fikir vermekti.

Diğer bir harita daha geniş bir dağıtıma lâyık görülecekti. Londra'da basılan bu haritanın adı «Balkanlarda ve Anadolu'da Elenizmin renkli ırk haritası» ydı. Üzerinde Atina Üniversitesi tarih profesörü Yorgi Sotiryadis tarafından hazırlandığı da belirtilmişti.

Kaklamanos 2 ağustos 1918 günü Atina'dan şu mektubu aldı: «İlişikte size bir harita gönderiyoruz Hükûmetimizin görüşlerine ve dayanacağı delillere uygun olarak hazırlanan ve ilgili bölgelerin ırk durumunu gösteren bu haritanın, sür'atle ve özenilerek basılması işiyle meşgul olmanızı rica ederiz.»

Mektupta, bu haritanın «Daily Telegraph» gazetesinde yanınlanan ve «önemli yanlışlar» yapan haritayı çürütmek üzere hazırlandığı belirtiliyor ve şöyle devam ediliyordu:

«Daily Telegraph'ın haritasında doğu Makedonya'nın nüfus durumu bulgarların işine geldiği şekilde yanlış gösterilmiştir. Biz, ingiliz umumî efkârına gerçek nüfus durumunu en kısa zamanda bildirmek istiyoruz. İngiltere'de ve şüphesiz bulgarların hile ve desiseleriyle, doğu Makedonya'da kesif bulgar nüfusu bulunduğu kanaatinin yayılması üzücü bir durumdur...

«Şimdi biz sizden, bu harita işiyle yakından ilgilenmenizi ,ingiliz haritasındaki renklerle düzenlenmiş olan bizim haritanın aynı yayınevinde bastırılmasını rica ediyoruz. Böylece Daily Telegraph'ın yanlışlarla dolu haritasının yaratmış olabileceği zararlı kanaatlerin tesirli bir şekilde giderilmesini arzuluyoruz. -Bakanın emriyle, Dışişleri 2. kısım şefi: N. Mavrudis».

Aynı gün Kaklamanos telgrafla Atina'ya soruyor: «Londra, 2 ağustos 1918... Benim düşündüğüm gibi siz de, sözü geçen haritayı tanınmış bir imza altında yayınlamayı uygun bulursanız, hangi ismi kullanabileceğimizi telgrafla

acele bildiriniz. Bir üniversite profesörünün, meselâ M. Sotiryadis'in adını düşünmez misiniz?- Kaklamanos».

Kaklamanos'un bu konuda Dışişleri bakanı Politis'ten aldığı telgraflar ,bizzat Venizelos'un da bu harita işiyle ne derece yakından ilgilendiğini göstermektedir. Bu durum yukarıda belirttiğimiz bir gerçeği doğrular. Başbakan, hükûmetinin diplomatik faaliyetleriyle paralel olarak yürütülen propaganda çalışmalarını da adım adım takip etmektedir.

Ve 16 ağustos 1918 günü Atina'ya çekilen yeni bir telgraf: «Stanford yayıneviyle görüştüm. Bu, ingiliz resmi haritalarını da basan en ciddî müessesedir. Burada bastırılacak bir harita daha tesirli olur. (Bulgarların haritasını basan) Geographia yayınevinde ısrar ediyorsanız, bana derhal bildiriniz. Bu arada sizi, sözü geçen yayınevinin başında Mr. Gross adlı bir macarın bulunduğundan da haberdar etmek isterim. Kaklamanos».

21 ağustos'ta Politis cevap veriyor: «Stanford yayınevi uygundur. Haritanın, M. Sotiryadis adıyla bir an önce basılması için acele ediniz».

Haritanın baskısı daha da sıkıştırılacaktır; zira Venizelos 1918 ekim ve kasım aylarında Paris ve Londra'ya gidişinde ,haritayı hazır bulmak istiyor. Nitekim Stanford yayınevi, 16 ekim'de ilk 50 nüshayı Kaklamanos'a teslim edecek durumdadır.

Haritayı takdim edecek giriş notu da, kelimesi kelimesine Venizelos tarafından kararlaştırılıyor. Kaklamanos 28 ekim günü, baskı işiyle uğraşan yardımcısı Mavrogordato'ya şunları yazıyor:

«M. Venizelos'la görüştüğümüz gün not aldığım, giriş kısmının tarafından düzeltilmiş, hattâ yeniden yazılmış şeklini size gönderiyorum. Profesör Sotiryadis'in haritasına konulacak ön sözü, bu notlara bakarak kısaca yazabilirsiniz... Kaklamanos».

Birkaç saat sonra Venizelos'tan, bu önsözle ilgili yeni talimat veren bir telgraf geliyor: «Paris, 27 ekim 1918. Haritanın ve ilgili istatistiklerin baskısını hızlandırmak gerekiyor. Haritaya konulacak önsözde belirtilmesi gereken hususlar... (diye başlıyan bir sayfa dolusu siparişten sonra) ...Bence, cevap verdiğimiz haritanın da adını vermeliyiz... Baskı işinin kaç günde biteceğini bana bildirmenizi ve daha çabuk netice almak için gerekirse ,istenen ücreti iki, hattâ üç misline çıkartmakta tereddüt etmemenizi rica ederim. — Venizelos» .

Bu harita büyük ölçüde dağıtıldı. Önce Kaklamanos 2000 nüshayı Yunanistan'ın dış temsilciliklerine gönderdi. Katlanmış bir broşür hâlindeki haritaya önsöz ve istatistik formaları da eklenmişti. Ayrıca haritadan 70.000 tane basıldı. «İngiliz-Elen Birliği» nin aracılığı ile Mr. Tember Reeves'in «Elen ırkının kurtuluşu ve birliği için çağrı» isimli kitabına, bu haritalardan birer tane eklendi. Kaklamanos haritaları vermekle de kalmadı. Baskı masraflarını üzerine aldı. Üstelik, yunan tezini tutan bu kitaptan, sağa sola dağıtmak üzere binlerce nüsha da satın alınacaktı. Londra büyükelçisi Stanford yayınevine 27 mart 1919 günü şu talimatı veriyordu: «Yakın-Doğu'da elenizmin durumuna dair renkli haritadan 20.000 nüsha daha basıp, İngiliz-Elen Birliğine teslim etmeniz için, ilişikte 340 sterlin'lik bir çek gönderiyorum...».

Bu mektup, İngiliz-Elen Birliği ile yunan hükûmeti arasındaki ilgi ve işbirliğini de açıkça ortaya koymaktadır.

Londra'nın büyük resimli dergilerinden «The Sphere» ile Yunan elçiliği arasında anlaşmaya varılmıştır. Dergi sözü geçen haritayı renkli olarak basacak ve ilâve hâlinde yayınlayacaktır. Bu anlaşmayı sağlayan, 1918 aralığından itibaren yunan propaganda servisleri adına çalışmaya başladığını yukarıda belirttiğimiz Mr. William Hill'dir. Kaklamanos bu iş için yazdığı mektupta Stanford ya-

yınevine, Sphere için basılacak bütün ilâvelerin masrafını karşılayacağını bildiriyor.

William Hill ise 19 aralık 1918 günü, Kaklamanos'a şunları yazıyor: «Ekselâns, bu akşam kulüpten çıkarken Sphere'in direktörüne rastladım. Beni arıyormuş. İngiliz hükûmetinin gazetelerden, barış konferansında tartışılacak meselelere dair yayın yapmamalarını istediğini, bunun karışıklıklara yolaçabileceğini öne sürdüğünü söyledi. Ama kendisi böyle düşünmüyor. Nitekim bana, bir uzmandan sağlam temellere dayandığını öğrendiği haritayı kullanmak istediğini bildirdi ve Stanford'un 50.000 haritayı kendisine verip veremiyeceğini sordu.

«Sphere'in direktörü Mr. Sporter, ilâveli derginin tarafınızdan satınalınmasına önem vermiyor, zira bu gibi geçici şartların bir faydası olmadığı kanaatinde; anladığıma göre, okuyucularını ilgilendireceğine inandığı bu haritaları dergisiyle birlikte ve herhangi bir ödeme beklemeden yayacak. Sadece benim kendisine, belirli bir tarihte -şubat sonunda anlaştık- ve karşılıksız olarak bu haritaların teslim edileceğini belirten bir garanti mektubu vermemi istiyor... William Hill».

Kaklamanos hemen Paris'e bir telgraf çekerek, haritanın yayılması için ele geçen bu emsalsiz fırsattan faydalanmak üzere bin ingiliz liralık tahsisat daha istiyor. İşte Politis'in aynı günkü cevap telgrafı: «Elbette sarfedebilirsiniz. Propaganda için gerekli gördüğünüz her masrafı, bize sormayı beklemeden yapmanızı rica ederim.»

«Sphere» dergisi bu yayını elbette karşılıksız olarak yapmamıştı. Bir defa 50.000 ilâvenin masrafı yunan hükûmetince görülmüş, sonra bu 50.000 nüshanın satış bedelleri de derginin kasasına girmişti. Yunan hükûmeti bu iş için 920 ingiliz lirası harcadı. Ve harita derginin 1 mart 1919 tarihli sayısında ilâve olarak çıktı.

Haritalardan propaganda bakımından işte böyle fay-

dalanıldı (1). İstatistiklere gelince... Yunan hükûmeti, çeşitli eserler içinde ve haritalarla birlikte yayınladıklarından başka başlıbaşına istatistik derlemeleri de neşretti. Londra'daki yunan basımevi Yorgi S. Vellonis'ce yayınlanan «Trakya meselesi - (İstatistik tabloları)» bu yayınlardan biriydi. Bu eserde bahis konusu olan «Politik durumu barış konferansı yüksek kurulunda kararlaştırılacak Trakya ile ilgili yunan ve türk kaynaklı istatistiklerin mukayeseli bir tablosu» idi (2).

c) Millî Marş.

Bir başka propaganda vasıtası olarak, yunan millî marşının yabancı dillere çevrilip çalınmasından da faydalanıldı. Bu marşın güftesi ondokuzuncu asırda, büyük yunan şairi D. Solomos tarafından yazılmıştı.

---

(1) Stanford yayınevinin ayrıca ve Barış Konferansı için bir atlas bastığını ve bunda, bizzat Kaklamanos'un Venizelos'a bu atlastan bir örnek gönderirken belirttiği üzere, yunan taleplerini desteklediğini kaydedelim.

(2) Diğer yandan, Dışişleri bakanlığının askerlik bürosu da bu alanda yayın yapmıştı. Büronun şefi yarbay Botzaris, Dışişleri bakanlığına gönderdiği 9 mayıs 1919 tarihli mektupta bu yayınların bir listesini vererek diyor ki:

a) «Türk-Avrupa kesiminin ırk haritası». (İstanbul'da A. Synvet tarafından basılmıştır).
b) 1877'de yayınlanan Bianconi'nin «ırk durumu haritası».
c) Serez ve Drama'nın nüfus durumu.
d) 1912'de Anadolu'daki yunan okul ve kiliselerini gösterir harita. (İstatistik ve tablolarla).
e) «Barış Konferansında Yunanistan ve genişleme hareketi» isimli harita.
f) «Anadolu ve elenizm» isimli bir kitap.
g) «Mücadele içinde Yunanistan» adlı broşür.

Yarbay çoğu ingilizce ve fransızca basılan bu yayınların, görevleri dışında kaldığı hâlde, millî emellerin gerçekleştirilmesine hizmet için hazırlanıp dağıtıldığını da ilâve ediyor.

19 temmuz 1918 tarihli mektubunda Kaklamanos, hazırladığı propaganda çalışmaları arasında, şunu da sayıyordu: «5) Müttefik milletler marşları arasında veya tek başına çalınmak üzere yunan millî marşı - metnini ve notalarını en kısa zamanda bana göndermenizi rica ederim». Dışişleri istenenleri 2 ağustos'ta postaladı. Metni 9 ağustos günü alan Kaklamanos, 13 ağustos'ta şu mektubu yazıyordu:

«Mr. W. W. Starmer. (1) Aziz efendim, 22 ağustos günü Westminster Gazette'te çıkan yunan millî marşının ingilizceye çevrilişine dair yazınızı zevkle okudum. Ben de çoktan beri, millî marşımızın İngiltere'de yayınlanmasını düşünmekteydim. Bu konuda lûtfen M. Petrides'le işbirliği yapmanızı rica edeceğim. Sözü geçen kabiliyetli bir yunan müzisyenidir ve millî marşın ingilizceye çevrilmesinde size en iyi bir yardımcı olabilecek durumdadır. Arzu ederseniz M. Petrides'in hizmetinize koşacağından eminim». 30 ağustos günü Starmer «M. Petrides'le işbirliği etmekten» zevk duyacağını bildiriyor. Sonra, rumca bildiği halde daima ingilizce yazan John Mavrogordato'nun bir mektubu var: «12 eylûl 1918, azizim Kaklamanos. Mr. Chester'in (2) ziyareti yüzünden dün sizden, millî marşın düz ingilizcesini rica edemedim. Bu metni, dostum Mr. Thorley'e ingilizce bir şiir hâline getirtmek üzere bekliyorum...».

Millî marşın İngiltere'de yayınlanmasıyla ilgilenen müzisyen Mr. Starmer ise, hazırlanan ingilizce metnin edebî bir değer hâline getirilmesi için, ünlü ingiliz yazar ve şairi Rudyard Kipling'i salık vermektedir. Kaklamanos'a 19 eylûl'de şöyle yazıyor: «Şimdi sıra sözlerin, müziğin ölçü ve ritmine uygun şekilde şiir hâline sokulmasına geldi. Bu-

(1) William Wooding Starmer, Kraliyet Müzik Akademisi üyelerinden, ünlü ingiliz müzisyeni.

(2) S. B. Chester: 1921'de yayınlanan «Venizelos'un hayatı» isimli eserin yazarı.

nun en iyi şekilde yapılması lâzım. Acaba Rudyard Kipling'den istenemez mi ,diye düşündüm... Kendisi, bulunduğum sayfiyeye pek yakın bir yer olan Sussex'te oturmaktadır. Onunla sık sık buluşabilir ve arzu ettiği gibi işbirliği edebilirim. Bu benim için elbette zevkli bir hizmet olur...».

Kaklamanos derhal Kipling'e bir mektup yazmıya davrandı. Önce fransızca bir karalama yaptı. 24 eylûlde bunu düzelterek ingilizceye çevirdi. Böylesine büyük bir şaire mektup yazmak kolay değildi. Bu ikinci denemede «Yunan milletinin, İngiltere'nin yaşayan en büyük şairini kendi dâvâsına hizmet eder görmekten duyacağı zevk ve şerefi size hatırlatmak faydasızdır» diyordu. Nihayet üçüncü ve değişik bir müsvete yaptı ve 27 eylûl günü şaire bunu gönderdi. 1 ekim günü mutlu haber geldi: Kipling teklifi kabul etmişti. 5 ekim günü ise millî marş metni üzerindeki işini bitirmişti. Yunan büyükelçisine kendi eliyle şunları yazdı: «5 ekim 1918. Muhterem efendim, 27 eylûl de bana göndermek lûtfunda bulunduğunuz yunan millî marşının, tarafımdan yapılmış ingilizcesi ilişiktedir. Aslındaki ruhu bir nebze verip veremediğini ve müziğe uyup uymıyacağını bana bildirirseniz pek sevineceğim. Saygılarım... Rudyard Kipling».

Kaklamanos cevap verdi: tercüme şiiri pek beğenmişti ve bu metnin daha önce bir gazetede yayınlanmasını teklif ediyordu. 12 ekim tarihinde Kipling'ten şu cevap geldi: «...Daily Telegraph gazetesiyle anlaştık. Yunan millî marşının tarafımdan ingilizceye çevrilmiş şekli gazetede derhal yayınlanacak. Bana verecekleri 50 sterlin'in Yunan Kızılhaç'ı yararına size gönderilmesi için de talimat verdim». İki üç gün sonra Kaklamanos, durumu Atina'ya bildirdi: «Size, Kipling tarafından ingilizceye çevrilen yunan millî marşının, Daily Telegraph'ın birinci sayfasında yayınlandığını ve şairin, çevirme ücreti olan elli sterlini yunan kızılhaçına bağışladığını bildirmekle bahtiyarım».

Yunan hükûmeti Kipling'e tarihî bir altın madalyayla teşekkür etti: «Londra, 22 ocak 1919. Aziz Mr Rudyard Kipling. Bütün yunan basınınca takdir ve şükranla karşılanan millî marş tercümeniz için size teşekkür etmek isteyen hükûmetim, özel bir kutu içinde ve yunan milletinin duygularını belirten, tarihî Büyük İskender madalyasını zatıâlinize takdimle bendenizi görevlendirdi... Londra'da bulunacağınız tarihi lûtfen bildirdiğiniz takdirde, madalyayı zatıâlinize bizzat verebilmek beni bahtiyar edecektir.. Kaklamanos».

Kipling tarafından şiir olarak çevrilen yunan millî marşı Daily Telegraph'ta yayınlandıktan başka, Londra'daki bir plâk şirketince müzik olarak da umumî efkâra sunuldu. Yunan elçiliğinin isteği üzerine, herbiri 7 buçuk ingiliz lirasına bir plâk anrejistre edilmişti.

d) Kitaplar ve broşürler.

1917-1918'de yunan ordusunun Makedonya cephesinde dünya harbine katılışından bahseden general Aleksandr Mazarakis, hâtıralarında şöyle diyor:

«Venizelos'un her yaptığını ve elenizmin bu en parlak devrinde bütün yapılanları hararetle savunan o küçük ve muhteris gazeteciler ve politikacılar bile, Rusya'ya yunan askerlerinin gönderilişini tenkit etmekten geri durmadılar (1). İddialı toprak isteklerini gerçekleştirmek isteyen Yunanistan'ın müttefiklere hizmet ederek yaranmak zo-

(1) 1919'da bolşeviklere karşı girişilen harekât. Politis, 8 nisan 1919'da Kaklamanos'a gönderdiği bir telgrafla, ingiliz hükûmetine başvurarak, bolşevik ordusu önünden kaçan onbinlerce yunan mültecisinin Yunanistan'a değil, İstanbul'a gönderilmesinin teminini istiyordu. «...Rusya harekâtına müttefiklerin zoruyla katıldığımızı da lûtfen hatırlatınız... Mülteciler Yunanistan'a yollanırsa, bu manasız harekâtın memlekette esasen uyandırmış olduğu hoşnutsuzluk, biraz daha artacaktır... Politis».

runda olduğunu anlamışlardı. Zira Yunanistan, Konstantin'in tutumu yüzünden, elle tutulur bir hizmette bulunamamış, Makedonya cephesinde katıldığı muharebelerde de geri plânda kalmış ve çok az kayba uğramıştı. Bir keresinde Paris'te bize, Büyük Harp sırasındaki kayıplarımızın sorulduğunu hatırlıyorum. Güç durumda kalmıştım. Zira bütün müttefiklerimiz, küçük veya büyük olsun, kayıplarını milyonlarla, yüzbinlerle ifade ederken biz, yaralı ve ölü olarak 5.000 rakamının üstüne çıkamıyorduk. Yunanistanın, karşılığında millî emellerinin gerçekleştirilmesini istediği ve elde ettiği fedakârlıklar işte bundan ibaretti».

Bu satırlar okununca, Yunanistan'ın harpte sarfettiği «gayret» in önemini göstermek için propagandaya ne derece muhtaç olduğu daha iyi anlaşılıyor (1).

5 temmuz 1918 tarihli telgrafında Politis Londra büyükelçisine «bakanlığın italyanların meşhur "İtalya ve Harp„ kitabına karşılık "Yunanistan ve Harp„ isimli bir kitap hazırladığını ve bununla memleketin dışarıda tanınmasına hizmet edileceğini» bildiriyordu. Yunan hükûmeti müttefiklerin, Yunanistan'ın harbe katılışını ikinci derecede bir hâdise saymalarından endişeliydi. Kaklamanos 24 eylûl 1918 tarihli telgrafı da bu endişeyi açığa vuruyor: «Sırplar, sadece kendi birliklerinin harbe katılışından bahseden açıklamalara devam ediyorlar. Bugün Makedonya cephesindeki muharebelere dair bir italyan tebliği de ya-

(1) Bununla beraber Yunanistan harpte çok zarar görmüştür. Meselâ, armatörler birliği başkanı Yorgi Sakalis'in bildirdiğine göre, harpte en büyük kayba uğrayan deniz ticaret filosu yunanistanınkidir. İktisatçı Andrea Andriyadis, almanlar tarafından batırılan yunan ticaret gemilerinin 1916-1918 arasında mevcudun yüzde 66'sı olduğunu kaydediyor. Nihayet yunan milletinin çektiği acılar ve 1916 kasımından 1917 nisanına kadar süren abluka sırasında, Konstantin'e bağlı kalan bölgeler halkının uğradığı açlık da unutulmamalıdır.

yınlandı. Yunan ordusunun harbe katılışı ingiliz ve fransız bültenlerinde de üstü kapalı geçiştiriliyor ve bizim harbe girişimizin önemi bulunmadığı kanaati gittikçe yerleşiyor. Bu konuda bir yunan bülteni yayınlanması ve harpteki rolümüzün açıkça belirtilmesi kesin olarak gerekmektedir...».

25 kasım 1918'de Kaklamanos ingilizce bir mektup aldı: «Sayın Kaklamanos, benden müttefikimiz olarak katıldığı harpte Yunanistan'ın oynadığı role dair bir yazı istendi. Doğru bilgileri nereden alabilirim? Kaynaklar rumca da olsa benim için farkı yok. Yazımı süsleyecek bir kaç fotoğraf buluyorum, daha fazlasını nerede bulabileceğimi söylerseniz memnun olurum. Saygılarımla. — Mary Gardner».

Yunanistan'la ilgilenen ve rumca da bilen bu hanım, Mrs. Mary Gardner yunanlı değildi. Bir askerin, binbaşı Wilson'un kızıydı ve Londra üniversitesinden, Dışişleri bakanlığının tarih seksiyonunda görevli bir arkeolog olan profesör Ernest A. Gardner ile evliydi. Gardner'lerin yunan dâvâsıyla niçin ve nasıl ilgilendiklerinden ileride bahsedeceğiz.

Büyükelçi Kaklamanos bu mektuba konuya dair bir kitap, yayınlanmış bir makale ve bol fotoğrafla derhal cevap verdi. Sözü geçen yazı, şu telgrafın gösterdiği gibi ağustosta kaleme alındı: «Londra, 14 ağustos 1918. Gönderdiğiniz 5326 sayılı ve 24 haziran tarihli telgraflardaki bilgiden faydalanarak, Yunanistan'ın harpte sarfettiği gayretlere dair tafsilâtlı bir makale yazdım. İngiliz basınında geniş yer bulması için bu yazıyı Reuter dağıtacak. Metni postayla size gönderiyorum. — Kaklamanos». İngiliz basınından söz edeceğimiz gelecek kısımda da göreceğimiz gibi, Reuter'in müdürü Mr. H. P. Sargint ile Kaklamanos arasında sıkı dostluk bağları vardır.

«What Greece has done in the war» (Harpte Yunanistan ne yaptı?) başlıklı bu yazı, Londra'da çıkan yunanca

«Hesperia» (Batı) dergisinde de yayınlandı. Kaklamanos, 29 ağustos 1918 tarihli bir telgrafında bu derginin müdüründen şöyle bahsediyor: «M. Puptis, hiçbir bedel ve karşılık kabul etmiyeceğini bildirerek, bana önemli yardımlarda bulundu». Bu dergi Birleşik Amerikadaki yunanlılar arasında da satılıyordu. Yabancı memleketlerde yaşıyan pek çok yunanlının, harbe katılışlarının önemini ve derecesini bilmediklerini düşünen Kaklamanos'a göre, böyle bir makalenin dışarıda çıkan yunanca bir dergide yayınlanması zorunluydu.

Dışişleri bakanlığı Londra'ya «ordumuza karşı yapılan haksızlığı gidermek ve zaferin kazanılmasındaki rolünü belirtmek» üzere, Makedonya cephesinde yunan birliklerinin harekâtına dair bol bilgi gönderdi. Yunanistan yalancılara, ara bozuculara karşı durmalıydı. Bir sene sonraki, 19 haziran 1919 tarihli bir telgrafında Kaklamanos, bu yıkıcı karşı propagandaya bir örnek veriyor: «Bir gazeteci bana, Roma'dan telsizle alınmış telgrafı getirdi: bulgar genel-kurmayı italyan basınına resmî bültenlerle bazı haberler verdi. Barış konferansına da aksettirilecek olan bu bültenlerde, şayet Makedonya'da işler iyi gitmeseydi, yunanlılar müttefiklere ihanet ederek silâhlarını onlara çevirmiye hazırdılar, deniliyor. Bu gülünç telgrafı bana gönderen gazeteciye, şu açıklamayı yayınlıyabileceklerini söyledim: "Bu söylentilerin tek önemli tarafı Roma'da ve italyan gazeteleri vasıtasıyla yayılmakta oluşudur. İtalyan sansürünün, bu gibi muziplikleri hoş görmesi ise esef edilecek hâldir,,. Haberler burada da yayılırsa, aynı şekilde cevaplandıracağım. — Kaklamanos».

Londra büyükelçisinin Mrs. Gandner'e gönderdiği kitap ,şu başlığı taşıyordu: «Son Balkan Harbinde Yunan Ordusu». Bir ingiliz yayınevinde bastırılmış ve 6.500 nüshası için 341 ingiliz lirası harcanmıştı. John Mavrogordato'nun «dostum Mavro» diye hitap edecek kadar yakını olan yayınevi sahibi Mr. Stanley Unwin basılan kitaptan birer

nüshayı, ingiliz parlamentosunun bütün üyelerinin ve gazetecilerin ev adreslerine göndertmişti. 3.000 kitap Washington'daki yunan elçiliğine, 200 Bern'e, 500 tane İngiliz - Elen birliğine postalanmış ve gerisi Londra büyükelçiliğinde kalmıştı.

Yunan ordusunun propagandası için sarfedilen gayretler hakkında daha tam bir fikir vermek için, Londra elçiliğinde ataşe militer olan albay Frantzis'in, Dışişleri bakanlığına gönderdiği bir telgrafı buraya alacağım: «Londra, 11 ekim 1918. İngiliz-Elen Birliği, ordumuzun harpte oynadığı rolün tartışma konusu olacağı bir toplantıda, benim de Makedonya harekâtına dair bir konferans vermemi rica etti. Genel Kurmayın gerekli gördüğü bütün hususları, tafsilâtlı olarak bana derhal bildirmenizi rica edeceğim. Pek çok ingiliz subayı da toplantıda bulunacak ve konferans bir broşür hâlinde de yayınlanacak. Genel Kurmay'ın askerî değeri olan hususlara önem vermesini de bilhassa rica ederim...»

Fransa'da yunan hükûmetinin propaganda organlarından biri olan, Leon Makkas'ın «Les Etudes franco-grecques»inde albay Bujac «askerlik bahisleri» adı altında ve «Makedonya taarruzunda yunan ordusunun rolü» ne dair bir seri makale yayınladı.

Bilhassa 1918'de yunan propagandasını ilgilendiren ikinci büyük konu, Bulgaristan ve Makedonya'ydı. Daha Kaklamanos Londra'ya gitmeden önce, Politis'in 7 mayıs 1918 tarihli bir telgrafında büyükelçi Genadyüs'ten rica ettiğini görüyoruz: «Makedonya'da bulgar dostlarının ve müslümanların durumuna dair, Lausanne üniversitesi profesörlerinden Reiss'ın 1915'te yayınlanan raporunu derhal ingilizceye çevirterek bastırmanızı ve bundan, Washington ve Stockholm elçiliklerimize yeter sayıda göndermenizi rica ederim. Politis».

Allahtan ki Kaklamanos Londra'ya giderek yunan dış propagandası işini ele almakta gecikmedi; yoksa, Genad-

yüs'le Politis arasındaki mektuplaşmadan da anlaşıldığı üzere, yetmişlik diplomat harekete geçmiye hiç de niyetli değildi.

Kaklamanos'un gelişi işleri hızlandırdı. Bu arada sözü geçen rapor da basılarak «gazetelere, üniversitelere, seçkin politikacılara, sosyalistlere, işçilere ve diğerlerine» dağıtıldı. 1918'de, raporun yazarı prof. Reiss Yunanistan'daydı. Eylûl'de Makedonya cephesine geçmiş ve son muharebeler sırasında, yunan ve sırp birlikleri arasında bulunmuştu. Dışişleri bakanlığında ataşe olarak görevli yedek teğmen Tanaş Politis de bu seyahatinde profesöre refakat etmişti (1).

Atina'daki Dışişleri Basın bürosu Kaklamanos'a, propaganda makalelerinde ve kitaplarında faydalanması için, bulgarların vahşetine dair bol malzeme gönderdi Ve diğer bazı broşürler de tercüme ettirilerek, Politis'in talimatınca «takma ingiliz isimleri altında» yayınlandı.

Mütarekeden sonra bulgarlar, doğu Makedonya'dan çekilirken ardlarında müthiş izler bırakmışlardı. Politis, Londra büyükelçisine yazdığı iki mektupta, müttefik kuvvetler bulgarların her şeyi yakıp yıkarak gerilerinde harabeler ve cesetlerden başka bir şey bırakmıyarak çekildiğini gördüler, diyor: «İçinde tek canlı kalmayan Serez bir hayaletler şehrine dönmüştü. Öldürülenler kadar da açlıktan ölen var». «Bulgar hükûmeti doğu Makedonya'da işlenen cinayetleri resmen yalanlamıya yeltendi; hükûmetimiz, medenî dünya önünde bu cür'etin derhal perişan edilmesi gerektiğine inanmaktadır».

1918 ekiminde yunan hükûmetinin ısrarı ile müttefiklerarası bir soruşturma kurulu Makedonya'ya giderek incelemeler yaptı. İstenen rapor ancak 1919 şubatında alına-

---

(1) 1919'da Paris'de «Yunanlılara karşı bulgarlar ve türkler: Reiss'in M. Venizelos'a sunduğu rapor» adıyla bu yazarın bir raporu daha yayınlanmıştır.

bildi ve mayıs'ta broşür hâlinde yayınlandı. Bu raporun Londra'dan yapılan dağıtımına dair şu notlara rastlanmaktadır: 1) Times, 2) Daily Telegraph, 3) Daily Chronicle, 4) Daily Express, 5) Daily Mail, 6) Daily News 7) Daily Herald, 8) Morning Post, 9) Wesminster Gazette, 10) Pall Mall gazette, 11) The Globe, 12) Evening News, 13) The Star, 14) Daily Graphic. Taşra gazetelerinden Manchester Guardian, Yorkshire Post, Glasgow Herald ve Birmingham Post. Demek ki rapor yirmi kadar başkent ve taşra gazetesine dağıtılmıştır. Bundan maksat, bu gazeteleri raporun bir özetini ve konuyla ilgili bir makaleyi yayınlamıya teşvik etmektir.

Yukarıda Bulgaristan, Trakya ve Makedonya konusundaki yayınlara sadece birkaç örnek verdim. Şimdi de Türkiye'yle ilgili bazı örnekler verelim.

Türkiye konusunda hedef, bu memleketten istenen topraklar üzerindeki yunan haklarının propagandasını yapmaktan ibaret değildi; türklerin ve türk dostlarının propagandasına karşılık vermek de gerekiyordu. Meselâ Politis'in bir telgrafında Kaklamanos'a şunları yazdığını görüyoruz: «Paris, 15 haziran 1919. İstanbul'dan aldığımız haberlere göre, italyan propaganda şebekesi türklerden casuslar elde etmekte ve bol parayla beslenen bu ajanlar harp gemileri vasıtasıyla İzmir'e ve diğer Anadolu sahillerine çıkarılmaktadır. Politis». Bir başka telgraf: «15 haziran 1919. İtalyan hükûmeti iki türk gazetecisini Roma'ya getirtti. Bunlar, türk propagandası yapmak üzere, zaman geçirmeden Cenevre'ye gönderilecekler. Politis». Öte yandan Londra büyükelçisi de 13 haziran 1919 tarihli mektubunda Politis'e haber veriyor: «Globe (1) paraya zaafı olan nâdir ingiliz gazetelerinden biridir ve Türkiye adına çalışanlar tarafından satın alınmışa benzemektedir; ama bu önemsiz bir gazetedir».

---

(1) Bir akşam gazetesidir.

Türk mezalimine dair tafsilâtlı haberler Dışişleri bakanlığınca Kaklamanos'a gönderilmiştir. Büyükelçi bu malzemeyi ,bilhassa İstanbul'daki Fener Patrikhanesinde daktilo edilmiş olan ve mezalime dair en hurda teferruatı veren bültenleri kullanmaktadır.

31 ocak 1919'da Kaklamanos Paris'ten şu telgrafı alıyor: «Londra'da ingilizce basılmış olan "Yunanlılara karşı zulüm„ başlıklı broşürden acele olarak 50 tane gönderiniz. İngiliz ve amerikan delegelerine verilmek üzere. Tenekides'in ingilizce broşüründen de göndermenizi rica ederim.» İlk broşür 1918'de, aynı zamanda fransızca olarak «Anadoluda elenizm ve jön türklük: medenî dünyaya protesto ve bir çağrı» başlığı altında, ve «Türk cinayetlerinin bir görgü şahidi tarafından» kaydiyle imzasız yayınlanmıştır. Politis bu broşürün ingilizceye çevrilmesini Kaklamanos'tan rica ediyor. Ama sonradan, pek çok propaganda yayını yapıldığı ve bu broşürün faydasız kalacağı düşüncesiyle, Tekenides'in ingilizceye çevrilmesinden vazgeçiliyor.

Bir diğer kitap Leon Makkas'ın 1919'da Paris'te yayınlanan eseridir: «Anadolu'da Elenizm. Tarihçesi, kaderi ve kudreti» başlığını taşıyor. M. Makkas bu kitabı yazmaya nasıl zorlandığını bana bizzat anlattı: «15 Kasım 1918'e doğru, mütarekeden bir kaç gün sonra Paris büyükelçimiz Atos Romanos beni çağırdı. Anadoluya ve oradaki haklarımıza dair bir kitap yazmamı bastırmamı ve dağıtmamı benden istedi. Baskının 25 aralık'tan önce bitirilmesini istiyordu. Zira o tarihte, toprak talep lerimizi açıklamak üzere Venizelos Paris'e gelmiş olacaktı. Kabul ettim. İstediğim istatistikler on gün sonra Atina'dan gönderilmişti. Sonra bir ay içinde «Anadoluda Elenizm» yazılmış, basılmış, tashih edilmiş ve 5.000 önemli kişiye dağıtılmıştı. Venizelos beklenen tarihte Paris'e gelince kitabı herkesin elinde gördü.»

Yunan hükûmeti elbette, daha önce yayınlanmış o-

lan ,Charles Vellay'ın «Elenlerin birleştirilmesi» (1913) veya Victor Bérard'ın «Türkiye ve yirminci asırda elenizm» i gibi kitaplardan da faydalandı.

Türklerin cinayetleri konusunda, 1919 sonuna doğru İstanbul'da «Rum hekimlerin siyah kitabı: Türkiye'de Elenizme yapılan baskı» yayınlandı. Gene bu konuda, 19 kasım 1919 günü İstanbul'dan gönderdiği bir mektupta, «Vatansız kalmış yunanlılar» isimli kitabın yazarı A. A. Pallis, Kaklamanos'a şöyle diyordu (Mektup «Anavatandan ayrı kalmış yunanlılar merkez komitesi - Genel Müdürlük, Galata - Konstantinopl» başlıklı kâğıda yazılmıştır):

«Aziz dostum, Patrikhane hayli zaman önce bir siyah kitap yayınladı. Bunda, 1914'ten günümüze kadar Türkiye'de rumlara karşı işlenen cinayetler bütün teferruatıyla ,köy köy anlatılıyor. Kitabın rumca ve fransızca baskıları yapılmıştı; buralı bir levanten tarafından ingilizce tercümesi de hazırlandı. Ne yazık ki tercüme pek kötüdür... Patrikhane'deki vatansız kalmış yunanlılar komitesi, ki ben de bu komitede kraliyet temsilcisi olarak bulunuyorum, tercüme işini bana havale etti (ama vaktim olmadığı için)... komite bu defa doğrudan doğruya size başvurmak ve tercümeyi orada bir ingilize yaptırarak, kitaptan 1.000 nüsha bastırmak hususunu rica etmek görevini bana verdi. Komite masraflara karşılık 150 sterlin ödemeye hazırdır... A. A. Pallis.» Sonunda kitap Londra'da basıldı ve 163 sterlin masraf oldu. 13 ingiliz liralık fark ise Londra büyükelçiliğince karşılandı. 1920 nisanında baskısı biten ve ingilizce nüshasında «Black Book: Persecution of the Greeks in Turkey» adını taşıyan eser, daha önceden kurulmuş olan metod dahilinde Batı ülkelerinde dağıtıldı.

Arnavutluk ve Epir'den (1) sonra, Oniki Adalar konusunda da yayın yapılmıştır: Aleksandr Pallis'in (2) «Oniki Adalar» başlığıyla ingilizce olarak yayınlanan kitabını hatırlamak yeter. Bununla ilgili olarak Kaklamanos'a yazdığı bir mektupta Pallis şöyle diyor: «Liverpool (3), 26 eylûl 1918. Beyefendi, istemek lûtfunda bulunduğunuz Oniki Adalar kitabımdan 120 nüshayı bugün gönderdim. Bu kitaptan bir miktar da ben, aşağıdaki surette dağıtmış bulunuyorum: İNGİLTERE'de - Bütün yabancı temsilciliklere, bütün milletvekillerine, Lordlar Kamarasının seçilmiş üyelerine, bütün piskoposlara, bütün üniversite rektörlerine, bütün bağımsız kiliselerin şeflerine, New Europe dergisinin ingiliz muhabir ve yazarlarına, İngiliz - Elen birliği üyelerinin hepsine, nüfuzlu yazar ve şahsiyetlere, buradaki yunan asıllı kimselere, bütün günlük gazetelere ve bütün dergilere Önemli kimselerden cesaret verici mektuplar aldım; ama basın broşürden söz etmedi. Bütün İngiltere'de bin kadar kitap dağıttım.

«FRANSA'da. - Leon Makkas'ın gönderdiği ilişikteki listeye göre gazetelere ve nüfuzlu şahsiyetlere. M. Gaston Deschamps'dan (4) bir mektup aldım, ama fransız basınının broşürden bahsettiğini sanmıyorum. Ayrıca Psichari, Pernot, Zaharof, Mitaranga, Metaksas ve Mavroyani'ye de birer adet gönderdim. Broşürü fransızcaya

---

(1) Epir konusunda buraya almadığımız tafsilât, arnavutların bile, 1919 - 20 Türkiyesiyle ölçülemiyecek derecede karşı propaganda yaptıklarını göstermektedir (Çevirenin notu).

(2) Yukarıda sözü geçen A. A. Pallis'in babası. Tanınmış bir yazar ve merkezi Londra'da bulunan yunan asıllılara ait «Ralli Brothers» yayınevinin Liverpool temsilcisidir.

(3) Mektubun yazıldığı kâğıtta, dağ resimleri ve altında yunanca şu kelimeler var: «Memleketimin dağları».

(4) «Temps» gazetesi genel yayın müdürü.

çevirecek olan M. Pernot (1) maalesef Temps'in muhabiri olarak Yunanistan'a gönderildi.

«İTALYA'DA. - New Europe dergisi müdürünün teklif ettiği listeye göre başlıca gazetelere. Ayrıca, Bissolati'ye iletmesi için Dr. William Miller'e (2). Ayrıca 20 nüsha dostum sinyor Cesare Poma de Biella'ya, ki bunları nüfuzlu kimselere dağıttı. İtalyan basınında broşürlere dair yayın yapıldığını da sanmıyorum.

«İSVİÇRE'de. -Elenler gazetesi'ne, gazetede bir yazı çıktı. Ve profesör Kébedgy'ye (3). AVUSTURYA'da. - Basına dağıtması için dostum Dr. Alex Maniachi'ye üç tane. İSKENDERİYE'de. - Rumca üç gazeteye ve tanınmış bazı rumlara. KIBRIS'ta. - Alithia gazetesine. ATİNA'da. - Çeşitli gazetelere, M. Venizelos, Politis, Delta, Sofulis, Vasilakakis ve Palamas'a. (Bu nüshaların sansürde kalmış olmasından korkuyorum). SELÂNİK'te. - Oğlum Aleksandr'a, dağıtması için birkaç nüsha. AMERİKA'da. - Nüfuzlu kimselere ve gazetelere dağıtması için, Etnikos Kiriks'in (4) yazı işleri müdürü dostum rahip Demetrios Kalimasos'a 100 nüsha. Bunlar Amerika'ya ulaştı mı, bilmiyorum. Profesör Aristid Fortidis ile madam Demetra Vaka'ya da gönderdim.

Bu broşürü özetliyerek kaleme aldığım mektupları ise, Mr. Lloyd George'a, Mr. Clemenceau'ya, başkan Wilson'a, sinyor Orlando'ya, M. Venizelos'a ve Dr. Genadyus'a gönderdim. Mr. Lloyd George mektubuma gereken

---

(1) Fransız gazetecisi, «Türkiye Meselesi» nin yazarı.

(2) Tarihçi ve gazeteci. İngiltere'deki en büyük modern yunan tarihi uzmanı. «Osmanlı İmparatorluğu ve devamı» isimli eserin yazarı.

(3) 1919 Barış Konferansında yunan delegasyonu üyesi.

(4) New York'ta çıkan rumca, resimli, aylık dergi Venizelosçudur. New York'ta çıkan rumca ikinci büyük dergi, Atlantis ise konstantincidir. Hararetli bir venizeloscu olan Kalimasos 1918-1920 yıllarında Amerika'da yunan propagandasına önemli hizmetlerde bulunmuştur.

önemi vereceğini cevabında bildirdi. Başkan Wilson'dan da nazik bir mektup aldım. Ama M. Clemenceau ile sinyor Orlando'nun mektuplarımı alıp almadıklarını dahi öğrenemedim.

«Londra ve Atina'daki ingiliz, fransız, italyan, amerikan elçilerine ve Paris'te Lord Derby'ye de iki kitap gönderdim. Saygılarımla. Aleks Pallis.»

Yunan hükûmeti de İtalya'da dağıtmak üzere Pallis'ten 120 kitap istemişti.

Bütünüyle, Barış Konferansındaki yunan talepleri, geniş ölçüde dağıtılmış çeşitli yayınlarla desteklendi. 30 aralık 1918'de açıklanan ve 1919 ocağından itibaren üç dilde dağıtımına başlanan Venizelos'un meşhur muhtırasından sonra, Polivyos'un 1919'da Londra'da, T.P. O'Connor'un bir önsözüyle yayınlanan «Konferansta Yunanistan» adlı eserini sayabiliriz. Yunan propaganda servisine dahil olan ingiliz milletvekili O'Connor'dan ileride bahsetmek fırsatını bulacağız. Polivyos'a gelince: bu, daha önce sözünü ettiğimiz yunan gazetecisi Dimitri Kalapotakis'in kullandığı bir takma addır.

Kalapotakis (1) ingiliz formasyonu almış bir yunanlıydı ve Londra'da çıkan günlük «Morning Post» gazetesinde çalışıyordu. Ortodoks değildi ve protestan dinini benimsemiş nâdir yunanlılardan oluşu onu ingilizlere daha fazla yaklaştırıyordu. Bedenen sakat olmasına rağmen, felçliydi ve koltuk değnekleriyle yürüyebiliyordu, Kalapotakis bir aksiyon adamıydı. Heyecanlı bir venizelosçu olarak, adı kendisi gibi Dimitri Kalapotakis olan konstantinci yeğeninden daima uzak durmıya çalışırdı. Bu yeğen de bir gazeteciydi; bugün de çıkmakta olan A-

(1) D. M. Kalapotakis 1869'da Atina'da doğdu. Amerika'da Harvard üniversitesinde ve Berlin'de okudu. Uzun yıllar, Londra'da çıkan «Times» ve «Morning Post» gazetelerinin muhabiri ve Atina'daki Amerikan büyükelçiliğinin arşiv müdürü olarak çalıştı.

tina'daki «Embros» gazetesinin kurucusudur. (1) İşte, bu Kalapotakis'le karıştırılmamak için imzasını Kalopotakis diye atar ve Polivyos'tan başka Bénédict takma adını da kullanırdı.

1919 başında Kalapotakis, yunan hükûmeti tarafından propaganda görevlisi olarak gönderildiği Amerika Birleşik Devletlerindeydi. 18 mart 1919'da Avrupa'ya döndü. 6 aralık 1918 günü ise, Paris'teki Romanos'a yazdığı mahrem bir mektupta Kaklamanos, şöyle diyordu: «Sayın meslekdaşım, Sen Sinod sekreteri A. Papadopulos'un size getirmekte olduğu kurye çantasında, Amerika Birleşik Devletleri başkanı Mr. Wilson'a yazılmış iki zarf bulunuyor. Bu zarflarda, Morning Post yazarlarından Mr .D. Kalapotakis'in kaleme aldığı, başkan Wilson'a yunan meselelerine dair bilgi veren beş memorandumla, gene bu ünlü gazeteci tarafından hazırlanmış haritalar var. Sizden bu zarfları, Paris'e gelir gelmez Mr. Wilson'a iletmenizi rica ederim. Kendisi bunların, yunan elçiliği tarafından gönderildiğini farketmemelidir...». Bunun üzerine Uolitis de 12 ocak 1919'da Kaklamanos'a şu telgrafı çekiyor: «Kalapotakis'in başkan Wilson'a sunduğu muhtıraları, Londra'da broşür hâlinde ve en kısa zamanda bastırmanızın faydalı olacağını sanıyorum. Eğer yazar bir sakınca görmüyorsa bunlar, kendi imzası altında yayınlanır. Yoksa, imzasız bastırabilirsiniz.» Kaklamanos Washington'daki yunan elçisi Yorgi Rusos'a telgrafla sordu ve Kalapotakis'in broşürlerin basılmasına taraftar, ama görevi sebebiyle imzasının kullanılmasına karşı olduğunu öğrendi.

Muhtıralardaki italyan aleyhdarı pasajlar çıkarıldı. Ama Macmillan yayınevi gibi bir çoğu, broşürleri basmı-

(1) **Dimitri Oec. Kalapotakis 1865'te doğdu. Piyesler de yazmıştır. 1904'te kurduğu makedonya komitesinin başında, mücadelenin sonuna kadar çalıştı. 1921'de Almanya'da geçirdiği ameliyat sonunda öldü.**

ya yanaşmadı. Sonunda bir yayıneviyle anlaşıldı. Broşüre eklenecek haritaların yeniden hazırlanmasında israr eden Politis, elimizde bulunan haritaları kullanmak propagandanın kaynağının kolayca anlaşılmasına yolaçar, diyordu. Ayrıca broşürlerin, yazarının yunanlı olduğunu gizleyecek bir takma imza ile yayınlanmasını tercih edeceklerini de bildiriyordu. Kaklamanos vakit kaybetmemek için, Sotiryadis'in imzasını kaldırarak Stanford yayınevinde basılmış haritaları değişik renklerle tekrar bastırarak kullandı ve kitap 15 mart 1919'da piyasaya çıktı.

Kalapotakis'in resmî yunan propagandasına hizmetleri parayla mükâfatlandırılmıştı. 25 mart 1919'da Kaklamanos Dışişleri bakanlığına telgrafla soruyor: «Amerika'dan gelen M. Kalapotakis yirmi güne kadar Atina'da olacak. Üç haftalık tazminatını peşin olarak istiyor. Basın fonundan 120 sterlin ödememe izin verir misiniz?». Aleksi Diomidis cevabında Kalapotakis için Washington'a 9.000 drahmi gönderildiğini bildiriyor. Kaklamanos israr ediyor: «9.000 drahmi şubat ve mart aylıklarıymış. 120 ingiliz lirasını, nisan aylığına karşılık istiyor...» Nihayet Londra'dan Atina'ya giderken uğradığı Paris'te Kalapotakis'in 4.500 frank aldığını, gene yazışmalardan öğreniyoruz. Atina'ya gecikerek mayıs sonunda varıyor ve işte o zaman Yunan hükûmeti onu, Dışişleri basın şubesinin, yani Atina'daki merkez basın bürosunun başına getiriyor .Kalapotakis bu teşkilâtı tepeden tırnağa yeniden kurarak, dışarıda tesirli propaganda yapacak başarılı bir büro hâline getirecektir.

Yunan propagandasının ele aldığı son bir konu da şahıs olarak ve politikası bakımından Venizelos'un batı umumî efkârı önünde savunulması ve eski kral Konstantin'in suçlanmasıydı. Yunanistan'ın başında şimdi büyük bir adam bulunduğu ve küçük de olsa, politikasını tamamen müttefiklere bağlamış bir dâhi tarafından yö-

netilen bu memlekete güvenmek gerektiği bütün dünyaca kabul edilmeliydi. Venizelos Yunanistan'ın, toprak taleplerini desteklemelerine karşılık müttefiklere verdiği bir teminat, gösterdiği bir kefildi. Bahis konusu olan, bu kefaleti, yayınlar ve diğer propaganda yollarıyla en geniş ölçüde değerlendirmekti. Buna karşılık, Yunanistan'ını harbin ilk yıllarındaki tutumunun bütün sorumluluğunu, yunan halkının hiç kusuru bulunmadığını belirterek Konstantin'e yüklemek gerekiyordu. Bu maksatla ve içeride dağıtılmak için değil, fakat dışarıda sürülmek üzere hazırlanan yayınlardan bir kaçını görelim.

1919'un ikinci yarısından itibaren yunan hükûmeti, ingiliz öğretim üyesi Mr. V. J. Seligman'la bağlar kurmuştu. Kaklamanos 26 ağustos 1919'da, Seligman'ın yayınlanmak üzere olan «Salonika Side Show» adlı kitabında, yunan ordusuna ve harpteki rolüne dair bütün bir fasıl bulunduğunu ve derhal 300 tane ismarladığını bildiriyor. 16 aralık'ta Seligman, 1920'de yayınlanacak olan «The Victory of Venizelos: A Study of Greek politics, 1910 - 1918» adlı kitabı için Kaklamanos'tan döküman istiyor.

30 aralık'ta Kaklamanos bazı belgelerle birlikte Seligman'a şu mektubu gönderiyor: «Azizim Mr. Seligman, gecikmemi, istediğiniz dokümanları toplamak zorunluğuna bağışlamanızı rica ederim... Geçen gün benimle yemek yemeniz büyük bir nezaket eseriydi. 7 ocak günü 20.15'te elçiliği teşrif ederek, tekrar birlikte bulunmak zevkini bana bahşedeceğinizi umarım. Yemekte bazı dostların da bulunuşu, bu defa birlikte geçireceğimiz akşamı daha neş'eli kılacaktır.» 20 ocak 1920 günü, Kaklamanos'un yeni bir mektubu (bu bir cevaptır): «... Mektubunuzu M. Venizelos'a ilettim. Bir kaç gün sonra buraya gelecek olan M. Venizelos, sizinle buluşmaktan büyük zevk alacaktır. Kendisiyle birlikte Oxford'a gelemezsem, ilk fırsatta birlikte yemek yemek üzere bir akşam elçiliğe

teşrifinizi rica edeceğim. Oxford'a geldiğim zaman sizinle gene bir sofrada buluşmak, benim için şüphesiz bahtiyarlık sebebi olacaktır...» 27 şubat'ta Seligman, büyük giritliye ithaf ettiği, Venizelos'a dair kitabının prova baskılarını Kaklamanos'a gönderiyor. Ve o da, Politis'e 7 nisan'da şu telgrafı çekiyor: «Mr. Seligman "Venizelos'un zaferi„ adlı kitabının yunancaya çevrilerek basılmasını arzu ediyor. Bu işi üzerine alabilecek Atina'daki bir yayınevinin adresini telgrafla bildirmenizi rica ederim.» Ama Atina, Yunanistan'da baskının pahalı olacağını ve kitabın yunancasının da İngilterede basılmasını bildiriyor.

1920 mayısında çıkan bu kitap, yunan hükûmetini pek memnun etmiştir. Londra elçisi de bakanlığına durumu telgrafla bildiriyor: «Londra, 24 mayıs 1920. Seligman'ın Venizelos'un Zaferi adlı kitabı ingiliz basınında büyük ilgi uyandırdı ve uzun yazılarla övüldü. Kitapla ilgili yazılar hakkında şu örnek bir fikir verecektir: Çanakkale ve Gelibolu'daki feci hezîmet, yunan kralının ihanetinin eseridir. Bunlar unutulmamalıdır. Nefret etmesek bile, Konstantin'le karısının alçakça davranışlarını daima hatırlamalı, buna karşılık Venizelos'un şâhane cesaretini ve saf vatanseverliğini de asla unutmamalıyız. Kaklamanos.» Gerçekten de, bu kitapla ilgili yazılarını gazetelerden biri «Kurtarıcı Elefterios» diye sunuyorsa, diğeri de «Vatanını satan Kral» başlığı altında yayınlıyordu.

Diğer bir kitap, S.B. Chester'in «Life of Venizelos. With a letter from His Excellency M. Venizelos» adlı, 1921'de Londra'da yayınlanan kitabı oldu.

Amerikan asıllı bir ingiliz gazetecisi olan yazar, emrinde çalıştığı yunan elçiliğiyle bağları bulunan bir kimseydi. İngiliz - Elen Birliği sekreteri Mavrogordato 7 eylûl 1918'de Kaklamanos'a «Venizelos'un hayatını yazmayı teklif eden Mr. S.B. Chester, bu işin ayarlanmasına dair

teferruatı görüşmek üzere gecikmeden sizinle buluşmak istiyor» diyordu.

3 ekim 1918'de Kaklamanos, sözü geçene şu mektubu gönderiyor: «Balkanlara dair bir kitap yazdığınızı, bunda benim memleketimle M. Venizelos'u da incelediğinizi ilgiyle öğrenmiş bulunuyorum. Teşebbüsünüze karşı beslediğim duygularımdan ve size herhangi bir hizmette bulunmaktan büyük zevk alacağımdan emin olmanızı rica ederim.» Daha önce Mavrogordato elçiye, şimdilik Mr. Chester için yapılacak bir iş olmadığını, zira yakın tarihte Amerika'da askerlik görevine çağrılmasının beklenmediğini bildiriyor ve ileride gerekince kendisine, yunan hükûmeti adına (onu askerlik görevinden kurtaracak) bir belge veririz, diyor.

1919 yılında Chester yunan elçiliğine, hazırladığı kitap dışında ve gazeteci olarak da bazı hizmetlerde bulunuyor. Meselâ Kaklamanos'tan «Pall Mall Gazette» te yayınlanmak üzere, Türkiye meselesine dair bir makale istiyor. [redacted]. Ve Kaklamanos'a yazının «Sunday Times» ta çıktığını bildiriyor. 20 ağustos 1919'da Kaklamanos'a şunu yazıyor: «Dr. Teodor İyon'un (1) [redacted]. Bu meseleyle ilgili tamamlayıcı bilgi istiyorum. İstanbul'a dair bir kaç yazının kısa zamanda gönderilmesi için lûtfen emir verir misiniz?» Kaklamanos Sunday Times'ta çıkan makale kadar, Pall Mall Gazette'te yayınlattığı Dr. Vamvakas'ın (2) yazısı için de

---

(1) Amerika'daki Boston Üniversitesinin eski devletlerarası hukuk profesörlerinden. 1919'da Paris konferansına katılan yunan delegasyonu üyesidir.

(2) Osmanlı Meclisinde eski Dedeağaç meb'usu. Paris konferansında yunan işleriyle ilgili komisyonca Trakya rumlarının temsilcisi kabul edilmiştir.

Chester'e teşekkür ediyor. Hangi konulara dair olmasını istediğini belirtirse, İstanbul'la ilgili bol malzeme göndermiye hazır olduğunu bildiriyor ve «... Ama şimdiden size, İstanbul'un tanınmış hukukçularından olan Mr. Bello'nun, (1) Halife meselesini inceliyen pek güzel bir yazısını gönderiyorum» diyor.

Venizelos'a dair bu kitap konusunda, Londra'daki yunanlılar topluluğunun başkanı G. Marşeti de (2) Kaklamanos'a şunları yazıyor: «Londra, 25 eylûl 1919. Mr. S.B. Chester'in kendini Venizelos'un hayatına dair yazmakta olduğu kitaba tamamen verebilmesi için 60 sterlin vermiye hazırlandığınızı öğrenen komitemiz, 120 sterlin kadar bir paranın da bu maksatla tarafımızdan ödenmesi kararını aldı. Bundan ötesi daha sonra ve Mr. Chester'le anlaşarak hâlledilecek. Sizin ayırdığınız parayı da, komitenin Mr. Chester'e aydan aya yapılacak ödemelerle görevlendirdiği Ömorfopulos'a göndermenizi rica ederim. G. Marşeti.» Elçi 60 sterlinlik çeki 30 Eylûl de M. Ömerfopulos'a gönderdi ve ondan, bu paranın yunan elçiliği adına bir propaganda işinde harcandığını belirten bir makbuz istedi.

Seligman'la Chester'in kitapları çıkmadan önce, yunan hükûmeti batı'da, ingilizce, fransızca ve italyanca olarak, Atina parlamentosunda Venizelos, Politis, Repulis ve Kafandaris tarafından 1917 ağustos'unda söylenen nutukları bir cilt içinde yayınlamıştı. Bu derleme şu adı taşıyordu: «Yunan tarihinde beş yıl, 1912 - 1917.»

Kral Konstantin'e dair Demetra Vaka'nın (Mrs. Kenneth Brown) «Kostantine, King and Traitor» adıyla 1918'

---

(1) **Dr. C. G. Bello, İstanbul'lu bir rum avukattır. Sözü geçen yazıyı broşür halinde yayınlamıştır.**

(2) **Aleksandris'in 1917'de Roma'da görevlendirilişini incelerken sözünü ettiğimiz, Paris elçiliği genel sekreteri S. Marşeti ile karıştırılmamalıdır.**

de Londra'da yayınlanan kitabı hatırlamaya değer. Mavrogordato sözü geçen 7 eylûl tarihli mektubunda Kaklamanos'a «Mrs. Kenneth Brown'un kitabı olağanüstü bir eser, diyor. Atina gazetelerinden birinde tefrika edilmek üzere, gecikilmeden yunancaya çevrilmelidir.» Halbuki bir gün önce, 6 eylûl'de Kaklamanos Atina'ya «Bayan Vaka'nın kitabı dâvamızın propagandası için değerli bir vasıtadır» diye yazmıştır. 8 eylûl'de «Bayan Vaka'nın kitabını ingiliz gazeteleri övmekte devam ediyor» diye bildiriyor.

Sonra J. Selden Willmore'un 1919'da Londra'da basılan kitabı var: «The Story of King Constantine as revealed in the Greek White Book» (1) Kaklamanos, Politis'e gönderdiği 30 nisan 1919 tarihli mektubunda bu kitaptan bahsediyor: «Harp boyunca ingiliz propaganda bakanlığında ve yunan meseleleri konusunda çalışmış olan Mr. J. Selden Willmore, yunanlıların Beyaz Kitabında ortaya konulan kimliğiyle Kral Konstantin'in hikâyesi, isimli bir kitap yazdı. İngiliz Dışişleri bakanlığınca yayınlanacak olan kitap, harp bitince bir kenara bırakıldı. Bir ingiliz tarafından yazılmış, Yunanistan'ın harbe katılışından ve ordusunun «parlak» zaferlerinden heyecanla bahseden bir kitabın müsvete hâlinde kalmaması gerektiğini düşündüm ve Mr. Willmore'dan eserini, masrafı bize ait olarak bastırmasını rica ettim. Şimdi elimde bulunan bu kitabı İngiltere'de geniş ölçüde dağıtmaktayım. 1000 nüshasını da Amerika'ya gönderdim...».

Nihayet bir kitap da, Konstantin'in eski özel kalem müdürü yüzbaşı Yorgi Melas'ın (2) hâtıraları oldu. «L'ex

---

(1) Yunanlıların Beyaz kitabı, Konstantin'in dış politikasını batı memleketlerinde de suçlamak üzere derlenmiş belgelerden ibaretti. Yunancadan başka ingilizce, fransızca ve italyanca olarak da yayınlanmıştı.

(2) Yorgi M. Melas, Mihail'in oğlu, 1904'de Makedonya cephesinde öldürülen ve yunanlılarca bir millî mücadele kahramanı sayılan Pol Melas'ın kardeşidir. Kitap bu sonuncuya ithaf edilmişti.

-roi Constantin: souvenirs d'un ancien secrétaire» adıyla 1920'de Paris'te basıldı.

Kitap fransızca, ingilizce ve yunanca olarak yayınlanmıştı. Kaklamanos, 26 mayıs 1920'de Politis'e diyor ki: «Yüzbaşı Melas'ın fransızca yazılan kitabı henüz ingilizceye çevrilmedi. Çevirme işini kolaylaştırmak için, kendisine 136 sterlin avans verdim... Daha önce tamamlanacak yunanca baskısının masraflarını da, Hesperia yayınevi üzerine aldı... Kitabın tamamını okuduktan sonra yüzbaşı Melas'a, eserine tam anlamıyla şahsî hâtıralar niteliği vermesini ve ispat edemiyeceği iddialardan vazgeçmesini salık verdim, ama sözümü tutup tutmıyacağını bilemem». 2 ağustos tarihli telgrafında ise Kaklamanos şu haberi veriyor: «Daily Telegraph gazetesi Melas'ın kitabını tefrika etmiye bugün başladı. Gazete telif hakkı olarak 500 ingiliz ödedi ve bir yayınevi de kitabın ingilizce basılmasını üzerine aldı...» Eserin yunancası da Londra'da «Hesperia Press» tarafından basıldı ve yunan hükûmeti satın aldığı 2.000 nüsha için 282 ingiliz lirası ödedi.

Bu hâtıraların yayınlanması Fransa'da M. Guillemin'in pek hoşuna gitmemişti Guillemin 1915 - 1917 yıllarında Atina'da fransız maslahatgüzarı olarak bulunmuştu. Nitekim Paris'teki yunan elçiliği 7 eylûl 1920'de Melas'a şu telgrafı çekiyordu: «Hâtıralarınızda, M. Guillemin'in bir andan sonra M. Venezilos'u terkettiğinden bahseden kısmı sözü geçen zât üzülerek okudu. Düzeltme ricasıyla size yazmış, ama cevap alamamış. Cevap vermeniz faydalı olacaktır. Fransız başbakanı ile M. Guillemin arasındaki dostluk ve temasın sıkı bir şekilde devam ettiğini de size hatırlatmayı görev sayarım.»

Bir de Hollanda'dan gelen kitap vardı. Amsterdam'da çıkan «Telegraaf» gazetesinin yayın müdürü M. Henri Habert, fransızca olarak yazdığı «La Grèce, hier et aujourd'hui» isimli kitabını, şu mektupla birlikte Kaklama-

nos'a göndermişti: «Amsterdam, 22 şubat 1919. Ekselâns, bugün yayınlanan broşürümden bir nüshayı, en derin saygılarımla, kutsal ve kahraman Yunanistan'a karşı beslediğim sonsuz hayranlıkla birlikte size sunmaya cesaret ediyorum. Sizinki, sevilmeye bütün diğerlerinden daha fazla lâyık ve hepsinden daha çok acı çekmiş bir memlekettir. Bu broşürün bütün ümidi, büyük harp sırasında Yunanistan'daki fikir hareketlerinin tarihine mütevazi bir not ilâve edilebilmekten ibarettir.»

Venizelos hesabına yapılan bu dış propaganda karşısında, Konstantin taraftarı propaganda da hareketsiz kalmıyordu. 1917'den sonra, hattâ 1920'de kralın memleketine dönüşüne kadar Yunanistan içinde hayli etkili olan bu propaganda ,dışarıda, meselâ Amerika Birleşik Devletlerinde yerleşmiş yunan toplulukları arasında çekişme ve çatışmalara yolaçıyordu. (1)

Kostantinci propaganda, kralın ve yakınlarının oturduğu İsviçre'den yönetiliyordu. Kitaplar yayınlanıyor ve bunlardan işine yarar bulduklarını Venizelos hükûmeti de satın alıp, dağıtıyordu. İşe gelmiyen kitapların ve diğer yayınların, bazen müttefik hükûmetleri harekete geçirmek, bazen İsviçre'yi tarafsızlığını bozmakla suçlamak ve etkilemek yollarıyla, tesirsiz hâle getirilmesine çalışılıyordu .Sözü geçen yayınların büyük kısmı ise Londra' da yerleşmiş olan Katopodis isimli, fanatik konstantinci bir yunanlı tarafından yapılmaktaydı. Yunan Dışişleri bu adamın İngiltere'den sürülmesi için Londra elçiliğinin harekete geçmesini istemiş ve Kaklamanos 1 eylûl tarih-

---

(*) **Amerika'daki bu çatışmalar devam edecek ve çok sonra, 1930'da Venizelos Amerika'daki yunanlılara seslenmek zorunu duyacaktır. «Yunanistan adına sizlere yalvarırım, ayrılıkları, kinleri, çekişmeleri bir yana bırakınız! Amerikalılar nezdinde hiçbir hareket sizi bu çekişmeler kadar küçültemez ve millî dâvâmıza zarar veremez. Sanki aynı vatanın çocukları değilmişsiniz gibi, bu ayrılıkların, hâlâ devam etmesi ne acı ve üzücü bir durumdur».**

li cevabında «Kitaplarının İngiltere'de yayınlanmasını önlemenin mümkün olmadığını, ama yazarın sınır dışı edilmesinin istenilebileceğini ve kendisinin de bunu yapacağını» bildirmişti.

Katopodis'in faaliyetiyle bizzat Venizelos'un da ilgilendiğine, önlenmesi için emirler verdiğine dair belgeler mevcuttur. Sözü geçenin yakın akrabalarından olan G. Skliros (1) da Kaklamanos'a «bu zararlı deliyi» durdurmak için elinden geleni yapmıya hazır olduğunu 16 ağustos 1919 tarihli bir mektupla bildirmiştir.

Dış propaganda alanında konstantincilerin karşı hareketinden endişe duymayan yunan hükûmeti, yunan sosyalistlerinin batı umumî efkârı önünde Venizelos'u işçilere - karşı göstermelerini büyük bir tehlike sayıyor ve başbakanın, milletlerarası sosyalist çevrelere verdiği önemi daima göz önünde tutuyordu. Bu bakımdan gazetelerde çıkan en küçük bir yazı bile dikkatle takip ediliyordu. Meselâ Kaklamanos, 10 aralık 1919'da Paris yunan elçisi Romanos'a şunu yazıyor: «Atina'da çıkan Ekonomogolos gazetesinin yayın müdürü Elyanos bugünlerde Londra'dadır. Humanité gazetesinde (2) Purnaras adlı bir yunanlının, Yunanistan'da işçilerin dayanılmaz ölçüde ezildiklerini öne süren bir makalesinin yayınlandığını görmüş ve gerçek durumu anlatan bir mektup göndermiş. Ama Humanité'nin bu mektubu yayınlamıyacağını düşünerek, Temps gazetesine vermeniz için, size bir suretini gönderiyorum.»

Şimdi basın yoluyla yapılan propaganda konusuna

---

(1) Skliros koyu venizelosçudur. Propagandayla ilgili büyük projeler yapmış, bunlardan birini Kaklamanos'la tartışmışsa da netice alamamıştır. Bu projeye göre Atina, Selânik, Edirne, İzmir, İstanbul'da günlük, nüfusu 10.000'i geçen şehirlerde haftalık gazeteler yayınlanacak ve bunlarda Venizelos'un propagandası yapılacaktı.

(2) Fransız komünist partisinin organıdır. (Çevirenin notu)

geçeceğiz. Bu bahsi kaparken pek çok kitabın ve bilhassa broşür hâlinde yayınlanan gazetelerde çıkmış yazıların, burada bir bir sayılmasına imkân bulunmadığını da belirtelim. Aslında çoğu zaman, propaganda yazı ve makaleleri ,aynı zamanda broşürler hâlinde de basılmış ve yayılmıştır.

B. — BASIN

1919'da ingiliz ve fransız basını, yabancı hükûmetler propagandası tarafından etkilenmekte miydi? Bu iki memleket basınının yunan propagandasıyla ilgisine geçmeden önce, ingiliz iş adamı ve gazeteci, Lloyd George'un kendisini barış konferansında ingiliz delegasyonu sözcüsü ve propaganda servisi şefi yapacak kadar yakın dostu Lord Riddell'in hâtıra defterine yazdıklarını okuyalım: «15 şubat 1921 — Dışişleri bakanlığında (Philip) Kerr ve Sir William Tyrrell ile önemli görüşme ...Dışişlerinin basınla devamlı münasebetleri konusunu tartıştık. Bugünkü düzenin hiç de yeterli olmadığında ve bunun sonucu olarak, ingiliz görüşünü temsil edemiyen gazetelerimizin, kendi görüşlerinin savunulması için yabancı hükûmetlerce kullanıldığında fikir birliğine vardık» (1).

Öte yandan 26 mayıs 1919 günü, Dörtler Konseyinin, Orlando ile italyan delegelerinin bulunmadığı bir toplantısında Clemenceau şöyle diyor:

«M. Orlando'ya, gazetelerimizi satın aldınız, dedim. Gerçeği kabul etmedi. Belge ister misiniz, diye sordum. Bence bütün bunları gün ışığına çıkarmak zorundayız.» (Bu, İtalya'nın aşırı isteklerinin tartışıldığı toplantıda, İtalya'nın oynadığı oyunun ve haksız isteklerinin umumî efkâra açıklanması anlamında söylenmiş bir sözdür.) İtalyan propagandasının ingiliz basını üzerindeki etkisi konusunda Lloyd George endişesizdir. Bu konuda «İngiliz umumî efkârı üzerindeki yankıları bakımından benim

---

(1) «Lord Riddell's Intimate Diary of the Peace Conference and After, 1918-1923» Londra, 1933. Sayfa: 278.

şüphem yok» diyor. Doğu'daki çıkarları bakımından her ikisi de İngiltere'nin karşısında bulunduğu için, gerçekte de italyan propagandası fransız umumî efkârını, İngiltere'yi olduğundan çok daha kolay etkiliyebilmiştir. Yunanlılar konusunda da italyan propagandası, bu memleketin Doğu'da ingiliz emellerine âlet olduğunu söylemek suretiyle Fransa'da sesini duyurmak şansına sahipti.

21 mayıs tarihli Üçler toplantısında Lloyd George özel olarak fransız «Temps» gazetesi hakkında şunları söylüyordu: «M. Clemenceau, Fransa'nın ekonomik bakımdan Anadolu'da önde gelen devlet olduğunu söyledi... Ben, fransız umumî efkârının Anadolu'yu istediğine veya Anadolu Fransa'nın kontrolü altına konulmazsa, bunu yadırgıyacağına inanmıyorum. Bu konuda okuduğum tek yazı Temps gazetesinde çıktı; bu da, sonunda İtalya'ya haklar tanınmasını savunduğuna göre, anlaşılan italyan propagandasının bir gösterisinden ibaretti.» Diğer bir fransız gazetesi «Matin» konusunda da ingiliz başbakanı 6 mayıs günü «İtalyanların neler istediğini öğrenmek için okuduğum Matin gazetesi...» diyordu.

İtalyan hükûmetinin fransız basını üzerindeki etkisine öfkelenen Clemenceau, Yüksek Konseyde bu acıklı duruma ilişme fırsatını kaçırmıyordu. 21 nisan 1919 günü, İtalya konusunda fikir aykırılığına düşen Üçlerin tartışmasını görüyoruz: «Başkan Wilson: — Eğer italyanlar görüşlerini yarın açığa vuracaklarsa, ilk yumruğu onların vurmasını beklemiyeceğim... M. Clemenceau: — Yarın bizim gazetelerimizde makaleler okuyacaksınız, ama bunların fransız umumî efkârının sözcüsü olmadığını size temin edebilirim». 7 temmuz 1919 günü gene Clemenceau şöyle diyor: «İtalyan basını Fransa ve İngiltere'ye saldırmakta devam ediyordu... Fransız elçisi M. Nitti'ye giderek, durumu protesto etti. M. Nitti cevabında basına söz geçiremiyeceğini bildirdi. Yabancı memle-

ketler basınına bu derece hükmeden M. Nitti'nin kendi basınına söz geçiremeyişi aklın alacağı iş değildı.»

İngiltere'de, yunan isteklerinden yana olan gazeteler hangileriydi? Bu elbette, Kaklamanos'un dediğine göre Türk dostları tarafından satın alınmış olan «Globe» de ğildi. Herhalde, Londra'daki yunan elçisinin bir telgrafında «Yayınında millî dâvalarımıza karşı sempati beslemiyen» diye sözünü ettiği «Daily Chronicle» de olamazdı.

[redacted]

ian, Morning Post ve Westminster Gazette. Harp boyunca kuvvetle destekledikten sonra 1919'da şiddetli bir Lloyd George düşmanı kesilen Northcliffe'in «Times» ı, hükûmeti tutan bir gazete değildi. «Manchester Guardian» a gelince; W. Steed, dış politika konusundaki düşüncelerini benimsetmek üzere Lloyd George'un başkan Wilson'a her gün, bu gazeteyi okuttuğunu söylüyor. Gene Steed 1938'de yayınlanan bir yazısında, diğer iki gazeteden şöyle söz ediyor: «Westminster Gazette daima zarardaydı, ama her gazetecinin kabul edeceği gibi mükemmel bir gazeteydi. Manchester Guardian da sahipleri tarafından hiçbir zaman bir altın madeni sayılmadı. Ama ben dünyanın hiçbir yerinde bundan daha iyi bir gazete çıktığını bilmiyorum.»

Bu dört gazeteden, yunan hükûmetinin en az etkiliyebildiği «Times» dı. Ama gene de, yayın müdürü Henry Wickham Steed ile çok iyi münasebetler kurulmuştu. Steed 7 Şubat 1919'a kadar gazetenin dış politika müdürü, bu tarihten itibaren Geoffrey Dawson'un yerine genel yayın müdürüydü. Mihalakopulos'un, Venizelos'a yazdığı 16 haziran 1918 tarihli mektupta «Steed'in dostluğu değerlidir. Kendisini Kaklamanos'la birlikte tanıdım... Times'in ruhu ve beyni olan Steed, Yunanistan'la ilgilen-

mektedir ve kendisinden bulgarlara karşı da faydalanılabilecektir» dediği hatırlanacaktır.

Daha sonra, esasen pek çok yabancı politikacıyla dost olduğu anlaşılan Steed ile Kaklamanos da yakın bağlar kurmayı başardı. Bu sayede Londra elçiliği, istediği pek çok makaleyi ve bilhassa, dostlar tarafından kaleme alınmış mektupları «Times» da yayınlatabilecekti (1). Daha ileride yunan propaganda çalışmalarındaki rolünü ve bu maksatla yazdığı çeşitli mektupları söz konusu edeceğimiz Sir Arthur Crosfield'in, Times'da yayınlanmak üzere yazdığı uzun bir mektup geri çevrildi diye Kaklamanos'a başvuruşu ve ondan Mr. Steed üzerindeki nüfuzunu kullanmasını isteyişi elçiyle genel yayın müdürü arasındaki münasebetin derecesini işaret etmektedir. Nitekim Kaklamanos aracılık etmiş ve mektup gazetede çıkmıştır. Times'dan Vernon Barlett 7 ekim 1919'da neticeyi elçiye şu mektubuyla bildiriyor: «Sayın büyükelçi, M. W. Steed 25 eylûl tarihli mektubunuz için zatıâlinize teşekkürle bendenizi görevlendirdi.. Sir Arthur Crosfiel'in mektubu 27 eylûl tarihli Times'de yayınlanmış bulunuyor. Reuter ajansı müdürü, yakın dostunuz Mr. Sargint'in arkadaşı olarak tanışmak şerefine erdiğimi ekselânsları belki hatırlıyacaklardır». Crosfield'in sözü geçen mektubu, 1919 yazında türklerin Aydın'da işledikleri cinayetlerden bahsediyor ve türk - dostu milletvekili Aubrey Herbert'-

(1) Kaklamanos'un Steed'e bir mektubu: «2 ekim 1918. Azizim Mr. Steed. Geçen günkü ricamı kabul etmiş olmanıza müteşekkirim. Times'in bugünkü başyazısında sizin yunan ordusunun harpte ve ingiliz ordusu yanında oynadığı role dair anlayışlı ve yerinde düşüncelerinizi derhal tanıdım. Böylece, duygu bakımından olduğu kadar çıkar bakımından da gerçek, yüzyıllık geçmişe dayanan bir dostluğu, harp meydanlarının hâtırasına bağlıyarak pekiştirmiş o'dunuz. «Hükûmetim Bulgaristan'ın herpteki gerçek rolüne dair resmî belgeleri bugünlerde bana gönderdi. Şayet Times'teki yazılarınızda bunlardan faydalanabilirseniz...»

in ayni gazetede çıkan bir mektubunu cevaplandırma amacını güdüyordu.

Yunan hükûmetinin Manchester Guardian gazetesi üzerinde de pek fazla etkisi olduğu söylenemezdi. Gazetenin genel yayın müdürü C.P. Scott, Manchester'de yunanlı bir iş adamı olan Konstantin G. Nomikos'un yakın dostuydu. Elçilik gazeteye, işte bu yunanlı iş adamının aracılığıyla söz geçiriyordu. Bu konuda ,elçinin Atina'ya şu telgrafı gönderdiğini görüyoruz: «Londra, 31 ekim 1918. Manchester'deki Ralli ticaretevi müdürlerinden olan M. Nomikos, felâkete uğramış yunanlılar yararına çok pratik bir teşebbüse önderlik ediyor. İstediği bütün bilgiyi kendisine verdim ve ayrıca Matmazel Stefanopoli'den (1), Manchester Guardian'ın yayın müdürüyle görüşmek üzere Manchester şehrine kadar gitmesini rica ettim. Bu yayın müdürü, M. Nomikos'a gazetesinin elenizm dâvâsının karşısında bulunduğunu sanan yunanlıların pek büyük bir hatâya düştüklerini söyliyerek, bize karşı beslediği dostluğu ortaya koymuş bulunuyor. Nitekim Manchester Guardian bugün, Türkiye'deki rumlar konusunda, matmazel Stefanopoli ile yapılmış çok güzel bir konuşmayı yayınladı. Bütün bültenlerimizi yayınladığını ve bize karşı son derece dost davrandığını da ilâve etmeliyim. Demek ki Atina gazeteleri, bu büyük, önemli ve liberal gazeteyi bulgar-dostluğu ile suçlayarak, dâvâmızı benimsiyen gazetecileri kırmaktan artık vazgeçmelidirler.— Kaklamanos».

Ama yunan hükûmetinin «Westminster Gazette» ve «Morning Post» ile kurduğu dostluk, yukarıdaki iki gazeteyle kıyaslanamıyacak kadar yakın ve sıkıydı.

Akşamları çıkan Westminster Gazette'in başında, 1896'dan beri genel yayın müdürü olan J. Alfred Spender bu-

(1) Matmazel Yuanna Stefanopoli «Messager d'Athènes» gazetesinin sahibidir. Bu gazete 1962'ye kadar Atina'da ve fransızca olarak yayınlanmaktaydı. 1875'te Andon Stefanopoli tarafından kurulmuştur.

lunuyordu. Spender bir elen medeniyeti hayranı ve Sir Crosfield'in yakın dostuydu. Onun kardeşi olan E. Harold Spender, ki o da gazeteciydi ve göğsünde yunan hükûmetinin bir madalyasını taşıyordu, 1919 yılında İngiliz-Elen birliği yönetim kurulunun üyelerindendi ve «Journal des Hellènes» de yazıyordu. Westminster Gazette son derece yunan-dostu bir gazete oldu.

Daha önce sözünü ettiğimiz yunanlı Kalapotakis'in de çalıştığı «Morning Post» gazetesinin genel yayın müdürü H. A. Gwynne, dış politika müdürü ise N. F. Grant idiler. Her ikisi de Yunanistan'ın dostlarıydı. Muhafazakâr Morning Post yunan dâvâsına en yakın ingiliz gazetesiydi ve yunan elçiliğiyle, dostları olan gazeteciler ve diğer kimseler tarafından yazılan makalelerin, mektupların, mülâkatların büyük kısmı Westminster Gazette'le Morning Post ta yayınlanmıştı. Gwynne ile Grant ise, pek tabiî olarak Kaklamanos'la şahsî münasebet hâlindeydiler. Mr. Grant'ın yunan elçisine gönderdiği mektuplardaki «Cumartesi günü birlikte geçirdiğimiz pek hoş öğle sonu için size bir kere daha teşekkür etmeme izin veriniz» veya «Yakında tekrar buluşmak ümidini besliyorum» gibi cümleler bu münasebetin belgeleridir.

Yalnız bir defa, Morning Post da Yunanistan'ın bir tutumunu tenkit etmek zorunda kaldı. Sözü geçen hâdise, 15 mayıs 1919 günü İzmir'e çıkan yunanlıların türklere karşı giriştikleri katliâm hareketliydi, ki bütün ingiliz gazetelerince suçlanmış, hattâ yunanlılar tarafından da kabul edilmişti. Kaklamanos gazetenin bu yayınını, 28 ağustos tarihinde Paris ve Atina'ya yazdığı mektuplarda şöyle anlatıyor: «Yunanistan'a karşı beslediği sevgi ve yakınlık bilinen Morning Post gazetesi bugün yayınladığı "Yunanlılar Anadolu'da„ başlıklı bir makalede, yunanlıların Anadolu'daki tutumunu dost bir dille tenkit ediyor. Bu makaleyi şöyle özetliyebiliriz: türklerin Lozan'a götürdükleri şikâyetler, Yunanistan'ın ezelî düşmanlarından geldiğine ba-

karak, taraflı ve kasıtlı sayılabilirdi. Ne var ki, diğer kaynaklar da hâdiseyi doğrulamakta ve yunanlıların Anadolu'da hoş görülemiyecek şekilde hareket ettiklerinde hiç şüphe bırakmamaktadır. ...Mr. Gwynne bu makaleyi, bazı çevrelerin gazetesini, türklerin uydurduğu asılsız haberlere sütunlarında yer vermiş olmakla suçlaması üzerine yayınladı». Nitekim 27 ağustos sayısında gazete, Lozan'daki türklerin İzmir'de işlenen cinayetler konulu bir çağrısını yayınlamıştı.

29 haziran 1918 tarihli mektubunda Kaklamanos'un Politis'e söylediği gibi, genel olarak «İngiliz basınının toptan tutumu, elenizm dâvâsından yanadır» (1). Bu hüküm 1919 yılında da doğruydu.

Sir Arthur Crosfield, Yunanistan'ın en faal dostlarından biriydi. Londra'daki elçiliğin arşivinde onun mektupları koca bir dosya tutmaktadır. Bunlardan birinde Kaklamanos'a şunları yazıyor: «8 ocak 1919. Azizim Kaklamanos, geçen pazar Londra'ya şöyle bir uğradım (2) ve doğru Times gazetesine gittim. Ümidim, iki mektubumu yayınlamış olan genel yayın müdürü Mr. Geoffrey Dawson'u, birkaç mektubumu daha kabule razı etmekti. Yazık ki onu bulamadım ve yazı işleri müdürüyle görüşebildim. Anlaşmamız gereğince iki yeni mektubu bu hafta gazeteye yolladım. Kopyalarını özel olarak size de göndereceğim. Maksadım, Spencer Wilkinson'un İstanbul'a dair, gene Times'da 24 aralık günü yayınlanmış olan çok önemli mektubuna dikkati çekmekti... Mr. Dawson'a da özel bir mesaj bıra-

---

(1) Kaklamanos, 23 Kasım 1918 tarihli telgrafında Atina'ya şunu da söylüyordu: «İngiliz umumî efkârı Türkiye'nin parçalanmasından yana olduğunu açıklamıştır. Ama bildiğimiz gibi Fransa bu fikre karşı durmaktadır. Türklerin harp esirlerine karşı işledikleri cinayetlerin ingiliz muhabirleri tarafından bildirilmesi, İngiliz umumî efkârını Türkiye'ye karşı iyice besledi».

(2) O sırada Brighton'da, sonradan Venizelos'la evlenecek olan Matmazel Helena Şilizzi'nin evindedir.

karak, M. Venizelos Londra'ya tekrar geldiği takdirde, hep birlikte Highgate'de (1) bir öğle veya akşam yemeği yiyebileceğimizi umduğumu bildirdim. Bunu yaptım, zira Mr. Geoffrey Dawson'un Daily Chronicle ile Pal Mall Gazette'in sahibi Sir Henry Dalziel'in ve Morning Post yayın müdürü Mr. Gwynne'in, M. Venizelos'un bir gün tanışmayı faydalı saydığı üç gazeteci olduklarını anladığımı sanıyorum. Mr. Dawson bana sütunlarında daha fazla yer ayıramıyacağı neticesine varırsa, o zaman derhal Daily Chronicle, Manchester Guardian, Liverpool Daily Post gibi sabah ve Westminster Gazette ve Pall Mall Gazette gibi akşam gazetelerine yazacağım. Times, elbette Paris'te en fazla okunan ve bu bakımdan diğerlerine kıyaslanamıyacak kadar üstün bir gazete olduğu için, önce Mr. Dawson'un kararını beklemeyi daha doğru buldum.. Arthur Crosfield».

Crosfield'in sözünü ettiği profesör Spancer Wilkinson da bir yunan dostuydu. Kaklamanos 1918'in son günlerinde yazdığı, tarihsiz bir mektupta ona şöyle diyor: «...siz en seçkin yunan dostlarından birisiniz. Yunan milleti onun haklarını ve dâvâlarını hararetle savunduğunuzu her zaman hatırlıyacaktır... Sizin görüşünüzün umumî efkârı nasıl etkilediğini ve işbirliğinizin Yunanistan için ne derece önemli ve faydalı olduğunu biliyor ve takdir ediyoruz. Size şimdiden en derin, en sıcak teşekkürlerimizi bildirme me izin veriniz».

Yunan hükûmetinin, istekleri adına ingiliz umumî efkârını etkileme gayretindeki en önemli kozlarından biri de, Reuter ajansıydı. Kaklamanos, bu ünlü ingiliz ajansının genel müdürü Mr. H. P. Sargint'le de dost olmuştu. Üstelik, ajansla yunan elçiliği arasında bir anlaşma da yapılmıştı. 23 aralık 1918'de Kaklamanos, Atina'ya şu telgrafı çekiyor: «Burada, Reuter ajansıyla devamlı bir haber

(1) Crosfield'in evinin bulunduğu semt.

servisi konusunda anlaştık. Bu ajansın ciddiyeti ve şöhreti gözönünde tutulursa, vereceğimiz haberlerin yalan veya yanlış olması hâlinde, bundan ne büyük zarar göreceğimiz kolayca anlaşılır...» (1). H. P. Sargint, 8 şubat 1919'da Kaklamanos'a «Bildiğiniz gibi, Yunanistan yararına bir şeyler yapabilmek, beni daima bahtiyar eder, diye yazıyor; Edmund Dave'in makalesine gelince, bunu Yunanistan'a giden bültenlerimize geçirmemiştik, ama isteğiniz üzerine Atina'ya derhal, makaleyi özetliyen bir telgraf çektim».

Sargint ile yunan elçiliği arasındaki münasebetlere dair bir iki örnek daha görelim: «24 eylûl 1919. Azizim, geçen gün Mr. Brailsford'dan bahsediyorduk. Size Daily Herald'da çıkan bir makalesini gönderiyorum. Brailsford bunda, Balkanların geleceğine dair düşüncelerini açıklıyor. (Yazar bulgar taraftarıdır) Sizi ilgilendireceğini düşündüm. Bana gelince, sözü geçen benim hiç hoşuma gitmeyen bir görüş tarzıdır. Sevgilerle. H. P. Sargint». Kak-

---

(1) Karşılıklı anlaşma gereğince, yunan hükûmetinin telgraflarının, nasıl Reuter ajansının kendi haberleri hâline geldiğine bir örnek verelim: Politis, Paris'ten Kaklamanos'a telgrafla bildiriyor: «5 eylûl 1919. Nevrokop'tan kaçan türk aileleri, bulgar zulmünden korunmak için bize sığındılar. Durumu önceden öğrenen kumandanlarımız, Atina'dan talimat istediler. Bulgar barbarlarından kaçan mültecilere elden gelen kolaylığın gösterilmesini bildirdik. Bu haberi geniş ölçüde yayınız ve hâdiseyle ilgili makaleler yayınlatmaya çalışınız. Bunlarda, yunanlıların insanlık duygularının müslümanlara karşı bile sarsılmadığı ve vahşetinin örneklerini sık sık verdiği halde, hâlâ bulgarlara inanmakta ısrar edenlerin ne kadar yanıldığı belirtilmelidir.

Kaklamanos bu telgrafı derhal ingilizceye adapte etti: «Paris, 5 eylûl 1919. Reuter'in resmî yunan kaynaklarından öğrenildiğine göre, bulgarların zulmünden kaçan pek çok müslüman aile Yunanistan'a sığınmış ve orada kendilerine yiyecek ve mesken verilmiştir. Yunan hükûmetinin müslümanlara da destek ve yardımcı olan bu politikası, yunanlıların ırk ve din ayırmaksızın, bütün bahtsızlara karşı ne derece asîl duygular beslediklerinin yeni bir delilini teşkil etmektedir». Ve Kaklamanos bu metni, haber olmak üzere Reuter'e gönderdi.

lamanos cevap veriyor: «24 eylûl 1919. Azizim Mr. Sargint, nazik mektubunuz için teşekkür ederim... Yunanistan'daki gerici ve alman taraftarı partinin ajanları tarafından yayılan bazı söylentilere dair, gazetelerde açıklamalar yapmak istiyorum. Bana akıl veriniz; bunu Reuter vasıtasıyla mı, ya da doğrudan doğruya gazetelere göndererek mi yapmalı, yoksa her iki yola birden mi başvurmalıyım?..» Nitekim Kaklamanos iki gün önce Politis'ten şu talimatı almıştır: «Yunanistan'da bir ihtilâl çıkacağına dair haberlerin asılsız olduğunu, gazetelerde çıkacak mülâkatlar yoluyla duyurmanız faydalı olacaktır...» İki gün sonra Londra elçisi, Reuter'in genel müdüründen cevap alıyor: «26 eylûl 1919. Azizim Kaklamanos, 24 tarihli mektubunuzu aldım ve bütün gün cevap verme fırsatı aradımsa da bulamadım... Ne çeşit bir propagandayı tesirsiz kılmak istediğinizi bildiğimi sanıyorum. Bu haberler, gazete biçiminde basılmış olarak Cenevre'den bize de gönderildi, sepete attık. Ben, cevaplarınızı, isterseniz diğer gazetelere de, ama önce Reuter'e gönderin, derim. Reuter'in haberleri bildiğiniz gibi bütün taşraya yayılmaktadır ve Londra dışındaki umumî efkâr İngiltere'de gittikçe ağırlığını hissettirmektedir. Ama bence bugünlerde, ingiliz umumî efkârı bir dış meseleyle ilgilenmiyecektir. Grevler sona erinceye kadar gazeteler de diğer haberlere önem vermezler. Ben size, yazılarınızı yayınlatmak için bir kaç gün beklemenizi salık veririm... H. P. Sargint». Kaklamanos teklifi kabul etti ve Politis'e «Dost bir gazetecinin uyarması» üzerine yayını biraz geciktirdiğini bildirdi.

Yunan-dostu bir diğer gazete de «Liverpool Courier»dir. Londra elçisi 18 ağustos 1919'da, tanınmış fransız edebiyatı profesörlerinden olan, «Liverpool Courier» nin diplomatik muhabiri Maurice A. Gerothwohl'dan aldığı bir mektuba, şöyle cevap veriyor: «16 ağustos tarihli mektubunuza teşekkür ederim. Liverpool Courier'nin yunan dâvâsına her zaman kuvvetli bir destek olduğunu iyice bi-

liyorum. Sizin gayret ve yardımlarınıza da müteşekkirim..». Gerothwohl sözü geçen mektubunda, gazetesinin o güne kadar politik alanda ve toprak talepleri konusunda Yunanistan'ı şiddetle savunduğunu hatırlattıktan sonra «Şimdi de, ingiliz-yunan ticarî işbirliği konusuna eğilmek ve ticaret çevrelerindeki geniş okuyucularımızın benimsiyeceği nitelikte, bir iki makale yazmak istiyorum» diye devam ediyor ve bu yayının ticaretle çok ilgili olan kuzey eyâletlerinde ve ingiliz-yunan ticaret münasebetlerinde etkili olacağını belirterek, Kaklamanos'tan yazı malzemesi istiyordu. Mektup şu cümleyle sona eriyordu: «Önümüzdeki hafta içinde bir randevu verebilirseniz, sizinle görüşmek beni sevindirecektir».

Yunan hükûmeti, propagandası için, zarar eden ve sahibi tarafından satışa çıkarılacağı öğrenilen «The Outlook» adlı haftalık gazeteyi satınalmayı da düşünmüştü. Bu vesileyle, yunan propagandası hesabına çalıştığını daha önce söylediğimiz ve onun yönetiminde çıkan «Balkan Review» dergisinden ileride bahsedeceğimiz Mr. Crawfurd Price, Kaklamanos'a ingiliz basınıyla ilgili enteresan bir rapor vermişti:

«9 şubat 1919. Geçen gün konuştuğumuz teklife dair size bir rapor sunuyorum. Eğer gazetenin sahipliği dediğim fiatla elde edilebilirse, ben bu işe taraftarım...

«**Haftalıklar.** — Spectator, Nation, Outlook gibi haftalık gazetelerin politika, san'at ve edebiyat çevrelerinde önemli etkisi bulunduğu söylenebilir. Memleket fikriyatını onlar yönetirler ve bazen ani, bazen ağır ağır gerçekleşen, önemli politika değişmelerine de önayak olurlar. Bu gazeteler bazen kişilerin, bazen ortaklıkların elinde ve belli görüşleri savunan organlar olarak, önemli değişikliklerin ve reformların hazırlayıcısıdırlar. Okuyucuları seçkin sınıftandır ve en çok mektubu da bu gazeteler alır. Bu onların, düşünen insanlara seslendiğini gösterir.

«**The Outlook.** — Haftalıklar içinde Outlook bugün,

Spectator, Nation ve Saturday Review'den sonra gelmektedir. İtibarı hâlâ büyüktür, ama yayın olarak ve ticarî bakımdan iyi yönetilmediği için hayli gerilemiş durumdadır. Sahibinin bu haftalığı, koalisyon hükûmetlerinden birini desteklemek için aldığı söylenir. Ama, en kabiliyetli elemanlardan faydalanılması gereken bu işte, haftalığı 8 sterlin'e adamlar çalıştırdığını söylemek, Outlook'un ne durumda olduğunu göstermiye yetecektir. Sahibi şimdi gazeteyi satmak istiyor. Bir armatörün ticarî ve siyasî fikirlerini savunmak için Outlook'u satınalmak istediğinden söz ediliyor. Bunu, bir dâvâsı bulunan ve büyük ticarî çıkarları olan kimselerin, bir taşla iki kuş vurmak üzere basın organlarını ele geçirmiye çalıştıklarını göstermesi bakımından kayda değer buluyorum».

Price daha sonra, ideal bir haftalık gazetenin üstün yazı kurulu olması gerektiğini, bu bakımdan birinci sınıf bir haftalığın bulunmadığını, demek ki, yolun açık olduğunu belirtiyor ve Outlook'un o sırada haftada 10 sterlin zarar ettiğini bildiriyor. Dediğine göre, gazetenin sahibi 3.000 sterlin istemekteyse de, 1.000 sterlin altında bir anlaşma bile mümkündür. Ama gazeteyi kalkındırmak için 4.000 lira daha gerekecektir. Önemli bir duruma geldikten sonra hükûmetler ve devlet adamları, böyle bir gazeteyle çatışmayı göze alamıyacaklardır.

Neticede bu Outlook projesi gerçekleşmemiştir.

Yunanistan Fransa'da da bazı gazetelere söz geçirebilmektedir. O sırada Yunanistan'ın Paris'teki propaganda öncülerinden biri olan Leon Makkas bana, bu konuda şunları yazıyor: «Bizim etkilediğimiz gazeteler Temps, Journal des Débats, biraz Figaro ve daha da az Arthur Meyer'in Gaulois'sıydı.

«Temps konusunda elçiliğimizle gazetenin yöneticisi Edgar Roch arasında anlaşmaya varılmıştı. Bu anlaşma gereğince gazete, verdiğimiz bütün haberleri yayınlıyordu. Yorumlar bakımından, Clemenceau'nun yakınlarından

André Tartieu, sonra René Puaux ve vakit öldürmek için yazdığı söylenen Gaston Deschamp, sırf elen dostları olarak bizi destekliyorlardı.

«Journal des Débats'nın müdürü Etienne de Nalèche'in İzmir Fener idaresinde payı vardı ve bu bakımdan o da, netice olarak bizimle beraberdi. Gazetenin dış politika yazarı Auguste Gauvin ise, siyasî düşünceleri sebebiyle kendiliğinden dâvâlarımızın savunucusuydu.

«Figaro'da, Trikopis'ten beri Yunanistan'ın dostu olan Georges Bourdon'a güveniyorduk. Aynı zamanda Andriyadis'le (1) benim de arkadaşımızdı. Zaten Andriyadis, Paris'teki geniş çevresiyle propagandamız için çok yararlı oluyordu. Dışişleri bakanı Politis'in hemşehrisi -ikisi de Korfu'ludur- ve yakın dostu olarak, Paris'in en lüks lokantalarında sık sık yemekler verir ve bu yemeklerde Yunanistan'ın emelleri geniş ölçüde tartışılırdı. Ama Andriyadis venizelosçu değildi...»

Demek ki yunan propagandası Fransa'da da İngiltere'dekinden daha iyi değilse de, en az o derece sağlam bir temele sahipti.

Dergilere gelince: İngiltere'de Dr. Scott-Lidgett'in (2) «Contemporary Review» i yunan propagandası yapan makaleler yayınlıyordu. 1916'da Habsburg'lara başkaldırmış milletler adına çıkarıldığını yukarıda belirttiğimiz «New Europe» (Yeni Avrupa) dergisi, yöneticileri arasında iki büyük yunan dostunu, W. Steed ile A .F. Whyte'ı bulunduruyordu. Steed'in Kaklamanos ve Mihalakopulos'la münasebetlerini biliyoruz. 1918'da Avam Kamarasında bulunan A. F. Whyte, İngiliz-Elen Birliğinin ikinci başkanlarındandı. Gene aynı derginin kurucularından olan profesör Ronald Burrows ise yunanca uzmanı, Londra üniversitesine bağlı King's College'in rektörü, İngiliz-Elen Bir-

(1) Yıllarca «Temps» ın muhabirliğini yapmıştı.
(2) Bir kilise birliği vasıtasıyla Yunanistan'a bağlıdır.

liği yönetim kurulu başkan vekili, en kuvvetli elen taraftarlarından ve 1919'da, Londra'daki yunan propaganda çalışmalarının baş aktörlerinden biriydi. Kaklamanos'la günlük temas hâlindeydi.

Bütünüyle yunan elçiliğinin etkisi altında olan bir diğer ingiliz dergisi de, matmazel Felicia R. Scatcherd'in «Asiatic Review» uydu. Yunan propagandasıyla görevli olan matmazel Scatcherd, 21 şubat 1919'da Kaklamanos'a şöyle yazıyor: «Polybius'un (1) dönüp dönmediğini bana bildirir misiniz? Türkiye'de iskân konusunda başımın sıkışacağını daha önce size söylemiştim. Her taraftan hücuma uğruyorum. Dünyanın en büyük dinlerinden birine saygısızlık etmiş olmakla suçlandırılıyorum. Bundan ("Settlement of Turkey„ den) bir kaç nüsha gönderemez misiniz?.. F. R. Scatcherd». Sözü geçen, matmazel Scatcherd'in dergisinde yayınlanmış bir makaleydi ve yazarı Polybius, yâni Kalapotakis'ti. Bütün propaganda yazıları gibi bu da sonradan, broşür olarak yayınlanmıştı.

«Asiatic Review» sahibesinin yunan propagandası adına bütün yaptığı, istenen makaleleri yayınlamaktan ibaret değildi. Londra elçiliği arşivindeki mektuplardan anlaşıldığına göre, matmazel elçiyle olduğu gibi, Dışişleri bakanı Politis'le de mektuplaşarak, propaganda çalışmalarına bir görevli gibi katılmaktaydı.

İngiliz basınındaki bu kuvvetli destekleriyle yetinmiyen yunan hükûmeti, tamamen kendine ait olacak ve Londra elçiliğince yönetilecek bir dergi çıkarmayı da zorunlu görüyordu. Bu ,Kaklamanos'un kuruluşunu sağladığı «Balkan Review» oldu ve başına gazeteci Crawfurd Price getirildi.

Kaklamanos daha önce, bütün masrafı kendilerine ait ve 5.000 baskılı aylık bir derginin yılda 100.000 sterlin gerektireceğini düşünerek, Dışişleri bakanına değişik bir

---

(1) Dimitri Kalapotakis'in takma adı.

teklif yapmıştı. Heinemann yayınevine, çıkaracağı 100 sayfalık aylık bir dergide bize ayıracağı sayfalara karşılık yılda 2.000 sterlin verelim; kârı zararı ona ait olsun. Biz istediğimiz yazıları gene yayınlamış ve başına Price'ı getirerek dergiyi de kontrolümüz altında bulundurmuş oluruz, diyordu. Crawfurd Price'a bu işe karşılık yılda 500 ingiliz verilecekti. Politis teklifi kabul etmiş, ama Price adı üzerinde durmuştu. Sözü geçen İngiltere için şüpheli bir kimseydi. Ne var ki Kaklamanos, bakanına hak vermekle beraber «İhtiyatlı insanlar olan ingiliz aydınları arasında, bir propaganda dergisinin başına geçmeyi kabul edecek daha itibarlı birini bulmanın imkânsız» olduğunu da hatırlatıyordu.

Neticede dergi, bütün masrafı elçiliğe ait olmak üzere çıkarıldı. Ve başında Crawfurd Price bulunan «Balkan Review» in ilk sayısı 1919 şubat ayında yayınlandı.

Bunlar dışında Londra'da yunanca olarak yayınlanan dergiler de vardı. Bunların başlıcaları olan (ve İngiltere'deki yunan topluluğunca okunan) «Hesperia» ve «İfoni tu Londinu» (Londra'nın sesi), bütünüyle yunan propagandasının ve Londra elçiliğinin emrinde, orada yerleşmiş ve yayınevi sahibi olmuş venizelosçu yunanlılar tarafından çıkarılan dergilerdi.

Fransa'da Paris elçiliği «Etudes franco-grecques» adlı dergiyi çıkarıyordu. Başında Leon Makkas vardı. Baskı işi, diğer propaganda yayınları konusunda da yunan hükûmetiyle genel bir anlaşma yapmış olan «Berger-Levrault» yayınevine verilmişti. Dergi 1918'den beri ve aylık olarak çıkıyordu. Üç yıl sonra 1921 mart ayında yayınını durdurdu; Sebep Atina'daki iktidar değişikliğiydi. Kral Konstantin Yunanistan'a dönmüş ve Venizelosçu Paris elçisi Romanos geri çağrılmıştı.

Yayınlandığı sırada derginin şeref kurulunda şu isimler bulunuyordu: yazar, Fransız Akademisi üyesi ve milletvekili Maurice Barrès. Yüksek araştırmalar okulunda

yunan medeniyeti profesörü Victor Bérard. Londra King's College rektörü, yunanca uzmanı profesör Ronald Burrows. 1918'de Paris edebiyat fakültesi dekanı, yunanca profesörü Alfred Croiset (1). Sorbon profesörlerinden, 1919'da Atina'daki fransız okulu müdürü, arkeolog Gustave Fougères. Millî kütüphane genel müdürü ve Enstitü üyesi, arkeolog Th. Homolle. Eski milletvekili, tarihçi Joseph Reinach. Politikacılardan, Berrès'den başka şunlar vardı: eski başbakan Louis Barthou. Millet Meclisi Başkanı ve Akademi üyesi Paul Deschanel. Milletvekili, eski başbakan ve Enstitü üyesi Paul Painlevé. Senatör, eski başbakan ve Akedemi üyesi Alexandre Ribot. Eski bakanlardan, milletvekili Albert Thomas. Kurulda gazeteciler de vardı « Journal des Débats» nin dış politika müdürü Auguste Gauvin ve «Temps» ın yazı işleri müdürü René Puaux.

Profesörlerden, gazetecilerden ve politikacılardan kurulu bu şeref komitesi konusunda M. Makkas, bana şunları yazıyor: «Benim için önce bahis konusu olan, fransız dostlarımızı toplamak ve biraraya getirmekti. Bunu, derginin şeref komitesini kurma adı altında yaptım. İçlerinden sadece Louis Barthou, o da türklere karşı açtığımız kampanyaya Pierre Loti'nin de (2) adı karışınca, aramızdan ayrıldı».

Dergisinin kuruluşu konusunda, şöyle devam ediyor: «Böylece ilk silâh tezgâhtan çıkmış oluyordu. Şimdi bunun namlusunu bir çok hedefe birden çevirmek kalmıştı: Konstancilere, türklere, bulgarlara, italyanlara, türk dostu fransızlara ve diğerlerine...» (3).

Kaklamanos'la mektuplaşmalarından, Makkas'ın da Paris'de geniş propaganda çalışmaları yaptığı anlaşılmak-

---

(1) «Elen haklarını savunma fransız birliği» başkanı.

(2) Ünlü yazar Pierre Loti büyük bir Türk dostuydu.

(3) Leon Makkas'la kitabın yazarı arasındaki mektuplaşmadan.

tadır. Meselâ, 20 ağustos 1918 tarihli mektubunda: «Doğu meselesine dair Paris'te yayınlanan son yazılarımı size bildirmek isterim, diyor; Humanité'de Trakya meselesi ve bulgar talepleri, Europe Nouvelle dergisinde Balkan memleketlerinin hürriyeti, bulgar sosyalizmi ve bulgarların katolikliği konulu yazılar. Yayınlanmak üzere olanlara gelince: Correspondant'da Antant cephesinde Yunanistan, Revue hebdomadaire'de Yunanistan'ın gayreti ve Débats'da uzun bir mektup...».

M. K. Venizelos'un (1) getirdiği haberleri aldığını bildirdiği bir mektubunda ise şunları yazıyor: «Yunanlı yazar M. Atanasiyadis basın büromuzda devamlı görev alacak ve yunan dostlarının şiirlerini bir kitapta toplama işini de o üzerine alacak. Bilmem Victor Hugo'nun Yunanistan ve Amerika'ya dair yazmış olduklarını bu akşamki Temps gazetesinde okudunuz mu? Ben ayrıca, yüz yıldan beri yunan devlet adamlarının yabancı memleketlerde söylemiş oldukları nutukları bir kitap halinde yayınlamamızı M. Politis'e teklif ettim. Sırf edebî bir derleme niteliği taşıyacak olan bu kitap, propaganda gayesini de gizliyecektir. Faydalı bulursanız bu fikri desteklemenizi rica ederim. Gene Dışişleri bakanına benimsetmiye çalıştığım bir teklif de, batıda bizi desteklemiş olanları madalyalar vermek suretiyle ve para harcamadan, dâvâmıza daha fazla bağlamaktır» (2).

---

(1) Kiryako Venizelos, başbakanın büyük oğludur. Venizelos'un iki oğlundan küçüğü Sofokles Venizelos hâlen Liberal Partinin başkanıdır. Diğeri ölmüştür. (Çevirenin notu: Sofokles Venizelos da son zamanlarda öldü). Venizelos Barış Konferansına, biri delegasyon üyesi, diğeri (Sofokles) kendi emir subayı olarak iki oğlunu da beraber getirmişti.

(2) Yunan hükûmeti de bu fikirdeydi. Nitekim sözü geçen yıllarda yabancı şahsiyetlere pek çok sayıda madalya dağıtılmıştır. Londra elçiliğinde, yunan dostlarına verilen madalyalar listesi bütün bir dosyayı doldurmaktadır.

«Geçen gün Fransa'daki seyrek bulgar dostlarından olan senatör Lucien Cornet'yi kazandığımı size sevinçle bildiririm. Şimdi G. Hervé ile Estournelles de Constant'ı kazanmak kalıyor».

Fransa'daki «Etudes franco-grecques» ten başka Cenevre'de 1916'dan beri fransızca ve 1920 ocağından itibaren Paris'te de ingilizce olarak yayınlanan haftalık «Journal des Hellènes» vardı. Yayın müdürü yunanlı Lük Pirus'tu. Gayesini «Yunanistan'ın siyasî ve ticarî çıkarlarını savunmak, İngiltere ve Fransa'yla dostluğuna hizmet etmek» diye belirtiyordu. Bu derginin baskı, yayın ve personel masrafları da yunan hükûmetince karşılanmaktaydı. Lük Pirus ile Kaklamanos arasındaki mektuplarda sözü geçen bir notu da buraya alalım. Pirus 4 haziran 1919 tarihli mektubunda Kaklamanos'a «Matmazel Şilizzi'nin hediyesi için gözünüz aydın, güle güle oturun» diyor. Sözü geçen, sonradan Venizelos'la evlenecek olan Helena Şilizzi'dir. Mektubun yazıldığı tarihte matmazel Şilizzi, Londra'da «51, Upper-Brook Street, W1» deki malikânesini elçilik binası olmak üzere yunan hükûmetine hediye etmiştir. Londra yunan büyükelçiliği bugün de aynı binadadır. (Paris Auguste-Vacquerie sokağı 17 numaradaki yunan büyükelçilik binası da, ileride bahis konusu edeceğimiz Sir Basil Zaharof'un yunan hükûmetine bir hediyesidir).

Fransızca olarak yayınlanan üçüncü yunan dergisi de, Atina'da basılan aylık «Acropole» du. Dışişleri bakanı Politis, batı memleketlerindeki elçilik ve konsoloslukları aracılığıyla aboneler sağlamış ve yayınlanmakta olan dergileri zayıflatacağına dair itirazlar üzerinde durmayarak 1920'den itibaren yayını başlatmıştı. Derginin başına, Charles Vellay adlı bir fransız müdür getirilmişti. 1919'da «Bulgar cehenneminde» ve «Yunan şehri, İzmir» gibi kitaplar da yayınlayan Vellay, 1913'de Clemenceau tarafından Arnavutluk ve Yunanistan'da görevlendirilmiş ve dönüşün-

de, gene Clemenceau'nun yayın organı olan «Homme libre» (Hür Adam) ın yayın müdürü olmuştu.

Atina'da 1918'den beri fransızca olarak yayınlanan «Revue de Grèce», Paris'te Yorgi Lambridis'in yönettiği «Bulletin d'information hellénique» de vardı, ama yunan hükûmetinin barış konferansında öne sürdüğü toprak taleplerini batı umumî efkârına benimsetmek için sarfettiği gayret bunlardan ibaret de değildi. Şimdi, bir gazete ile yabancı bir devlet arasında mevcut anlaşmalara yeni bir örnek vereceğiz. («Temps» la yapılmış benzer bir anlaşmayı daha önce belirtmiştik).

Sözünü edeceğimiz, M. Ebed Van der Vlugt tarafından Paris'te kurulan ve yönetilen aylık «Monde nouveau» (Yeni dünya) dergisidir. Dergi aynı zamanda «The New World» adıyla ingilizce olarak da yayınlanmaktaydı. Yazı işleri müdürü Gustave-Louis Tautain, edebiyat direktörü şair Paul Fort'du. Eski milletvekillerinden Charles Daniélou derginin politikasını yönetiyordu. İngiltere muhabiri Times'in genel yayın müdürü Wickam Steed, Amerika muhabiri Herbert-Adams Gibbons'du. Edouard Krakovski Polonya ve slav memleketleriyle, Raymond Voize ise Doğu ve Uzakdoğu ile ilgileniyorlardı.

Şu mektup, «Monde nouveau» nun genel yayın müdürü tarafından, Politis'e gönderilmiştir: «Paris, 19 mayıs 1919. Beyefendi, 16 mayıs tarihli mektubunuzda bildirdiğiniz şartlar konusunda yunan hükûmetinin görüşüne bütünüyle katılıyorum. Şöyle ki:

1) Monde nouveau, fransızca, ingilizce ve diğer dillerdeki baskılarında ve her sayısında istenen yazılara en çok sekiz sayfa ayırmak suretiyle, yunan hükûmetinin çıkarlarını desteklemiye hazırdır.

2) Her ay dergiden 100 nüsha yunan hükûmetine ayrılacak, bunun 75'i fransızca, 25 ingilizce baskısından olacaktır.

3) Monde nouveau, yunan dâvâsına hizmetinin kar-

şılığı olarak aylık 2.000 frank ödeneği kabul eder; yunan hükûmeti bu parayı 1 temmuz 1919'dan itibaren, her sayı nın çıkışından sonra ödemeyi yüklenir.

«Haziran sayımıza girecek yazıların yunanca kopyalarının en geç 5 haziranda elimize geçecek şekilde gönderilmesini rica ederim. Saygılarımla. E. V. D. Vlugt».

Politis bu mektubu 21 mayıs'ta Kaklamanos'a gönderdi ve 2000 frangın ödenmesi işiyle ilgilenmesini istedi. Sekiz sayfada kullanılacak yazıların hazırlanmasını ve vaktinde gönderilmesini de ondan rica ediyordu. Kaklamanos, bir yılda dergiye verilecek ödeneğin tutarı olan 800 sterlinin Londra'ya gönderilmesini yazdı. Gerekli emir Atina'ya verilmişti.

Bundan sonra Vlugt ile Kaklamanos mektuplaşmaya başladılar. Fransız dergisinin müdürü bu arada Yunanistan'ın Londra elçisine, Monde nouveau'nun «özel servisleriyle, sözü geçen yunan kaynaklı yazıları, elden geldiği kadar çok sayıda gazetelere de dağıtacağını ve bunun en etkili propaganda yolu olduğunu» da bildiriyordu. Vlugt her ay Kaklamanos'a uzun bir mektup göndererek, Yunanistan yararına yaptığı propaganda çalışmalarını bildirmeğe devam etti. Londra'daki yunan basın bürosu tarafından hazırlanan propaganda yazılarını dünya gazetelerine yayan özel servisten söz açtığı bir mektubunda Vlugt «bu servis Kuzey Amerika ve Kanada gazetelerine politik, ekonomik, sosyal haberler ve Avrupa'daki duruma dair yorumlar gönderir »diyordu. Derginin yazı işleri müdürü Tautain ise 2 temmuz 1920'de Kaklamanos'a haber veriyordu: «Amerika Birleşik Devletlerinde, temsilcimiz Mr. Herbert-Adams Gibbons, himayemiz altında, Venizelos ve genel olarak Elenizm konulu bir seri konferans verdi. Çalışmalarımızın bu yeni şeklini size bildirmekten sevinç duymaktayız» (1).

(1) Herbert - Adams Gibbons'un «Venizelos» isimli kitabı 1920'de Boston ve New York'ta yayınlamıştır.

1920 temmuzunda anlaşmanın yenilenmesi gerekiyordu; ama yenilendiğini sanmıyorum. Bu tarihte Kaklamanos ve Politis'e gönderdiği mektuplarla Vlugt, bir yıllık yeni bir iş birliği ve bu program içinde konferanslar, müzik ve edebiyat matineleri de teklif ediyordu.

«Monde nouveau» ile yapılan anlaşmanın uygulanma şekli de, 1918'de kurulan yunan propaganda teşkilâtının merkezinin Londra ve gerçek şefinin Kaklamanos olduğunu göstermektedir. Mihalakopulos çalışmaları uzaktan düzenlemekte Paris ve Roma elçileriyse daha çok Barış Konferansı çalışmalarıyla ilgilenmektedir (1). Propagandayla Venizelos ve Politis de bizzat ilgili, ama onlar diğer işlerle doludurlar. Yunan propagandasını hemen de tek başına yürüten Kaklamanos, bu işin altından yüzünün akıyla çıkmayı başarmıştır.

Yunan propagandasına destek olan gazete ve dergiler konusunu kapamadan önce, Paris'te yayınlanan ve yunan görüş ve çıkarlarını hararetle savunan «Revue des Balkans» dan da bahsedelim. Crawfurd Price'in «Balkan Review» i ile karıştırılmaması gereken bu dergi, aynı zamanda «Agence des Balkans» ın da müdürü olan, Leon Savaciyan tarafından yönetilmekteydi.

Yunan hükûmeti Londra ve Paris'te çıkan gazetelerin yazı kurullarını etkilemekle de kalmıyor aynı zamanda gazetelerin Doğu'da ve Balkanlardaki muhabirleriyle de dostluk kurmaya çalışıyordu. Bu muhabirler elde edilmesi çok daha kolay olan gazetecilerdi. Zaten gazeteler Doğu'ya daha çok o bölgeleri tanıyan, yani orada ilgileri bulunan gazeteciler göndermeyi tercih ediyorlardı.

---

(1) **Paris Barış Konferansındaki yunan delegasyonunun başlıca üyeleri şunlardır: Venizelos, Politis, Paris elçisi Romanos, Mihalakopulos, Roma elçisi Koromilas. Bern elçisi Aleksandris ve Londra elçisi Kaklamanos da Paris'e gelmişler ,ama onların konferans çalışmalarına katılışı kısa süreli ve geçici olmuştur.**

Bu «ayartılmış» gazetecilere tipik bir örnek, Morning Post'un İstanbul muhabiri Sinclair Pooley'di (1). 1918'in son aylarında Pooley, gazetesine Doğu meselesine dair bir çok yazı ve haber gönderiyor, ama harp durumu ve sansür yüzünden telgrafları Londra'ya ya çok geç gidiyor, ya da hiç ulaşmıyordu. Bütün muhabirler için durum böyleydi. İşte yunan hükûmeti, haberlerini diplomatik kanallar vasıtasıyla gazetelerine ulaştırmak suretiyle, batılı muhabirlere hizmet ediyor ve buna karşılık da onlardan, haber ve yazılarında Yunanistan'ı tutmalarını istiyordu. Pooley için yapılan da buydu. Politis, 30 kasım 1918 tarihli telgrafında Kaklamanos'a talimat veriyor: «Başbakanımızın verdiği fikir üzerine, Mr. Pooley'in telgraflarını Morning Post'a sür'atle ulaştırmak için şu formülü kullanacağız: haberler, Morning Post muhabiri Mr. Pooley gazetesine uzun bir haber yolluyor; bu haberin bir özeti ilişiktedir, diye başlıyan diplomatik telgraflar içinde Londra'ya akratılacak». Kaklamanos da, 4 aralık 1918 tarihli mektubunda, Morning Post'un genel yayın müdürü H. A. Gwynne'a, yunan hükûmetinin gösterdiği «nezâket» in sebebini belirtiyor: «Yunan dâvâsıyla yakın ilginiz bizi müteşekkir etmektedir; telgrafların size ulaştırılması için sarfedeceğimiz gayret, bizim için bahtiyarlık sebebi olacaktır».

Yunan hükûmetinin Pooley için yaptığı bu kadarla da kalmıyor. Diplomatik yollarla adresine ulaştırılan haber telgrafları arasına, bazı özel işlerin de karıştığını gö-

---

(1) Burada, İstanbul'daki diğer bir gazeteci olan, fransız Michel Paillarès'yi de hatırlamak gerekir. Paillarès ilk defa 1894'te gittiği Türkiye'yi iyi tanıyordu. Yunanistan'da da pek çok dost edinmişti. 1919'da İstanbul'a döndü ve orada çıkmakta olan fransızca «le Bosphore» gazetesini satın alarak, bizzat yönetmiye başladı. 1922'de «Le Kémalisme devant les Alliés» (Müttefikler karşısında Kemalizm) adlı, son derece yunan taraftarı kitabını da İstanbul'da yayınlıyacaktı.

rüyoruz. Nitekim, İstanbul'daki yunan yüksek komiseri Kanelopulos, 29 mart 1919 günü Kaklamanos'a şu telgrafı gönderiyor: «Şu telgrafı madam Pooley'e iletiniz: Express C., Haymarket, kocası tarafından 2 nisan için sevgiler ve saadet dilekleri, 17 nisan için candan tebrikler. — Kanelopulos». Londra elçiliğine bu konuda enteresan bir telgraf da, Dışişleri bakan vekili Aleksandr Diomidis'ten gidiyor: «Atina, 25 mart 1919. Mr. Pooley için istediğiniz para Atina Bankası tarafından, sözü geçenin İstanbul'daki hesabına havale edilmiştir». Pooley'in yunan hükûmetinden, sadece Londra'yla haberleşme konusunda yardım gördüğünü söylemek, eksik ve hatâlı olur.

Pooley'in 1918 sonunda Morning Post'ta çıkan yazıları, Manchester'deki yunanlılar komitesi tarafından broşür hâlinde yayınlandı. Broşür «Türkiye'de Ermeni ve türkler[illegible]in cinayetleri» başlığını taşıyordu.

Bu gibi alâkaların seyrek olmadığını göstermek için, Kaklamanos'un Atina'ya gönderdiği bir telgrafa göz atalım: «19 ekim 1918. Times'in Atina muhabiri haftalar var ki, gazetesine tek satır haber göndermiyor. Bourchier'nin yardımcısı olan bulgar Sofya'dan gene haber yağdırmıya başladı (1). Atina muhabirlerinden de, haftada hiç değilse iki, üç haber gelmeli. Postadaki gecikmelere karşı, muhabirin telgraflarına özel kolaylık gösteriniz». Politis, Londra elçisine verdiği cevapta «Dediğiniz gibi Times muhabirinin telgrafları için de, Reuter'in Selânik muhabirine gösterdiğimiz kolaylığı uygulamaktan çekiniyoruz. Sansür durumu anlıyarak, yeni güçlükler çıkarabilir. En iyisi sizin Mr. Steed'le anlaşarak onu, Times'in muhabirlerinden gelen telgraflara özel bir işlem yapılması için ingiliz hükûmetini zorlamıya razı etmenizdir» diyor.

Sözü geçen, elbette yunanlıların değil, fakat mütte-

(1) **James David Bourchier; Times'in 1888'den beri Balkanlarda görevli ve bulgar-dostu ünlü muhabiri.**

fiklerin sansürüdür. Selânik'teki Reuter muhabirine sağlanan kolaylıktan maksat ise, Pooley için de başvurulan, diplomatik kanaldan faydalanma yoludur. Bu usul zaten, Times'in Selânik muhabiri Mr. Calvert tarafından da kullanılmıştır. Nitekim Calvert gazetesine, Yunanistan'ın balkan zaferinde oynadığı büyük role dair iki sayfalık bir telgraf çekmiş, ama Selânik'teki fransız askeri sansürü bu telgrafı durdurmuştu. O zaman yunan dışişleri bakanlığı basın şubesi bu yazıyı mektup hâlinde Kaklamanos'a göndermiş ve yayınlanmak üzere Times'a iletilmesini istemişti.

Bu konuyu, Makedonya'da görevli bir batılı gazeteci olan G. Ward Price'la kapayalım. (Crawfurd Price ile karıştırılmamalıdır). Makedonya'da yalnız Times'in değil, daha bir çok önemli ingiliz gazetesinin de harp muhabiri olan Ward Price 1917'de «The Story of the Salonica Army» adlı bir kitap yayınlamıştı. 26 ekim 1919 tarihli telgrafında Kaklamanos Atina'ya şöyle diyor: «Basın büromuzun, bulgarların işledikleri cinayetlere dair belgeleri ortaya koymak üzere hazırladığı ingilizce broşürde, Ward Price'ın hâdise yaratan telgraflarından da faydalanacağız». Gene bulgar cinayetlerine dair Ward Price'ın verdiği haberler, Roma'daki yunan elçiliğine de telgraflarla bildiriliyordu. Nihayet Kaklamanos 7 aralık 1918'de Paris yunan elçisi Romanos'a «Bulgar cinayetlerine dair, Times'da ve diğer ingiliz gazetelerinde çıkan ve çoğu Ward Price'dan gelen haberlerden derleme bir broşürü gönderdiğini» haber veriyor.

Doğu'da görevli gazetecilerle yunan hükûmeti işte böyle ilgileniyordu (1). Şimdi tekrar Batıdaki duruma dö-

---

(1) Yunan hükûmetinin, New York Times'ın İstanbul muhabiri Mr. Cederschiold'u da ihmal etmediğini belirtelim. 27 ekim 1919'da Kaklamanos, Washington'daki yunan elçiliğine bu muhabirin, biri Fener Patrikhanesinde yapılmış iki mülâkatının gazetede yayınlanıp, yayınlanmadığını soruyor. Washington yayınlanmadığını bildirince, durumdan başbakanın haberdâr edilmesini istiyor.

nelim. Orada, Clemenceau'nun gazetesi «Homme libre» ekibinden ve yunan-dostu Charles Vellay'ın yakın arkadaşlarından bir gazeteci buluyoruz: Jean Desthieux. Paris elçisi Romanos'un 14 kasım 1919 tarihli telgrafı, Kaklamanos'a şu haberi veriyor: «Homme libre'in dış politika sekreteri M. Jean Desthieux, Paris'te Monde Libre adıyla bir dergi yayınlamak istiyor. Sözü geçen, çalıştığı gazetede bizim dâvâmızı hararetle savunmuş bir gazetecidir. Paris elçiliğimiz çıkacak dergiye belli sayıda abone olacaktır. Gönderilmesini yararlı gördüğünüz servis, topluluk ,dergi, gazete ve şahıslardan, İngiltere için bize 20 kadar adres bildirmenizi rica ederim. M. Desthieux bu adreslerin ayın 25'ine kadar eline geçmesini istediğini bana bildirdi...»

M. Jean Desthieux'nün dergi projesi bizi, yunan hükûmetine bu alanda işbirliği teklif eden gazeteciler konusuna getiriyor.

Londra'da yunanlı Skliros'un, Venizelos'un partisini ve politikasını savunmak üzere, geniş bir gazeteler dizisi kurma teklifini daha önce gördük. Şimdi de bir ingilizi, yüzbaşı F. Yeats Brown'u görelim: Brown, 25 ağustos 1919'da Sir Arthur Crosfield'e yazıyor. Hindistan ordusunda yüzbaşı olduğunu, esir düştükten sonra kaçtığını ve şimdi İstanbul'da gizlenmekte olduğunu bildiriyor. Ve Crosfield'den, İstanbul'da ingiliz çıkarlarını savunmak üzere ingilizce bir günlük gazete yayınlama projesini desteklemesini istiyor. Bu gazetenin türkçe, rumca ve ermenice çevrileri de aynı zamanda yayınlanacaktır. Daha sonra özel baskılar yoluyla, Beyrut ve Bağdat'ta Tahran ve Karaşi'de yayın yaparak, bu memleketler efkârı umumîyesini de işlemeyi düşünüyor.

Crosfield mektubu Kaklamanos'a gönderiyor (1). Yu-

---

(1) Kaklamanos 29 ağustos tarihli mektubunda bakanlığa «Konuyu Dışişleri bakanımıza arzettiğimi bildireceğim, diyor. Proje, siyasî ve ti-

nan elçisi, Yeats Brown'un projesiyle ilgilenmiştir (1), ama yüzbaşının bir gazeteyi ne derece yönetebileceğini öğrenmek istiyor. Crosfield cevabında, Kaklamanos'la doğrudan doğruya mektuplaşmasını, Yeats Brown'a bildirdiğini yazıyor. Temasların bundan sonrasına dair elde belge mevcut değildir.

İtalyanlara karşı yunan çıkarlarını desteklemesi için. başkan Wilson'a uzun mektuplar yazan Mrs. Norah Dacre Fox adlı kadının da «İngiliz ve milletlerarası politika dünyasına söz geçiren bir insan, yunanlıların dâvâsına inanmış ve elinden gelen yardımı yapmıya karar vermiş bir dost» olarak, Aleksandr Pallis tarafından Kaklamanos'a gönderildiğini öğreniyoruz.

Yunan hükûmetinin broşür hâlinde bastırıp dağıttığı makalelerden de, burada bahsetmeliyiz: piskopos William F. Barry'nin makalesi bunlardan biridir. Kaklamanos bir kitabevine bu konuda şunları yazıyor: «7 ekim 1919. Nineteent Century'nin ağustos sayısında çıkan piskopos William Barry'nin The Turks (türkler) başlıklı makalesinin broşür hâlinde ve 4.000 nüsha olarak basılmasıyla ilgili şartlarınızı kabul ediyorum...». Daha önce Kaklamanos, S. B. Chester'e de bu makaleden söz etmiştir: «21 ağustos 1919. ...Sanırım, bugüne kadar Türkiye üzerine yazılmış en güzel yazı, piskopos William Barry'nin Times'in son sayısında da yayınlanan, The Turks, Cardinal Newman and the Council of Ten başlıklı makalesidir...» (2).

---

cari bakımdan parlaktır, ama yeter parayı burada temin edememekten korkuyorum».

(1) Doğu'da propagandasını yapmak üzere yunan hükûmeti, daha çok İstanbul'da büyük bir gazete çıkartmayı zaten düşünmektedir. Bu konuda René Puaux'nun J. N. Metaksas'a yazdığı uzun bir mektubu ileride inceliyeceğiz.

(2) Londra elçisi bu yazıya karşı duyduğu hayranlık ve heyecanı, 20 ağustos 1919 tarihli mektubunda Politis'e de bildiriyor: «Şâhâne bir makale yayınladı.. Katolik din bilgini W. Barry'nin kalemin-

Yunan elçiliği, Dr. Ronald Burrows'un Contemporary Review'de çıkan «Yunan ırkından gelenlerin birleşmesi» başlıklı makalesini de 4.000 nüsha olarak bastırdı. Bunun 3.000 nüshası Amerika'ya gönderilmişti. Gene Dr. Borrows-'un «Yunanistan ve Arnavutluk» başlıklı diğer bir makalesi de broşür hâlinde getirilen yazılardandır.

Broşür olarak ayrıca basılan diğer birkaç makale de şunlardı: Sir Arthur Crosfiel'in Westminster Gazette'de çıkan bir yazısı. Atinalı gazete sahibi matmazel Stefanopoli'nin New Europe'da yayınlanan «Türkiyedeki rumlar» konulu iki makalesi. Fransızca da basılan bu broşürün ingilizce nüshasına Burrows'un, Wickham Steed'in ve R. W. Seton-Watson'un makaleleri de eklenmişti.

a) İzmir'in işgali.

1919'da yunan propagandasını uğraştıran başlıca iki hâdise vardı: 15 mayıs 1919'da İzmir'in yunanlılar tarafından işgali ve 27 kasım 1919'da Bulgaristan'la Neuilly barış andlaşmasının imzalanması.

Yılın ortalarına rastlıyan birinci hâdise konusunda, yunan propaganda teşkilâtı elbette aylar önce hazırlığa girişmişti.

Bu konuda, basında yer alan yayınlara dair birkaç örnek vermek isterim. İşte Times sütunlarında geçen bir mektup kavgasının hikâyesi:

24 mart 1919 günü, yâni Konferanstaki yunan meseleleri komisyonunun son toplantısından birkaç gün sonra ve

---

den çıkma. Piskopos, M. Vamvakas'ın aynı konudaki makalesinden faydalanmış. (Vamvakas, Barış Konferansında Trakya rumlarını temsil eden, İstanbul'daki Meclisi Meb'usanın eski bir rum üyesidir). Hint müslümanlarına en güzel bir cevap teşkil eden bu makalenin, broşür hâlinde yayınlanması için izin istedim. Bu yazının tanınmış fransız dergilerinden birinde de yayınlanması iyi olur». Sözü geçen makalede piskopos Barry, Osmanlı İmparatorluğunda hıristiyanların durumunu incelemekteydi.

komisyon raporunun Dörtler Konseyine verilmesinden az önce, demek ki konferansın tam yunan meselesini tartıştığı sırada, Times'da bir mektup yayınlandı. Dr. Ronald Burrows Anadoluyla ilgili bu mektubunda, yunanlıların görüş ve belgelerini işliyor ve amerikalıların batı Anadolu kıyılarının Yunanistan'a verilmesine karşı öne sürdükleri görüş ve belgeleri de çürütmiye çalışıyordu. Bu arada rum çoğunluğun sadece İzmir sancağında ve Ayvalık kazasında bulunduğunu belirtmekle beraber, göç edenlerin yuvalarına dönmesiyle diğer bölgelerde de rum çoğunluğunun sağlanabileceğini söylüyordu.

Bu sırada Oxford Üniversitesinden profesör Richards da Times gazetesine, yunanlıların Anadolu'yla ilgili talep lerini destekliyen bir mektup gönderiyor. Ve 27 mart günü gazetede profesör Burrows'a bir cevap yayınlanıyor. Kak lamanos durumu Politis'e şöyle bildirmektedir: «Bugünkü Times'ta, bir izmirli imzasıyla gönderilmiş bir mektup çıktı. Kimliğini açıklamayan yazar Dr. Burrows'un mektubuna cevap veriyor ve İzmir'in Yunanistan'a bağlanmasına karşı geliyor.. Öğrendiğime göre Atkinson adlı biri olan mektup yazarı, Anadolu'nun Yunanistan'a bırakılmasını önlemek üzere İzmir'den buraya gelmiş bulunmaktadır...».

«Bir izmirli» nin öne sürdüğü belgeler şunlardı: Anadolu kıyılarının çeşitli milletlerden kurulu halkı, bir ingiliz, fransız veya amerikan himayesini sevinçle kabul edecek, ama yunan boyunduruğuna razı olmayacaktır. Yunanistan ekonomik bakımdan, bu memleketi kalkındıramıyacak kadar güçsüzdür. Kaldı ki bütün kaynaklarını, Avrupa'da yeni ele geçirdiği Makedonya, Trakya gibi topraklara yöneltmek zorundadır. Mektubun yazarı nüfusla ilgili istatistiklerin doğruluğuna inanmadığını belirtiyor ve Elenlerle ortodoks reayâ (1) arasında fark bulunduğuna

(1) Reayâ, Tanzimatın ilânına kadar Osmanlı İmparatorluğunda yaşayan gayrımüslimlere verilen isimdir. Burada yunanlılarla, Türkiyeli rumları ayırmak için kullanılmıştır (Çevirenin notu).

değiniyordu. Dediğine göre «Yıllardan beri, türk hükûmeti tarafından yapılmış, güvenilir bir nüfus sayımı da mevcut değildi». Ve ilâve ediyordu: «Nitekim bu alanda en büyük otorite olan Sir William Ramsay,son zamanlardaki bir konferansında, Anadolu'nun nüfus durumuyla ilgili istatistiklerin doğruluğundan şüphelendiğini belli etmiştir». İzmirli'ye göre, büyük devletlerden birinin himayesi yunan işgaline tercih edilir edilmez, türklerin rumlara eziyeti de derhal duracaktı, zira Yunanistan Türkiye'nin «eski ve en amansız düşmanıydı». En iyi çözüm yolu, amerikalıların teklifi uyarınca, sözü geçen batı Anadolu bölgesine milletlerarası bir komisyon göndererek, bölgenin özelliklerini inceletmekti. Yazar «İzmir'in bugünkü önemini orada yaşayan rumlara borçlu olduğunu söyleyen ve avrupalıların yaptıklarını bilmeyen Mr. Burrows'un düşüncesine katılmıyorum, diye devam ediyordu... İzmir'deki ingiliz ticaret odasının yeni bir raporundan aldığım şu satırlar, bu bakımdan incelenmiye değer: İzmir şehri gelişmesini, hemen de bütünüyle ingiliz ve fransız iş adamlarına borçludur Demiryolları, rıhtımlar, tramvaylar, liman onların elindedir. Levant Company'den günümüze kadar, ihracat büyük ölçüde ingilizlerin hâkimiyetinde bulunmuş, ithalât işleri ise çeşitli milletler mensupları arasında dağılmıştır. Gemiler, küçük bir kıyı işletmesi olan Pantaleon ortaklığı bir yana bırakılırsa, ingiliz, fransız ve italyan bandıralıdır Madenler, halı sanayii, meyan kökü ticareti tamamen ingilizlerin, amerikalıların ve italyanların elindedir...».

Nitekim, Kaklamanos'un aynı gün Politis'e gönderdiği bir telgraftan da şunları öğreniyoruz: «27 mart 1919 Times'de çıkan mektup konusunda, Dışişleri bakan yardımcısıyla bugün görüştüm. İzmir'deki ingiliz ticaret çevrelerinden gelen muhtıraların da, şehrin Yunanistan'a bağlanmasını şiddetle protesto ettiğini bildirdi. Kendisine, İzmir'deki ingiliz tacirlerinin, şehrin Yunanistan'a bırakılmasından, çıkarları bakımından emin olmaları gerektiğini

söyledim ve bu itirazların ingiliz hükûmetinin tutumunda herhangi bir değişiklik yapmıyacağı ümidinde olduğumu belirttim. Bana, İzmir'deki ingiliz kolonisinin itirazlarına pek az önem veriyor gibi geldi».

«Bir izmirli» nin mektubuna karşı, yunan hükûmeti hemen ve şiddetle harekete geçti. Londra yunan elçiliği o gün, rumların Anadolu'daki ekonomik rolüne dair bir yazı kaleme aldı. Venizelos ile Politis, batı Anadolu'daki sanayi hareketlerinde rumların rolüne dair, istatistiklerle birlikte Kaklamanos'a bir rapor gönderdiler: «30 mart 1919. Bu akşam yola çıkan bir ingiliz kurye çantasıyla size, rumların batı Anadolu'daki sanayi faaliyetine dair ve bu bakımdan üstünlüklerini ortaya koyan istatistiklerle düzenlenmiş bir rapor gönderiyorum. Times'da cevabını yayınlatmadan önce, bu raporu beklemesini Mr. Burrows'tan rica ediniz. Zarf Foreign Office'e öğleden sonra varmış olacaktır. Venizelos».

Paris'ten gelen rapora göre, rumlar bölge sanayiinin aşağı yukarı onda 8'ini temsil etmekteydiler. Raporda, batı Anadolu'daki sanayi işletmeleri bakımından türklerin, ermenilerin ve musevilerin durumu, rumlarınkiyle karşılaştırılıyordu. 1.031 türk fabrikasına karşı, rumların, 37.643 işçi çalıştıran 3.007 fabrikası vardı. Bunlar gıda sanayii, pamuk ve kereste fabrikalarıydı. Rapor «Bunlardan başka, diye devam ediyordu; bölgede ingilizlerin kurduğu 10, fransızların kurduğu 6 tesis var. Onları iki fabrikayla italyanlar takip ediyor. İngiliz, fransız ve italyanlara ait bu 18 tesisin önemi ne olursa olsun, rumların 3.007 fabrika ve imalathanesiyle bir tutulamıyacağı açıktır».

Rapor, Venizelos'un notuyla birlikte, «Bir izmirli» yi cevaplandıracak olan Burrows'a verildi. Ama Burrows bunları beklemeden cevabını hazırlamıştı bile... Müsveteyi, Venizelos'a gösterilmek üzere Kaklamanos'a göndermişti. Cevap mektubunu elçilik, İngiliz Deniz Kuvvetlerinden yüzbaşı Talbot'ya verdi. Bu ingiliz, İngiltere'deki seyahatleri

sırasında bir emir subayı gibi Venizelos'un yanında bulunuyordu. Yüzbaşı müsveteyi alıp hemen Paris'e gitti. Kaklamanos da başbakanına bir telgrafla durumu bildirmişti: «31 mart 1919. Gönderilen dokümanı Dr. Burrows'a verdim. Yüzbaşı Talbot'nun size getirdiği cevap müsvetesinde bir değişiklik isteyip istemediğinizi bendenize acele olarak bildirmenizi, Ekselânslarından rica ederim. Mektubun çarşamba günü yayınlanması için doktorun müsveteyi Times'a yarınki salı günü göndermesi gerekiyor».

Venizelos, Dr. Burrows'un cevap mektubunu bütünüyle beğenmişti. Burrows, Batı Anadolu'da rumların ekonomik bakımdan gereği kadar gelişememiş olmaları, yeter sermaye bulamayışlarından, limanın düşman elinde oluşundan ve Yunanistan'ın rum iş adamlarını diplomatik alanda gereği gibi destekleyemeyişinden ileri gelmiştir, diyordu. Ama bundan böyle, harp yıllarında Yunanistan'da birikmiş olan sermayenin desteğiyle bu güçsüzlük giderilecekti. Sermaye gücünden başka şimdi, Yunanistan'ın başında, Batı Anadolu'daki rum iş adamlarını desteklemiye kararlı Venizelos hükûmetinin bulunuşu da, durumun değişeceğine işaretti.

Burrows'un Times'da ikinci mektubu 2 nisanda yayınlandı. Ama mesele kapanmamıştı. 9 nisan 1919 günü genc Times'da, «Bir izmirli» nin Burrows'un ikinci mektubuna cevabı yayınlandı. Ne var ki aynı gün, «International Review» de, «Bir izmirli» nin tezine destek olarak gösterdiği, Aberdeen Üniversitesi profesörlerinden Sir William M. Ramsay'in de bir makalesi çıkmıştı. Profesör bunda «Sayı ve nitelik bakımından yükselmekte olanlar rumlardır» diyor ve bu açıdan, Osmanlı Devletinin geleceğini inceliyordu. Yukarıdaki cümle ile Lloyd George'un ve ingiliz hükûmetindeki yakınlarının açıklamaları arasında benzerlik vardı. Fakat, Kaklamanos'un «Asya ve Afrikayla ilgili meselelerde seçkin bir yazar» dediği Ramsay, bir yandan da Anadolu'da bir yunan cevheri yaratmak, yani İz-

mir'de bir rum devleti kurmakla yetinilmesini savunuyor ve **İzmir Yunanistan'a bağlanırsa, avrupalı devletlerin sonuncusu olan Yunanistan'ın da doğulu bir devlet durumuna girebileceğini söylüyordu.** Ve, doğulu yunanlıların başkenti Atina değil İzmir'dir, sonucuna varıyordu. Kaklamanos, Ramsay'ın yazısını yorumladığı 9 nisan tarihli telgrafında Politis'e «Makale görünür şekilde amerikan görüşünün etkisi altında kaleme alınmıştır» diyor (1).

«Bir izmirli» nin ikinci mektubu, Londra yunan elçiliğiyle Paris'teki delegasyon arasında yeni yazışmalara yolaçtı. Burrows da ertesi 10 nisan günü Kaklamanos'a, Times'da yayınlanmak üzere yeni bir cevap gönderiyordu. Yunan elçisine mektubunda, diğer bir yunanlı veya izmirli rumun yazacağı cevapla desteklenmesinin iyi olacağını da hatırlatıyordu.

14 nisan'da Kaklamanos, Burrows'a şunları yazıyordu: «M. Venizelos, Anadolu'da rumlara yapılan eziyete dair, tanınmış fransız mühendisi M. Sartiaux'nun Revue des Deux Mondes'da çıkan ve görgüye dayanan yazısına dikkatinizi çekmemi rica ediyor».

Burrows'un mektubunu alır almaz Kaklamanos, onun tavsiye ettiği «rumdan gelen mektubu» da yazdırdı ve ikisini birden, şu açıklamayla birlikte 12 nisan günü Times'a gönderdi: «İlişikte Dr. Burrows'un bir izmirliye cevap mektubunu sunuyorum. Dr. Burrows'un isteğine uyarak mektubunu, Londra'da yaşıyan izmirli seçkin rumlara gönderdim ve verdikleri tamamlayıcı bilgilerden faydalanarak, üç izmirli imzasını taşıyan ikinci mektubu hazırlattım; sözü geçenlerin kartvizitlerini de ilişikte gönderiyorum...».

Dr. Burrows'un üçüncü mektubu, «üç izmirli» imzasını taşıyan mektupla birlikte Times'da 21 nisan günü ya-

---

(1) Amerikalıların bu konudaki düşünceleri, bu eserin başında, büyük devletlerin tavrı başlığı altında incelenmiştir.

yınlandı. Ama ertesi gün aynı gazetede, bu defa «50 yıldan beri Türkiye'de yaşayan bir ingiliz» imzalı yeni bir mektuba yer verilmişti. Anadolu'da bir yunan idaresi ihtimaline karşı sesini yükselten mektup yazarı, şöyle diyordu: «Cephelerdeki davranışlarını bildiğimiz ve kendi ırkdaşlarının bile düşmana teslim olmaya can attığını öğrendiğimiz için, yunanlılara güvenimizin sarsılmış olması pek tabiidir». Kaklamanos derhal bir telgraf çekerek, Politis'ten, Londra elçiliği ataşe militeri yüzbaşı Rodokanaşi'nin bu son mektubu cevaplandırması için izin istedi (1).

23 nisan günü «Morning Post» ta yüzleri güldüren, zira Rum-İzmir'i savunan bir mektup çıktı. Mektubun yazarı Oxford Üniversitesinden profesör Richards'tı ve şöyle diyordu: «Ortodoks Kilisesinin güç kazanmasını kıskanan protestanların duyguları o hâldedir ki, bunlar, diğer bir hıristiyan mezhebindense islâmiyeti tercih edebileceklerini ortaya koymuşlardır». 26 mayıs'ta Times'da şu satırlar okunuyordu: «İzmir'deki ingiliz ticaret odasından bir telgraf aldık. Bunda şehrin Yunanistan'a verilmesinin felâketlere yolaçacağı belirtildikten sonra, fakat hıristiyan ahali tarafından olduğu gibi türk halkınca da bir ingiliz, amerikan veya fransız himayesi sevinçle karşılanacak, denilmektedir».

Arada, 15 mayıs günü İzmir, yunanlılar tarafından işgal edilmişti; rum çevrelerinde bayram havası esiyordu ki, beklenmedik bir hâdise ortalığı karıştırdı ve dehşet yarattı. Öğrenildiğine göre, çıkarma günü yunan birlikleri türklere karşı cinayetler işlemişlerdi. Ve bu cinayetler öylesine gerçekti ki, kimse inkâra cesaret edemiyordu. Yunanistan düşmanlarına gün doğmuştu. Yunan propagandası elinden geldiği kadar kendini savundu. Ama elinden fazla bir şey gelmiyordu. En büyük üzüntüyü duyan her-

(1) Sonunda bu cevap, gene elçilik ataşelerinden albay A. Frantsiz tarafından verildi ve 26 nisan 1919 tarihli Times'da yayınlandı.

halde Venizelos'tu. Böylece çok iyi başlamış ve umulmadık başarıya ulaşmış bir iş, rumların aşırı türk düşmanlığı yüzünden suya düşme tehlikesine uğruyordu. İzmir'e yunan çıkarması müslüman Doğu'yu derin bir heyecana sürüklemişti. Cinayet haberleri de yayılınca, bu heyecan büsbütün şiddetlendi. [illegible] Mustafa Kemal'in İstanbul'dan ayrıldığı, 19 mayıs 1919 dan sonra çıktığı sırada, İzmir çıkarmasının yarattığı durumu, resmî telgraflardan takip edelim.

İstanbul'daki yunan yüksek komiseri Kanelopulos'un Politis'e çektiği 22 mayıs 1919 tarihli telgraf şöyle başlıyordu: «İzmir'in işgalinin yarattığı galeyan, Osmanlı İmparatorluğunun kesin olarak dağıtılacağına dair haber ve yayınların çoğalması üzerine büsbütün arttı: türk hükûmeti büyük devletleri etkilemek ve kararlarına tesir etmek ümidiyle mitingler, tehditler, matem işareti olarak kilise ve mağazaların kapanması gibi gösteriler düzenliyor. Gazeteler tehdit yazılarıyla dolu. Hükûmet, çeşitli basın organlarının yardımıyla körüklediği coşkunluğa, Antant devletlerinin İslâm'a karşı olduğu sloganından hareketle, bir islâm-birliği karakteri vermiye uğraşıyor...».

27 mayıs'ta Politis, yukarıdakiyle birlikte, gene İstanbul'dan gelen bir telgrafı Kaklamanos'a iletiyor: «İzmir'in işgalinden sonra hükûmetle jöntürkler arasındaki gerginlik gevşedi... Kanelopulos». Ve Ferid Paşa'nın yeni kabinesinin jöntürklerce uygun karşılandığını ilâve ediyor. Kanelopulos 30 mayıs'ta kaynaşmanın devam ettiğini, 5 haziran'da osmanlı hükûmetinin, işgal kuvvetlerine karşı ayaklanan türk halka gizlice yardım ettiğini ve hükûmetin, gene elaltından jöntürklerle anlaşma eğiliminde olduğunu bildiriyor. 20 haziran'da Kaklamanos, İstanbul mu habirinden aldığı bir haberi Times'ın o gün yayınladığını haber veriyor: «Herkesçe kabul edildiğine göre, türk yedek subayları, yunan işgaline karşıkoyma hareketini düzen-

lemek üzere İstanbul'dan ayrılmaktadırlar». 1919 haziranının ortasından sonra durum ağırlaşmaktadır. Politis, Kaklamanos'a telgrafında: «20 haziran 1919. Bahis konusu olan dağınık ayaklanma hareketleri değil, gerçek bir harp plânıdır. Plân türk makamlarınca yapılmış, uygulanmasına geçilmektedir. Başbakan (Venizelos) Müttefikler yüksek konseyine ikinci defa başvurmuş bulunuyor» diyor. 24 haziran günü Atina'daki başbakan yardımcısı Repulis'e çektiği telgrafta Venizelos, bir gün önce telgrafla, İzmir'deki yunan işgal kuvvetleri kumandanı general C. Nider'e hareketinde tamamen serbest olduğunu bildirdiğini haber veriyor. Müttefiklerin tasvibiyle alınan bu enerjik kararlar, türk ordusunun düzenli bir karşıkoyma hareketini önleme gayesini gütmektedir. Aynı gün Politis, Londra elçisi Kaklamanos'a derhal ingiliz hükûmetine başvurarak, türkleri ürkütmek ve hücuma kalkmalarını önlemek üzere, İzmir'deki yunan kuvvetlerine ingiliz subaylar gönderilmesini istemesini bildiren bir telgraf çekiyor. Ve bu telgrafı özel olarak yüzbaşı Talbot'ya da göstermesini salık veriyor. Nitekim Talbot, yunanlıların isteğinin yerine getirilmesi için resmî teşebbüste bulunacaktır. 28 haziran'da Politis Londra elçisine, Mustafa Kemal'in ihtilâl ordusunun Ankara ve Karahisar'da düzenlenmekte olduğunu bildiriyor. İstanbul'daki yüksek komiser Kanelopulos'un 25 haziran tarihli telgrafında ise şu satırlar yer alıyor: «Entente» (1) gazetesinde yayınlanan açıklamasında, Türkiye'de gelişmekte olan haydutluk ve çetecilik eğilimlerinden söz eden İçişleri bakanı Ali Kemal bey (2) şunları söylüyor». Bakan «Bizim düşmanlarımız

---

(1) İstanbul'da türk hükûmetinin organı olarak yayınlanan, fransız taraftarı gazete.

(2) Ali Kemal bu açıklamadan birkaç gün sonra hükûmetten çekildi. Yunan yüksek komiseri 28 haziran tarihli telgrafında şöyle diyor: «...güvenilir kaynaklardan öğrendiğime göre, Ali Kemal... Mustafa

ittihatçılardır» diyor. Karşıkoyma hareketini düzenliyenler de onlardır. Onlar kuvvetlidirler, ellerinde paraları ve teşkilâtları vardır. Yöneticileri arasında Talat beyle Enver paşa da bulunmaktadır. İzmir'in işgali yangını başlatan kıvılcım olmuştur. İttihatçıların düzenleri karşısında türk hükûmeti çaresizdir.

Buna rağmen Müttefikler, türk hükûmetinin samimiyetine pek inanmıyorlardı. Derken, bazı söylentiler dolaşmıya başladı. Meselâ, Politis'in 4 ağustos 1919'da Londra'ya aktardığı, İstanbul'dan gelen ve o âna kadar doğrulanamıyan bir telgrafta, albay Kateçakis'in (1) elde ettiği bilgiye göre, türk hükûmetinin başkanı ile diğer bakanlarının, mevcut rejimi devirmiye hazırlanan Anadolu'daki harekete katılmak için İstanbul'dan ayrılmak üzere oldukları yazılıydı.

Nihayet, barış konferansı başkanı Clemenceau'ya yazdığı 10 temmuz 1919 tarihli mektupta Venizelos, Türkiye'deki askerî hazırlıkların, harbin bütün Doğu'da yeniden alevlenmesi tehlikesini yaratarak, doğu meselesini çözülmez duruma sokacak şekilde geliştiğini haber veriyordu. İlâve ettiğine göre, türklerin silâh altına aldığı asker sayısı çoktan 300.000'i bulmuştu. Venizelos, sonunda bir italyan-türk gizli anlaşması karşısında bulunulduğu hükmüne varıyordu.

Söylediğimiz gibi, İzmir çıkarması hâdisesiz geçmemişti. Talanlar olmuş, cinayetler işlenmişti. Ama bunlar-

---

Kemal paşanın yönetimindeki âsilere karşı alınacak tedbirler konusundaki görüş ayrılıkları yüzünden istifa edecektir... Ali Kemal Mustafa Kemal'in isyan haberini alınca, harekete katılan mutasarrıf ve kaymakamların işlerine son verme kararı almış ve askerî makamların harekete geçmesi için emir vermişti... İsyanı şiddetle bastırmak isteyen Ali Kemal'le, Mustafa Kemal'le uyuşma taraftarı arkadaşları arasındaki fikir ayrılığı da işte bu noktadan çıktı».

(1) Albay G. Kateçakis, yunan hükûmetinin İstanbul'daki müttefik temsilciler heyetindeki görevlisiydi.

dan ayrı olarak, başlı başına çıkarma bile, türk milletinin, vatanının parçalanışına karşıdurma azmini ve kuvvetini alevlendirecek bir hâdiseydi. Zira onun gözünde İzmir, daha geniş bir hareketin ilk adımıydı. 10 temmuz tarihli mektubunda Venizelos'un, yüksek konseyi etkilemek, ondan yunan işgalini konferansça tespit edilmiş sınırların ötesine yaymak iznini almak ve müttefik yardımını arttırmak için, durumu biraz büyüterek gösterdiği düşünülse bile, bu, çıkarmadan sonra türk karşıdurma hareketinin alevlendiği ve bu ateşin hiç de sönmek üzere olmadığı gerçeğini, ortadan kaldıramazdı.

Ama biz gene de, 15 ve 16 mayıs günleri İzmir'de olup bitenleri görelim. Askerler gerçeği Venizelos'tan bile saklamış ve bütünüyle bu hâdiseler Batı'da oldukça geç öğrenilmişti. Bu durumu doğrulayan çeşitli belgeler arasında, İzmir'deki yunan makamları tarafından Venizelos'a gönderilen telgrafla, hâdiseleri yerinde inceleyen albay Mazarakis'in raporu, gerçeği saklama eğilimini gözler önüne sermeye yetecektir. 15 mayıs günü İzmir'den çekilen telgrafta, hâdiselerin bütün sorumluluğu türklere yükleniyor, yunanlıların ve rumların sorumluluğuna tek satırla bile ilişilmiyordu. Esirlerin katliâmından ise hiç söz edilmiyordu. Politis bu telgrafı 20 mayıs'ta Kaklamanos'a aktardı, o Reuter ajansına iletti ve 21 mayıs'ta haber olarak Manchester Guardina'da yayınlandı. Mazarakis, İzmire Venizelos tarafından durumu incelemek ve gerçeği ortaya koymak üzere daha sonra gönderildi. Albay incelemelerinin sonucunu Venizelos'a gönderdiği «İzmir, 28 temmuz 1919» tarihli raporunda şöyle anlatıyordu:

«Türk askerleriyle birlikte sivil türklerin ve hattâ silâhsız esirlerin, daha çok çıkarmanın ilk iki günü, şiddete maruz kaldıkları şüphesiz bir gerçektir. İzmir'deki askerî makamlar uzun müddet, bu hâdiselere dair ne soruşturma yapmış, ne de bir rapor düzenlemişlerdir.. Onlar, askerler arası karışıklıklardan söz etmekle yetinmişlerdir... Şim-

di herkes suçu bir diğerinin üzerine atmıya çalıştığından, hâdiselerin sebeplerine dair bilgi toplamak güç olmaktadır. Bizce en akla yakın izah şekli şudur: ...bazı mutaassıp (türkler)... askerlere (daha önce) ateş etmişlerdir... İlk günün kurbanları yüze yaklaşmaktadır (1) ve bunlardan 15-20 kadarının yakalanmış ve elleri bağlanmış durumda rıhtıma sürüklenen esirler olduğunda, hâdiseyi bütün görenler birleşmektedir...» Gerçekten de esir edilmiş türkler, Mazarakis'in bile «kudurmuş» dediği rum kalabalığı tarafından parçalanarak öldürülmüştü. Mazarakis şöyle devam ediyor: «Karışıklıklardan sorumlu olarak 74 kişi tutulmuş ve o gün muhakeme edilmiştir. Bunlardan üçü ölüme, dördü müebbet ağır hapse, ikisi ağır hapse, onikisi asılarak idama ve elliüçü çeşitli hapis cezalarına mahkûm olmuştur; hüküm giyenler arasında 48 rum, 13 türk, 12 ermeni ve bir musevi bulunmaktadır. Aynı sebeple on kişi de, muhakeme edilmek üzere tevkif edilmiş durumdadır». Nihayet, çıkarmayı yapan yunan tümeninin kumandanı albay N. Zafiryu, hâdiselerin baş sorumlusu olduğu ve işlenen cinayetleri gizlediği için kumandanlıktan çekilmiş ve vekâlet emrine alınmıştır. Diğer iki yunan subayı da cezalandırılmıştır.

Şimdi ingiliz basınının bu hâdiseleri nasıl karşıladığını görelim; Kaklamanos 19 mayıs'ta Mercédès otelindekilere durumu bildiriyor: İtalya'da hoşnutsuzluk. İzmir'de türk ve yunan birlikleri arasında bir çarpışmaya dair İstanbul kaynaklı haberler. Morning Post'un başmakalesi: Yunanlıların İzmir'i işgaline izin vermek yerinde bir hareket oldu. Kaklamanos devam ediyor: «Daily Telegraph'ın Paris muhabiri de, fransızların tartışma konusu yaptığı ingiliz resmî görüşünü, yani Türkiye'nin parçalanmasının islâm

(1) Mazarakis, türklerin ve yabancıların, yüz kadar değil, fakat yüzlerce ve yüzlerce ölüden bahsettiklerini de raporunda belirtmektedir.

dünyasında ciddi bir akis uyandırmıyacağı tezini savunuyor...».

21 mayıs'ta Politis, Kaklamanos'a telgrafında «Yanlış söylentileri en tesirli yoldan derhal yalanlayabilmeniz için size, İzmir hâdiselerine dair haberleri günü gününe vereceğim, diyor. İzmir'den gelen son resmî açıklamaya göre (19 mayıs), başbakan yardımcısı (Repulis) hükûmet kararlarının uygulanışını yerinde görmek üzere İzmir'e gitmiştir. Yunan hükûmetinin kararı İzmir'de halka kesin olarak eşit muamele yapılmasıdır. Yüksek komiser Stergiyadis de dün İzmir'e varmış olmalıdır. Müslümanlar tarafından sevilen, onların huyunu ve geleneklerini iyi bilen komiser, işgale istediğimiz liberal havayı vermeyi başaracaktır». 24 mayıs'ta Kaklamanos cevap veriyor: «Times ve diğer gazeteler, açıklamamıza karşı dün, haberler yayınladılar. Bunlara göre İzmir'in işgali sırasında türk karşı koyma hareketi, daha önceki açıklamalarımızda belirtilmiş ölçüde ciddî olmuştur... Bana İzmir hâdiselerinden artık söz etmemek daha uygun olacak gibi geliyor...»

Ne var kî hâdiselerden, oluşundan 15 gün sonra 31 mayıs'ta hem de bir skandal şeklinde tekrar söz etmek gerekecekti. Haberi Kaklamanos telgrafla verdi: «Daily Express bugün birinci sayfasında ve, İzmir'de yunanlıların cinayetleri, silâhsız türkler soyuldu ve öldürüldü, gibi heyecan verici başlıklarla, İzmir kaynaklı uzun bir haber yayınlıyor... Muhabir, hâdiselere dair tafsilâtlı bir raporun barış konferansına sunulduğu ve İzmir'deki yunanlıların hareketlerinin sıkı kontrol altına alınacağı ümidini belirtiyor ve aksi hâlde, diyor; bu işgalden dış ticaret zarar görecektir. Bu son cümle, haberin hangi çevrelerden geldiğini de açıkça ortaya koyuyor... Hâdiselerle ilgili olarak, Morning Post'un da Atina kaynaklı bir haber yayınladığını ilâve etmeliyim». Yunan elçisi Daily Express'e sözü geçen haberin, İzmir'deki ingiliz ticaret çevrelerinden verildiğini

söylemek istiyordu. Morning Post'un, sözünü ettiği 29 mayıs tarihli makalesi ise «İzmir'de kanlı karışıklıklar» başlığını taşıyordu. Kaklamanos Daily Express'e derhal bir yalanlama yazısı gönderdi ve bu, 2 haziran günü yayınlandı.

Beride Politis de, Venizelos'un İzmir hâdiseleri konusunda konferans başkanına yazdığı mektubun bir kopyasını Kaklamanos'a göndermişti. Bunu başlıca gazetelere göndermesini ve geniş ölçüde yayınlatmasını istemişti. Venizelos'un mektubu Clemenceau'ya hâdiseler hakkındaki ilk ve eksik bilgiyi tekrarlıyor, daha sonra Mazarakis'in ortaya koyduğu gerçeklerden söz etmiyordu: «Yunan birliklerinin İzmir'e çıkışına rastlayan hâdiselere dair yalan yanlış ve kasıtlı haberler yayıldığına göre, işgal kuvvetleri kumandanından ve İzmir'deki yunan yüksek komiserinden aldığım resmî raporların bir özetini size sunmam gerektiğini düşündüm» diye başladığı mektubunda Venizelos, rumların ve yunan askerlerinin sorumluluğu konusunda sadece «bazı talan hareketleri» nden söz ediyor ve bunların suçlularının da yunanlılar tarafından örnek olacak şekilde (iki rum idama mahkûm ve cezalar 20 mayıs'ta infaz edilmiştir) cezalandırıldığını bildiriyordu. Ama, diyordu; «Karışıklık ve hırsızlık suçluları konusundaki soruşturma devam etmektedir».

Venizelos'un Clemenceau'ya 29 mayıs'ta yazdığı bu mektup, 7 haziran'da ingiliz basınında yayınlandı. Habere ön plânda yer veren gazeteler Daily Telegraph, Manchester Guardian ve Morning Post'tu.

Ama ne Kaklamanos'un Daily Express'te yayınlanan yalanlaması, ne de Venizelos'un mektubu, ingiliz basınını yatıştıramamıştı. Tipik bir yazı, Avam Kamarasında İzmir katliâmını bir soru önergesi konusu yapan, türk-dostu milletvekili Herbert'in çıkışı üzerine, Manchester Guardian gazetesinde yayınlanmıştı. Bu, İzmir hâdiselerine dair ilk

doğru haberin 31 mayıs'ta Daily Express'te yayınlandığını belirten bir makaleydi (1). Yazı «Böylesine bir haberin bu derece ve nasıl gizli tutulduğunu anlamak güç ve dehşet verici bir durumdur, diye devam ediyordu. Yunanlılar ektikleri tohumun mahsulünü şimdi Aydın vilâyetinde topluyorlar. Bütün memleketi kendilerine karşı ayaklandırmış oldular. Türkler bir ordu kurmayı başardılar ve yunanlılar denize dökülme tehlikesiyle karşı karşıyadırlar. İzmir hikâyesi türk İmparatorluğuna bağlı bulunmuş olan bütün memleketlere yayılıyor ve akislerinin çok daha ötelere ulaşacağı da anlaşılıyor». Hatırlanacağı üzere, son derece yunan taraftarı olan Morning Post bile, 28 ağustos'a kadar beklemiş olmakla beraber, katliâm gerçeğini kabul eden Mazarakis raporunun açıklanmasından sonra, yunanlıları suçlamak zorunda kalmıştır.

Manchester Guardian'a cevap vermekle Mr. Saxon Mills kendini görevlendirmişti. Cevap mektubu gazetede 30 haziran günü yayınlandı. Öte yandan 7 haziran'da Sir Willam Ramsay da aynı gazetede bir makale yazarak, görüşünü bir kere daha açıklıyor ve rumlarla yunanlılar arasındaki ayrılıklara değinerek, İzmir'de bağımsız bir rum devleti kurulması tezini savunuyordu.

Yunanistan'ın bir diğer dostu olan Westminster Gazette, 24 haziran günkü «Kuvvet doktrini» başlıklı başyazısında, şöyle diyordu: «...Rusya'ya karşı belli bir politika

(1) Bir başka sütunda «Esirlerin rumlar tarafından öldürülüşü. İzmir'de yüzkızartıcı hâdise» başlığı altında haber veriliyordu: «Albay Herbert Avam Kamarasında, yunanlıların İzmir'de ve müttefik harp gemilerinin gözü önünde, esir türkleri öldürdüklerinden hükûmet haberdar mıdır, diye sordu. Hükûmet sözcüsü üzülerek hâdisenin doğru olduğunu, türk subay ve erlerinin sözü geçen şartlar altında öldürüldüğünü bildirdi. Paris'teki ingiliz delegasyonu bu iş üzerinde önemle durmaktaydı. Yunan hükûmetinin de üzüldüğünü ve hâdisenin tekrarlanmaması için tedbirler aldığını kabul etmeyi gerektiren bütün sebepler de mevcuttu».

takip edecek güçten yoksun olduğumuz ve bu yüzden desteksiz kalan Polonya'yı tehlikeyle karşı karşıya bıraktığımız açıktır. Türkleri silâhsızlandırma işini tamamlamadan İzmir'i işgale yöneltmek suretiyle, yunanlıları da aynı durumda bırakmış bulunuyoruz(1)... Almanya'da uzayan işgal durumu ve kendi sınırlarında daima uyanık bulunma zorunluğu yüzünden müttefikler, herhangi bir uzak sefere asker, silâh ve para ayıracak durumda değillerdir.. Bütün dünyayı zor kullanarak yönetmeyi denemekle, neticesiz bir gayret sarfediyoruz ve bu yolda başarısızlığa uğrayacağımız da muhakkaktır».

Türk esirlerin rum kalabalığı tarafından linç edilişi, hâdiselerin çok uzun zaman gizli tutulan bir yanıdır. Mahrem bir mektubunda Kaklamanos, «Near East» adlı ingiliz dergisinin, İzmir'de yunan askerlerinin türk esirleri öldürdükleri haberini verdiğini Politis'e 24 haziran'da bildirmektedir (2).

Manchester Guardian konusunda Kaklamanos, Manchester'li yunanlılardan Nomikos'a yazdığı 3 temmuz tarihli mektupta «Aziz dostum, diyor; Manchester Guardian bugünlerde, Yunanistan'a karşı nahoş bir makale yayınladı... Size Aydın'da geçen son hâdiselere dair bir tutanak gönderiyorum. Bunu, gerekiyorsa yunan elçiliğinden gönderildiğini de belirterek yayınlamaları için Mr. Scott'a veya bir başkasına vermenizi rica ederim». Bu tutanak sonunda gazetede yayınlanmıştır.

Yunan hükûmeti, talihsiz hâdiseden sonra dostlarını

---

(1) Venizelos,çatışmaları önlemek için Yüksek Konsey'den 17 temmuz 1919'da; a) İzmir'e giden bütün demiryollarının kontrolünü, b) silâhları bırakma anlaşmasının 20. maddesi uyarınca, türk harp malzemesinin müttefiklere tesliminin gerçekleştirilmesini talep etmişti.

(2) 28 temmuz tarihli raporunda Mazarakis, katliâmın «sadece halk tarafından ve belki sivillerin örneğine uymuş birkaç askerin katılmasıyla» yapıldığını kaydediyor.

harekete geçirmekte de güçlük çekiyordu. Yunanistan'ın yorulmak bilmez savunucusu rektör Ronald Burrows'un bile tereddüt geçirdiği, Kaklamanos'a yazdığı, 27 haziran 1919 tarihli şu mektuptan anlaşılıyor: «Azizim, bugün tekrar Dışişleri bakanlığına çağrıldım ve Lord Curzon'un hâdisenin bütün teferruatını bilmemi istediğini öğrendim (İzmir katliâmının tafsilâtı) son derece üzücüydü. Hâdisenin etkisi o kadar kötü olmuş ki, o tarihten beri yunan subayları ingiliz gemilerine çağrılmadıkları gibi, klübe de kabul edilmemişler -sanırım, İzmir'deki ingiliz klübünden söz etmektedir-.... Ona (Venizelos'a) bir hafta önce yazmıştım, gene yazacağım.. Bu konuda bir açıklama yapması gerekiyor. Ondan önce ben hiçbir şey yapamam. Saygılarımla. Ronald Burrows. Not: Bu bilgiyi verenler arasında amerikalı subaylar da bulunduğu anlaşılıyor».

Ne var ki Burrows, ingiliz Dışişleri bakanlığında yetkililerin ağzından hâdisenin teferruatını öğrenmeden önce, Yunanistan'ı İzmir faciasıyla suçlayanlara büyük bir iyiniyetle karşı hücuma geçmişti. 7 haziranda Kaklamanos'a şöyle yazıyordu: «Daha önceki telgrafımı almış olacaksınız. İzmir hâdiseleri konusunun Avam Kamarasına götürüldüğünü çarşamba (4 haziran) akşamı öğrendim. İki soru önergesinin, bunlara verilen cevabın ve albay Herbert'in (1) tekrar söz alışının çok aleyhte bir hava estireceğini ve müslümanlar üzerinde yarattığı kötü tesir bakımından ele alınarak işleneceğini sanırım. Bu hareketleri önlemek için hâdisenin akla gelebilecek bütün tafsilâtını bilmek zorundayız; ta ki başka kaynaklar yüzümüze çarpacak belgeler bulamasınlar...». Burrows 7 haziran tarihli telgrafında ise Kaklamanos'a «Kamarada bir soru önergesi verebilmem veya gazetelere bir mektup gönderebilmem için, İzmir'deki

---

(1) Avam Kamarasının bu hararetli türk-dostundan ileride uzun boylu söz edeceğiz.

karışıklıklara dair tafsilâtlı tutanakları salı gününe kadar bana göndermenizi rica ederim» diyordu. Kaklamanos istediklerini, Venizelos'un 29 mayıs'ta Clemenceau'ya yazdığı mektupla birlikte ve şu notu ekliyerek, Burrows'a o gün gönderdi: «Size özel olarak, ilk gün işlenen cinayetlerin, geniş ölçüde uygulanan italyan propagandasının eseri olduğunu da söylemeliyim».

8 temmuz tarihli telgrafında Politis, Kaklamanos'a, yunan subaylarının İzmir'deki ingiliz klübüne kabul edilmiyeceği haberinin aslı olmadığını bildiriyordu.

Allahtan ki Morning Post 8 temmuz'da Kaklamanos'un deyimiyle «İzmir ve Atina özel muhabirlerinden aldığı iki mükemmel telgrafı yayınlıyarak, Anadolu'daki duruma ışık tutuyordu». Aynı şekilde iki uygun ifade de, Venizelos'un eline ulaşmıştı. John C. Granberry adlı, amerikalı bir profesör, tarihsiz ve nereden yazıldığı belli olmayan mektubunda Venizelos'a şöyle diyordu (1) : «Sayın bay Venizelos, Anadoluda, İzmir ve Efes'te geçirdiğim iki hafta bende belirli intibalar bıraktı. Önce bu memleketin her bakımdan, halkıyla, medeniyetiyle, diliyle yunan karakteri taşıdığını gördüm. Sonra, yunan makamlarının dürüst ve etkili bir yönetimi gerçekleştirmek için ellerinden geleni yaptıklarına inandım. Yunan askerlerinin gözüme ilişen hiçbir kötü davranışı olmadı. Esef edilecek hâdiselere herkesten fazla yunanlıların üzüldüğüne ise ben şahidim. Nihayet, yunan görevlilere cesaret vermesi ve yardımcı olması gereken bazı kimselerin, dostluğa yakışmaz tenkitçi bir tavır takınarak, yunan makamlarının işini büsbütün güçleştirmekle onlara büyük haksızlık etmekte olduklarını, esefle bildirmek isterim. Profesör John C. Granberry, Amerika Birleşik Devletleri».

---

(1) Bu mektubun kopyası Paris'ten Kaklamanos'a 3 eylûl 1919'da gönderilmiştir.

Venizelos'un aldığı ikinci mektup, 23 haziran 1919 tarihliydi ve İzmir'den, avustralyalı bir gazeteci olan W. A. Lloyd'dan geliyordu. Bu Mr. W. A. Lloyd Londra'ya gider gitmez yunan propagandasının hizmetine girecek ve bu sebeple daha sonra da adı anılacaktır. İşte 26 haziran'da Meis adasından postaladığı telgraf:

«Sayın Venizelos. Ben 1919'da imparatorluk ordusu avustralya birliklerinden terhis edilmiş, avustralyalı bir gazeteciyim. Anadolu'daki yaşama şartlarına dair, Avustralya ve diğer memleketler gazeteleri için burada incelemeler yapıyorum. Siz, İzmir civarında ve yalnız yaşıyan rum ahaliye her gün yapılan ve devam eden eziyetleri, işkenceleri şüphesiz bilmektesiniz; ama kesin ve doğru bir suçlama için, sebepleri yerinde incelemek gerekiyor. Türkler, haklı veya haksız, kanlı hareketlerinin Akdeniz'deki büyük devletlerden biri tarafından sempatiyle karşılandığına inanıyorlar... Bir kuvveti diğerine karşı kullanmak ve Avrupa'daki rekabetlerden faydalanmak türklerin eski bir oyunudur... General Nider duruma hâkim olacak güce sahiptir... Ama Paris'ten verilen emirlerle eli kolu bağlanan ,insan değil de bir yarı-tanrı bile olsa, burada her an değişen duruma hâkim olamazdı... Türkler, işledikleri cinayetlere asla işgal kuvvetlerince zorlanmamışlardır. Aksine kendilerine, benim biraz fazla bulduğum bir hoşgörürlük ve nezaketle muamele edilmektedir. Ama türkler böyle bir muameleyi anlayacak zihniyetten yoksundur... W. A. Lloyd. İzmir, 23 haziran». Bu telgrafında Lloyd tam yunan işgal kuvvetlerinin görüşünü açıklamakta ve savunmaktadır. Sözü geçen Akdeniz devletinin ise, İtalya olduğu açıktır.

Ne var ki, bu iki şahidin ifadesi de, Morning Post'un uygun telgraflarından daha yeterli değildi (1). Zira ingiliz

(1) 1 eylûl 1919 tarihli telgrafında Kaklamanos, Lloyd'un telgrafının Daily Telegraph'ta yayınlandığını Politis'e bildiriyor ve Dışişleri

Dışişlerinin yunanlıların davranışı aleyhinde şiddetli bir rapor aldığı açıktı. Kaklamanos, İzmir'den gelen bu raporu görmek istediğini, ingiliz Dışişlerine yazdığı 2 temmuz tarihli mektupla resmen bildirdi. 14 temmuz'da ona «15 mayıs'ta yunan birliklerinin esir türklere yaptıklarına dair, sözüne güvenilir avrupalı müşahitlerin incelemelerine dayanan bu rapordan özetler» gönderildi. Dört daktilo sayfası tutan bu özetler, ingiliz dışişlerinin ihtiyatlılığı sebebiyle raporu verenlerin ne isimlerini, ne sayılarını, ne milliyetlerini, ne de İzmir'deki işlerini açıklıyordu.

Üstelik hâdiseler, İzmir'de olup bitenlerden ibaret de değildi. Meselâ 26 haziran 1919 tarihli, Kaklamanos'a gönderdiği telgrafında Politis, Menemen'deki anlaşmazlık sırasında rum ahalinin türk mallarını talan ettiğini, ama yunan ordusunun çapulcuları cezalandırdığını bildiriyordu. Buna rağmen, Kaklamanos'un Yunanistan'dan yana olduğunu söylediği, İstanbul'daki Times muhabiri 5 temmuz 1919'da Menemen'deki hareketleri sebebiyle rumları sert bir dille tenkit ediyordu (1). Şu haber de, yunanlıları te-

---

bakanından, Mr. Lloyd'un bu gazeteye, bir de türklerin Aydın'da işledikleri cinayetlerden söz eden telgraf çekmesinin sağlanmasını istiyordu. Bunun, yunan kaynaklı haberlerden daha çok işe yarıyacağını da ilâve ediyordu.

(1) Kaklamanos'tan Politis'e bir telgraf: «5 temmuz 1919. Times'in İstanbul muhabiri İzmir çevresinde durumun hiç de iyi olmadığını bildiriyor: Türkler Bergama'yı aldıktan sonra şehirde taşkınlıklar yaptılar. Bergama'da iyi hareket eden yunan birlikleri ise, Menemen'e çekilince türk kaymakamı ve yüz kadar sivil türkü öldürdüler ve çapulculuk ettiler... Yunan birliklerinin başına ingiliz ve fransız subayları koymamak suretiyle büyük devletler, ciddî bir ırk çatışmasına yolaçmış oldular. Yunanistan'ı tenkit etmekten elem duyduğunu belirten muhabir, türkler hakkında da şunları yazıyor: İzmir, Bergama ve Menemen hâdiseleriyle millî duygular alevlenmiştir. Türk hükûmeti bundan böyle, pek çok subayın ve Anadolu'da bulunan bazı birliklerin düzensiz kuvvetlere katılarak, gerilla hareketine girişmelerini önliyemiyecektir». İngiliz subaylarının yunan hir-

selli edecek cinsten değildi: 28 haziran 1919'da yayınladığı bir makalede Glasgow Herald, alman, avusturya ve macar basınının, yunan taleplerinden yana ve italyan taleplerine karşı olduğunu bildiriyor ve böylece italyanları sinirlendirerek, bir yunan-italyan uyuşmasına engel olunmak istenebileceğini öne sürüyordu.

Yunan hükûmetinin iyiniyetini açıkça ortaya koyması, Burrows'un dediği gibi, Venizelos'un bir demeç vererek, bir şeyler teklif etmesi gerekiyordu. Yunan başbakanı 30 haziran'da ingiliz hükûmetine, öne sürülen cinayetleri yerinde incelemek üzere (1), bir soruşturma komisyonu kurulmasını teklif etti. Komisyonda biri ingiliz, diğeri yunan iki yüksek rütbeli subay bulunacaktı. Politis, Kaklamanos'a telgrafla talimat veriyordu: «Avam kamarasındaki açıklamalardan bilmediği tafsilâtı öğrenerek heyecanlanan ve üzülen yunan hükûmetinin, İngiltereye derhal bir karma komisyon kurulmasını teklif ettiği haberini gazetelere uçurunuz».

Aynı gün Venizelos da Burrows'a iletilmek üzere şu telgrafı gönderiyordu: «Paris, 30 haziran 1919. İzmir'deki üzücü hâdiselere dair raporda yazılanları bize ileten dostumuz Dr. Burrows'a teşekkürlerimi bildirmenizi rica ede-

---

liklerinde görev almasını ise, yunan hükûmeti de istemektedir. Nitekim, Dışişleri bakanı Politis, İstanbul'daki yunan yüksek komiseri Kanelopulos'a gönderdiği 23 haziran 1919 tarihli telgrafta şöyle diyor:

«...Anadolu'daki yunan işgal kuvvetleri karargâhına ve genel kurmayına ingiliz subayları gönderilmesini, asılsız söylentilerden onların tarafsız şahitliğiyle kurtulmak ve gerçekleri resmen kabul ettirmek için, biz de istiyoruz. Amiral Calthorpe'a başvurarak, M. Venizelos adına ricada bulununuz ve bu isteğimizi bildiriniz...». 30 haziran tarihli cevabında Kanelopulos «ingilizlerin teklifi uygun bulduklarını, ama karar almadan önce hükûmetlerine danışmak istediklerini» haber veriyor.

(1) Belki de böylece, Konferans'tan önce davranılmak istenmişti.

rim. Bir ingiliz-yunan soruşturma komisyonu kurulmasına dair teşebbüsümüzü de kendisine lûtfen haber veriniz. Şunu da bildiriniz ki ben, bu soruşturmanın, atalarımızdan kalma bir hıncın hâtırasıyla izah edilebilecek kötü davranışına rağmen, yunan ordusunun genel olarak, ilk gün hâdiselerinin zannettirmiş olabileceğinden çok daha iyi hareket ettiğini gözler önüne sereceği ümidindeyim. İspat edilecek hâdiseler benim sandığımdan kötü çıkarsa, suçluların ağır şekilde cezalandırılmasını, bütün inkârlara tercih edeceğim; sarsılan itibarımızı yeniden kazanmanın tek yolu budur. Eğer Foreign Office teşebbüsünüzün umumi efkâra duyurulmasını kabul ederse (ingiliz Dışişleri bakanlığına bir komisyon kurulmasını teklif etmekle Kaklamanos görevlendirilmişti), o zaman Dr. Burrows da Times'a teklifimizin ahlâkî değerini açıklayan bir mektup göndermeyi düşünecektir. Venizelos».

Foreign Office yunan teklifini kabul edemiyeceği, zira bu konuda yetkinin Dörtler Konseyine ait bulunduğu cevabını verdi.

İngiltere müttefiklerinden ayrı hareket eder görünmek istemiyordu. Ama beride Yunanistan da, bu komisyona italyan bir üyenin girmesini düşünemezdi. Bilindiği gibi sonunda yüksek konsey «İzmir'in yunanlılar tarafından işgali konusunu incelemek üzere müttefikler arası bir komisyon» kurdu. Ve bu komisyonda dört büyük devlet de temsil edildi. İtalyanın da üyesi vardı. Buna karşılık bir yunan subayı komisyonun çalışmalarını takip edecek, ama kararların yazılışına katılamayacaktı. Bu kadar 21 temmuz 1919'da alındı. Görevli yunan subayı albay Mazarakis'ti.

Hatırlanacağı üzere, Atina hükûmetinin başında Venizelos'a vekâlet etmekte olan Emanuel Repulis, işgalin ertesi gün hâdise yerine gitmişti. Daha sonra temmuz'da Dışişlerinde Politis'e vekâlet eden Aleksandr Diomidis de, yerinde inceleme yapmak üzere İzmir'e hareket etti.

Diomidis, 27 temmuz 1919 tarihli bir telgraf hâlinde Venizelos'a verdiği raporda «Durumu yerinde incelemek üzere gelmiş olan amiral de Bon ile uzun boylu tartıştık» diyor ve şöyle devam ediyordu: «yunanlılar üç noktada suçlu görülmektedir: a) İzmir hâdiseleri, b) birliklerinin, Konferansça çizilmiş sınırı aşmış olması, c) Aydın hâdiseleri. Yunanistan'dan yana olan ve İtalya'nın oyununu çok iyi anlamış bulunan amiral, incelemelerinin sonuçlarını bildirmek üzere Paris'e hareket etti.. General Paraskevopulos'a, (1) yeniden hâdiseler çıkaracak olursa durumun bir faciaya döneceğini söyledim. Seviniyorum ki, görevinin önemini iyi bilen generale göre, ordunun tutumu da düzelmiştir. Soruşturmalar ve acımadan verilen cezalar tesirini göstermiş. Ürkütülen köylüler (yunan ordusu tarafından ürkütülen rum köylülerinden söz ediyor) çapulculuktan vazgeçmişler... Ama tek tük hâdiselerin önlenmesi de mümkün değildir» diyen Diomidis, buna sebep olarak, büyük devletlerin yunan ordusunu Anadolu'da uzun müddet bırakmıyacağı söylentilerinden cesaret alan türklerin rahat durmayışlarını gösteriyor. Diomidis'e göre yapılması gereken, türkleri, yunanlıların artık Anadolu'dan gitmiyeceğine inandırmaktır; o zaman türkler suç işlemekten vazgeçeceklerdir.

Bu konuyu Diomidis'in, yunanlıların Anadoluya çıkar çıkmaz yanlış bir yol tutmuş oldukları gerçeğini şüpheye pek az yer bırakacak surette ortaya koyan ve yunan ordusu ile rum ahalinin suçluluğunu gösteren raporu ile kapatıyorum, (2) O zaman albay olan, general Alek-

---

(1) Kasım 1918'den Kasım 1920'ye kadar yunan işgâl kuvvetlerinin kumandanı olan general Leonidas Paraskevopulos, Diomidis'in eniştesiydi.

(2) İzmir'de işlenen cinayetlerin uyandırdığı heyecan hemen yatışmadı. Nitekim 22 Şubat 1922'de Mrs. Rose Kerr (1913-1915 yıllarında yunan donanmasını reorganize etmekle görevlendirilen ve Kral Konstantin'in yakın dostu ve müşaviri durumuna giren, İngi-

sandr Mazarakis'in çok sonra, 1948'de yayınladığı hâtıralarında 28 temmuz 1919 tarihli ve yunanlıları ağır şekilde suçlayan raporundan söz etmediğini ve İzmir hâdiselerini küçülttüğünü de geçerken kaydedelim (1).

Bu hâdiselerin, daha o tarihte umumî efkârın neylesine bir önem kazandığını gösterdiğini de söyleyelim ve 1919'da yunan propagandasını uğraştırmış olan ikinci hâdiseye geçelim.

b) Neuilly andlaşması.

Yunan propagandası Bulgaristan'a karşı harekete geçmek için, bu memleketle Yunanistan arasında, 27 kasım 1919 günü varılan Neuilly andlaşmasının imzalanmasını beklememişti. 28 haziran 1919'da Almanya ile Versailles andlaşması imzalanır imzalanmaz Konferans, Bulgaristanla yapılacak barış andlaşması üzerinde de çalışmaya başlamış ve yunan propagandası da o andan itibaren Bulgaristan hedefine yönelmişti.

Konferans işe, sınır meselelerinden başlıyordu. İzmir'in işgali konusunda sadece İtalya ile becelleşen Yunanistan, sıra Bulgaristan'dan batı Trakya'yı almaya gelince, bu defa Amerikayı da karşısında bulacaktı. Propaganda yoluyla başkan Wilson'un karşı koyuşunu zorlamak gerekiyordu. Bu güç konuda neler yapıldığını görelim.

---

liz amirali Marc Kerr'in eşi), Konstantin hükûmetinin Londra büyükelçisi M. Rizo Rangabe'ye şunları yazıyordu: «Kocam, İzmir'in işgali sırasındaki katliâmın hikâyesini, görgü şâhidi olan bir amerikalıdan dinliyerek dehşete düşen Mr. Maccingham'la konuştu. Bunun, Kralın dönüşünden önce ve ordunun başında asıl subaylarının bulunmadığı bir sıraya rastladığını söyledim. Ama kocam, kendisine hâdiselere dair resmî tutanakların kopyalarını göndermenizi rica etti. Bunu yapmakla, yunan ordusuna karşı bir peşin hükmü önlemiş olacaksınız. Saygılarımla. Rose Kerr».

(1) Dayım olan general Mazarakis'in, hâdiseler karşısında bir tarihçi gibi değil, fakat bir asker olarak davranışı benim için anlaşılmaz bir tavır değildir.

Karşı taraf, yani bulgarlar ve dostları da hazırlanıyorlardı. Londra'da asrın başında kurulmuş olan meşhur Balkan Komitesi, bölgede kendi kaderini tayin prensipinin uygulanmasını sağlamak üzere yeniden harekete geçmişti. Beride yunan hükûmeti de «bütün ajanlarını ve dostlarını» (1) seferber etmesi için Londra elçisi Kaklamanos'a talimat veriyor, bu maksatla «başbakanın hatıralarından» da faydalanılmasını bildiriyordu. (2)

Kaklamanos cevabında endişe edilecek bir durum olmadığını bildiriyor ve «hele Türkiye konusunda, diyordu; umumî efkâr bizden yanadır. Daily News, Manchester Guardian ve Daily Herald gibi liberal, ya da sosyalist gazeteler, Anadolu üzerindeki italyan taleplerini yorumlayarak, bu konuda yalnız yunan isteklerinin haklı olduğunu, zira milliyet prensipine dayandığını belirtiyorlar. Yunan—bulgar sınır meselesine gelince; bulgar toprakların küçülmesi türlü karışıklıklara yolaçacaktır diyenler, umumî efkârı etkilemekten uzak kalıyorlar. Morning Post'un Paris muhabiri bugün, İstanbul'u himayesine alacak devlet olarak, Yunanistan'la Amerika'nın eşit şansa sahip bulunduklarını yazıyor. Diğer muhabirlerden, Hint müslümanlarını yatıştırmak düşüncesiyle İstanbul'da Padişaha, görünüşten ibaret de olsa bir yetki tanınmasından endişe duyanlar var; ama Daily Telegraph'ın muhabiri bu ihtimale gene şiddetle karşı durarak, türk meselesinin tam ve kesin bir şekilde sonuca bağlanmasında direniyor».

---

(1) Politis, yunan propagandasına hizmet edenleri «ajanlar» ve «dostlar» diye ayırıyor. Ajanlar ücret karşılığı çalışanlardır. J. Saxon Mills gibi... Ama meselâ ücret istemiyecek kadar zengin olmasından başka, yunan propagandası için gerektikçe kendi cebinden de harcayan Sir Arthur Crosfield bir dosttur.

(2) Venizelos'un hatıralarından maksat, Konferans Başkanı Clemenceau'ya sık sık ve bol sayıda gönderdiği mektuplardır.

Ama daha sonra Wilson'un bulgar dostluğu meydana çıkacak ve Londra elçisi durumu pembe gözlükle seyretmekten vazgeçecekti. Yunan propagandasının Bulgaristan'a karşı çalışması İngiltere'deki bulgar—dostları yüzünden de güçleşmekteydi. Meselâ daima Yunanistan'dan yana olan Steed bile, sıra bulgar sınırı meselesine gelince çekingen davranıyordu. Burrows'un etkisiyle yunan çıkarlarını savunan «New Europe» dergisi, diğer yöneticileri R. W. Seton - Waston ve Steed yüzünden Bulgaristan'dan yana yazılar yayınlıyordu. Burrows Londra'daki yunan elçisine akıl öğretiyor ve İngiltere'deki bulgar —dostlarına karşı, bulgarların doğu Makedonya'da işledikleri cinayetlere dair müttefiklerarası rapordan, türk— dostlarına karşı ise Türkiye'deki hapishanelerin durumuna dair ingiliz makamlarınca hazırlanmış rapordan (1) faydalanılmasını salık veriyordu.

Politis, 29 temmuz 1919 tarihli telgrafında Kaklamanos'a «Bulgaristan'dan yana çıkan her yazıya, her habere cevap veriniz ve Trakya'daki isteklerimiz konusunda ingiliz gazetelerini daha fazla etkilemeye çalışınız, diyordu. Bu maksatla size, Türkiye'deki 1912 seçimleri konusunda yapılan yunan—bulgar anlaşmasını postalıyorum». Kaklamanos beride, Morning Post yazarlarından, tarihçi ve ünlü gazeteci Dr. William Miller gibi yunan dostlarını, Bulgaristan'a karşı harekete geçiriyordu.

Bulgaristan ise mağlûbiyetin zararlarını önlemek ve Trakya'yı kurtarmak için İtalya'ya, Wilson'a, ingiliz ve amerikalı bulgar—dostlarına güveniyordu. İtalya'nın Yunanistan karşısındaki tutumu belliydi. Wilson ve iktidarı, almanlardan yana olmakla, müttefiklere ihanetle ve za-

---

(1) **«Report on conditions in Turkish Prisons, 1919»** Ayni konuda daha önce de bir rapor yayınlanmıştı: **«Report on the treatment of British prisoners of war in Turkey, 1918».** Bunlar resmî yayınlardı. **(State Papers).**

ten Amerikayı temsil etmemekle suçlandırılıyordu. İngilizler, ticarî çıkarları söz konusu olunca Yunanistan'ı bile satmakla itham ediliyordu. Ne varki Bulgaristan'a ve bulgar propagandasına karşı açılan ve Politis'in «hiçbir iddiayı cevapsız bırakmayınız» diye hızlandırmaya çalıştığı kampanya, Türkiye konusundaki çalışmalar kadar kolay ve etkili olmuyordu.

Ağustos ve eylûl bu konuda şiddetli bir propaganda savaşına sahne oldu. Sonra Bulgaristan'la yapılacak barış andlaşmasının metni kaleme alındı ve 19 eylûl'de Sofya'ya incelemek üzere verildi. O günden imza tarihine kadar da, yunan propagandası aynı hızla çalışmaktan geri durmadı. Hattâ Politis, gayretlerin bir misli arttırılmasını istiyordu. Telâşın sebebi andlaşma metnine göre Doğu Trakya'nın Yunanistan'a değil, büyük devletlerin kontrolüne verilmekte oluşuydu.

İngiliz gazeteleri Doğu Trakya'nın Yunanistan'a verilmeyişini değil, fakat Bulgaristan'dan alınışını tenkid ediyorlardı. Kaklamanos meselenin üzerine gitmekten çekiniyor ve en yakınımız olan Manchester Guardian'ın bile yapabildiği «nihayet bu konuda yorumdan kaçınmak oldu» diyordu. Diğer gazetelerin çoğu, Bulgaristan'ın Ege denizinde bir kapıdan yoksun bırakılmasını hatâ sayarken, başta Times olmak üzere bir kısmı da, bulgarların harp suçlarına karşılık pek hafif bir cezaya çarptırıldığını söylüyordu.

Neuilly andlaşması 27 kasım'da imzalandıktan sonra da, ingiliz ve fransız basınında yunan ve bulgar dostları farklı yorumlarda bulundular. Ben burada, 1919. un daha çok ağustos ve eylûl aylarında geçen sert yazışmaları tekrarlamaktan, sıkıcı olur düşüncesiyle kaçınıyorum.

Kısaca toplamak gerekirse, Bulgaristan'la barış andlaşması konusunda İngiltere'de liberal ve sosyalist çevrelerin, Manchester Guardian, Daily Chronicle, Daily News

ve Daily Herald gibi gazeteleri ve Brailsford, Bourchier, Buxton, Leese gibi sözcüleri vasıtasiyla Bulgaristan'ı tuttuklarını söyliyebiliriz. Amerika Birleşik Devletlerinde başkan Wilson ve onu destekleyen liberal, barışçı ve enternasyonalci çevreler de bu cephededir. Bulgaristan konusunda da yunanlılar safında olanlar ise, başlıca Ronald Burrows, Sir Arthur Crosfield, J. Saxon Mills, Sargint'in Reuter ajansı, Morning Post, Daily Telegraph gibi muhafazakâr gazeteler ve Times'di.

Yunanistan'ın Londra elçisi Kaklamanos, Dışişleri bakanı Politis'e gönderdiği, 8 ağustos 1919 tarihli bir mektupta, durumu şöyle özetliyordu: «Bütün memleketlerde olduğu gibi burada da, barış taraftarları, sosyalistler ve sosyalizanlar alman olsun bulgar olsun, düşmanı, mağlûbiyetin sonuçlarından sakınmaya çalışıyorlar. Bunlar, herkesin biribiriyle bağdaşması, eşitlik—kardeşlik ve daha çok da sosyal reform prensiplerinin öncelik kazanması için ,barışın insaflı ve bağışlayıcı olması gerektiğini düşünüyorlar. İngiltere'de bile tutumları budur ve karşı durmak imkânsızdır... Trakya konusundaki yunan görüşünün ingiliz hükûmetince desteklenmekte oluşu, aşırı liberallerle sosyalistleri bir yana bırakırsak, ingiliz umumî efkârının bulgarların, Ege denizinden kovulmasını memnuniyetle karşılayacağını, zira bu uygulamanın İngiltere'nin yararına olacağına inandığını ispat etmektedir...» .

c) Kuzey Epir.

Kuzey Epir'le ilgili yunan—arnavut anlaşmazlığında, ingiliz umumî efkârını Yunanistan'a karşı etkilemeye çalışan başlıca hasım bir kadındı, diyebiliriz. Matmazel Mary Edith Durham bir ressamdı. Dünya harbi öncesinden beri Arnavutluğu tanıyordu ve Kaklamanos'un deyimiyle «tanınmış bir arnavut - dostuydu». 1909'da «High Albahia», 1914'de «The Struggle for Scutari» adlı kitapları yaz

mıştı (1). Nihayet, İngiliz — Arnavut Derneğinin sekreteriydi. Arnavutluk yararına çeşitli yayınları arasında. 8 şubat 1919 günü Daily Telegraph'ta çıkan mektubunu sayabiliriz. Bu mektupta yazar, Kuzey Epir'in yunan ve arnavut nüfusuna dair Venizelos'un verdiği istatistikleri yalanlıyordu. Bu mektup, Mr. Anthony Dell adlı birinin mektubuyla birlikte, 22 nisan günü Times'ta da yayınlanmıştı. Sonra, 9 Mayıs 1919'da Manchester Guardian da matmazel Durham'ın bir mektubuna sütunlarında yer verdi. «Arnavutların Amerika'ya Çağrısı» başlığını taşıyan bu mektupta, Arnavutluğun Konferansa sunduğu muhtıra açıklanarak inceleniyor ve amerikan halkından ilgi ve yardım isteniyordu.

(1) **Matmazel Mary Edith Durham 1920'de Londra'da «Twenty Years of the Balkan Tangle» adlı bir kitap yayınlamıştı. (Allen and Unwin yayınevi).**

C. — GÖZE, KULAĞA HİTAP EDEN, SÖZLE YAPILAN PROPAGANDA VE YUNANİSTAN'A SEYAHATLER.

Bir hükûmetin yabancı memleketlerde uygulayabileceği, yayınlar ve basın yoluyla yapılan yazılı propaganda dışındaki diğer propaganda çeşitleri nelerdir? Filmler, fotoğraflar, resim, karikatür sergileri, pullar, kartpostallar, folklor dans ve şarkıları gibi sahne san'atları yoluyla yapılan, göze ve kulağa yönelmiş propaganda çeşitleri bu arada sayılabilir. Millî değerler ve semboller de bu maksatla kullanılmaktadır. Başvurulmayan propaganda usulü hemen de sadece afiş ve duvarlara dövizler yazma yollarıdır, çünkü bunlar yabancı memleketlerde mümkün değildir.

Bir hükûmet sözlü propaganda da yapabilir: her çeşit konferans ve nutuklarla, hoparlörlü otomobillerle. radyolarla yapılan budur. Konferanslarda projeksiyon gösterileri yapılarak, göze ve kulağa ayni zamanda seslenmek de mümkündür.

Sözle yapılan modern bir propaganda şekli de, Creve House'un harbin son yılında, 1918'de faydalandığı, savaş hattındaki siperlerde gramafon kullanma usulü oldu (1).

Nihayet hükûmet, bazı yabancıları misafir olarak çağırabilir. Memleketlerine döndüklerinde bu kimseler, ziyaret ettikleri memlekete dair faydalı, hattâ heyecanlı

---

(1) «Northcliffe'in pek hoşlandığı bir usul de, gramafonlarla çekoslovak ve sırp millî marşlarını çaldırtmaktır. Bir çok noktada siperler birbirine, seslerin ve müziğin iki taraftan işitilebilecek kadar yakındır. Zorla avusturya üniforması giyen çek ve sırp askerler, kendi marşlarını işitince heyecanlanmakta ve çoğu firar etmektedir» (H. Fyfe'ın kitabı. S. 241)

intibalarını makaleler ve kitaplar yazarak, kendi vatandaşlarına anlatırlar.

a) Göze ve kulağa hitap eden propaganda

Önce yunan hükûmetinin filmlerle propaganda yapma niyetini gözden geçirelim. Kaklamanos 28 haziran 1918 tarihli uzun telgrafında diyordu ki: «Ordumuza, Yunanistan'ın askerî harekâtına, ilgi uyandıracak ölçüde yunan halkının günlük yaşayışına dair filmleri de ihmâl etmemek gerekiyor». Politis 5 temmuzda cevap veriyordu: «Sinema konusunda, Gaumont şirketinin Atina'daki temsilcisine derhâl görev verdik. Propagandamızla ilgili bütün filmlerin size gönderilmesi için şirket merkezine telgrafla başvurdu».

Bunlar, Makedonya'daki askerî harekâta dair aktüalite filmleriydi. Yunan ordusunun fedakârlığını, düşman yüzünden uğranılan felâketleri ve bulgarların işlediği cinayetleri göstermek maksadıyla hazırlanmıştı. Siyasî ve dokümanter bandlar da vardı.

Londra elçisi Atina'ya çektiği bir telgrafında «Londra, 24 ekim 1918. Ricam üzerine istihbarat bakanlığı, Paris'ten gönderilen filmlerimizin, sinemalara dağıtılması işini düzenlemekle uğraşıyor».

Burada, ingiliz İstihbarat bakanlığı ile Londra'daki yunan propaganda servisi arasındaki işbirliğini biraz daha belirtelim. Propaganda bakanlığının Yunanistan şubesi başında profesör Walter N. Seton vardı. Kaklamanos'a, propaganda göreviyle Londra'ya varışından hemen sonra yazdığı 12 eylûl 1918 tarihli mektubunda prof. Seton, karşılıklı görüşmek istediğini bildiriyor ve bakanlığın Yunanistan'la ilgili çalışmalarının sorumlusu olarak Kaklamanos'un «tavsiyelerinden ve yunan meselelerine dair vereceği ilhamlardan çok faydalanacağından» emin olduğunu söylüyordu.

Iki görevli tanıştılar ve çeşitli konularda yazışmakta devam ettiler. Harp sebebiyle kâğıt devlet eliyle dağıtılıyor ve Kaklamanos, propaganda yayınları için gerekli kâğıdı Dr. Seton'un aracılığıyla buluyordu. Yunan propaganda filmlerinin, ingiliz İstihbarat bakanlığı eliyle dağıtılması işi de prof. Seton'un ilgi ve yardımıyla sağlanmış bir kolaylıktı.

Bir fikir vermek için, sözü geçen filmlerden bir kaçının adlarını kaydedelim. 29 eylûl 1918'de gönderilenler: «Yunan ordusu Strumca'da». «Yunan ordusu Sıkara'da». «Yunanistan'a sığınanlar». Daha önce 31 Ağustos 1918'de gönderilmiş olanlar: «34. Piyade Alayına sancak verme töreni». «Connaught Dükü Atina'da». «Epir'in başkentinin türklerden alınışının yıldönümü». Ve nihayet: «Yeni Yunanistan».

26 aralık 1918'de başbakanın küçük oğlu Sofokles Venizelos da Londra'ya «Vatansız kalmış rumların Atina'daki mitingi» adlı filmi götürmüştü. Daha önceki filmleri Kaklamanos'a teslim eden ise, Paris elçiliğinden Kiryako Venizelos, yani başbakanın büyük oğluydu. 1919'da Londra'ya gönderilen filmler arasında «Makedonya'nın kurtuluşu»nu, «Vatansız rumlar» ı, «general Paraskevopulos İstanbul'da» yı, «Korent üzümü» nü, «Trakya'da yerli kıyafetler» i sayabiliriz. Görüldüğü gibi ele alınan konular hayli çeşitliydi.

Bu filmler Paris ve Londra'dan başka, Kahire, Washington, La Haye ve Stockholm'deki yunan elçiliklerine de gönderilmekteydi. En geniş dağıtım Fransa'da yapılıyordu. Filmleri hazırlayan Gaumont firmasının negatif kopyalarını vermek istemeyişi dağıtım imkânlarını sınırlıyor ve Kaklamanos bu durumdan şikâyet ediyordu.

Propaganda için fotoğraftan da faydalanıldı. Fotoğraf malzemesi sergilerde, san'at albümlerinde ve resimli dergilerde değerlendirilebilirdi. Önce Makedonya harbine dair fotoğraflar ele alındı. Selânik hükûmeti devrinde ve

Balkan harpleri sırasında ayni işi Andriyadis de yapmıştı. Ama bu konuda bir güçlükle karşılaşılıyordu. Politis 20 Eylûl 1918 tarihli mektubunda Kaklamanos'a bu güçlüğü anlatıyordu: «Cephedeki fotoğraf servisi işe yaramaz durumdadır. Büyük resimli dergilerden birini, masrafı bize ait olmak üzere cepheye meslekten bir fotoğrafçı göndermiye kandırmanız faydalı olacaktır. Bundan hem o dergi, hem de bizim propagandamız yararlanır... Gelecek fotoğrafçının yeteri kadar malzeme de getirmesi için gerekli harcamayı siz yapmalısınız».

O devirde fotoğraf çekmek pek kolay bir iş olmadığı hâlde, Kaklamanos'un cevabında gene de bir alay tonu seziliyor: «25 eylûl 1918. Makedonya'ya fotoğrafçı göndermesi için büyük bir fotoğraf ajansıyla görüştüm. Bir çok sebeple şu sırada Yunanistan'a fotoğrafçı gönderemiyeceklerini söylediler. Ama ben size, ajansın salık vereceği, mükemmel iki fotoğraf makinası gönderebilirim. Zevk sahibi bir operatör bu makinalarla istenen sonucu alabilecektir. Ajans bu tofoğrafları basma, büyütme ve bütün resimli gazete ve dergilere dağıtma işini üzerine alıyor. Ajansın müdürü bendenize, bu işe yatkın bir elemanın nerede olsa bulunabileceğini, hele san'at kabiliyetiyle ün kazanmış bir ırk için, bunun aksini düşünmenin imkânsız olduğunu söyledi. Operatör büyük resimli dergileri gözden geçirirse, aranan fotoğraflar hakkında fikir edinecektir. Öte yandan fransız kumandanlığının fotoğraf servisimizi kurma ve işletme teklifinde bulunduğunu öğreniyorum. İki yoldan biri seçilerek veya her iki imkân birden kullanılarak, ihtiyacımız karşılanabilir. Gelecek fotoğrafları beklerken, daha önce gönderilmiş olanlardan bir kısmını kullanmıya çalışıyorum».

1 Ekim'de Politis «gerekli malzemeyle birlikte derhal bir fotoğraf makinası gönderilmesini» Kaklamanos'tan istedi. 21 sterline malolan makina 1 kasım 1918'de ad-

resine varmış, ama daha önce Makedonya harbi de sona ermişti.

1918'de fotoğrafların kalitesizliği yüzünden bu alanda istenen sonuç alınamamıştı. Ama 1919'dan itibaren Fransa ve İngiltere'de pek çok propaganda fotoğrafını yayınlatmak mümkün oldu. Meselâ Yunan Dışişleri Bakanlığı 15 ağustos 1918'de Kaklamanos'a şöyle yazıyordu: «Kumandan general M. P. Dangilis'in gönderdiği fotoğrafları size yolluyoruz. Bunları, generalin selâmlarıyla birlikte Kont Carl Sievers'e iletmenizi rica ederiz. Kendisine, istendiği takdirde generalin, yeni fotoğraf serileri göndermiye hazır olduğunu da lûtfen bildiriniz.» Fotoğraflar 8 ekim'de Konta gönderildi ve bir ay sonra cevap geldi: «Londra, 2 kasım 1918. Yunan Dışişleri bakanlığına. Bana yolladığınız fotoğraflardan bir kısmını yayınlamış bulunan dergileri size takdim etmekle şeref duymaktayım. Dergiler, diğer fotoğrafların ingiliz umumî efkârını ilgilendirmiyeceği düşüncesindedirler».

23 kasım 1918'de Kaklamanos Atina'dan «kartpostal hâlinde bastırmak ve fransızların Illustration dergisinde yayınlatmak» ricasiyla, Makedonya cephesiyle ilgili bir seri fotoğraf daha aldı. Bu kartpostal usulüne ilk defa başvurulmuyordu. 1917 ekiminde Pontus hareketinin önderlerinden bir rum olan C. G. Konstantinidis de Marsilya'da «Pontus Cumhuriyeti» konulu bir karttan binlerce bastırmıştı (1) Öte yandan 10 ağustos 1920'de Sevr andlaşması imzalanıp da, «Büyük Yunanistan» masa üzerinde gerçekleşince, Venizelos, yaklaşan seçimlerde bu durumdan faydalanmayı düşündü. Londra'daki Hesperia yayınevi 100.000 tane renkli Büyük Yunanistan haritasından başka, gene yunan hükûmeti hesabına 100.000 tane de

(1) **Bu kartpostalın resimaltında şu çağrı yazılıydı: «Ey Pontus vatandaşları, ayaklanınız! Hür milletlerden yüksek hayat ve bağımsızlık haklarınızı isteyiniz!» — Kartlar Avrupa'da ve Amerika'da dağıtıldı.**

bu haritayı gösteren kartpostal bastı. Ve bu 200.000 harita ve kart, seçim kampanyasında kullanılmak üzere Yunanistan'a postalandı.

Büyük ve lüks fotoğraflarla süslü san'at kitapları hazırlatmak, fotoğrafçı sıkıntısı çeken Yunanistan için o zaman mümkün değildi. Allahtan ki yunan-dostu fotoğraf san'atçıları vardı. Meselâ, İsviçre'nin ünlü fotoğrafçısı François Boissonas bunlardan biriydi. Bu fotoğrafçının Cenevre'de bir yayınevi vardı ve Yunanistan'a dair kitaplar da yayınlıyordu. 1919'da Selânik konulu güzel bir albüm çıkardı: «18 temmuz 1919. Londra yunan elçiliğine. Cenevre'den adresinize, san'atkâr fotoğrafçı M. Boissonas'ın bastığı, Selanik albümünden 50 tane gönderilecek. Bunlardan ikisini alıkoyduktan sonra, diğerlerini yunan -dostlarına ve oradaki ünlü san'atçılara dağıtmak lûtfunda bulunacaksınız. Bu albümlerin ücretini hükûmetimizin peşin olarak ödediğini de biliniz. N. Politis» (1).

Yunanistan fotoğrafla propagandanın tamamlayıcısı olarak, bir ressamın eserlerini de kullandı: Bunlar, yunanlı ressam Koyevina'nın Makedonya cephesine dair, savaş sahnelerini canlandıran tablolarıydı. Bu konuda Paris elçisi Romanos, 23 ağustos 1918 tarihli bir telgraf aldı «Figaro'nun yazı işleri müdürü M. Glaser'e, ressam Koyevina'nın Makedonya cephesiyle ilgili fotoğraf ve desenlerinin Illustration dergisinde basılıp basılamıyacağını sormanızı rica ederim. Eğer yayınlamayacaklarsa bunları geri alarak, ingiliz dergilerinden birine vermesi ricasıyla lûtfen Kaklamanos'a iletiniz. Politis».

Romanos da Kaklamanos'a yazıyor: «Paris, 30 ağustos 1918. Sayın meslekdaşım, Dışişleri bakanlığı Illustra-

---

(1) 1858'de doğmuş olan François Boissonas, 1903'ten beri pek çok ziyaret ettiği Yunanistan'ı iyi tanırdı. İlgili yayınlarından birkaçı şunlardır: İzmir. — Epir, Yunanistan'ın beşiği. — İstiklâl harbı. — Ebedî Yunanistan vesaire...

tion'da yayınlatması ricasıyla M. Glaser'e ressam Koyevina'nın fotoğraf ve desenlerini göndermişti. Bunlardan bir kısmı yayınlandı. Kalanları size gönderiyorum.. Kullanamazsanız, bana postalamanızı rica ederim. Zira M. Glaser bunları Lectures pour Tous'da çıkacak bir makaleyle birlikte bastırmasının mümkün olabileceğini söyledi». 26 eylûl'de de Dışişleri Kaklamanos'a gene ressam Koyevina'nın harp desenlerinden elli düzinelik bir paket gönderi yördu.

Yunan propaganda şebekesinin dikkatini, harp sırasında Bulgaristan'da ve müttefiklere karşı yayınlanan karikatürler çekmişti. Yunan hükûmeti Bulgaristan'la imzalanacak barış andlaşması henüz tartışma konusuyken, Batı umumî efkârını bulgarlara karşı biraz daha kışkırtmak ve bulgar-dostlarının durumunu güçleştirmek için bu karikatürleri toplayıp yayınlamayı düşündü.

Meselâ bu karikatürlerden biri şöyleydi: Ege kıyılarında Bulgaristan'ı temsil eden bir nöbetçi, ayaklarını Trakya'ya basmış dimdik duruyordu. Onun gözleri önünde üç adam, etraflarını köpek balıkları sarmış, boğulmak veya yutulmak üzereydiler. Fransa hâlâ çırpınıyor, İngiltere hemen de boğulmuş ve sırtüstü dönmüş, Amerika bir tahta parçasına tutunmuş... Gökte, bulutlara benzer iki asker dolaşıyor: Almanya ve Avusturya. Almanya elinde tuttuğu yıldırımları kazazedelerin üzerine savuruyor. Diğer karikatürlerde «makarnacı» diye İtalya ile alay edilmektedir.

Politis ile Kaklamanos yazıştılar ve müttefik milletleri öfkelendirecek cinsten seçilmiş bulgar karikatürleri önce Price'ın bir makalesiyle birlikte Balkan Review'de yayınlandı. Yunan Dışişleri, derginin bu sayısından 2.000 fazla basılmasını ısmarlamayı da unutmamıştı. Gene 1919 martında sözü geçen makaleyle karikatürler, Londra yu-

nan elçiliğince «Sofya'nın duyguları - Bulgar harp karikatürleri» adlı bir broşür hâlinde de bastırıldı.

Bunlar dışında yunan hükûmeti, göze hitap eden propaganda bakımından hiçbir fırsatı kaçırmadı. Bayrak gibi, Yunanistan'ı temsil eden ankâ kuşu amblemi gibi, millî marş gibi sembollerin kullanılma imkânı sınırlıydı. Gene de, Rudyard Kipling tarafından ingilizceye çevrilen yunan millî marşının nasıl yayıldığını gördük. Mavili beyazlı yunan bayrağına gelince; harp sonu havasında her yer, hemen daima bayraklarla donatıldığı bir sırada, yunan hükûmeti de bayrağının müttefik bayraklar ailesi içinde eksik olmaması için uyanık bulunuyordu. Paris'te ve Londra'da müttefik birliklerinin yaptığı gösteri yürüyüşlerine, halkın dikkatini çeksin ve hoş görünsün diye, kraliyet muhafızı giritli ve efzon askerlerinden kurulu bir kıt'ayla katılmışlardı. Hattâ bir keresinde Politis, Londra'daki bir gösteriye yunan askerleri yetiştirilemiyeceğini anlayınca, orada bulunan fransız deniz askerlerini efzun kıyafetine sokma teklifinde bulunmuş, başbakan Venizelos aracılık etmiş, ama Paris bu teklifi geri çevirmişti.

Kaklamanos hiçbir fırsatı kaçırmamak için gözlerini dört açıyordu. Bir ingiliz dostuna yazdığı şu mektubu, örnek olarak okuyalım: «8 kasım 1918. Azizim Sir Alfred Butt, elçiliğimizin askerî ataşelerinden yüzbaşı Rodokanaşi'yi Palace Theatre'a gönderdim. Tiyatronun müdü ründen, "Hullo America„ adlı, müttefik milletleri canlandıran programa, Yunanistan'la ilgili bir gösterinin de eklenmesini istedik.

«Bu iş için size danışılacağını öğrenmiş bulunuyorum. Yunanistan'ın da burada tanınması, çıkar birliğimizin icabı olduğuna göre, ilginizi esirgemiyeceğinizi umarım. Bu derece başarı kazanmış bir oyun ve başında bulundu-

ğunuz çok önemli teşebbüs, bizim için pek meşru bir propaganda imkânı ve şekli olacaktır.

«Millî kostümlerimiz son derece hoş ve süsleyicidir. Bu işte bize yardımcı olacağınızdan eminim. Bu oyunda bize de bir yer verilmesi isteğimizin bütün gereklerini yerine getirmeye hazırız. Kostümler için lüzumlu malzemeyi ,bu güç olursa hattâ kostümleri temin edebilirim. Saygılarımla. Kaklamanos».

Gene bu sırada yunan elçiliği Londra'nın büyük mağazası «Selfridge's» ten bir mektup alıyordu. Londra'nın en önemli caddelerinden «Oxford Street» üzerindeki dev vitrinlerini çeşitli milletlerin bayraklarıyla süsleme geleneğini bugün de devam ettirmekte olan mağaza, yunan elçisine diyordu ki:

«Müttefik milletlerin askerî kıyafetleriyle büyük bir sergi düzenlemeyi düşünüyoruz. Yunan kara ve deniz kuvvetleri üniformalarından bir iki örneği de bu sergide bulundurmak isteriz. Bir yanlışlık yapmamak için sizden askerlerinizin bugünkü kıyafetlerini gösterir renkli resimler rica edeceğiz...».

Kaklamanos Atina'daki Dışişleri bakanlığına telgrafla başvurdu: «Büyük Selfridge mağazaları düzenliyeceği üniformalar defilesi için bizden, yunan askerî kıyafetlerine dair renkli resimler istiyor. Bunları lûtfen en kıza zamanda gönderiniz. Efzun ve giritli kıyafetleri bunlar arasında mutlaka bulunmalıdır».

Fransa'da yunan propagandasına hizmet · edenlerin başlıcalarından biri de, daha önce belirttiğimiz gibi, Temps'ın yazı işleri müdürü René Puaux idi. Puaux 1919'dan önce ve sonra Yunanistan'a dair pek çok eser yazdı. «Talihsiz Epir» adlı kitabı 1914'te yayınlanmıştı. Şunları da sayabiliriz: Alaux ile birlikte «Elenizmin çöküşü» 1916. «Ege dünyası», 1919. «İzmir'in ölümü», 1922. «İzmir'in son günleri» 1923. Aynı yıl «Venizelos böyle bitti». Paris yu-

nan elçiliğinde yayınlanan basın bülteni -«Bulletin d'informations hallenique»-için de makaleler kaleme alıyordu.

İşte bu René Puaux, 7 ağustos 1919'da, Paris yunan elçiliği basın bürosu müdürü J. N. Metaksas'a şöyle yazıyordu: «Trakya meselesine dair haberlerinizi ilgiyle okudum. Amerikanın karşı koyuşunun, sözünü ettiklerinizden önce gelen bir sebebi daha var. Bu Avrupa meselelerini henüz incelemeye başlayan, diğerlerinden daha kurnaz olduğunu ve kül yutmadığını göstermeye çalışan insanların izzeti nefsidir.

«Venizelos-Tittoni anlaşmasına dair haberleri gazetelerde okuyorum. Sanıyorum ki İtalya, Anadolu'dan bir şeyler alma karşılığında Epir, Trakya ve Oniki adalar konusunda yumuşayacak. M. Venizelos'un hakkı var. Trakya meselesi şimdi bir çözüme bağlanmalı. Yunanistan'ın geleceği bakımından, ne bahasına olursa olsun bulgarlar oradan kovulmalıdır. Epir ve Oniki adalar bir millî haysiyet meselesinden ibarettir, ama yunan umumî efkârı bunlardan vazgeçenleri de affetmiyecektir.

«Anadolu'ya gelince; ben, er veya geç Anadolu'nun yunanlı olacağına inanıyorum. İtalya orada, ne büyüklükte bir himaye sahası elde ederse etsin, devamlı ve gerçek bir koloni kuramıyacak, buna karşılık Anadolu'da doğan ve ölen yerli rumların kuvvetine kimse direnemiyecektir. Trakya bırakılacak olursa, bulgarlar oraya ebediyen yerleşecektir; halbuki italyanların Anadolu'daki misafirliği kısa sürecektir. Aynı şekilde İstanbul'da amerikan himayesine de ben önem vermiyorum. Ama uzun ömürlü ve sağlam olacak bir ingiliz himayesinden daha çok korkarım. İstanbul fransız himayesine verilirse, düzene maliyeciler ve imtiyazlılar hâkim olacak, ticaret ağır basacak ve türkler de bu durumdan faydalanarak baş kaldırabileceklerdir.

«İstanbul konusunda amerikalılara uygulanacak po-

litika enteresan olacaktır. Ben, rum ortodoks kilisesi mensuplarının, amerikalı hıristiyanlara dönük büyük gayret sarfettiklerini ve amerikalıların kafasına hıristiyanlığın temsilcileri oldukları fikrini yerleştirdiklerini görüyorum. Bu hedefe vardığımız zaman, işin önemli kısmı halledilmiş olacaktır. Misyonerlerin oynadığı rolü ve etkilerini gördük. Yunan din adamlarının kendilerini reforme ederek, günün şartlarına uyarak, amerikan prensipleri adına çalışan misyonerlerin yerini anlamaları ve böylece amerikalı misyonerleri ortadan kaldırmaları gerekiyor. Din adamlarımızın başında, yüksek değerde kimseler bulunmakla beraber, bunların altındaki sınıf yetersizdir. Yeni elemanlar alarak, eğitimlerine önem vererek, sıradan din adamlarınızın seviyesini yükseltmek için, büyük gayretler sarfedilmesi gereklidir. Ortodoksluk devlet dini olduğuna ve meclislerin bir karşı koyması söz konusu olmayacağına göre, iş politik bakımdan da güçlüğe uğramıyacaktır.

«İstanbul'da büyük bir gazete yayınlama konusuna gelince; çeşitli dillerde basılması teknik bir güçlüktür, ama aşılması mümkündür. Bu bir imkân ve personel meselesidir. Önemli tek nokta gazetenin seviyeli bir tutumda olmasıdır, ki bu da, haberleşme ve yazı işleri için gerekli harcamaların yapılmasını sağlayacak kuvvetli bir sermayeyi gerektirecektir. Bugüne kadar Doğu'da ancak, rastgele yerlerde basılan zavallı gazeteler yayınlanmıştır. İstanbul amerikalıların olursa, bu yönde şüphesiz büyük gayret sarfedecekler ve sadece kendi çıkarlarını düşüneceklerdir. Büyük bir telgraf ajansının gazeteyle işbirliğini sağlıyarak, eşit silâhlarla dövüşecek duruma gelmek de lâzım. Konuyu başbakanın dikkatine sununuz ki, şimdiden düşünsün. Daha sonra da bu teşebbüsü konuşacağız.

«Yeniden kuruluş hâlinde olan memleketlerine dair en güzel eseri yazacak olana italyanların 4.000 franklık

bir edebiyat mükâfatı vaadettiklerini görmüş olacaksınız. Bu yönde değişik bir şey de siz yapamaz mısınız? Meselâ bir yanda ingilizlerden, diğer yanda fransızlardan kurulu iki jürinin, her yıl seçeceği iki genç yazar, niçin Yunanistan'a bir seyahatle mükâfatlandırılmasın? Böylece her yıl Yunanistan'a dair, biri ingilizce, diğeri fransızca iki kitabın yayınlanması sağlanmış olacaktır. Yunanistan'a üç aylık veya daha fazla sürecek bir seyahat, bütün genç yazarlar için çekici olur. Her yıl Epir'den Anadolu'ya, Trakya'dan Makedonya'ya geçerek, adalar diye, Girit diye konular önceden de belirtilebilir. Bir kaç yıl sonra ortaya güzel bir koleksiyon çıkacak ve böylece, pek çok yazarın hayatında, onları dâvâya bağlıyacak devamlı izler kalacaktır. Mükâfatla, tercüman ve mütercim olarak genç bir yunan profesörü de ilgilendirilebilir. İstenirse mükâfat bir yıl bir yazara, ertesi yıl bir ressama ve hattâ, daha modern bir düşünceyle genç bir mühendise verileblir. Bu elbette olgunlaşması gereken bir düşüncedir, yalnız enteresan bir tarafı da var sanırım.

«Propaganda önemi yeni anlaşılmakta olan bir iştir. Bu özel saha için, Dışişleri bakanlıklarının elinde önemli bütçeler bulunmalıdır. Yapılacak çok şey var, insan muhayyilesini biraz çalıştırmakla sonsuz yollar ve çeşitli usuller de bulunabilir.

«Yunanistan pek az tanınmış bir memlekettir ve kendini, Barış Konferansı sona erince önemini kaybedecek olan savunmalar yoluyla değil, ama diğer yüzlerce yola başvurarak tanıtmaya çalışmak zorundadır.

«Mektubum çok uzadı ve okunaksız yazım da sizi yordu. Hararetle elinizi sıkarak mektubuma son veriyorum. René Puaux».

İki gün sonra Puaux, Metaksas'a yeni bir mektup gönderdi: «9 ağustos 1919. Azizim M. Metaksas, işte size başbakana sunulacak yeni bir fikir: Oniki adalar, İzmir, Men-

deres ve Safita'dan manzara resimleriyle, şimdiden yeni bir pul serisi hazırlamak. Bu, hem yüzbinlerce insana hitap eden bir propaganda, hem de hükûmet için bir gelir yoludur. Bu yeni seri için bir çok şekiller düşünülebilir. 1) Değişmez bir çerçeve içinde, resimlerin konusu ve renkler değişik olabilir. 2) Her ada için ayrı pul basarak bir seri yapılabilir; bu pullar ancak adı geçen adada satılır ve bu da tacirleri ve pul meraklılarını ayrı ayrı bütün adalarla yazışmaya teşvik ederek fayda sağlayabilir. 3) Olimpiyatlar için yapıldığı gibi, 1 metelikten 25 drahmiye kadar değişen değerlerde, tek ve genel bir seri hazırlanabilir. Pullarda, değeriyle birlikte ele alınan konu da değişecektir.

«Aynı zamanda bağımsızlığınızın (1) yüzüncü yıldönümü kutlanırken satışa çıkarılacak bir pul serisi de incelenebilir. Böylece hâdisenin bütün dünyada söz konusu olması da sağlanacaktır. Amerika'da pul baskısı yapan özel matbaalar bulunduğunu bilirsiniz. Bu amerikalıların hoşuna gideceği gibi, pulların iyi baskısını da sağlar. Hele en pahalı, meselâ 25 drahmilik pulda Byron'un resmi bulunursa, hem bu pulun dünyadaki binlerce anglo-sakson tarafından satın alınması, hem de Hazineye bol para girmesi garanti edilir ve ayrıca ingilizlerin de gururu okşanmış olur. Fransa için Fabvier ve de Rigny'yi düşünebilirsiniz. Yunanistan'dan Botzaris, Kanaris, Miyayis, Bubulina gibi isimlerden birini seçeceksiniz. Navarin, Misologhi de var. Bunlara İstanbul'la ilgili ve iğneli bir şey, meselâ başpiskoposun ölümü eklenerek, propagandaya bir not daha ilâve etmek de mümkündür...».

---

(1) **Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanışı, 25 Mart 1821. Bu tarih Yunanistan'da millî bayramdır. Bu yüzüncü yıldönümünü Venizelos, Büyük Yunanistan isimli eserini şahsî zaferi olarak ilân etmek üzere çok beklemiş, ama ezici bir seçim yenilgisinden sonra sürgünde geçirmiştir.**

René Puaux'nun bu iki mektubu yunan hükûmetini pek ilgilendirmişti. Politis bu mektupları derhal Kaklamanos'a gönderirken, şöyle yazıyordu: «...her yıl Yunanistan'a gönderilecek, biri ingiliz diğeri fransız, iki genç yazar dönüşlerinde, herbiri kendi bildiği konulardaki intibalarını kaleme alacaklardır. Bu yoldan Batı, Yunanistan'ı çok daha kolay tanıyacağına göre, bu işin uygulanmasına dair hemen bir plân yapmanızı rica ederim. Bu seyahat burslarının doğrudan doğruya hükûmetçe değil de, İngiliz-Elen Birliğiyle mi olur, yoksa bir başka ingiliz kurumuyla mı bilmiyorum, ama bizimle ilgisi gizli kalarak verilmesi daha doğrudur. Bu iş için her yıl ne kadar lık bir para gerekeceğini de bana lûtfen bildiriniz. Bakan: N. Politis».

İkinci mektubun kopyasına eklediği notunda Politis, Kaklamanos'tan pul serisiyle ilgili düşüncesini sormuştu. Londra elçisi her iki teklife dair fikrini bildirdi:

«Londra, 15 eylûl 1919... M. Puaux'nun seyahat bursuna dair teklifine katılıyorum...» diyor ve seçim işinin İngiliz-Elen birliğine bırakılmasını salık veriyordu. Yıllık harcama için 200-250 sterlin yeter, dedikten sonra şunu da ilâve ediyordu: «Zaten tanınmış ingiliz yazarı Mr. Douglas'ın son Yunanis'tan seyahati de aynı maksatla düzenlenmişti». Kaklamanos, pul serisinin de iyi bir propaganda vasıtası olacağını belirtmektedir.

René Puaux'nun hatırlattığı seyahatler konusuna geçmeden önce, göze ve kulağa hitap eden propaganda faslını kapayalım. Kulağa hitap eden propagandaya örnek olarak, Sir Basil Zaharof'un dostu ünlü yunan şarkıcısı Lampas'ın izmirli rumların halk türkülerinden bir programla 11 temmuz 1919 günü Londra'da verdiği resitali kaydedebiliriz (1). Göze hitap eden propaganda çeşitlerinden du-

---

(1) Bu türküler Londra yunan elçiliğince ingilizceye çevrilmiş ve gütteleri basılarak dinleyicilere dağıtılmıştı.

var afişleri, yunan hükûmetince yabancı memleketlerde kullanılan bir usul değildi. Sadece ingiliz Propaganda bakanlığınca bazı afişler bastırıldığını biliyoruz. Nitekim Kaklamanos, Atina'ya gönderdiği 10 temmuz 1918 tarihli telgrafta, bundan bahsetmektedir: «İstihbarat bakanlığı İngiliz-Elen Birliğinden, bir propaganda afişi hazırlatmak için bir efzun, bir giritli asker, bir gemi tayfası resmi istiyor. Bu resimlerden renkli olarak acele göndermenizi rica ederim».

b) Yunanistan'a seyahatler.

Mr. Norman Douglas'ın seyahatinden başlayalım. Kaklamanos 15 eylûl tarihli mektubunda sözü geçenin Yunanistan'a gittiğinden bahsediyordu. Yazar o tarihte Londra'dan ayrılmışsa da henüz Yunanistan'a gitmemişti. Pire'ye 1920 nisanında varacağı bilinirse, pek de acele etmediği anlaşılır. Ama biz bu seyahatin nasıl hazırlandığını görelim:

İngiliz-Elen Birliğinden Mr. Yorgi Mavrogordato, bu seyahatler fikrinden söz ediyor ve René Puaux'dan çok önce, 10 şubat 1919 tarihli mektubunda Kaklamanos'a şöyle diyordu: «...bilmem Mr. Norman Douglas'ın son seyahatine dair kitabını okudunuz mu? Aynı yazarın, Yunanistan'a seyahatten sonra yazabileceği benzer bir kitabın, bulunmaz bir propaganda şekli olacağına inanmakta ben devam ediyorum. Mr. Douglas'ın ilkbaharda Yunanistan'da olabilmesi için hemen bir karar almakta fayda var, zira şu sırada kendisi Menton'dadır. Sordum, kesin bir paradan söz etmedi. Ben 300 lira teklif ediyorum; bu parayla, bütün harcamalar dahil, altı ay Yunanistan'da kalabilir ve telif hakkı kendisine ait olmak üzere kitabını da yabazilir...».

Londra elçisi bu mektubu alır almaz, teklifi Paris'teki Dışişleri bakanı Politis'e bildirdi. 15 şubat tarihli tel-

grafında bakan, teklife katıldığını haber veriyordu. O andan itibaren hâdise, yunan hükûmeti bakımından hızla gelişti.

Nisan başında elçilik 300 ingiliz lirasını Norman Douglas'ın emrine verdi ve Kaklamanos da yolcu için tavsiye mektupları hazırladı. Bunlardan birinde Atina'daki ünlü dil bilgini Manol Triandafilidis'e şöyle diyordu: «Aziz dostum... Seçkin ingiliz yazarı M. Norman Douglas Yunanistan'a geliyor. Yunan milletini yakından tanımak, incelemek, geleneklerini, duygularını, ideallerini öğrenmek isteyecektir. Siz bu konuda herkesten daha faydalı bir yardımcı olabilir ve dostça karşılayarak onu, istediğiniz yöne sevkedebilirsiniz».

Kaklamanos'un başvurduğu diğer bir aydın da şair Yorgi Drosinis'ti: «Size tanıtmakla şeref duyduğum, Norman Douglas çapında bir yazarın şöhretini elbette bilmektesiniz. Onu yunan halkıyla sizden daha iyi tanıştıracak bir başkasını düşünemiyorum. Siz, yakından incelediğiniz, çok değerli eserlerinize konu yaptığınız yunan halkının çok iyi bildiğiniz psikolojisi ile, bir yabancı yazar arasında en faydalı teması kurabilirsiniz. M. Norman Douglas'ı size emanet ediyor ve kendisini Kosta Palamas ve Niko Politis ile de temasa geçirmenizi rica ediyorum...». Kosta Palamas modern Yunanistan'ın en büyük şairlerinden biridir. Niko Politis ise, bu eserde sık sık sözü geçen Dışişleri bakanı değil, fakat grek folklor araştırmaları kurumunun öncüsü ve Atina Üniversitesi arkeoloji profesörüdür 1921'de ölmüştür.

Ama dediğimiz gibi Mr. Douglas yola çıkmak üzere değildi. Nitekim 300 sterlini yazara verdiğini bildirdiği mektubunda Mavrogordato «Mr. Dauglas bana, yunanca üzerinde çalıştığını ve seyahate hazırlanmakta olduğunu bildirdi. Bu kitabın yazılıp yayınlanması için bir yıl veya daha fazla zaman da geçse, yunan hükûmeti yerinde bir

yatırım yapmış olacaktır. Bundan şüphem yok» diyordu. Dört ay sonra Kaklamanos'a yazarın Roma'da bulunduğunu haber veren Mavrogordato, altı ay sonra da şöyle yazıyordu: «7 nisan 1920. Sayın büyükelçi, Mr. Norman Douglas nihayet Atina'ya gitti...» Ve karşılanışından pek hoşlandı, diye tafsilât veriyordu.

Yunan hükûmeti meşhur «Venizelos'un zaferi» adlı kitabın yazarı, üniversite öğretim üyelerinden Vincent Seligman için de bir Yunanistan seyahati düzenlemişti. Bu seyahat armatör Mihail Ambrikos'un yatıyla yapılacaktı. Görüldüğü gibi Yunanistan'ın misafirlerini zengin armatörlerinin özel yatlarında ağırlama geleneği yalnız bugüne mahsus değildir.

Kaklamanos, 14 ocak 1920'de V. J. Seligman'a şöyle yazıyordu: «.. Memleketimize ve yunan halkına dair intibalarınızı yazmak üzere, Yunanistan'ı ziyaret etmenizi son derece istediğini, M. Venizelos bana ifade etti... Londralı seçkin yunanlılardan olan M. Ambrikos'un özel yatıyla sizin için bir seyahat düzenlemek beni de pek sevindirecektir.. M. Venizelos sizi Atina'da görmekle bahtiyar olacağını ayrıca bildirmektedir...». Londra elçisi daha sonra Mihail Ambrikos'a haber veriyordu: «22 ocak 1920. Mr. Seligman 28 Şubat'ta Nice'de bulunacak ve sizinle seyahete devam etmek üzere yata binecek. Daha önce de bildirdiğim gibi, Mr. Seligman Yunanistan'a M. Venizelos'un ricası üzerine ve bu yıl içinde yayınlayacağı bir kitaba malzeme toplamak için gitmektedir. Saygıdeğer bir insan ve üstün değerde bir yazardır ve sizinle beraber olabilmekten de memnundur. Onu size emanet ederken, kendisini Yunanistan seyahatinizin tamamına çağırmanızdan mutluluk duyacağımı da bildirmek isterim...»

Mihail Ambrikos'un Nice'te demirliyen yatının adı «Narcissus» du. Yunanlı armatör nisan içinde Londra'ya dönmek zorundaydı ve seyahat bir buçuk aydan fazla uza-

grafında bakan, teklife katıldığını haber veriyordu. O andan itibaren hâdise, yunan hükûmeti bakımından hızla gelişti.

Nisan başında elçilik 300 ingiliz lirasını Norman Douglas'ın emrine verdi ve Kaklamanos da yolcu için tavsiye mektupları hazırladı. Bunlardan birinde Atina'daki ünlü dil bilgini Manol Triandafilidis'e şöyle diyordu: «Aziz dostum... Seçkin ingiliz yazarı M. Norman Douglas Yunanistan'a geliyor. Yunan milletini yakından tanımak, incelemek, geleneklerini, duygularını, ideallerini öğrenmek isteyecektir. Siz bu konuda herkesten daha faydalı bir yardımcı olabilir ve dostça karşılayarak onu, istediğiniz yöne sevkedebilirsiniz».

Kaklamanos'un başvurduğu diğer bir aydın da şair Yorgi Drosinis'ti: «Size tanıtmakla şeref duyduğum, Norman Douglas çapında bir yazarın şöhretini elbette bilmektesiniz. Onu yunan halkıyla sizden daha iyi tanıştıracak bir başkasını düşünemiyorum. Siz, yakından incelediğiniz, çok değerli eserlerinize konu yaptığınız yunan halkının çok iyi bildiğiniz psikolojisi ile, bir yabancı yazar arasında en faydalı teması kurabilirsiniz. M. Norman Douglas'ı size emanet ediyor ve kendisini Kosta Palamas ve Niko Politis ile de temasa geçirmenizi rica ediyorum...». Kosta Palamas modern Yunanistan'ın en büyük şairlerinden biridir. Niko Politis ise, bu eserde sık sık sözü geçen Dışişleri bakanı değil, fakat grek folklor araştırmaları kurumunun öncüsü ve Atina Üniversitesi arkeoloji profesörüdür 1921'de ölmüştür.

Ama dediğimiz gibi Mr. Douglas yola çıkmak üzere değildi. Nitekim 300 sterlini yazara verdiğini bildirdiği mektubunda Mavrogordato «Mr. Dauglas bana, yunanca üzerinde çalıştığını ve seyahate hazırlanmakta olduğunu bildirdi. Bu kitabın yazılıp yayınlanması için bir yıl veya daha fazla zaman da geçse, yunan hükûmeti yerinde bir

yatırım yapmış olacaktır. Bundan şüphem yok» diyordu. Dört ay sonra Kaklamanos'a yazarın Roma'da bulunduğunu haber veren Mavrogordato, altı ay sonra da şöyle yazıyordu: «7 nisan 1920. Sayın büyükelçi, Mr. Norman Douglas nihayet Atina'ya gitti...» Ve karşılanışından pek hoşlandı, diye tafsilât veriyordu.

Yunan hükûmeti meşhur «Venizelos'un zaferi» adlı kitabın yazarı, üniversite öğretim üyelerinden Vincent Seligman için de bir Yunanistan seyahati düzenlemişti. Bu seyahat armatör Mihail Ambrikos'un yatıyla yapılacaktı. Görüldüğü gibi Yunanistan'ın misafirlerini zengin armatörlerinin özel yatlarında ağırlama geleneği yalnız bugüne mahsus değildir.

Kaklamanos, 14 ocak 1920'de V. J. Seligman'a şöyle yazıyordu: «.. Memleketimize ve yunan halkına dair intibalarınızı yazmak üzere, Yunanistan'ı ziyaret etmenizi son derece istediğini, M. Venizelos bana ifade etti... Londralı seçkin yunanlılardan olan M. Ambrikos'un özel yatıyla sizin için bir seyahat düzenlemek beni de pek sevindirecektir.. M. Venizelos sizi Atina'da görmekle bahtiyar olacağını ayrıca bildirmektedir...». Londra elçisi daha sonra Mihail Ambrikos'a haber veriyordu: «22 ocak 1920. Mr. Seligman 28 Şubat'ta Nice'de bulunacak ve sizinle seyahete devam etmek üzere yata binecek. Daha önce de bildirdiğim gibi, Mr. Seligman Yunanistan'a M. Venizelos'un ricası üzerine ve bu yıl içinde yayınlayacağı bir kitaba malzeme toplamak için gitmektedir. Saygıdeğer bir insan ve üstün değerde bir yazardır ve sizinle beraber olabilmekten de memnundur. Onu size emanet ederken, kendisini Yunanistan seyahatinizin tamamına çağırmanızdan mutluluk duyacağımı da bildirmek isterim...»

Mihail Ambrikos'un Nice'te demirliyen yatının adı «Narcissus» du. Yunanlı armatör nisan içinde Londra'ya dönmek zorundaydı ve seyahat bir buçuk aydan fazla uza-

yamazdı. Bu durum, 23 nisan'da Oxford Üniversitesine dönmesi gereken Seligman'ın da işine geliyordu. Kaklamanos 24 şubat 1920'de Atina'daki bakanlığına bir telgraf çekti: «M. Ambrikos'un yatıyla Mr. Seligman 15 mart'a doğru Atina'ya gelmiş olacak. Genç yazar tazminat kabul edemiyeceğine ve misafirimiz olduğuna göre kendisini, hükûmet hesabına ağırlamanızı rica ederim». Ne var ki, 24 mart'ta Politis Atina'dan şu telgrafı gönderiyordu: «Mr. Seligman Ambrikos'un yatıyla gelmedi. Yunanistan seyahatinden vazgeçtiyse, lûtfen bana bildiriniz». Kaklamanos, gene telgrafla cevap verdi: «26 mart 1920. Grevler yüzünden Mr. Seligman yatı kaçırmış bulunuyor. Başbakan birlikte gitmeyi teklif etti, ama vaktin darlığı yüzünden kendisi, seyahatini sonbahara bırakmayı tercih etti...».

Ambrikos'un yatıyla düzenlenen seyahat böylece Seligman'sız yapıldı, ama armatör gene de yalnız değildi. Bu seyahate Sir Arthur Crosfield ve eşi Lady Crosfield katılmışlar ve İngiltere'ye pek memnun dönmüşlerdi.

Nihayet, propaganda gayesiyle Yunanistan'a çağrılması bahis konusu olan diğer bir ingiliz de J. Saxon Mills'di. Sözü geçen, 28 Mayıs 1920 tarihli mektubunda Kaklamanos'a şunları yazıyordu: «Sayın büyükelçi... Yunanistan'a ve Anadolu'ya yapmam arzu edilen seyahat konusunda sizi görmek isterdim. Constable yayınevinin seyahat intibalarımı bir kitap hâlinde basmaya niyetli olduğunu anlıyorum. Westminster Gazette bir seri makale yayınlamaya hazır; diğer gazetelerle de anlaşacağımdan eminim. Yunanlıları ne kadar sevdiğimi bilirsiniz. Bu kritik zamanlarda onlara bir hizmette bulunabilirsem bahtiyar olacağım. Sevgilerimle. J. Saxon Mills».

c) Sözlü propaganda.

Bu devrede propaganda konferansları da arttırılmıştı. Daha önce sözünü ettiğimiz, resmî görev sahibi yunanlı-

ların sayısız nutuklarından tekrar bahsetmiyeceğim. Nutuklar söyleyen yalnız Venizelos değildi. Hatırlanacağı üzere yalnız Mihalakopulos 1918-1919'da İngiltere'deki otuz endüstri merkezinde ingilizce olarak 70 kadar nutuk söylemişti. Buna, başında gene Mihalakopulos bulunan bir yunan iktisat heyetinin Marsilya, Lyon, Nantes, Bordeaux, Roven ve diğer birçok şehirlerden geçerek Fransa'yı baştan başa dolaştığını ve Yunanistan'ın Barış Konferansına götürdüğü toprak taleplerini açıklayan ve benimsetmiye çalışan pek çok nutkun da orada söylendiğini ilâve edelim. İngiltere ve Fransa'ya gönderdiği bu iktisat heyetleriyle Yunanistan, Batı'daki maliye, sanayi ve ticaret çevrelerinin sevgi, ilgi ve yardımını kazanmak için büyük gayret sarfediyordu. Ama Yunanistan'ı sâdık bir müşteri olarak daha çok İngiltere benimsedi ve İngiltere'de olduğu kadar Fransa'da da yerleşmiş bulunan yunanlı iş adamı Basil Zaharof'a, maliyeci diplomat Stavridi'ye ve Andrea Mihalakopulos'a «Sir» unvanlarını da keza İngiltere verdi.

1920'de Mihalakopulos, Sorbonne'da önemli bir nutuk söyledi. Seçkin dinleyicilere onu, başbakan Millerand takdim ediyordu. Müttefik basın bu konuşmayı çok iyi yorumladı. «Konuşma fevkalâdeydi ve Londra elçisi Kaklamanos Dışişleri bakanlığına gönderdiği bir raporda, hükûmetin olağanüstü temsilcisinin bu tarihî nutkunun yarattığı havayı anlata anlata bitiremiyordu» (1).

Ama Yunanistan, sayıları ne kadar çok olursa olsun, Kaklamanos, Mihalakopulos, Venizelos... gibi, bakan ve diplomatlarının yabancı memleketlerdeki konuşmalarıyla da yetinmedi. Yunan propaganda servisleri Batı'da, daha çok yabancıların söz aldığı konferansları teşvik ettiler veya düzenlediler. Şimdi bunları inceliyeceğiz:

1919 haziranında İzmir'den Venizelos'a gönderdiği

(1) D. Gatopulos'un hâtıraları, S. 137.

uzun telgrafta, yunan birliklerinden yana tanıklık eden ve İzmir dolaylarında türkleri cinayetler işlemekle suçlayan, avustralyalı gazeteci W. A. Lloyd'u hatırlıyacaksınız. Bu mektubun 1 eylûl 1919 tarihli Daily Telegraph gazetesinde yayınlandığını da söylemiştik. Ama bir süre sonra, 4 ekim günü Manchester Guardian'da, gene bu Lloyd'un, gene İzmir'den gönderdiği, 3 eylûl 1919 tarihli ikinci bir mektubu yayınlanmıştı. «Türkiye ve İtalya» başlığıyla yayınlanan bu mektubunda avustralyalı gazeteci şöyle diyordu: «Türkiye ile İtalya heryerde işbirliği ediyorlar. Bunun anlamı nedir?... Anadolu'daki ingilizler, daha doğrusu levantenler diyelim, zira böylesine melezleşmiş insanlara ingiliz demek kolay değil; evet bunların hemen hepsi türk-dostudur ve böyle olmalarını gerektiren haklı ve sağlam sebepler de mevcuttur. Bunlardan pek çoğu, harp sırasında türk makamlarıyla elbirliği ederek servetler kazanmışlar ve burada yerleşmiş yabancılardan hiçbirine tanınmayan imtiyazlardan faydalanmışlardır. İşte bu görünür sebeplerle, yunan düşmanıdırlar... Bir yunan veya ingiliz idaresi onların, ancak türk idaresi altında sahip bulundukları imtiyazlarının sonu demek olacaktır ve bugünkü davranışlarına başka bir sebep aramak da boşuna dır...». Bu Mr. Lloyd Londra'ya geldikten sonra, bakın neler oldu:

Avam Kamarasının tanınmış yunan-dostu üyesi T. P. O'Connor, 15 aralık 1919'da Kaklamanos'a şu mektubu yazıyordu: «Azizim, büyük bir kalabalık toplanmamış olmakla beraber Mr. W. A. Lloyd'un konferansının neylesine başarılı geçtiğini, diğer kaynaklardan öğrenmişsinizdir. Memleket içinde bir seri konferanslar düzenlemek üzere hemen bir komite kurduk. Düşündük ki, türklerin iktidarda bulunduğu yerde feci cinayetlerin önlenemiyeceğine dair, ingiliz halkında zaten mevcut dehşet duygularını körüklemenin, psikolojik bakımdan tam zamanıdır.. Önümüzdeki hafta tatilinde komitedeki arkadaşla-

rımla tekrar buluşacağız; neler yapabileceğimizi de o zaman anlıyacağım. Elinizden geldiği kadar bizi destekliyeceğinizi tahmin ediyorum. Yalnız kulağınıza, dostça bi. şey söylemek isterim: Mr. Lloyd anladığıma göre, sadece kalemiyle geçinen bir kimsedir. Eğer bir konferans turnesi düzenliyebilirsek, bu işe ayıracağı zamana uygun öl çüde mükâfatlandırılması gerekli ve faydalı olacaktır.

«Pazartesi veya salı günü, ne yapabileceğimizi görüşmek üzere sizinle buluşmayı umuyorum.

«Biz, Queen's Hall'de büyük bir miting tertiplememiz gerektiğini düşünüyoruz; ama gazetelerin, dünyanın her yanından gelen haberlerle tıka basa dolu olduğu şu sırada, gereken reklâmı yapamamaktan çekiniyoruz... Bir sekreter tutmamız için bir miktar para verilebildiği takdirde, gene de bir reklâm kampanyasını düzenliyebilecek duruma gireceğimizi sanırım. Belki de Mr. Hill (1), diğer işleri yanında ve küçük bir mükâfat karşılığında, bu görevi de üzerine alabilir. Yunanlıların ve bütün diğer hıristiyanların dâvâsına, barış andlaşmasının gecikmesi ve Amerika'nın tutumu sebebiyle tehlikeye düştüğü şu sırada hizmet etmekten başka bir maksada dayanmayan bu hatırlatmalarımı bağışlayacağınızı biliyorum. Sevgilerle. T.P. O'Connor».

Bu mektubu alır almaz, Londra'daki yunan elçisi bakanlığına şifreli bir telgraf çekti: «16 aralık 1919. İngiliz gazetecisi Mr. Lloyd, National Liberal Club'de ve Mr. O'Connor'un himayesinde, türklerin Anadolu'daki katliâmına dair bir konferans verdi ve büyük başarı sağladı. Mr. O'Connor bana, Mr. Lloyd'la bir seri konferans düzenlemeyi salık verdi; kabul ettim ve bu maksatla kurulan komitenin emrine gerekli kredileri verdim. Mr. Lloyd, Review of Review'de bir de fotoğraflı makale yayınladı. Kaklamanos».

---

(1) «Yunan işleri şubesi» müdürü William Hill.

Aynı zamanda, yetmişlik ingiliz milletvekiline de cevap veriyor, konferans ve Observer'de (1) çıkan makalesi için teşekkür ediyor ve şöyle devam ediyordu: «Şimdi Mr. Lloyd elimizde olduğuna göre... Komiteniz bana güvenebilir... Mr. Lloyd'a yardım ve mükâfat konusunda gerekenler derhal yapılmıştır. Komitenin reklâm ve diğer harcamalar için muhtaç bulunduğu parayı da emrinize vermeye hazırım... Kaklamanos».

Tam bu sırada bir konferans turnesi için René Puaux da İngiltere'ye gelmişti. İngiliz-Elen Birliği tarafından, 28 kasım 1919 cuma akşamı King's College'in büyük salonunda bir konferans vermiye çağrıldı. Dinleyicilere, toplantıya başkanlık eden Sir Arthur Crosfield tarafından tanıtıldı ve «Anadolu ve Doğu Meselesi» konusundan bahsetti. Crosfield, Milletler Cemiyetinin resmî gazetesinde yayınlanacağını bildirdiği, kendi konuşmasının bir kopyasını Kaklamanos'a göndermişti. Londra elçisi cevabında teşekkür ediyor. M. René Puaux'nun nutkunu bastıracağını bildiriyor ve bu broşüre Sir Crosfield'in konuşmasını da eklemek için, kendisinden izin istiyordu.

Yorgi Rusos (2), 6 şubat 1920'de Washington'dan Londra'ya telgrafla başvuruyordu: «M. Puaux'nun King's College'deki konferansının metnini bize de gönderiniz. Basılmakta olan, fransızca verilmiş konferanslar broşürüne onu da eklemek istiyoruz». Kaklamanos'un cevabı kısaydı: «26 şubat 1920. M. René Puaux'nun konferansı, size de gönderilmiş olması gereken, Journal des Hellènes'in son üç sayısında yayınlandı. Bu sayıları gene de yolluyorum».

Kaklamanos, 4 aralık 1919 tarihli mektubunda Poli-

---

(1) «Observer» o gün olduğu gibi bugün de, Atlantik aşırı etkisi olan, büyük ve ciddî bir pazar gazetesidir. Bağımsız, ama muhafazakârdır. 1791'de, yani Times'ten altı yıl sonra kurulduğuna göre, İngiltere'nin en eski gazetelerinden biridir.

(2) Washington'daki yunan büyükelçisi.

tis'e de bu önemli konferanstan bahsediyordu: «...M. Puaux konferansını Manchester ve Liverpool'da da tekrarladı. Konuşmanın bir özetini yayınlayan Manchester Guardian gazetesinin kupürünü de ilişikte sunuyorum».

1919 şubat ve mart aylarında Fransa'da da, Elen Haklarını Savunma Fransız Birliği konferanslar düzenlemişti. Birlik başkanı, Enstitü üyesi ve Paris edebiyat fakültesi dekanı M. Alfred Croiset'nin yönettiği konferanslarda, general Malleterre, Joseph Reinach (1), Alfred Berl ve Félix Sartiaux (2) konuşmuşlar ve bu konuşmalar Paris'te, Boivin yayınevince o yıl, «La Grèce devant le Congrés» adlı bir kitapta toplanmıştı. Kitabın yeni bir baskısı bu yıl yapıldı.

Osmanlı parlamentosunda Edirne milletvekili olarak bulunan, mühendis Aleksandr Antonyadis 1922 mart'ında, Elenizmin Büyük Yunanistan hayalinin yıkılmasından birkaç ay önce, Yunanistan için pek ümitli görünen bu 1919 yılına dair hatırladıklarını şöyle anlatıyordu:

«Bu, Fransa'nın cömert ruhunun, yüz binlerce hıristiyanın, rumun ve ermeninin katledilmiş olmalarıyla yaralandığı devirdi... Doğu'daki hıristiyan haklarını savun-

---

(1) Reinach kardeşler de, Croiset kardeşler gibi yunan dostlarıydı. Reinach'lar, politikacı ve tarihçi Joseph, eski milletvekili ve arkeolog Théodore, arkeolog ve Atina'daki fransız mektebinde öğretmen Salamon olmak üzere üç kardeştiler. Her ikisi de Elenizm uzmanı olan Croiset'ler ise iki kardeşti: Alfred ve Maurice. Daha çok Alfred, kalemi ve davranışlarıyla Konferansta yunan taleplerini kuvvetle savundu ve 1919'da «Ebedî Yunanistan» adlı bir kitap yayınladı.

(2) Anadoluyu iyi tanıyan, yunan-dostu bu fransız mühendisinden daha önce bahsetmiştik. Onun İzmir'deki «La Liberté» gazetesinde çıkan bir makalesi müttefik kuvvetler kumandanlarınca sansür edilmiş ve Venizelos, Konferans başkanı Clemenceau'ya başvurarak, bu tutumu şiddetle protesto etmişti.

mak üzere yapılan toplantılara M. Denys Cochin'in (1) başkanlık ettiği; M. Joseph Reinach'ın güzel konuşmasıyla her yerde Elenizmin haklarını koruduğu devirdi... Yunanistan, bu iki büyük ölüye olan borçlarını asla unutamamalıdır. Bu, La Boétie sokağındaki serginin ve orada, Némésis'in Rhamnonte'un heykelleri önünde, Victor Bérard'ların, Daniel Baud-Bovy'lerin, Gaston Deschamp'ların, Théophile Homolle'lerin Charles Diehl'lerin, Louis Bertrand'ların, Alfred Croiset'lerin, Alfred Berl'lerin, Andriyadis'lerin ve daha nicelerinin parlak nutuklarıyla Yunanistan'ın geçmişteki büyüklüğünü ve gelecekteki medeniyetçi rolünü, heyecana gelmiş fransızlara öğrettikleri devirdi... M. Joseph Reinach ölümünden bir kaç gün önce, büyük ermeni vatanseveri M. Sıvacıyan'a şöyle demişti: "Trakya'nın yunan anavatanına bağlanması, adalete uygun bir davranış ve milliyet ve halkların kendi kaderlerini tayin prensiplerinin dürüst bir uygulanışı olmakla da kalmayacaktır; bununla Balkanlardaki politik ve sosyal kaynaşma da dindirilecektir...„» (2).

Yunanistan'ın Stockholm elçisi Perikles Argiropulos, 1919 ilkbaharında Paris'te, Politis'in refakatinde bulunduğu sırada gönderdiği mektupta, Kaklamanos'a diyordu ki: «Aziz dostum, burada verilen dört konferansın metinlerini size gönderiyorum. Bunları Amerika'ya giderken yanına alması için lûtfen M. Kollas'a veriniz. Bu konuda delegasyonla ve Andriyadis'le fikir birliğine vardım: M. Kollas'tan (3) bunları, Amerika'ya gider gitmez ingilizce-

---

(1) 1922'de ölmüştür. Fransız Akademisi üyesi, eski bakanlardan, Atina'da görevle bulunmuş, bir yunan-dostuydu.

(2) A. Antonyadis'in kitabı: «Le développement économique de la Trace». (Trakya'nın ekonomik gelişmesi), Atina'da fransızca olarak 2. baskı, 1922.

(3) Sözü geçen Simon Kollas Londra yunan elçiliği başkâtibidir. İleride Washington yunan büyükelçisi olacaktır.

ye çevirtmesini rica ediyoruz. Bu konferansların ingilizce bir kitap hâlinde yayınlanması için, M. Andriyadis kendisiyle görüşecek. Konferansların Londra'da ingilizceye çevrilmesinin faydalı olacağını düşünüyoruz...».

Ne var ki konferans metinleri Londra'ya varmadan önce, M. Kollas Amerika'ya hareket etmişti. Sözü geçen hiç şüphesiz, general Malleterre ile diğerlerinin konferanslarıydı.

Konferanslar, propaganda vasıtası olarak yunan hükûmetince geniş ölçüde kullanıldı. Amerika'da 1919 başında geçici olarak Drakulis, Kalapotakis ve Andriyadis'den ve 1920'de bu memlekette bir seri konferans veren Mr. Herbert—Adams Gibbons'tan faydalanıldığını daha önce söylemiştik. Amerika'da daha çok bulgar—dostlarından korkulduğu için, Trakya ve Bulgaristan meseleleri üzerinde du ruluyordu. 13 ağustos 1918 tarihli telgrafında Kaklamanos da bu noktaya ilişiyordu: «Bulgarların sıkı çalıştığı Amerika'ya nüfuz edemeyişimizden endişeliyim. Eski atletizm şampiyonlarımızdan Duzas'ın orada iyi bir durumu olduğunu, bir çok üniversite profesörleriyle ve büyük bir gazete olan Ledger'in yayın müdürüyle dostluk kurduğunu öğreniyorum. Bu bağlantılarıyla Duzas dikkatimizi çekmekte ve fikirlerimizin propagandası bakımından yararlı bir âlet hâline girmektedir. Bana söylendiğine göre M. Duzas, Balkan harpleri sırasında Amerika'da bir seri başarılı konferans da vermiştir».

Konferans çok iyi bir propaganda yoludur, zira bir yandan sözlü propaganda konusu olmakta, bir yandan da, gazetelerde yayınlanmak ve kitap hâlinde basılmak suretiyle, yazılı propaganda vasıtası olarak kullanılmaktadır.

Din konusundaki konferansları ileriye bırakarak, İngiltere'de, yunan görüşünün yararlandığı bir kaç konferansı daha belirtelim:

Asiatic Review'un yayın müdürü Miss Scatcherd, Kaklamanos'a o sırada tatilde bulunduğu Bournemouth'-

dan gönderdiği 10 eylûl 1919 tarihli telgrafta şöyle diyordu: «Bugün British Association'da Türkiye'nin geleceğine dair düşüncesini açıklayan, ünlü seyyah ve konferansçı Charles Woods,Oniki Adaların Yunanistan'a verilmesi ve İngiltere'nin de Kıbrıs'ı Yunanistan'a bırakması gerektiğini söyledi. Haberi yunan basınına ve Dr. Drakulis'e telgrafla bildirmenizi rica ederim».

Bundan bir yıl önce, başkonsolos Sir Yani Stavridi, Mr. G. Howell adlı bir ingilizi, Londra hükûmetinin himayesinde Yunanistan konulu konferanslar vereceğinden bahisle, Kaklamanos'a göndermişti. Demek ki Mr. Howell de ona, ingiliz İstihbarat bakanlığınca gönderiliyordu. Kaklamanos gerekli bilgi ve malzemeyi verdikten başka, Yunanistan'ın dâvâsına gösterdiği ilgiden hükûmetini haberdar ettiğini de, Howell'e bildirdi.

1919 yazında Kaklamanos Atina'dan, Londra'da Yunanistan'la ilgili bir seri konferans verecek olan binbaşı Kaines Smith'e verilmek üzere fotoğraflar istedi. Gönderilen 53 fotoğraf, 1821'den beri yunan devlet ve hükûmet başkanlarının portreleri, Pire limanının, çeşitli şehirlerin ve adaların, bu arada İzmir'le Oniki adaların manzaraları, yunan harp gemileri ve Makedonya cephesindeki yunan birlikleriyle ilgiliydi. Atina'daki ingiliz elçiliği ataşelerinden olan binbaşının Londra'ya hareketi, daha önce Dışişleri bakanlığınca Kaklamanos'a bildirilmişti.

Türkiye meselesi konusunda yunan propagandası, 1919 haziranında Sir Valentine Chirol'den (1) faydalandı. Bu konferansçı Padişahın İstanbul'dan kovulmasını istiyor ve, İstanbul'u türklerin elinde bırakmak üzere İngiltere'de sarfedilen bazı gayretlere rağmen, Halife'nin başka bir şehirde değil de, ille İstanbul'da oturmasında niçin ısrar edildiğini anlıyamadığını, söylüyordu.

(1) Barış Konferansında, İngiliz Dışişleri bakanlığının Doğu işleri uzmanı olarak bulunmuştur.

Beride İngiliz—Elen Birliği 1918'de, Yunanistan yararına söylenmiş nutukları biraraya getiren iki broşür yayınlamıştı: Birlik yayınlarının 36 ncısı olan ve «The Anglo—Hellenic Alliance» başlığını taşıyan ilk broşürde, Winston Churchill'in, Lord Bryce'ın ve yunan büyükelçisi Genadyüs'ün, Yunanistan'ın harbe girişinin birinci yıldönümü günü, 27 haziran 1918'de, Londra Belediye Sarayındaki törende söyledikleri nutuklar yer alıyordu. 37 nci yayın olan ve «Annual General meeting of the Anglo —Hellenic League» başlığını taşıyan ikinci broşür ise, Oxford Üniversitesinin yunanca profesörü ve Birliğin yönetim kurulu üyelerinden Gilbert Murray'ın 11 Temmuz 1918'de, Birliğin yıllık genel kurul toplantısında söylediği nutuktan ibaretti.

Nihayet, banker Vasilakaki'nin (1) King's College'de verdiği, 1919'da broşür olarak da basılan «Türkler ve Yunanlılar» konulu konferansını ve Mr. M.G. Krusaşi'nin, gene broşür hâlinde yayınlanan «The Greater Greece» adlı konferansını kaydedelim.

(1) 1894'te İzmir'de kurduğu bankayı sonradan Atina'da da açan Vasilakaki, 1918'in ikinci yarısında, Kiryakidis'le birlikte ve Yunan mültecileri yararına propaganda yapmak üzere Amerika Birleşik Devletlerine gitmişti.

D. — NÖTR MEMLEKETLERDE, İSVİÇRE'DE VE İNGİLİZ SÖMÜRGELERİNDE PROPAGANDA ÇALIŞMALARI

a) İsviçre.

Kozmopolit Cenevre şehrinde olduğu gibi, İsviçrede konstantinci ve venizelosçu yunan propagandaları çatışma hâlindeydi. Bern'deki yunan elçisi Aleksandris 1918 ilkbaharı sonunda Atina'daki bakanlığına gönderdiği raporda, 18 mayıs'ta Cenevre'de yapılan mitingden bahsediyor ve özet olarak şöyle diyordu:

«Bu miting, rum ahaliye zulmettiklerini anlatmak suretiyle, aylardan beri türklerle bulgarlara karşı yaptığımız propagandanın bir sonucuydu. Konsoloslarımızın yayınlanan raporları, ekselânsınızın protestoları, buradaki gazetelerimizin ve daha çok ajansımızın haber ve yazıları, çeşitli konferanslar, Kadınlar Birliğinin çalışmaları, mezalime dair bütün aydın ve politika çevrelerine gönderilen bültenler, İsviçre gazetelerini, türklerin ve bulgarların bize karşı barbarca davranışlarını damgalamıya zorlamış bulunuyor. Journal de Genève, Genevois, Tribune de Genève, Gazette de Lausanne, Liberté de Fribourg, Bâle'de çıkan Nationale Zeitung ve Züricher Post gazeteleri onlara karşı pek çok ve sert yazılar yayınladılar, ve asıl önemli yanı, suçlandırılanlardan gelen yalanlamalara sütunlarında asla yer vermediler. Balkanlardaki bu iki düşmanın, elenizme karşı işledikleri haksızlıklar burada öyle büyük görülüyordu ki, bir konferans düzenlemek için dostlarla yapılan görüşmelerde onlar derhâl, büyük bir miting fikrini öne sürdüler. Dedikleri gibi de yapıldı.

«İsviçre'nin en önde gelen şahsiyetlerinin katıldığı miting muazzam oldu. Bunlar radikal Rebours ve sosyalist J. Sigg gibi parti liderleri, liberal partinin seçkin temsilcileriydi. Mitingi Journal de Genève düzenledi. İşitilmemiş, görülmemiş hâdise, dünyaca tarafsızlığı ve tesir kabul etmeyişiyle tanınmış olan bir gazetenin, elenizmi korumak üzere bayrak açmış olmasıydı. Gazete genel yayın müdürü Edouard Chapuisat'yi bu işle görevlendirerek dâvâmıza verdiği önemi bir kere daha belirtmiş oldu. (1) Sonra bu kampanyaya Daniel Baud-Bovy (2) gibi dil bilginleri, Frank Thomas gibi misyoner hatipler de katıldı.

«Toplantı umulandan da büyük oldu; zira konuşacakların isimleri ve program afişleri halkın merakını uyandırmıştı. Çok büyük afişler duvarlara yapıştırıldıktan başka, sokaklarda da gezdirilmişti. Bulgaristan ve Türkiye konsoloslarıyla bir çok konstantinci de toplantıda bulunmaktan kendilerini alamadılar. Dinleyiciler, heyecanını belirtmek bakımından, görülecek durumdaydı Halk Yunanistan'ı, onun ideallerini ve Venizelosu çılgınca alkışlıyordu. Sıra, orada alınan bir kararı oylamaya gelince herkes—ama herkes ayağa kalktı ve eller, vekar ve ciddiyetle havaya yükseldi».

Yunan elçisi daha sonra, tarafsız İsviçre'nin ilk defa bir devlet lehinde ve diğerleri aleyhinde bu kadar açık bir tavır takındığını belirtiyor, tarafsız bir memleket basınının Yunan dâvâsından yana olmasının önemini işaret ediyor ve bundan böyle, isviçrelilere ebediyen borçlu kala-

---

(1) Sözü geçen gazetenin yayın müdürleri, ya büyükelçiliğe, ya da vekilliklere atanan önemli şahsiyetlerdir. Chapuisat Yunanistan'ın ve Venizelos'un yakın dostuydu.

(2) Yunanistan'ın diğer bir büyük dostu olan Baud–Bovy'nin oğlu Samuel Baud–Bovy, Cenevre Üniversitesinde modern yunanca profesörü ve İsviçre – Yunanistan dostluk derneğinin başkanıydı. Bugün ünlü bir orkestra şefidir.

cağız, diyor ve mektubunu şöyle bitiriyordu: «Mitingin başarısında, ne zahmetten ne de para harcamaktan kaçınmayan, liberaller birliği başkanı M. Evangelos Fokas'ın başlıca rolü oynadığını ekselânsınıza bildirmeyi de bir görev sayıyorum. Sözü geçene manevî bir mükâfat verilme sini ekselânslarından rica edeceğim. Biz tek kuruş bile harcamadık. Saygılarımla. Aleksandris».

Amerika, İngiltere ve Fransa'dakilere benzer bir Yunanistan - İsviçre Birliği de Cenevre'de kurulmuştu. Nikola Politis bir mektubunda, bu birliğin çalışmalarını Kaklamanos'a anlatıyor (1).

Yunan hükûmetinin dikkatini çeken bir isviçreli de, Journal de Genève'in dış politika yazarı William L. Martin'di (2). Kaklamanos'un bir mektubundan anlaşıldığına göre, yunan Dışişleri bakanı Politis ile gazetenin yayın müdürü arasında, devlet sırlarını verecek derecede bir dostluk ve mektuplaşma bağlantısı vardı.

b) İngiltere'nin doğu sömürgeleri.

Bu sömürgeler halkının çoğunluğu müslümandı ve dediğimiz gibi bunlar, Anadolu'da müslüman Türkiye'nin yıkılması bahasına yunan taleplerine şiddetle karşıydılar. İleride, hıristiyanlık ve müslümanlık adına Londra'da yapılan karşılıklı propagandadan bahsedeceğiz. Şimdilik burada, Britanya imparatorluğu topraklarında, daha çok Mısır ve Hindistan'da, Yunanistan'ın, müslüman mukave-

---

(1) 1918'de Cenevre'de Türkiye'den kovulanlar arası birlik kurulmuş ve bu birliğin başkanlığını, Cenevre kantonu başkanı Fazy kabul etmiştir.

(2) 1909-1914 yıllarında Journal des Dèbats ve Journal da Genève'in Berlin muhabiri olan William Louis Martin, 1915-1916'da Paris muhabiri ve 1917-1919 yıllarında Journal de Genève'in dış politika yazarıydı.

metini kırmak için sarfettiği gayrete dair bir fikir vermiye çalışalım .

Diğer Doğu şehirlerine de yaymak üzere, İstanbul'da gazeteler çıkarma projesinden daha önce bahsetmiştik. Yunan hükûmeti İstanbul'da büyük bir organ kurmayı düşünüyordu. Ama bundan maksat, daha çok Türkiye'yi ve yunan toprak taleplerine konu olan batı Anadolu'yu etkilemekti. Yunanistan için bahis konusu olan, İstanbul halkını ilhaka hazırlamaktı. Mısır'da bir gazete çıkarmak ise sadece, türk hâkimiyeti altındaki bir memleketi daha kazanmak ve oradaki yunan çıkarlarını desteklemek düşüncelerine dayanıyordu.

Mısır'daki yunan diplomatik temsilcisi Saşturis, 30 eylûl 1919'da Dışişleri bakanı Politis'e yazdığı bir mektupta, Kahire'de çıkan rumca gazetelerin yetersizliğinden, Fransızca Réforme ve Journal du Caire gazetelerinin, yunan isteklerini dostça desteklemekle beraber, aslında Fransa'nın çıkarlarını savunduklarından bahsediyor ve doğrudan doğruya Yunanistan'ın organı olacak ingilizce bir gazetenin yayınlanması gerektiğini öne sürüyordu. Sasturis bakanından, böyle bir gazeteyi yönetecek bir ingiliz gazetecisinin adını vermesini ve bu uzmanın kaça malolacağını da lûtfen bildirmesini rica ediyordu.

Politis, Kaklamanos'un düşüncesini sordu ve 4 kasım 1919'da şu cevabı aldı: «Başbakan buradayken Mısır'da ingilizce bir gazete çıkarma konusunu tartıştık. Sonunda bunun güç ve pek de faydalı sayılamıyacak bir iş olduğu kararına vardık. Saşturis'in istediği bir ingiliz yayın müdürü bulmak hiç de kolay değildir ve böyle biri bulunsa dahi, üç yıllığı peşin ödenmek üzere yılda en az 2.000 sterlin ücret istiyeceği muhakkaktır. Şayet Mr. Abbott, bildiğiniz müdürlüğü kabul etmemiş olsaydı, bu iş için düşünülebilirdi amma, Yunanistan'daki eski rejim taraftar-

larınca finanse edildiği şüphesiz olan kitabından sonra, o da bizim için bahis konusu olmıyacaktı» (1).

Hindistan konusunda Kaklamanos, Politis'ten bir mektup almıştı: «Paris, 21 mayıs 1919. Mr. Trapmann adlı bir ingiliz subayından son günlerde öğrendiğime göre, Hindistan'daki İngiliz ordu çevrelerinde esen hava, hiç de bizden yana değilmiş. Orada bulunan ingiliz subaylarının ve yüksek memurlarının çoğu, Yunanistan'ın harbe katılma derecesi, yunan hükûmetinin genel tutumu ve Doğu' da ingiliz ve yunan çıkarlarının eş olduğu konularında, öyle anlaşılıyor ki bilgi sahibi değiller».

Dışişleri bakanı bu düşünceden hareketle, sözü geçen bölgeye propaganda elçileri gönderilmesini istiyor ve bu fikrin nasıl uygulanabileceğine dair Kaklamanos'un düşüncelerini öğrenmek istiyordu. Ama herhalde, Doğu'daki ingiliz klüplerine propaganda yayınlarımız ve yeteri kadar Balkan Review nüshası gönderilmesine derhâl başlanmalıdır, diyordu.

Üç ay sonraki bir mektubundan Kaklamanos'un, Dışişleri bakanının düşüncelerini paylaşmadığı anlaşılıyor. Ama çeşitli yayınlar ve bu arada, Calcutta'da şubesi bulunan Ralli yayınevinin aracılığı ile, J. Selden Willmore'un «The Story of King Constantine as revealed in the Greek White Book» adlı kitabından bir miktarın Hindistan'a gönderilmesi de ihmâl edilmemişti. Ralli yayınevinin Bombay ve Karaçi şubeleri de dağıtıma aracılık ettiler.

Görüldüğü gibi Mısır ve Hindistan'da yunan propagandasının etkili bir çalışması mümkün olmadı. Bu propaganda Avrupayla sınırlı kalacak ve yunan taleplerinin hintli müslümanlara karşı savunulması, ileride göreceğimiz gibi, Londra'da yapılacaktı.

---

(1) G. F. Abbott: «Turkey, Greece and the Great Powers: A Study in friendsbip and hate». Londra, 1916.

E. YUNAN PROPAGANDASININ, SIRP VE ERMENİ PROPAGANDALARIYLA İŞBİRLİĞİ

Propaganda alanında dost memleketlerle işbirliği fikrini, hatırlanacağı üzere Mihalakopulos vermişti. Bu işbirliği sırplarla Bulgaristan'a, ermenilerle Türkiye'ye karşı gerçekleştirildi. Ama sıkı ve devamlı olmadı ve yunan propagandası daha çok yalnız çalıştı.

a) Bulgaristan'a karşı yunan-sırp propagandası.

6 ağustos 1918 tarihli telgrafında Kaklamanos, Londra 'daki Sırbistan elçisiyle görüştüğünü, elbirliğiyle yayınlar yapmak ve bulgarlara karşı işbirliği etmek konusunda anlaşmaya vardıklarını Atina'ya bildiriyordu. Bu işbirliğinden elde kalan belge, bulgarlara saldıran ve sırpları savunan bir kitabın, Victor Kühne'nin «Les Bulgares peints par eux-mêmes» adlı eserinin, Londra'daki yunan büyükelçiliğince ingilizceye çevriltilmiş ve basılmış nüshasıdır. 2.000 tane basılan kitap için 400 sterlin harcanmış ve bunun 76'sı, çeviriyi yapan, ingiliz gazetecisi Z. D. Ferriman'a verilmişti. Washington yunan elçiliğine, Amerikan-Elen Birliğine de gönderilen ve Londra'da elçilikce dağıtılan kitabın ingilizce adı «Bulgaria self-revealed» (Bulgarlar kendi kendilerini anlatıyor) idi.

b) Türkiye'ye karşı yunan - ermeni propagandası.

Ermenilerle işbirliği, Türkiye'ye karşı propaganda yapmak söz konusu oldukça hiçbir güçlüğe uğramıyordu. Türkiye meselesinde yunanlılarla ermeniler arasında fikir birliği tamdı, zira imparatorluğun parçalanmasından sağlıyacakları fayda, biri batıda diğeri doğuda toprak elde etmiye çalıştıklarına göre, çatışmıyordu. Sadece bir

noktada anlaşamıyorlardı: Pontus meselesinde. Anlaşmazlığa yunan hükûmeti değil, fakat pontuslu rumlar sebep oluyordu. Rumlar, İsviçre'deki kantonlar gibi, bağımsız Ermenistan'a bir konfederasyon içinde bağlı da kalsa, ayrı bir Pontus cumhuriyeti istiyorlardı. Ermeniler ise, pontuslulara iç işlerinde bir dereceye kadar bağımsızlık tanımak şartıyla, Trabzon vilâyetinin memleketlerine bağlanmasında israr ediyorlardı. Bu meseleden daha ileride bahsedeceğiz.

Yunan - ermeni işbirliğinin ilk örneği, 1918'de Cenevre'de bir «Türklerin zulmüne uğramış milletler birliği» kurmaları oldu. Birlikte daha çok rumlar ve ermeniler, ama museviler ve araplar da vardı. Politis Atina'dan Kaklamanos'a, bu konuyla ilgili bir telgraf göndermişti: «25 eylûl 1918.. Londra'da da (Cenevre'dekine) benzer bir birlik kurmak üzere harekete geçmenizi rica ederim. Bu maksatla, Londra'daki temsilci Nubar Paşa (1) ile buluşup, görüşmeniz uygun olur.. Aleksandris'i görevlendirdim, Birliğin statüsünü ve gerekli diğer malzemeyi size gönderecek. Aleksandris'ten öğrendiğime göre, Cenevre'de, M. Arvanitakis'in (2) teşebbüsüyle kurulan, mülteci rumların, ermenilerin, musevilerin, arapların katıldığı, «Türk zulmüne uğramış milletler birliği» daha şimdiden Paris'teki millî komitenin, (3) Nubar paşanın ve İsviçre'deki ingiliz elçiliğinin desteklerini sağlamış bulunuyor. Aleksandris benzer birliklerin İngiltere, Fransa, Amerika, İtalya ve İsveç'te de kurulmasını rica ediyor. M. Arvanitakis İspanya ve Brezilya'da da mutlu sonuçlar alınacağı-

---

(1) Bogos Nubar paşa, Paris Konferansındaki ermeni delegasyonunun başkanıydı. Eski Mısır başbakanı olan babası Nubar paşa gibi o da Paris'te öldü. Bogas Nubar'a babasından büyük servet kalmıştı.

(2) Eski Mısır medeniyeti uzmanı, profesör Yorgi Arvanitakis önce Kudüs'te sonra Mısır'da yaşamıştır.

(3) Paris'te «Yurtsuz kalmış yunanlılar (rumlar) millî komitesi».

nı umuyor. Cenevre kantonu başkanı M. Fazy, Birliğin başkanlığını kabul ettiğini yazılı olarak bildirdi. Politis».

Birliğin statüsü, 1. maddeyle şöyle başlıyordu: «Cenevre'de, Ligue des nationalités opprimèes de Turquie (Türkiye'de zulme uğramış milletler birliği) adıyla bir dernek kurulmuştur». 4. maddede şöyle deniyordu: «Hedefine erişmek için Birlik, şu işleri yapacaktır: a) Her çeşit yayınlar. b) Konferanslar. c) Mitingler, d) Kardeşlik bayramları». 5. Madde: «Birlik bütün dost ve müttefik memleketlerde fikirlerini yaymağa ve bu memleketlerde dostluk ortamları yaratmağa çalışacaktır». 6. madde: «Birlik, Türkiye'ye karşı mücadeleyi pekiştirmek ve gönüllüleri harekete geçirmek üzere, tarafsız ve müttefik memleketlerde çalışma kolları kurmak için gayret sarfedecektir».

Ermeni - Yunan işbirliğinin açık bir örneği olarak Arşak Çobanyan'ın, Bogos Nubar'ın ve Elefterios Venizelos'un nutuklarını biraraya getiren, «Fraternité arméno — greque» (Ermeni - yunan kardeşliği) adlı kitap gösterilebilir. Kardeşlikten söz ederken, dergisi ve kitaplariyle yunan propagandasına önemli yardımlarda bulunan ermeni Leon Sıvaciyan'ı hatırlamak gerekir.

Venizelos ile Nubar paşa arasında, yunan propagandası ve yunan toprak taleplerinin sunuluşu bakımından yapılmış olan işbirliğine bir iki örnek daha verelim: Venizelos, 27 eylûl 1919 günü başkan Wilson'a, Trakya'nın Yunanistan'a verilmesine karşı durmakla hatâ ettiğini anlatmıya çalışan, yukarıda sözünü ettiğimiz 9 sayfalık bir mektup göndermişti. Bununla birlikte Trakya'nın nüfus durumuyla ilgili istatistikler de gönderiyordu. Bunlar 1912'de yapılmış rum ve 1894'te yapılmış türk istatistikleriydi; ve her iki kaynak da rum unsurun üstünlüğü sonucuna varıyordu. İstanbul ile 19 eylûl 1919 barış şartlarına göre Bulgaristan'a verilmiş topraklar bir yana bırakılırsa, Yunanistan tarafından doğusu ve batısı istenen Trakya'

nın bütününde, 1912 yılında, 360.000 türke ve 70.000 bulgara karşılık 400.000 kadar rum nüfus vardı. Bu mukayeseli istatistiklere daha fazla değer sağlamak için Venizelos, Nubar paşadan verdiği rakamlara kefil olmasını rica etmişti. Ermenilerin kefaletini, en iyi dostları olan amerikalılar göz önüne almazlık edemezlerdi. Bu kefâlet yazılı olarak şöyle verildi:

«Millî ermeni delegasyonu, 12, Başkan — Wilson caddesi, Paris, 4 ekim 1919. Ben, aşağıda imzası bulunan, ermeni delegasyonu başkanı Bogos Nubar paşa, sayın başbakan Venizelos ve sayın albay House tarafından, Trakya'nın nüfus durumuyla ilgili bazı istatistik rakamlarını doğrulamaya davet edildim. İlişikteki, yunan delegasyonunca öne sürülen belgeleri ve türk istatistiklerini biraraya getiren bir almanağı... inceledikten, türk ve yunan istatistiklerini karşılaştırdıktan sonra, yunanlıların verdikleri rakamların türk kaynaklı resmî istatistiklere tamamen uygun olduğunu tasdik ve teyid ederim. (İmza) Bogos Nubar» .

23 Aralık 1918'de Kaklamanos, Politis'e gönderdiği bir telgrafta, İstanbul ve Türkiye basınına dair Atina'dan şu notu aldığını bildiriyordu: «Ermeni gazeteleri, İstanbul, Trakya ve batı Anadolu meselelerinin yunan görüşlerine uygun olarak çözümlenmesi için, yunanlılarla sıkı bir anlaşma yapılmasını savunuyorlar».

Zaferin ertesi gün Lloyd George, Balfour, Clemenceau, Orlando, Wilson, Venizelos ve Pachitch'e, Manchester ermeni temsilciler komitesinden M. A. Arapyan, Manchester yurtsuz kalmış rumlar komitesinden S. Bostancı ve Manchester suriyeliler birliğinden E. Kahla'nın imzaları bulunan şu telgraf gönderiliyordu: «12 kasım 1918. Manchester'li ermeni, rum ve araplar adına zaferinizi, saygı ve samimiyetle kutlar ve gaddar türklerin asırlar süren zulmünden bizleri kurtaracak olan genel

bir barışı beklemenin mutluluğu içinde bulunduğumuzu bildiririz».

Bu telgrafın çekilişinden on gün önce, Manchester' deki yunan konsolosu S.K. Mavrudis, Kaklamanos'a şunları yazıyordu: «Manchester, 2 kasım 1918. Barışın imzalanmasından sonra hıristiyan halkların türk yönetimi altında bırakılmıyacağına dair, müttefik hükûmetlerden söz alınması konusunda, ermenilerle ve suriyelilerle işbirliği yapmak için bir teklif aldığımızı, matmazel Stefanopoli size haber vermiş olsa gerektir. Üç birlik sekreterlerinin imzasını taşıyan ve bugünkü Manchester Guardian'da yayınlanan mektubu da okumuş olduğunuzu sanıyorum Benzer bir telgrafı sözü geçen şahsiyetlere ayrı ayrı gönderme isteklerini, böyle bir teşebbüsü doğru bulmamanız ihtimalini düşünerek, biraz geciktirmelerini teklif ettik. (Kaklamanos, doğru bulduğunu derhâl bildirecekti). Bir İngiliz dostun aracılığıyla, gelecek salı günü, belediye lordunun başkanlığında ve şehir çapında bir miting düzenlenmesini sağladık. Bu mitingin gayesi, barıştan sonra hıristiyan ahalinin hiçbir şekilde türk yönetimi altında bırakılmaması için, müttefik memleketler hükûmetlerine yapılacak bir çağrı olacak...».

Londra'da yapılacak bir toplantı konusunda Politis elçiliğe, Londra'daki yunanlılar komitesi başkanı Marşeti' ye iletilmek üzere bir telgraf göndermişti: «Paris, 29 ocak 1919. M. Marşeti'ye, başbakanla Nubar Paşanın, cumartesi günkü toplantıya Yani Stavridi tarafından sunulan kararları tümüyle onayladıklarını lûtfen bildiriniz. Bu kararlardan birer kopyanın, Konferanstaki bütün delegasyon başkanlarına gönderilmesi düşüncesindeler».

Diğer yandan, birkaç gün önce, Kaklamanos Paris'te bulunan Venizelos'a şöyle yazıyordu: «Londra, 25 ocak 1919. Sayın başbakanım, buradaki yurtsuz rumlar, ermenilerle birlikte aldıkları ve müttefik devletler temsilcilerine göndermek istedikleri bir karar sureti konusunda, tasvibi-

nizi almakla beni görevlendirdiler. Beni ziyarete gelen, yurtsuz kalmış rumlar komitesi üyelerine, karar suretini sözü geçenlere derhâl gönderebileceklerini, zira aldıkları kararın kraliyet hükûmetimizin görüşlerine tamamen uygun bulunduğunu söyledim». (Paris'teki Bogos Nubar paşaya gönderilen kopyasından anladığımıza göre) bu karar sureti şöyleydi: «Biz, asırlar boyunca türkler tarafından ezilen, zulme ve işkenceye uğrayan, Türkiyeli hıristiyan rum ve ermeni halkları, müttefiklerin nihaî zaferine hizmet etmiş olma inancıyla, şu hususların gerçekleşmesini istediğimizi bildiririz: 1) Rum ve ermenilerin yaşadığı bölgelerde türk hâkimiyetine son verilmelidir. 2) Her milletin kendi kaderini tayin etme hakkına uygun olarak, bağımsız bir ermeni devleti kurulmalı ve rumlara ait bölgeler Osmanlı İmparatorluğundan alınarak Yunanistan'a bağlanmalıdır. 3) Suçludan uygun bir tazminat istenmeli ve iki milyon hıristiyanın kaatilleri mutlaka cezalandırılmalıdır».

Gerçekten de Londra'da işbirliği etmek üzere bir rum -ermeni ortak komitesi kurulmuştu. Yunan hükûmeti tarafından, dışarıdaki rumları teşkilâtlandırmakla görevlendirilen Konstantin Spanudis, Kaklamanos'a şöyle yazıyordu: «Ritz oteli, Londra, 7 şubat 1919. Sayın büyükelçi, rum - ermeni işbirliğinin sağladığı başarıyı gören komitemiz, bu ortak çalışmanın daha rasyonel ve sistemli surette devamı konusunda, başbakan sayın Venizelos'a danışma kararı almış bulunuyor. Bu işbirliğinin ölçü ve sınırlarının ne olması gerektiği hususunu, şifreli telgraflarınızla başbakana lûtfen sormanızı rica edeceğim. Kendisiyle konuşmalarımdan edindiğim intibaa göre başbakan, böyle bir işbirliğine son derece taraftar ve bunun zorunlu olduğu düşüncesindedir. Saygılarımla...».

Londra elçisi telgrafla Venizelos'a sordu ve başbakan Politis vasıtasıyla cevap verdi: «Paris, 12 şubat 1919. Başbakan yurtsuz kalmış rumlar komitesinin, ermenilerle ge-

nel bir plân üzerinde ve belirli bir sınır çizmeden işbirliği etmekte devamını rica ediyor. Zira komitenin, Trabzon konusunda bir çatışmaya girmemesi gerektiğini düşünüyor».

Aynı gün Romanos da Kaklamanos'a şunu yazıyordu: «Ayrı bir paket hâlinde, Paris'teki ermeni aydınları birliğinin 11 aralık 1918 günü düzenlediği törende söylenen nutukların bulunduğu broşürden, 50 nüsha gönderiyorum. Uygun gördüğünüz şekilde dağıtmanızı rica ederim». 12 ağustos 1919 tarihli mektubuyla Kaklamanos Politis'e «Ticaret çevrelerinin bir uğrağı olan Liverpool'daki Rotary klüpte, ermeni taciri M. Zakyan'ın İzmir'e dair bir konferans verdiğini ve konferansın geniş akisler uyandırdığını» bildiriyordu. Dediğine göre M. Zakyan, türklerin kötü yönetimine kesin olarak son vermek gerektiği üzerinde ısrar etmişti. 29 ağustos günü, Londra'daki «Armenian Bureau» Aram Raffi imzalı bir mektupla Kaklamanos'a «19 haziran'da Westminster'deki Central Hall'de yapılan açık oturum tutanaklarının, kendisini yakından ilgilendirdiği için adresine gönderdiği» bildirilmekteydi.

Yunan-ermeni işbirliği 1920 kasımında Venizelos'un düşüşünden sonra da devam etmiştir. Nitekim ermeni generali Torkom, Kaklamanos'un yerine Londra büyükelçisi olan, konstantinci A. Rizo-Rangabe'ye şu satırları, 13 temmuz 1921 günü Londra'da yazıyordu: «Sayın büyükelçi, «Armenia and the New East» adlı gazetemiz yayına başlamak üzeredir. Bildiğiniz gibi gazetenin yayın programı Doğu'daki yunan ve ermeni millî emellerini desteklemektir. Sizden, Paris, Roma, Madrid, Skandinav memleketleri, Hollanda, Danimarka, İsviçre, Belgrad, Bükreş, İstanbul, Mısır ve Washington'da bulunan elçilerinize, maslahatgüzarlarınıza ve konsoloslarınıza yazarak, bulundukları memleketlerdeki yunan asıllı kimselere gazetemizi ulaştırmak için aracılıklarını sağlamanızı rica ederim. Aynı şey, sözü geçen memleketlerdeki ermeni kolonileri için de yapılmaktadır.

«Gazetemizin yayınlanması öyle ümit ediyoruz ki, Doğu'daki çıkarları bir olan iki kardeş milletin, Yunanistan'la Ermenistan'ın, bugün olduğu gibi gelecekte de devam edecek birlikte hareketlerinin bir ilk adımı olacaktır. Zatıâlinizin ve bize yardımcı olmak isteyecek meslekdaşlarınızın, en derin teşekkürlerimizi ve Yunanistan'ın parlak geleceğine olan inancımızın ifadelerini kabul buyurmanızı, saygılarımla rica ederim. Torkom». Ermeni generali mektubuna, 15 tane dağıtım listesi de eklemişti. Kâğıtlarda şu başlık vardı: — «Armenia and the New East. (Ermenistan ve Yeni Doğu). Londra'da yayınlanan ingilizce, fransızca haftalık gazete. Sahibi ve yayın müdürü, general A. Torkom. — Sonra bütün birinci sayfayı kaplayan bir «Ermenistan ve Yeni Doğu için insanlığa çağrı» yer alıyordu. Bunda gazetenin programı açıklanmıştı; Ermenistan'la birlikte Yunanistan'ın çıkarları için de mücadele edileceği belirtiliyordu.

Rangabe, Yunanistan'ın yabancı memleketlerdeki bütün diplomatik temsilcilerine gönderilmek üzere, özel ve gizli bir sirküler kaleme aldı: «Mahrem, Londra, 5 ağustos 1921. Bir süreden beri burada, daha önce rus ordusunda hizmet etmiş olan ermeni generali Torkom, şimdi Ermenistan'ın bağımsızlığı için çalışmaktadır. Bu maksatla yakında haftalık bir gazete çıkacak... Elçiliğimiz, ermenilerin İngiltere'de sahip bulundukları pek derin sempatiyi (1) paylaşmanın Yunanistan'a sağlayacağı faydaları gözönünde bulundurarak, bu gazeteyi maddî ve manevî bakımlardan desteklememiz gerektiği düşüncesindedir...». Ve sirkülere, yunan temsilcilerinden gazete için bölgelerinde bağış toplamak ricasıyla son verilmekteydi.

---

(1) Venizelos'un düşüşünden sonra Batı'da, Yunanistan'a karşı beslenen duyguların aynı kalmadığını unutmayalım.

DÖRDÜNCÜ KISIM

BASKILAR

(1918 - 1919)

A. — ÖNEMLİ KİMSELERDEN FAYDALANMA

Yunan hükûmeti batı başkentlerinde, daha doğrusu Paris ve Londra'da, batı memleketlerinin politikalarına kendi yararına baskı yapmak için ,az veya çok nüfuzlu, dost şahsiyetlerden faydalandı. Bu baskının en önemli unsurunun, sanayici Sir Basil Zaharof olduğu söylenebilir.

a) Sir Basil Zaharof

İşte hâlâ tam anlamıyla tanınmayan, ama milletlerarası politikada büyük rol oynamış olan bir adam. «Encyclopaedia Britannica» nın 23 üncü cildinin 1960 baskısında sözü geçenden şu satırlarla bahsettiğini görüyoruz: «Maliyeci ve siyaset adamı. 6 ekim 1849'da Anadolu'nun Muğla şehrinde, rum ana-babadan dünyaya geldi. Gençlik yıllarına dair tahsilini Londra ve Paris'te yapmış olması dışında pek az şey biliyoruz. Gerçekten, hayatının büyük kısmı bir esrar perdesiyle örtülüdür. Dünyanın en zengin adamlarından biri olarak ün yapmış, serveti, silâh sanayii tesisleri, gemi inşaat tezgâhları, petrol ve diğer önemli işletmeler üzerine kurulmuştur. Lloyd George'un, Venizelos'un, Clemenceau'nun ve Briand'ın yakın dostu ve politik müşaviri olarak, doğrudan doğruya olmasa da, birinci dünya harbi ve Paris konferansı sırasında milletlerarası politikayı kuvvetle etkilemiştir. Bu devrede ingiliz ve fransız hükûmetlerine, küçümsenemiyecek önemde malî yardımlar yapmış ve bu yüzden, harpteki hizmetleri için, her iki memleketçe de mükâfatlandırılmıştır.

«Yunanistan'a Balkan harbi sırasında ve bir yıl içinde 2.500.000 dolar ve birinci dünya harbi sırasında ise bunun yarısı kadar para verdiği söylenir. Amerikanın Yakın - Do-

ğu'ya yardım fonuna ve rum mültecilerini destekleme projelerine binlerce sterlin bağışta bulunmuştur. «Frangın değerini koruma» fonu için Fransa'ya 1.000.000 frank vermiştir. Paris, Petrograd ve Londra Üniversitelerinde havacılık kürsüleri kurdurmuş, Oxford Üniversitesindeki Mareşal Foch fransız edebiyatı ve Paris üniversitesindeki Maraşal Haig ingiliz edebiyatı kürsüleri de, onun bağışlarıyla kurulmuştur. 27 kasım 1936'da ölmüştür».

Diğer yanları gerçeklere uyan bu makale, Zaharof'un gençliği konusunda yanılmaktadır: sözü geçen ne Paris'te ne de Londra'da okumuştur. Aslında, geçmişi pek mütevazı olan bu silâh sanayii kralı gençlik yıllarını isteyerek gizlemiş ve hayatının bu devresine dair bilgilerde yanılma sebeplerini kendisi hazırlamıştır.

Zaharof'un hayatına dair yazılmış beş (1) kitap var. Ama bunlar oldukça eski kitaplardır ve ölümünden önce, Monte-Carlo'daki villasında henüz yaşarken yazılmıştır. Zaharof'unki herhalde, bir sanayi kralının asla yaşamadığı derecede maceralı geçen hayatlardan biri olmuştur. Onun anası da, babası da rumdu ve öne sürüldüğü gibi musevilik veya ruslukla ilgisi yoktu. Daha garibi, onun, vatanı olan Yunanistan'da, diğer yerlerde olduğundan çok daha az tanınmasıdır. M. Teodor Petrakopulos'un sözünü ettiğimiz «Hayatım» adlı hatıralar kitabı 1916'da yayınlanana kadar, Zaharof'tan bahseden yunanca hiç bir esere rastlanmamaktadır. Petrakopulos, Zaharof'un dostuydu.

---

(1) Alfred C. Hunter'in 1925'te çıkan kitabı. —Roger Mennevée'nin 1928'de Paris'te yayınlanan broşürü: «Sir Basil Zaharof, l'homme mystérieux de l'Europe» (Avrupa'nın esrarengiz adamı, Sir Basil Zaharof). — Richard Lewinsohn'un 1929'da fransızca, ingilizce ve yunanca yayınlanan kitabı: «Esrarengiz Avrupalı, Zaharof». — Guiles Davenport'un «Zaharof, Higt Priest of War» ı, Boston, 1934. — Robert Neumann'ın almancadan çevrilen kitabı: Silâh kralı Sir Basil Zaharof». Paris, 1935. 1959'da hâtıralarını neşreden ünlü Ritz otelinin rum kapıcısı Yorgi de, garip görünür amma dostu olan Zaharof'tan bahsetmektedir.

Zaharof'un milletlerarası politika alanındaki tesir ve nüfuzu, benzersiz bir durum da değildir. O sırada Zaharof'un kralı olduğu bütün özel silâh sanayii aynı tesire sahipti. Dünya barışı için, bu yıkıcı endüstri kolunun devlet tekeline alınması gereğinin, hayatî önemi bulunduğunu ispat etmek üzere, barış konferansında ingiliz delegasyonu üyesi olan profesör Philip Noel-Baker 1936'da bir eser yayınlamıştı (1). Noel-Baker, silâh sanayiinin önemi sebebiyle, hükûmet üyeleriyle silâh sanayicileri arasında daima sıkı bağlar bulunduğunu ve bu sanayicilerin hükûmet üzerindeki direkt baskılarının son derece kuvvetli olduğunu göstermektedir. İşte bu sebep, diye devam ediyor, «bu sıkı ortaklık hükûmetleri, silâh firmalarına en büyük şerefleri dağıtmaya zorlamaktadır. Kayzer ikinci Guillaume, Krupp'un sadece yakın bir dostu değil, fakat Krupp'un kızı Bertha'nın isim babasıydı. Bertha'nın kont von Bohlen'le evlenmesini o ayarlamış, Frau Krupp'un düğününe bütün saray halkını o götürmüştü. İkinci Guillaume, Krupp'tan çoğu zaman gerçek iş ortağıymış gibi bahsederdi... Aynı anlayış ve ruh hâliyle ve hizmetlere karşılık vermek üzere ingiliz hükûmeti Sir William Armstrong'a Lordlar Kamarasında yer vermiştir. Armstrong'u ve 1913'te Armstrong - Whitworth'un başkanı olan ünlü meslekdaşı Sir Andrew Noble'u yüksek ünvanlarla mükâfatlandıran hükûmetler de pek çoktu. Aynı anlayış ve ruh hâliyle ingiliz hükûmeti de Sir Basil Zaharof'a büyük haç nişanı vermiş, ona ve silâh firmalarının müdürlerine dağıttığı nişanlar bütünüyle ingiliz sanayicilerine verilenleri geride bırakmıştır» (2).

Başbakanlıklarının sayısı düzineye varan ve silâh sanayicilerinin hükûmetler üzerindeki baskısını iyi bilen

---

(1) Philip John Noel-Baker: «The Private Manufacture of Armaments» Londra, 1936. Lord Robert Cecil'in bir önsözüyle, 2 cilt.

(2) Philip J. Noel-Baker'in sözü geçen kitabı. Cilt I, sayfa 63.

Aristide Briand, 23 eylûl 1930 günü Cenevre'de, milletlerarası kadın birlikleri temsilcilerine şöyle sesleniyordu: «Bu günkü durumu bu derece güç kılan, pek çok çıkarın barışa karşı oluşudur. Harp ortadan kalkarsa, bundan maddî çıkarlarının zarar göreceğine inananlar, bize karşıdır. Maden, silâh ve mühimmat sanayicileri ve benzerleri Milletler Cemiyetine, Paris paktına karşı çalışmakta ve her dönemeçte yolumuzu kesen basın kampanyalarını bol paralarıyla desteklemektedirler... Silâhsızlanmaya karşı yazan kalemlerle, insan öldüren toplar aynı çelikten yapılmıştır» (1).

Zaharof, gemiler ,zırhlı gemiler, denizaltılar, uçaklar, toplar ve makinalı tüfekler imal eden ,ingiliz Vickers şirketinin başkanı ve en büyük ortağıydı. 1914 dünya harbinden önce, İngiltere'deki silâh fabrikatörleri arasında, Amstrong'un ardında ikinci sırayı işgal ediyordu. Ama önem bakımından Krupp'u geride bırakıyordu. İtalya, Almanya, Kanada, İspanya, Japonya, Türkiye ve daha çok Fransa'daki çok önemli yatırımlarıyla, silâh fabrikatörlerinin en milletlerarası olanıydı. Fransa, Zaharof'un oturduğu memleketti; evi Paris'te Hoche avenüdeki 53 numaralı malikâneydi; büyük harpten sonra ünlü gazinosunu da satın aldığı, Monte-Carlo'daki, gene kendisine ait olan Hôtel de Paris'de veya Côte d'Azur'deki sayfiye villâsında, nihayet P a r i s yakınındaki Balincourt şatosunda oturmayı tercih etmişti. Zira bir ingiliz iş adamı olan Zaharof, daha az fransız değildi; maliye bakanı Klotz'un 26 temmuz 1918 günü mecliste açıkladığına göre, resmen de fransız vatandaşıydı (2). Ve 1919'dan beri Légion d'honneur'ün büyük haç nişanı sahibiydi. Zaten Vickers'den ayrı olarak Zaharof 1918 ocağında Paris'te «Banque de la Seine» adlı bankayı satın almıştı. Londra'

---

(1) Philip Noel-Baker: Sözü geçen kitap, cilt I, sayfa 225.

(2) R. Neumann'ın sözü geçen kitabı: Sayfa 150.

dayken daima Carlton Hotel'de kalırdı. Zaharof'un «Çalışmak için İngiltere, ama yaşamak için Fransa iyidir» diyen atasözünü benimsediği ve uyguladığı söylenebilir.

Şimdi bu adam bir kozmopolit değil de, bir yunan vatanseveri olabilir miydi? Söylenebilecek, onun her şeyden önce bir iş adamı olduğudur. Zira Zaharof sonsuz servetini, ticaret dehasına borçluydu. Çeşitli memleketlere silâh satmaktaki ustalığına ve kurnazlığına dair, olağanüstü hâdiseler bilinmektedir. Sonradan klâsikleşen, bir memleketi diğerine karşı kullanma metodunu kuran da odur. 1885 yıllarında, henüz iş hayatının başındaydı ve ingiliz Nordenfeld silâh fabrikalarının, bütün Balkanlar temsilcisi olarak Atina'da bulunuyordu. Bu, ilk gerçek denizaltıyı yapan şirketti. Yaptığını satmak istiyor, ama büyük devletler arasında bir alıcı bulamıyordu. İşte bu sırada Zaharof harekete geçti: önce vatanı olan Yunanistan'ı bir denizaltı almaya kandırdı. Sonra İstanbul'a gitti ve Yunanistan'ın elinde bir denizaltı bulunmasından doğan tehlikeden bahsederek, türkleri de bir denizaltı satın almaya razı etti. Bundan hemen sonra Paris'teki rus ataşe militeri firmanın temsilcisini arıyacak ve denizaltı edinen boğazların bekçisine karşı, bir kaç denizaltı da onlar ısmarlayacaktı.

Zaharof üstelik 1912-1913 yıllarında Türkiye'nin, yani kendi memleketinin can düşmanının silâh yapımı ve deniz harp gemileri inşaatı organizasyonlarına da katılmıştı (1). Ama Petrakopulos hatıralarında, bu iş adamının samimî bir vatansever olduğunu ispat edebildiğine inanıyor.

---

(1) «Ve birden öğrenildi ki, Zaharof, Societé impériale ottomane: Compagnie de constructions maritimes, de docks et arsenaux (gemi, dokve tersaneler inşaat ortaklığı: Osmanlı İmparatorluk Şirketi) adı altında Vickers ortaklığına, Haliç ve İzmit'teki tersanelerin tüm reorganizasyonu, 32.000 tonluk havuz tesisleri, bir okul, işçi ve memur evleri, hattâ bir cami inşaatı işlerini almak üzere, türk hükûmetiyle anlaşmaktadır» — R. Neumann, sayfa 106.

Öne sürdüğü sebep de şu: 1913'te Yunanistan, türk tehdidine karşı durabilmek için, bir zırhlı gemi satınalmanın yollarını arıyordu. Zaharof Yunanistan'ı zırhlıyı ingiliz tersanelerinde yaptırmaya kandırmak üzere Atina'ya geldi. Yunan hükûmeti bir karara varamayınca, Zaharof Atina'dan ayrıldı ve temsilcisi olarak Petrakopulos'u bıraktı Petrakopulos'a yazdığı mektuplarda, Türkiye'nin askeri gücünün gittikçe artmakta oluşunun Yunanistan bakımından tehlikesini ısrarla belirtmekte ve yunan zırhlısının Glasgow'daki Beardmore tezgâhlarında inşa edilmesi gerektiğini söylemekteydi. Bu da Zaharof'un siparişi kendi hesabına yani Vickers adına almak istemediğini ispat ediyordu (1). Yalnız Petrakopulos da, Beardmore tezgâhlarının Vickers şirketine ait olduğunu söylememektedir (2).

Petrakopulos'a 1914'te yazdığı mektuplarda Zaharof, vatanına ve başbakan Venizelos'a hizmet etme isteğinden ve gayretinden söz etmekte, ve yunan hükûmetini Türkiye'nin askerî hazırlıklarından haberdar etmek fırsatlarını kaçırmadığını söylemektedir. Türk askerî gücünün artmasına kendi eliyle katıldığına göre, Zaharof'un bu yaptığı da, gene bir memleketi diğerine karşı kullanmaktan başka bir şey değildi.

Bu şartlar gözönünde tutulunca, Petrakopulos'un şu cümlesi bizi sadece güldürecektir: «Zaharof'un Yunanistan'ı sevdiği ve vatanseverlik duygularının pek canlı olduğu, diğer davranış ve gayretlerinde de görülüyordu. Balkan harbi patlayınca Venizelos'a telgraf havalesiyle iki milyon frank gönderdi; ve Avrupa harbi başladıktan sonra Yunanistan'ı müttefiklerin yanında harbe girmeye teşvikten bir an geri durmadı» (3). Gerçekte, bu ingiliz - fransız - rum karması adam, işleri bakımından bir ingi-

---

(1) Petrakopulos: sözü geçen kitabı, sayfa 89.
(2) Petrakopulos, sözü geçen kitabı, sayfa 90.
(3) R. Neumann, sözü geçen kitabı, s. 134-135 ve 97-98.

liz vatanseveriydi, ama bu durum onun ,asıl vatanına da, kendine göre bir duygululukla bağlı bulunmasına engel olmuyordu.

Dünya harbi sırasında Zaharof, Yunanistan'daki müttefik propagandasını paraca destekledi ve bu maksatla 1916'da, fransız gazetecisi Henri Turot tarafından yönetilen ve kuruluşu bakımından fransız olan «Radyo Ajansı» nı tesis etti. 1910-1920 yılları arasında Fransa'da Excelsior» gazetesi de Zaharof'a aittir. Daha fazla bilgi ve belge vermemekle beraber, M. Louis Launay'ın öne sürdüğüne göre silâh kralı, birinci dünya harbinden sonra «bir çok fransız gazetesinin sahibiydi».

Şimdi, çizdiğimiz yunan propaganda ve baskı tablosuna girecek olan adam, 1919 yılında kudretinin zirvesinde bulunuyordu. Halbuki tabiî ömrü bakımından yokuşu inmeye başlamıştı: 70 yaşındaydı. Ama 87 yaşında ölecekti. Propaganda konusunda onunki, arşivlerde sık sık rastlanan bir isim değildi. Zira bir yandan yunan propagandasını sadece para bakımından desteklemekle kalıyor, bir yandan da büyük politik dâvâlar için nüfuzlu dostlarını harekete geçirmekle yetiniyordu. Basın sanayiine de ilgi duymuş olmakla beraber, meselâ bir Northcliffe gibi gazetecilikle bir iş ve meslek olarak doğrudan doğruya hiç ilgilenmemişti. Sadece bazı fırsatları kullanmış ve bunu da, Milletler Cemiyeti ve dünya barışı yararına İngiltere'ye daha kuvvetle yardımcı olabilmek için yapmıştı.

Şimdi bu «top taciri» nin, barış adamı olarak nasıl işletildiğine bir göz atalım; Milletler Cemiyeti için İngiliz Birliğinin 1919'daki öncülerinden son Sir Arthur Crosfield, gayesi ingiliz umumî efkârına Milletler Cemiyeti fikrini benimsetmek olan bu birlik için, Londra yunan elçiliğinden ve İngiltere'deki zengin yunanlılardan bir malî destek arıyordu. Bu arada Zaharof'a nasıl bir dille başvurması gerektiğini Kaklamanos'a sormuş ve ondan şu cevabı almıştı: «7 eylûl 1919. Azizim Sir Arthur. İsteğiniz üzere,

Sir Basil Zaharof'a yazacağınız mektupta şu dili kullanmanızı tavsiye ederim: "İngiltere'de Milletler Cemiyeti için millî bir kampanya açmayı düşünmekte olduğumuz malûmunuzdur. Gelecek hafta Guildhall'de yapılacak mitingde, Mr. Asquith (1) gibi şahsiyetler söz alacak, dâvâyı açıklayacak, Milletler Cemiyeti meselesini ve dünyamızın gelecekteki anlaşmazlıklarında bu anlayışın neylesine müspet etkileri olacağını yorumlayacaklardır. Harp sırasında çeşitli örneklerini verdiğiniz cömertliğinizden, müttefikler dâvâsına büyük hizmetlerinizden, hak, adalet ve barış uğrunda yorulmak bilmez gayretlerinizden cesaret alarak size...„ diye devam edebilirsiniz. Sanıyorum ki, bu birkaç unsur, Sir Basil'i, insanlık duygularına yapılan bir çağrıya cevap vermiye zorlayacaktır. Sevgilerle. Kaklamanos».

31 ekim 1919 tarihli bir mektubunda Milletler Cemiyetini destekleme birliği için Sir Basil Zaharof'tan para yardımı sağlamak isteyen Crosfield'ın de, Kaklamanos'tan aracılık ricasında bulunduğunu görüyoruz. Yunanistan elçi si ilk buluşmada «çok davetli olduğundan» konuyu sir Basil'e açamamıştır. Ama Crosfield'in 12 aralık tarihli mektupla teşekkür etmesinden, istenen yardımın sağlandığı anlaşılmaktadır.

Bu «Milletler Cemiyeti Birliği» hele, içinde Sir Arthur Crosfield de bulunduğuna göre, yunan propagandasına yardım edebilecek bir kuruluştu. Ve elbette Kaklamanos böyle bir fırsatı kaçırmıyacaktı. Nitekim Crosfield, 28 kasım 1919 günü King's College'de konferansçı René Puaux'yu dinleyicilere tanıtırken, yunan propagandasıyla Milletler Cemiyeti için yapılan propagandayı birbirinden ayırmıyordu. Türklerin Anadolu'da rumlara zulmünden söz ettikten sonra hatip dinleyicilerini, Milletler Cemiyeti prensipleri adına yunan dâvâsına yardıma çağırmış ve şöy-

---

(1) Lloyd George'dan önceki İngiltere başbakanı.

le devam etmişti: «Yunan milletini yöneten büyük adamın kalbinde, Milletler Cemiyeti inancının nasıl yer ettiğini düşünerek... ve Milletler Cemiyeti sekreterliğine başkanlık etmiye ilk çağrılanın da M. Venizelos olduğunu unutmayarak... (şiddetli alkışlar); tarihin, hürriyet ve medeniyetin Yunanistan'a neler borçlu olduğunu ve İngiltere'nin modern zamanlarda oynadığı rolü hatırımızda tutarak, dâvâların bu en büyüğüne hizmet konusunda da İngiltere ile Yunanistan'ın elele çalışmalarını istememek, bu işbirliğini desteklememek mümkün değildir».

Üç yıl sonra, 22. Milletlerarası Barış Konferansına katılan 21 memleketin üç yüz delegesi şerefine, Sir Arthur ve Lady Crosfield'in Londra civarındaki Highgate malikânelerinin bahçelerinde verilen bir garden partide, yunan delegesi ve Londra elçisi M. Rizo Rangabe'nin nutkuna verdiği cevapta Crosfield'in gene yunan dâvâsını savunduğunu görüyoruz.

1919'da yunan propagandasını desteklemeye çağrılan Zaharof, bunu gönüllü olarak yapmaktan geri kalmadı. Eski bakanlardan, büyük ingiliz armatörü ve İngiltere'de bir gazeteler grupunun sahibi Mr. -daha sonra Lord- Walter Runciman'dan ,12 haziran 1919 tarihli bir mektup almıştı:

«Azizim Sir Basil, Londra'da bulunsaydınız, Yunanistan'ın güney-doğu Avrupa'da, Ege adaları ve Anadolu üzerindeki istekleriyle ilgili küçük bir mesèlede size danışmak isteyecektim. Ben, Land and Water'in ve diğer bazı haftalık gazetelerin sahibi bulunuyorum. Bu arada biz harbin çıkardığı coğrafî ve etnolojik durum tartışmalarına büyük ölçüde katıldık. Şimdi müttefiklerimizin vardığı anlaşmalar üzerinde duruyoruz. Son haftalarda italyan toprak taleplerinin haklılığına dair bir seri yayın yaptık. Ayni şeyi Yunanistan ve onun adalar ,limanlar ve deniz üstünlüğü konularındaki talepleri için de yapmak istiyorum. Bana, bildiğiniz gibi Oxford'un en parlak imalâtından bir edebiyatçı ve Avrupa meselelerinde en etkili bir yazar olan

Mr. Hilaire Belloc'u, bu maksatla kime göndermem gerektiğini söyliyebilir misiniz? Olmazsa yayın müdürlerimin Yunanistan'ın çıkarları adına yapılacak bu propaganda çalışması için kime başvurmaları gerektiğini söyliyebilir misiniz? İngilizlerin kulakları ancak en yüksek makamlardan gelecek sese açıktır ve göze çarpacak haritalar ve şemalar propagandayı kolaylaştıracaktır. Yunan dâvâsına dair pek az şey bilinmektedir ve ingiliz umumî efkârının en kısa zamanda aydınlatılması gerekmektedir. Land and Water'de yayınlanacak her yazının bir özeti, diğer haftalık gazetelerimizde ve sahibi bulunduğum taşra gazetelerinde de yer alacaktır. Acaba kısa bir demeçle M. Venizelos bu çalışmayı başlatamaz mı? Saygılarımla. Walter Runciman»

Bu mektubu alan Zaharof, ingilizce olarak Kaklamanos'a şunları yazıyordu: «53, Hoche avenü, Paris, 14 haziran 1919. Azizim Kaklamanos, bugün Mr. Walter Runciman'dan aldığım bir mektubun kopyasını size gönderiyorum. Bildiğiniz gibi sözü geçen pek önemli politik bir şahsiyettir. Kendisiyle derhal temasa geçeceğinizden ve öne sürdüğü düşünceyi en iyi şekilde değerlendireceğinizden şüphem yok».

Zaharof, Kaklamanos'a, Runciman'ın mektubuna verdiği şu cevabın bir kopyasını göndermeyi de unutmamıştı: «Paris, 14 haziran 1919. Azizim Mr. Runciman, ayın 12'sinde mektubunuzu alır almaz derhâl M. Venizelos'la onun dışişleri bakanı olan M. Politis'i gördüm. İkisi de teklifinizi sevinçle karşıladılar ve sizi memnun etmek, yunan milleti için pek önemli saydıkları yardımınızdan faydalanmak için ellerinden geleni yapacaklarını belirttiler. Durumdan bir telgrafla haberdar edilen, Londra elçisi M. Kaklamanos, size bütün haberleri, haritaları, şemaları, nüfusla ilgili istatistikleri verecek, yazılarınızı ve makalelerinizi kolay okunur, anlaşılır ve inandırıcı kılmak için hizmetinize koşmaktan zevk duyacaktır. Ben de mektubunuzun bir kopyasını Kaklamanos'a göndererek, sizinle derhal temasa geç-

mesini bildiriyorum. Görüşmeniz gerektiği zaman M. Venizelos'la derhal temasınızı da o sağlayacak ve başbakan uygun göreceğiniz her yazıyı bizzat imzalayacaktır. Saygılarımı Mrs. Runciman'a da iletmenizi ve en iyi duygularımı kabul buyurmanızı rica ederim. Basil Zaharof».

Gerçekten de Kaklamanos aynı gün Paris'ten şu telgrafı alıyordu: «Land and Water'de Yunanistan'la ilgili, belgelere dayanan bir araştırma yazısı yayınlamayı M. Zaharof'a teklif eden Mr. Walter Runciman adına Mr. Hilaire Belloc'un ziyaretini kabul edeceksiniz. Kendisine lûtfen kolaylık gösteriniz ve tamamlayıcı belgeler gerekirse, telgrafla bize bildiriniz. Mr. Runciman bu araştırmayla birlikte M. Venizelos'un bir mektubunu da yayınlamak istiyor. Ziyaretçinizle bu mektupta neler yazılması gerektiğini konuşunuz ve neticeyi bana bildiriniz. Politis».

Kaklamanos, Zaharof'a ingilizce olarak verdiği cevapta, telgrafı ve mektubu için teşekkür ediyor ve «Millî dâvâmıza bu yeni bir hizmetinizdir. Bu vesileyle size en derin ve içten teşekkürlerimi bildirmek isterim» diyordu.

Ama bu küçük hizmet, sözü geçenin yunan hükûmeti için bir ay önce yapmış olduğu yanında hiçbir şey değildi. Asıl hizmet, 15 mayıs İzmir çıkarması konusunda olmuştu Yunanlıların İzmir'i işgali hâdisesinde Zaharof, Clemenceau ve Lloyd George'la olan dostlukları gibi bütün kudretli yakınlıklarını harekete geçirmiş ve onun, Fransa ve İngiltere'deki nüfuzunun önemi de, bu vesileyle ortaya çıkmıştı.

İzmir çıkarması Venizelos'un politika hayatının dönüm noktalarından biriydi ve o 15 mayıs 1919 günü, Paris'teki yunan delegasyonunda esen sevinç havasını tarif etmek imkânsızdı. Zaharof'un bu hâdisedeki rolüne geçmeden önce, o günlerde yunan resmî çevrelerinde esen havayı belirtmek isterim.

Hâdiseden bir hafta önce Kaklamanos, Politis'e şu telgrafı göndermişti: «Londra, 7 mayıs 1919. 4.096 numaralı

telgrafınızdaki görevi yerine getirmek için Lord Curzon'un yanında bulunduğum sırada, özel kalem müdürü girdi ve Savunma bakanlığından verilen bir haberi bildirdi. Bu habere göre, Paris'ten Dörtler Konseyinin Yunanistan'ın İzmir'e asker çıkarmasına razı olduğunu bildiren bir telgraf gelmişti (1). Lord Curzon da bana, müracaatımıza (2) en güzel bir cevap teşkil eden bu haberi zevkle vereceğini söyledi. Başbakandan ve zâtıâlinizden, elde edilen bu şahane başarı için, en derin vatan sevgisiyle ve heyecanla tebriklerimin kabul buyurulmasını rica ederim». Bunun hemen ardından şu telgrafı alacaktı: «Paris, 8 mayıs 1919. Son derece mahrem. Şifre bizzat büyükelçi tarafından çözülecek.— Curzon tarafından verilen haber konusunda, sırrı en kesin şekilde saklamanızı rica ederim. Zira böyle bir müsaade Dörtler tarafından değil, ancak Üçler tarafından verilebilir. Venizelos». Kaklamanos, haberi kimseye açmadığını bildirerek başbakanı teskin etti.

Hele çıkarma gününün sevinci tarif edilir gibi değildi. Yunan gazetecisi Hristo Kesari bu sevinci Kaklamanos'a yazdığı bir mektupta şöyle anlatıyordu: «Paris, 15 mayıs 1919. Sayın büyükelçi ve aziz dost, tekrar görüşemeden gitmiş olmanızdan pek üzgünüm... İzmir'e birliklerin gön-

---

(1) Üçlerin, 6 mayıs 1919 sabahı saat 11'deki oturumu: «Lloyd George: ...Bence M. Venizelos'a birliklerini İzmir'e göndermesini bildirmeliyiz... — Başkan Wilson: Niye derhal çıkarma yapmalarını söylemiyoruz? Bir itirazınız var mı? — Lloyd George: Hiçbir itirazım yok. — Clemenceau: Benim de yok. Ama İtalyanları haberdar etmek gerekmez mi? — Lloyd George: Ben bu kanaatte değilim».
Üçlerin 7 mayıs 1919, öğle toplantısı: «Clemenceau, Venizelos'a: — Katliâmı ve bir italyan çıkarmasını önlemek üzere, yunan birliklerinin İzmir'i işgal etmesini düşünüyoruz...». (P. Mantoux'nun «Dörtler Konseyi görüşmeleri» adlı kitabı; cilt I, sayfa 499 ve 510).

(2) Bu müracaat, Roma'daki Yunanistan elçiliğinden alınan bir telgrafa göre, İzmir'i işgal konusunda bir italyan müdahalesi için gerekli havayı estirmek üzere yayına başlayan italyan gazetelerinin kullandığı üslûba, ingiliz hükûmetinin dikkatini çekmek için yapılıyordu.

derildiğini elbette Morning Post'tan öğrenmediniz. Ben size işin içyüzüne dair, anahatlarını gazetede bulacağınız bazı bilgiler vereyim... Alınmasında Wilson'un büyük rolü bulunan karar başbakanımıza bildirildi... Üçlerin bu kararını öğrenen Orlando prensip olarak karşı durmadı, ama askıda kalmış ve acele diğer bazı işlerin daha önce ele alınmasının iyi olacağını öne sürdü. Bunun üzerine Üçler kararın uygulanmasını bir kaç gün geri bırakmanın daha uygun olacağını düşündüler. Ama İzmir konusunda, yerinde bir tutumla çok hassas olan başbakanımız, pazar sabahı acele olarak Clemenceau'yu gördü (1), onunla uzun uzun tartıştı ve akşam yemeğini de Lloyd George'la yedi. Bu görüşmelerin sonucu, pazartesi sabahı (2) Üçler'in Venizelos'a «to go on with the execution of their decision» (3) bildirmeleri oldu. Dün akşam rastladığım âna kadar, dostumuz Emmanuel bir şey bilmiyordu; muzip bir sevinçle ona olanı anlattım. Yıldırımla vurulmuşa döndü, önce bana inanmak istemedi, ama tafsilâtıyla anlatınca, acı gerçeği kabul etmek zorunda kaldı ve Wilson'a ateş püskürdü: — Anlıyorsunuz ya! Rumların azınlıkta olduğu İzmir'i size veriyor da, italyanların çoğunlukta olduğu Fiume'yi bize vermiyor... Öfkeli ve benzi kül gibi olmuş durumda, yanımdan ayrıldı...

---

(1) Pazar, 11 mayıs 1919. Mantoux, Venizelos'un katıldığı ama italyanların bulunmadığı o sabahki toplantıyı şöyle kaydediyor: «Balfour: Birinin İstanbul'da gevezelik ettiği ve türklerin bilgi edindiği anlaşılıyor. İzmir'le ilgili kararı hem de bizim temsilcilerimizin duyurması öfkelenilecek hâldir. — Clemenceau: Uygulamayı kırksekiz saat için geciktirmeyi teklif ediyorum; italyanlarla durumumuzu da düşünmek zorundayız...» (Cilt II, S. 39).

(2) Pazartesi, 12 mayıs. Üçler, İzmir'in işgaline dair kararlarını bugün, sabah 11'de başlayan toplantıda Orlando'ya resmen bildirdiler. Aym gün saat 15.30'da başlayan toplantıda ise italyanlar fikir birliğinde olduklarını, hiç değilse karara karşı olmadıklarını belli ettiler.

(3) «Kararlarını uygulamaya gitmesini».

«Başbakanımız için sevinçten uçuyor demek bile az. Öyle ki kendine hâkim olamıyor. Sevinçten taşkın bir hâlde, Selânik'teki mücadele arkadaşlarından ve Mercédès otelinin kulisindeki otuzlardan biri olan (1) Spiromilyo'yla kucaklaşıyordu. Bana "Birkaç dakikalık bir görüşme sonunda, kenarına kadar geldiğimiz uçuruma düşmekten kurtulduk ve şimdi büyük bir devlet olduk„ dedi. —Bunu size borçluyuz sayın başbakan, dedim; Bu gerçekleşen Perikles'in hayalidir, Elen birliğidir.— "Evet, evet ama milletim olmasaydı ben ne yapabilirdim. Biz eşsiz, mükemmel bir millete mensubuz. Yeter ki politikacılarımız ona lâyık olabilsinler...„ Bugün ziyaretine gelenler başbakanın sevinçten uçtuğunu unutamıyacaklardır. Sizin de orada çok sevindiğinizden şüphem yok... Hristo Kesari».

Kaklamanos işgalden bir gün önce, İngiltere'deki bütün önemli yunan dostlarına mektuplar göndererek, onları büyük hâdiseden haberdar etmişti. Ve haberi Zaharof'a da vermeyi unutmamıştı. Silâh kralı teşekkür etti, ama bu arada durumdan haberdar olduğunu belirtmekten de geri durmadı. İşte Zaharof'un ingilizce kaleme aldığı mektup: «Carlton oteli, Pall Mall, Londra, 15 mayıs 1919. Azizim Kaklamanos, verdiğiniz güzel haberler için çok teşekkürler ederim. Bu haberlerin, âcizâne gayretlerimin eseri olduğunu sanıyorum. Nitekim ben de Clemenceau ile Lloyd George'a telgraflar çekerek, kalpten teşekkürlerimi bildirdim... Basil Zaharof».

Bu mektup ilk defa bugün bize, İzmir'in işgalini dostları Clemenceau ile Lloyd George'dan Zaharof'un istediğinin ve elde ettiğinin belgesini veriyor (2). Bu konuda

---

(1) Paris'teki Mercédès otelinde Konferansa katılan yunan delegasyonu oturuyordu.

(2) Yanlış anlaşılmasın: İzmir'in işgalinde tek sebep Zaharof'un yaptığı baskı olmuştur demek istemiyorum. Meselâ başkan Wilson karara, sanayiciyi hoşnut etmek için katılmamıştır. Ama bu şahsî baskının önemini küçümsemek de aynı şekilde hatâ olur. Zaharof ve yunan-

yayınlanmamış bir şahitliği de, yunan gazetecisi Konstantin Atanatos'tan ben dinledim. M. Atanatos bana «1939 ilkbaharında, yunanlı armatör Kalimanopulos'un Cairo-City vapuruyla Pire'den Marsilya'ya gidiyordum, diye anlattı. Yol boyunca gemi süvarisi M. Hanos misafirlerini kendi masasında ağırlıyordu. Eski dışişleri bakanı M. Politis de, eşiyle birlikte oradaydı. Yemek sırasında Politis'ten dinlediğime göre: 1919 mayısının ilk haftasında Paris'teki Mercédès otelinde bir öğle sonuydu; Venizelos hafif bir rahatsızlık yüzünden yatağında ve Politis de her zaman olduğu gibi başucundaydı. Otelin santralı bizzat Venizelos'un arandığını haber verdi. Başbakan kendi adına telefona cevap vermesini Politis'ten istedi. Telefondaki Zaharof'tu. Politis'e şöyle demişti: "Venizelos'a, İzmir'i işgâl etmek üzere gemilerini ve birliklerini hazırlanmasını söyleyiniz. Yüksek Kurulun bu konuda karar almasını sağlamış bulunuyorum. Kurul kararını size resmen yarın bildirecek (1). Zaman kaybetmeden hazırlanmanız için ben size önceden haber veriyorum,,. Gerçekten de ertesi gün Yüksek Kurul kararını Venizelos'a resmen bildirdi. Zaharof'un telefonundan hemen sonra, birliklerini hazırlaması için, Selânik'te bulunan yunan kuvvetleri kumandanı general Paraskevopulos'a şifreli bir telgraf çekilmişti (2). Nitekim hazırlıklar sür'atle tamamlandı».

---

lılar, yunan çıkarlarıyla birlikte ingiliz çıkarlarını da savunduklarına göre, sanayicinin ricasını en güç kabul etmiş olan Clemenceau'dur diye düşünülebilir. Ama bence Zaharof olmasaydı, Clemenceau işgal kararına kolay kolay katılmazdı. Zaten yüksek kuruldaki görüşmelerde yunanlıları ve işgali en az tutanın Clemenceau olduğu bilinmektedir.

(1) 7 mayıs 1919, öğle üzeri.

(2) A. F. Frangulis («La Grèce» isimli kitabı, cilt II, s. 62-63) Venizelos'un 6 mayıs 1919'da, yani kararın kendisine resmen bildirilmesinden bir gün önce, İzmir'in işgaline dair Yüksek Kurulun karar aldığını öğrenmiş bulunduğunu ispat eden, İstanbul ve Atina'ya çe-

Nihayet, İzmir'in işgalinde Zaharof'un oynadığı role dair diğer bir şahit de, 1961'de hatıralarını yayınlayan Te. odor Petrakopulos oldu. Hatırlanacağı üzere Petrakopulos 1919 ilkbaharında yunan delegasyonuyla birlikte Mercédès otelinde kalıyordu. Şöyle anlatıyor: «Bir öğle sonu Zaharof Mercédès oteline geldi. Pek heyecanlıydı. Derhal görüşmek istediği Venizelos'a, gözlerinden yaşlar akarak, İzmir'in Yunanistan'a bırakılacağı haberini verdi. Venizelos onu kolları arasına alıp yanaklarından öperken, Zaharof da şunları anlatıyordu.

«Bugün öğle yemeğinde Clemenceau bendeydi. Bütün taleplerimizi desteklemesini, zira bunların haklı talepler olduğunu belirterek, tekrar rica ettim, o da bana vaadetti Ayrılırken, yazıhanemin kapısında durdurdum ve elini tutarak, İzmir'in Yunanistan'a verilmesini yalvararak rica ettim. Clemenceau vatanseverliğimi tebrik için elimi sıktı ve isteğimin gerçekleşeceğinden emin olabileceğimi söyledi. Bu sözleri işitince bayılmış ve bir koltuğa yığılmışım. Ben kendime gelinceye kadar yanımda bekleyen Clemenceau gözlerimi açınca bana, İzmir'in Yunanistan'a verileceğini bir kere daha söyledi» (1).

Zaharof, 1919'dan 1922'ye kadar bütün yunan-türk harbi boyunca, venizelosçu olsun, konstantinci olsun Yunanistan'ı finanse edecek ve silâhlandıracaktı. Lewinsohn kitabında şöyle diyor: «Anadolu'daki yunan askerî harekâtının başarısızlığı Zaharof'u servetinin yarısından etti, diyenler var. Bunda büyütme payı fazladır. Ama uğranı-

---

kilmiş iki telgrafı açıklıyor.

Zaharof o gün, yemekten hemen sonra, saat 13 ile 14 arasında telefon etmiş olmalıdır. Zira karar Yüksek kurulca saat 11 ile 12 arasında alınmıştır ve Konferans genel kurulunun saat 15'te başlayan, Venizelos ile Politis'in de katıldıkları toplantısında, Sir Henry Wilson'un hatıralarında belirttiği gibi, Lloyd George tarafından yunan başbakanına bildirilmiştir.

(1) Petrakopulos: «Hayatım» isimli kitap, sayfa 91.

Zaharof krediyle verdiği malzeme ve borç verdiği paralardan hiçbirinin karşılığını alamıyacaktı. Ama daha ağır ve acısı, doğu harbi sırasında gerçekleştirdiği büyük teşkilâtın kocaman, pahalı, ama içi boş bir kabuk hâline gelmiş olmasıydı» (1).

Bu devre içinde gölgede kalmak için sarfettiği gayretlere rağmen Zaharof'un rolü, gizli tutulamıyacak kadar önemli olmuştu. Avam kamarasında milletvekilleri onunla ilgili olarak, sual üstüne sual soruyorlardı. İngiliz ve fransız gazeteleri ondan bahsediyor, ona hücum ediyorlardı. İleride bakan olacak, muhafazakâr milletvekili albay Walter Guinness 16 ağustos 1921 günü Avam Kamarasında bakın neler söylüyordu: «..Başbakanımıza göre, Anadoluya uygulanacak en iyi politikanın bu olduğu anlaşılıyor. Bu pek sinik, hele dünya barışının yeniden kuruluşu bakımından felâketli bir politikadır. Bu durumun üzücü sebebi, dış politikamızın Dışişleri bakanımızca değil, fakat şahsen başbakanımız tarafından yürütülmekte oluşudur. Üzülerek söyliyeyim ki, kendisine tecrübe ve bilgisiyle en faydalı tavsiyelerde bulunabilecek olan uzmanlar, başbakan tarafından pek seyrek olarak göreve çağrılmışlardır.

«Bununla ben, başbakanın müşavirleri yoktur demek istemiyorum. Diyorum ki, bu işlerde tahtın, daha doğrusu başbakanlık koltuğunun ardından gelen ses, Sir Basil Zaharof'un sesidir. Sözü geçen hiç şüphesiz çok becerikli bir maliyecidir. Politika çevreleri dışında daha çok, dört beş memlekette silâh sanayiini kontrol etmiş veya etmekte oluşuyla tanınmıştır. Ama malî kudretinden daha önemli yanı, İmparatorluk büyük haç nişanına sahip olacak kadar ingiliz görünmesine rağmen Zaharof'un herşeyden önce

(1) Lewinsohn: «Zenginlik peşinde» isimli kitabı, sayfa 143.

yunanlı kalmayı da bilişidir. Dış politikada uzmanlar yerine bizzat başbakan tarafından yönetilmeyi kabul etmemiz gerekse bile, hiç değilse kendisinden, daha önce bu memleketten olanların sesine kulak vermesini, önce İngiltere'nin veya Antant cephesinin çıkarlarını düşünmesini buna göre davranmasını istiyebiliriz« (1)

İngiliz politika hayatında Zaharof'un önemini ölçmeye yarayacak bir diğer hâdise de, 25 ekim 1920'de genç kral Aleksandr'ın bir kaza sonunda ölümü üzerine, tahta kimin geçeceği meselesinde oynadığı rol olmuştu. 1917'de Konstantin devrilince Venizelos düşen kralın ailesi olan Glucksbourg hanedanına son vererek, tahta düpedüz ingiliz krallık ailesinden birini geçirmeyi düşünmüştü. Ama İngiltere bu teklifi derhal geri çevirmiş, başvurduğu Belçika sarayından da müspet bir cevap alamayan Venizelos tahta Konstantin'in ikinci oğlu Aleksandr'ın geçmesine razı olmak zorunda kalmıştı. Devrilen kralın büyük oğlu Yorgi de babasıyla birlikte sürgündeydi. Üç sene sonra Aleksandr, henüz 27 yaşındayken ölünce, Venizelos tekrar veraset meselesiyle karşılaştı. Konstantin'in sonradan kral olan bir üçüncü oğlu Pol vardı, ama o teklifi reddetmişti. Zaten Pol'e başvurulurken bir yandan da Zaharof'un aracılığıyla ,tıpkı 1917'deki gibi İngiliz kralının kapısı tekrar çalınmış ve gene ters cevap alınmıştı. Bu konuda Dışişleri bakanlığına bir telgraf gönderen Kaklamanos şöyle diyordu: «Londra, 1 kasım 1920. Mahrem. İngiltere kralına kendi fikriymiş gibi bir ingiliz prensinin adaylığını teklif eden M. Zaharof'a kral tarafından, böyle bir adaylığın kabulünün mümkün olmadığı bildirildi...».

Anlaşıldığına göre Zaharof Fransa'da, Clemenceau'nun yeni çıkardığı «Echo national» gazetesine gerekli fonları sağlamıştı. 1921'de yayınlanmaya başlanan gazetenin

---

(1) R. Neumann: «Silâh kralı: Sir Basil Zaharof» adlı kitabı, sayfa 172-173.

politika sekreteri de André Tardieux idi. Zaten Clemenceau ailesi iş hayatında Zaharof'la ve fransız silâh sanayii ile ortaklık kurmuş durumdaydı (1). Başbakanın kardeşi Paul Clemenceau Fransa'daki patlayıcı maddeler alanında en önemli şirket olan «Merkez dinamit ortaklığı» nın müdürü ve «Mühimmat imalâtı şirketi» nin de yöneticisiydi. Oğlu Michel Clemenceau, Zaharof'un kontrolündeki fransız Vickers'inin müdürlerinden biri olmuştu. Bütün bunları belirttikten sonra Noel-Baker şu sonuca varıyor: «Bu hâdiseler, Versailles andlaşmasının hazırlandığı sırada, silâh fabrikaları kralının fransız politika hayatı üzerindeki geniş tesirini göstermektedir» (2).

b) Diğer kimselerle yapılan baskılar.

Clemenceau'dan bahsettiğimize göre, barış konferansının genel sekreteri olan M. P. Dutasta hakkında da bir kaç söz söyliyelim. Ona dair şunları okuyoruz: «...Bern süt sanayii şirketinin de sahiplerinden biri olan M. Dutasta'nın Clemenceau ile yakınlığı herkesçe biliniyordu» (3).

Dutasta, Clemenceau'nun evlilik dışı oğlu olduğuna göre, yakınlıktan maksat akrabalıktı. Sözü geçeni iyi tanıyan bir yunanlı, Bern elçisi Apostol Aleksandridis ondan şöyle bahsediyor: «Kasım 1917'de Fransa elçisi olarak Bern'e gelen Clemenceau'nun evlilik dışı oğlu M. Dutasta ile yakın dostluk kurmakta gecikmedim. Venizelos'un beni Paris Konferansına çağırışının sebebi de bu oldu. Zira Dutasta Konferans genel sekreterliğine tayin edilmişti. Onun aracılığıyla Venizelos'un Clemenceau'nun evine giderek meseleleri özel şekilde tartışmasını sağlıyorduk. Ya

(1) ve (2) Noel-Baker'in sözü geçen kitabı, cilt I, s. 247 ve 533.
(3) R. Neumann'ın sözü geçen kitabının Londra'da ingilizce üçüncü baskısı, s. 211. (1938).

da özel mesajlar fransız başbakanına, benim ve Dutasta'nın aracılığımızla iletiliyordu. Venizelos-Clemenceau görüşmelerinin sık sık ve başbaşa yapıldığı o günlerde, büyük devletler başbakanlarının, hele konferans başkanı Clemenceau'nun randevuları kolay temin edilir şeyler değildi» (1).

M. Makkas da bana şunları yazıyor: «Politikacılardan yana bize büyük yardımı dokunanlar şunlar oldu: Georges Leygues, Paul Painlevé, Paul Deschanel -bu daha çok hatip olarak- André Tardieu ve hepsinden çok George Clemenceau. Bizden pek hoşlanmıyan Raymond Poincaré'nin hele Venizelos'a karşı sanki doğuştan antipatisi vardı. İkisi arasında pek çok çatışma oldu. Çoğu zaman Clemenceau'yu da güç idare ediyorduk. Ama Venizelos, acılığı ve peşin hükümleri olmayan Clemenceau'yu kolay idare edebiliyordu» (2).

İngiltere'de Zaharof'tan başka, gene «Sir» unvanı almış bir yunan iş adamı daha vardı ki, o da Lloyd George'un pek samimi dostuydu. Ondan, yani Sir Yorgi Stavridi'den daha önce bahsetmiştik. Yunanistan'ın Londra başkonsolosu bir maliyeci ve merkezi Londra'da bulunan Ionian Bank Limited'in de başkanıydı. Bu Yunanistan'da kurulan en eski ingiliz bankasıydı. 1839'da Korfu'da kurulmuş, altı ay sonra merkezi Londra'ya aktarılmıştı. 1864 - 1905 yılları arasında Yunan Millî Bankasıyla birlikte Yunan Devleti adına para basan Ionian Bank, Londra'daki merkeziyle aslında bir ingiliz bankasıydı.

16 haziran 1918'de Venizelos'a yazdığı uzun mektupta Mihalakopulos'un bu bankacıdan şöyle bahsettiğini hatırlıyacaksınız: «M. Stavridi hakkında iyi kötü çok şey söyleniyor. Ama Lloyd George tarafından sevildiği muhakkak. Bunu bana Lloyd George'un özel kalem müdürü söy-

(1) Apostol Aleksandridis: «Siyasî hatıralar», yunanca, s. 128-129.
(2) Bu kitabın yazarıyla L. Makkas arasındaki mektuplaşmadan.

ledi. Stavridi burada pek çok politikacı ve gazeteci tanıyor».

İlk temaslarından itibaren ve hattâ harpten önce de, Lloyd George ile Venizelos'un arasında Sir Yorgi Stavridi'yi görüyoruz. 1912'de Venizelos'un Londra'da o zaman Maliye bakanı olan Lloyd George ile ilk buluşmasından başlayarak Stavridi, ingiliz-yunan anlaşmasının gerçekleşmesinde önemli rol oynamıştı. O, sadece bir başkonsolos olarak değil, fakat Venizelos'un özel ve tam yetkili bir temsilcisi olarak hareket ediyordu. Harp yıllarında da, hattâ 1919'da da bu böyleydi. Venizelos'un doğrudan doğruya Lloyd George'a bir diyeceği olduğu zaman bunu resmî büyükelçi Kaklamanos'la değil, fakat Stavridi'nin aracılığıyla söylüyordu. Meselâ 1919 ocağının ilk günlerinde, Venizelos'un barış konferansına sunduğu, yunan toprak talcplerini dile getiren meşhur muhtıranın kopyalarını ingiliz hükûmeti üyelerine dağıtmakla görevlendirilen Kaklamanos, Winston Churchill'e ve Dışişleri ileri gelenlerine muh tıradan birer sureti bizzat göndermiş, ama Lloyd George'a gidecek nüshayı, başbakanın eline teslim etmesi için Stavridi'ye vermişti. Şimdi Stavridi'nin 1919'daki rolünü biraz daha yakından görelim:

1919 yazında Venizelos tarafından çağrılmış ve Paris'e gitmişti. Bu yolculuğun sebebini Stavridi, Kaklamanos'a fransız başkentinden gönderdiği 24 haziran tarihli mektupta şöyle anlatıyor: «Başbakan beni Anadolu'daki hâdiseler sebebiyle istetmiş. İngiltere başbakanıyla devamlı temas hâlinde olmak istiyor. Bu işi benden daha iyi yapabilecek bir başkasını bulamıyacağını düşünmüş; bu durum benim gururumu okşuyor kendisine hizmet etmekten büyük zevk duyuyorum... Yorgi Stavridi». Sözü geçen hâdiseler, İzmir'in işgali sırasında işlenen cinayetlerdi.

Venizelos'un Bulgaristan'la yapılacak andlaşma ve Trakya'nın durumu konusunda, Başkan Wilson'un tutu-

mu yüzünden başının pek sıkıştığı bir sırada, gene Stavridi'ye başvurduğunu görüyoruz. Politis 13 ağustos 1919 günü Kaklamanos'a Paris'ten şu telgrafı çekiyor: «Çok acele. Bu telgrafı alır almaz Stavridi'ye telefon ediniz. Yarınki perşembe günü saat onbirde yeğenim (1) Waterloo istasyonunda olacak ve öğleden sonra yapılması gereken önemli teşebbüsle ilgili olarak, Başbakanın acele bir mektubunu getirecek. Politis». Büyükelçi Venizelos'a şu telgrafla cevap veriyor: «Londra, 14 ağustos 1919. Mutlak öncelik. Çok acele. Saat akşamın yedisi. M. Stavridi'nin bana verdiği telgraf metnini iletiyorum: "Mektubunuzu alınca Mr. Lloyd George'a gittim. Kabine toplantısındaydı. Özel kalem müdürü hükûmetin Trakya meselesini tartışacağını söyledi. Hemen bir kâğıda Wilson'un tekliflerinin tarafınızdan kabul edilmesinin mümkün olmadığını ve sizin tekliflerinizi desteklemesini rica ettiğinizi yazarak, Lloyd George'a gönderdim. Kabine toplantısı sırasında mektubumu okumuş, yarın sabah için randevu verdi. Elçiliğe akşam altı buçukta gelen ve endişelerin giderildiğini bildiren telgrafınıza rağmen, yarın sabah kendisini görmiye gideceğim. Stavridi„ Kaklamanos».

Nitekim Paris'ten gelen yeni bir telgrafında Venizelos, herhangi bir teşebbüse lüzum kalmadığını tekrar bildiriyordu. Lloyd George-Stavridi görüşmesinden sonra netice Venizelos'a şöyle duyuruldu: «Londra, 15 ağustos 1919. M. Stavridi Mr. Lloyd George'u bu sabah gördü ve başbakan kendisine Paris'ten bir telefon aldığını, buna göre Trakya meselesinin bir uyuşmaya bağlandığını söyledi. Meseleyi kapanmış sayan Stavridi de ingiliz başbakanına açılmadı. Kaklamanos» (2).

---

(1) Tanaş Politis olacak; yüzbaşıydı, Dışişlerinde ataşe olarak görevliydi ve barış konferansında Politis'in yardımcıları arasında bulunuyordu.

(2) 15 ağustos 1919'da bulgar Polk ile Venizelos arasında bir anlaşmaya varılıncaya kadar, Trakya meselesi konferansta çok çapraşık yol-

Bir kaç ay sonra Lloyd George'a bir dostluk mesajını ulaştırmak isteyen Venizelos, gene Stavridi'ye başvuruyordu. Stavridi 17 kasım 1919 günü, sonucu bir telgrafla bildirdi: «Telgrafınızı ayın 11'inde Mr. Lloyd George'a verdim. Teşekkürleriyle birlikte ilişik mesajı size iletmemi benden rica etti. Stavridi». Lloyd George'un mesajı da şuydu: «Nazik mesajınızla beni mahçup ettiniz. İngiliz milleti yunan milletine karşı en samimi ve dost duygular bes-

---

lardan geçmişti. Önce amerikalılarla ingilizler ve fransızlar doğu Trakya'yı Yunanistan'a vermek kararındaydılar. Sonra amerikalılar Bulgaristan'ı tuttular. Çatışma üzerine Amerika, doğu ve batı Trakyanın kurulacak milletlerarası İstanbul devletine bağlanmasını öne sürdü. Teklif kabul edilmedi. 12 ağustos 1919'da Yüksek Kurul ikili bir çözüm yolunu seçti: a) Kuzey-batısı Bulgaristan'da kalmak üzere, batı Trakya'nın güney-batısı ve doğu Trakya'nın büyük bir kısmı Yunanistan'a verilsin ve batı Trakya'nın doğu kesimi, yunan topraklarını ikiye bölerek ve Edirne'yi de içine alan milletlerarası bir devlet hâline getirilsin. b) Ya da, milletlerarası bir komisyon tarafından, Dedeağaç limanıyla, onu Edirne'ye bağlayan demiryolunun sadece kontrolüyle yetinilsin.

Polk, birinci çözüm şeklinden yana olduğunu, ama Venizelos -o sırada Amerika'da bulunan- başkan Wilson'u razı edebilirse ikinci şekle de karşı durmıyacağını bildirdi. Yüksek Kurul konunun Polk ile Venizelos arasında görüşülmesi kararını aldı. Amerikan-Yunan anlaşması da tam bu sırada işe karışacaktı. On gün sonra Venizelos, Clemenceau'ya şöyle yazıyordu: «Paris, 24 ağustos 1919. Sayın başbakan, oniki gün kadar önce M. Tardieu, Trakya konusunda iki çözüm yolu düşünüldüğünü bana bildirdi... Topraklarımızın bölünmesini önlemek için, ikinci şıkkı seçmek zorundaydım. M. Tardieu o zaman M. Polk'u görmemi salık verdi. Geçen 15 ağustos cuma günü sözü geçenle konuştuk... Zâtıâlinize, bu meselenin bir an önce bir sonuca bağlanması için, gerekirse ilk şıkkı da kabul edebileceğimi bildirmek durumundayım.. E. K. Venizelos». Ne var ki, Wilson bu ikili çözüm şeklini de geri çevirmişti Bu sefer o, batı Trakya'nın batı kesiminin Yunanistan'a ve bütün geri kalan Trakya topraklarının milletlerarası İstanbul devletine bağlanmasını teklif ediyordu. Bulgaristan'ın güney sınırı sonunda, Yüksek Kurula 1 eylûl 1919 günü Balfour'un getirdiği teklif benimsenerek bir karara bağlanabildi.

lemektedir. Büyük Britanya'nın, sizin sağlam ve dirayetli yönetiminiz altında doğu Akdeniz politikasının güçlü, liberal ve yerleştirici bir faktörü durumuna geleceğine dair sağlam ümitler beslediğimiz Yunanistan'ı bütün haklı isteklerinde destekliyeceğine daima güvenebilirsiniz. D. Lloyd George 17 kasım 1919». Bu mesajın yunan hükûmet çevrelerinde yarattığı telâş havası belirtilmeğe değer. Politis, mesaj ellerine geçer geçmez Kaklamanos'a şu talimatı veriyor: «22 kasım 1919. Mektubunuza derhal cevap verirken başbakanın bilhassa belirtilmesini istediği bir hususu dikkatinize sunuyorum. İngiliz başbakanının mesajı konusunda kesin olarak hiçbir propaganda yapılmıyacaktır. Yoksa, ingiliz hükûmetinden gördüğümüz destek zaten burada (Paris'te) endişe konusu olurken, mesaj bizim için yeni sıkıntılara yolaçabilir. Politis».

Sir Basil Zaharof ile Sir Yorgi Stavridi bizi, Lloyd George üzerinde de durmaya götürüyor. Önce, konferanstaki iki sekreterinden, Joseph T. Davies ile Philip Kerr'den bahsedelim. Birincisi hakkında Paris'ten gelen bir telgrafta Kaklamanos'a şöyle denilmektedir: «9 nisan 1919. Teklifinize uyularak, Lloyd George'un sekreteri Davies'in şövalye Yorgi nişanıyla taltif edildiğini bilginize sunarım. Politis». Sözü geçen bir yunan nişanıdır. İngiliz başbakanının diğer sekreteri hakkında ise, Lord Riddell'in hatıra defterinde şunları okuyoruz: «22 temmuz 1920. Winston Churchill (1) : "...Lloyd George milletlerarası meseleleri gerçekten Dışişleri bakanına bırakmalıydı. Ama o Dışişleri bakanlığını ilgilendiren meseleleri, Kerr'in yardımıyla bizzat yönetiyor. Ben, Kerr'e verilen yetkinin, yani Devlet yönetiminde ve mekanizma içinde görevli olmayan bir kimseye, kim olursa olsun, bu derece önemli meselelerde böylesine bir tesir imkânı verilmesinin karşı-

(1) O zaman L. George kabinesinde Savunma bakanı W. Churchill'in İzmir'in işgaline karşı olduğunu da hatırlatalım.

sındayım. Geçen gün bu düşüncemi başbakana da söyledim. "Siz doğrudan doğruya sorumlu değilsiniz. Eğer işler kötüye dönerse, bu yapılanların hesabını başkaları verecektir. Siz Downing Street'ten elinizi kolunuzu sallıyarak çıkıp gideceksiniz„ dedim. Bunlar milyonlarca insanın ve dünyanın kaderini çizen plânlar kuruyorlar, ve bütün bunlar kuliste yapılıyor».

Lord Riddell «Bu tenkitlerde bazı haklı kısımlar bulunabilir, diye devam ediyor. Ama Kerr başbakan için başha biçilmez bir yardımcı olmuş, kabiliyetli, bilgili, iyi haber alan ve olağanüstü hafızaya sahip bir adamdı. Tanıdığım en sevimli insanlardan biriydi ve kelimenin her anlamıyla büyük bir centilmendi.. Benim onda beğenmediğim tek özellik, fazla yunan dostu oluşuydu» diyor.

Sonradan Lothian markisi olan Philip Kerr başbakanın politik kararlarını etkilemekle kalmıyor, yönettiği Round Table dergisiyle, umumî efkâr üzerinde de şahsî nüfuz sağlıyordu. Ve hiç şüphesiz koyu bir yunan taraftarıydı. Bu konuda Kaklamanos, 14 aralık 1919 tarihli telgrafında Dışişleri bakanlığına şöyle diyordu: «Mr. Lloyd George'un özel sekreteri ve sırdaşı olan Mr. Kerr'in yönetimindeki Round Table dergisi son sayısında, Türkiye meselesine dair son derece önemli bir yazı yayınlıyor. Bu yazı, ingiliz hükûmetinin olmasa bile, başbakanın ve yakın çevresinin görüşlerini belirtiyor, denilebilir...».

Muhafazakârlarla da uzlaşmış bir liberal olan Lloyd George, büyük iş adamlarına hayrandı. Lord Riddell «1920 martında, diyor; Lloyd George'un tory'lerin görüşü yönünde açıkça dümen kırdığını farkediyorum. Endüstri liderlerinin büyük hizmetlerinden sık sık söz eder olmuştur. Bir Leverhulme, diyor; ya da bir Ellerman dünyaya, 10.000 kaptandan veya 20.000 lokomotif kondüktöründen daha yararlıdır ve bu ölçüde itibara lâyıktır. Dünyanın düzenini ve insanların yaşama şartlarını geliştirmek, ama bunu kendi bildiği gibi yapmak istiyor. Sosyalizmin hatâlı

bir sistem olduğuna inanmış görünüyor. Son dört yılda bu inancın onda gittikçe kuvvetlendiğini gördüm. Görüşü tamamen değişti diyebilirim».

Etrafı hayran olduğu büyük iş adamlarıyla çevrili bulunan Lloyd George'un Zaharof'la münasebetlerini anlamak da güç değildir. İngiliz hükûmeti üyelerinden çoğunun doğru bulmadığı İzmir'in işgali hâdisesini de, bu açıdan bakınca daha iyi anlıyoruz. Zaharof-Lloyd George dostluğunun ışığında, Lord Curzon'un şu sözleri ise daha çok aydınlığa çıkıyor: «Lord Curzon yunan-türk politikamızdan acı bir dille bahsetti. Bu konuda Lloyd George'a ve Venizelos'a küfürler savurdu. Gerçek tarih yazıldığı zaman, dedi; hâdiselerin iç yüzü dehşetle öğrenilecektir» (1). Gerçekten de Lloyd George'un 3 eylûl 1922'de «Bütün İngiltere'de yunanlılardan yana üç kişi bulunduğunu, bunların da kendisi, Balfour ve Curzon olduğunu» söylemesinde insanı şaşırtan bir taraf mevcuttur. Eğer Lord Curzon'un suçsuzluk iddiasını kabul edersek, ingiliz hükûmeti içinde, Anadolu politikasında sonuna kadar Yunanistan'dan yana kalmış sadece iki üye bulunduğunu benimsemiş oluruz: Lloyd George ve Balfour (2).

İngiliz parlamentosunda, tamamen yunan politikasının emrinde, nüfuzlu bir de milletvekili vardı: Mr. T. P. O'Connor (3). Yunan hükûmetiyle ve Kaklamanos'la sıkı işbirliği yapan bu adam da Zaharof'un eski bir dostuydu (4). 1919'da Thomas Power O'Connor 71 yaşındaydı. Bu

---

(1) Riddell'in adı geçen kitabından: Riddel Curzon görüşmesi, 13 kasım 1923.

(2) Balfour'un da Zaharof'la bağlantıları bulunduğunu belirtelim. Nitekim harpten önce Balfour, Zaharof'a ve Vickers'e bağlı olan Beardmore gemi inşaat şirketinde muralıhas âzâ olarak görevliydi.

(3) 1918-1919 yıllarında Avam Kamarasındaki diğer yunan dostu milletvekilleri arasında şunları da sayabiliriz: John Dillon, Ronald McNeill, A. F. Whyte, Hugh A. Law, Kraliyet Deniz Kuvvetlerinden C. Bellairs ve ingiliz-elen birliğinin bütün üyeleri.

(4) Lord Riddel: sözü geçen eser, s. 181-184 ve 129-130.

irlandalı 1885'te girdiği Avam Kamarasında 1929'a, yani ölümüne kadar kalacaktı. Aynı zamanda gazeteci olarak da şöhreti vardı. Nitekim Londra'daki Star'ı o kurmuştu. Günlük The Sun ve T.P.'s Weekly gazetelerinin kurucusu da oydu ve basın çevrelerinde isminin ilk iki harfiyle «T. P.» diye tanınırdı. Bir de Weekly Sun'ı çıkarıyordu.

Avam Kamarasında ve O'Connor'un karşısında, o ne kadar yunan-dostuysa, aynı ölçüde türk dostu olan bir başka milletvekili, albay Aubrey Herbert vardı. 1919'da kırk civarında olduğuna göre de, rakibinden çok gençti. Carnavon kontunun ikinci oğlu olan, Eton ve Oxford'da okuyan ve İstanbul'u, Mısır'ı tanıyan Herbert muhafazakâr partidendi.

İzmir'in işgali üzerine, basında olduğu gibi parlamentoda da, yunanlıların cinayetleri tenkit ediliyordu. Ve bu mesele etrafındaki sual düellosunda Herbert ile O'Connor çarpışıyorlardı. 5 haziran 1919 tarihli bir telgrafında Kaklamanos bu mücadeleyi Atina'ya ve Paris'tekilere haber veriyor: «General Surtees dün Avam Kamarasında Dışişleri bakanına, 31 mayıs tarihli gazetelerde çıkan haberlerin -Daily Express'in İzmir kaynaklı haberi- hükûmetin dikkatini çekip çekmediğini ve eğer İzmir'de silâhsız ve yaşlı sivil türkler yunanlılar tarafından işkenceye maruz kalmış ve öldürülmüşse, suçluların cezalandırılıp cezalandırılmadığını sordu. Dışişleri bakan yardımcılarından ve meclis sözcüsü Mr. Cecil Harmsworth (1), aynen şu cevabı verdi: "Üzülerek söylüyorum ki, yunan birliklerinin İzmir'e çıkışı sırasında karışıklıklar ve çarpışmalar olmuş ve bu arada bir çok kurban verilmiştir. Son aldığım bilgiye göre, karışıklıklara sebep olanların cezalandırılması için gerekli tedbirler alınmıştır. Bir çok kimse yağma esnasında suçüstü yakalanmış, bunlar arasında

---

(1) Lord Northcliffe'in kardeşlerinden biri. T.P. O'Connor'un yakın dostuydu.

bulunan iki yunan askeri idam cezasına çarptırılmış ve ceza yerine getirilmiştir. Kısmen sorumlu görülen bir subay ise ağır şekilde cezalandırılmıştır.„

«Arnavut dostu milletvekili Aubrey Herbert, katliâmın Hindistan ve Mısır'da akisler uyandırmasından korkulup korkulmadığını sordu, bu suale bir cevap verilmedi...». Gazetelere göre Herbert'in suali aynen şuydu: «Acaba saygıdeğer dostum, bu katliâmın etkilerinin Hindistan ve Mısır'da bize zarar vereceğini biliyor ve müttefiklerin çerefini kurtarmak için olsun, yunanlıların bu cinayetlerini doğru bulmadığını resmen açıklamayı düşünüyor mu? (Alkışlar)».

Herbert'in 26 haziranda yeni bir sual önergesiyle meseleye döndüğünü ve bu defa hükûmetin, katliâmın esef verici olduğunu kabul zorunda kaldığını yukarıda gördük.

Ertesi gün diğer bir milletvekili söze karışıyordu: liberal partiden ve Kraliyet Deniz Kuvvetlerinin eski subaylarından Joseph Montague Kenworthy. 33 yaşındaki genç milletvekilinin mecliste ilk yılıydı. Srabolgi baronunun oğluydu ve o da ingiliz aristokrasisine mensuptu. 28 haziran'da Kaklamanos Paris'e şu telgrafı çekiyordu: «Milletvekili Kenworthy pazartesi günü hükûmete, müslüman Orta Doğudaki karışıklıkları soracak. Milletvekilinin düşüncesine göre, İzmir'i yunanlılara verme kararı, müslüman dünyasında zararlı akisler yaratacaktır». Nitekim gazetelere göre Kenworthy o gün hükûmeti sıkıştırmıştı.

Londra'daki yunan elçiliği, yalnız basında değil, fakat parlamentoda da karşı hücuma geçmek durumundaydı. O'Connor'dan faydalanıldı. Politis Paris'ten Kaklamanos'a gönderdiği 2 temmuz tarihli telgrafta şöyle diyordu: «Parlamentoda kullanmaları için dostlarımıza veya soru önergeleri zaten tartışıldıysa basına, elinizde bulunan konuyla ilgili bütün bilgileri derhal vermelisiniz. Bir yandan türklerin saldırılarını ve çeteciliklerini, bir yandan da yu-

nan birliklerinin işgali altında müslüman ahalinin kendini nasıl emniyette hissettiğini belirtmelisiniz...».

Kaklamanos cevap verdi: «Londra 2 temmuz 1919. Bana verilen bilgiler düzenli olarak yayılmakta ve bazen tümüyle, bazen özetlenerek umumî efkâra aktarılmaktadır. Son belgeleri basına ulaştırmakla kalmıyarak, Yunanistan'ın açık düşmanları tarafından yürütülen soru önergeleri kampanyasına dikkatini çektiğim Mr. O'Connor'a da veriyorum. 2600 numaralı telgrafımda da göreceğiniz gibi, dün görüşülen soru önergesi umumî efkârda hiçbir akis yapmadı». Sözü geçen Herbert'in Evening Standard'dan başka bir gazeteye aksetmiyen, yeni bir önergesiydi.

Ertesi gün Kaklamanos şöyle diyordu: «Bugün iki milletvekili daha soru önergelerini tartıştılar. Basın ilgilenmedi. Önergelerden birinin konusu İzmir'in geleceği, diğerininki İzmir hâdiselerinin gûya Hindistan ve Mısır'da yaratmış olduğu heyecandı. Hükûmetin cevabına dair tutanakları gönderiyorum (1). Mr. O'Connor'u gördüm ve duruma dair eldeki bütün bilgiyi kendisine verdim. Uygun görürseniz, Dışişleri bakan yardımcısına şöyle bir sual sorabilir: Kamaradaki soru önergeleri üzerine yunan hükûmetinin Majestelerinin hükûmetine İzmir çıkarmasının ilk günü yunan askerlerinin işlediği öne sürülen cinayetleri yerinde incelemek üzere, bir ingiliz-yunan karma komisyonu kurulmasını teklif ettiği doğru mudur?... Ve İzmir'deki yunan harp divanının, hâdiseler açığa çıkar çıkmaz, içlerinde yunanlı bir asker, bir sivil ve üç ermeni bulunan beş kişi hakkında ölüm kararı aldığı da doğru mudur?».

---

(1) Avam Kamarasının 3 temmuz 1919 günkü tutanaklarından: «...Kenworthy'nin yunanlıların İzmir'i işgalinin zorunlu olup olmadığını ve müttefiklerin bu bölgedeki politikasının ne olduğuna... Ve albay Herbert'in, yunanlılara katletmeleri için yeni topluluklar sunulup sunulmayacağına dair soru önergeleri...».

Kaklamanos bu soru önergesini Avam Kamarasına vermeden önce, Paris'ten alacağı cevabı beklemesini O'Connor'a bildirdi. Ve önerge Kamara'da 14 temmuz günü şöyle görüşüldü: «15 temmuz 1919. Albay Herbert'in İzmir hâdiselerine dair yeni bir önergesi vardı. 1913-1914 yıllarında da yunanlıların benzer cinayetler işleyip işlemediğini ve o zaman Sir Edward Grey'in hükûmet adına üzüntülerini bildirip bildirmediğini ve buna rağmen nasıl olup da bir kısım ahalinin gene yunan boyunduruğu altına konulduğunu soruyordu. Bakan yardımcısı türk boyunduruğu altındaki toplulukların kaderi şu anda Paris konferansında tartışma konusudur ve henüz kesin kararlara varılmamıştır, diye cevap verdi. Albay, yunanlıların geçmişteki davranışlarının bu kararları etkileyip etkilemiyeceğini sordu. Mr. O'Connor da işte bu sırada söze karıştı ve şunu sordu: "M. Venizelos'un hâdiseleri yerinde incelemek üzere bir ingiliz-yunan komisyonu kurulmasını istediği doğru mudur?„ Bakan yardımcısı haberi doğruladı... Kaklamanos».

19 temmuz günü Politis Kaklamanos'a, Venizelos'un O'Connor'a hitaben yazdığı bir mektubu gönderdi. Kaklamanos, 24 temmuz tarihli cevabında «Mektubu Mr. O'Connor'a elimle verdim, diyordu. Mektubu okudu, şu anda bir soru önergesi vermeyi zorunlu bulmadığını, ama Dışişleri bakan yardımcısıyla en kısa zamanda görüşerek, İzmir hâdiselerinin ne kadar büyütüldüğüne dikkatini çekeceğini ve Anadolu'ya dair soru önergeleri veren Mr. Kenworthy ile de görüşeceğini bendenize bildirdi. **Albay Herbert'e gelince; Mr. O'Connor onun namuslu bir insan,** ama türk-dostu olduğunu ve bu bakımdan elde edilmesinin imkânsız bulunduğunu söylüyor... Kaklamanos».

Gerçekten O'Connor, Cecil Harmsworth ile temasa geçti ve ondan şu yazılı cevabı aldı: «8 ağustos 1919. Sayın T. P. gönderdiğiniz belgeleri burada dikkatle inceledikten sonra geri yolluyorum. Şu anda diyebileceğim, İzmir hâdiseleriyle ilgili raporların çelişik olduğundan ve hare-

kete hazırlanan komisyon raporunu verinceye kadar açık bir fikir edinmenin mümkün görünmediğinden ibarettir. Saygılar...».

Aynı temmuz ayında Kenworthy ve binbaşı Glyn gibi milletvekillerinin İzmir'in işgali sırasındaki hâdiselerle ilgili soru önergeleri verdiklerini görüyoruz. Ama hükûmeti sual yağmuruna tutan, yorulmak bilmez Herbert'tir. Nitekim 4 ağustos günü, İzmir, Aydın ve Bergama bölgelerinde yunanlıların işledikleri cinayetlere dair suali de o soruyor. Savunma bakanlığı sözcüsü ona cevap vererek, bir soruşturma kurulu teşkilinden başka, karışıklıkların tekrarını önlemek için Batı Anadolu'da bulunan bütün birliklerin ingiliz generali Milne'in komutası altına verilmesi kararının alındığını bildiriyor. Bu sırada 6 ağustos günü Times ve Morning Post gazetelerinde, türk-dostu milletvekili Herbert'in hakaretlerinden bahseden yunan kadınlarının Atina'dan yolladıkları bir protesto yayınlanıyor. Bu protesto aynı zamanda Manchester Guardian'da, Westminster Gazette'te ve diğer gazetelerde de çıkıyor. Halbuki Herbert'in 4 ağustos'taki soru önergesinden basın hiç söz etmemişti.

Öyle görünüyor ki, bu yılın sonuna varmadan albay Herbert de aşağı yukarı tavlanmış bulunuyordu (1). Nitekim O'Connor 7 kasım 1919'da Kaklamanos'a şöyle yazıyor: «Albay Aubrey Herbert'le bir tartışmamız oldu; öyle sanıyorum ki şimdi bizimle, eşkiden olduğundan daha dosttur». Elçi Kaklamanos haberi derhal Paris'e iletmekten geri durmuyor: «Bu yakında albayla (Herbert) görüşen Mr. O'Connor'un bana yazdığına göre, sözü geçenin bize karşı durumu daha dostçadır». Gerçekten de, albayın İzmir'e dair yeni bir soru önergesinde, Londra'daki yunan elçisinin 8 kasım mektubuna göre, Yunanis-

(1) Albay soru önergeleriyle yetinmiyor ve Anadolu'daki yunanlılara gazetelere gönderdiği mektuplarla da hücum ediyordu.

tan'la ilgili hoşa gitmiyecek tek kelime bulunmamaktadır. Bu, albayın fikrinden tamamen döndüğü anlamına alınmamalıdır; zaten Avam Kamarasında Zaharof'u da Herbert suçlayacak ve gene O'Connor savunacaktır.

Daha sonra ihtiyar irlandalı politikacının (1), Kıbrıs konusunda da Yunanistan'a hizmetlerde bulunduğunu göreceğiz; ama şimdi İngiltere'deki meclis çatışmalarını bırakarak, Amerika Birleşik Devletlerinde de bir milletvekilinin, yunan dâvâsının savunucusu bir yunan dostu olarak sivrildiğini belirtelim: bu amerikalı senatör King'di (2). Onun hakkında Politis, Washington'dan aldığı bir telgrafı Kaklamanos'a gönderiyordu: «Maslahatgüzar Tsamados'un bildirdiğine göre, senatör King, cumhuriyetçi parti çoğunluğunun ve demokratların büyük bir kısmının Ermenistan üzerinde olsun, İstanbul üzerinde olsun bir amerikan mandasına karşı olduğunu kendisine kesin olarak söylemiştir. King, padişahın İstanbul'dan çıkarılmasından ve şehrin yunan himayesine verilmesinden yanadır. Bu maksatla Senatoya bir karar sureti sunmaya hazırlanmaktadır».

Daha önce bir başka karar bahis konusu olmuştu: «Paris, 27 mayıs 1919. Amerikan Senatosunun 23 mayıs günü, rumların çoğunlukta bulunduğu Batı Anadolu'nun, yunan hükûmetinin kontrolü altına konulmasıyla ilgili bir teklifi görüştüğünü bildirmekle şeref duyarım. Politis».

Amerika'daki yunan baskısının özellikle Senatoyu etkilediğini söylemek gerekir. Bunun iki sebebi vardı: bir defa amerikan dış politikasında Senatonun önemi bü-

---

(1) O'Connor sonuna kadar yunanlılara bağlı kaldı. Anadolu'daki yunan hezimeti sırasında da: «Pazar, 3 eylûl 1922: Mrs Dashwood bu akşam Lloyd George'a T. P. O'Connor'un başbakandan yunanlılar için bir şeyler yapmasını yalvaran bir mektubunu getirdi. Başbakan elinden bir şey gelmiyeceğini uzun uzun anlattı...» (Lord Riddell'in sözü geçen kitabı, s. 385).

(2) Salt Lake City (Utah) senatörü William H. King.

yüktü; sonra Wilson'un bazı yunan toprak taleplerine karşı olduğu biliniyordu.

Yunanistan'ın Amerika'da güvendiği tek adam, elbette senatör King değildi. Hatırlanacağı gibi, 1920'de bütün yunan taleplerini destekleme kararı alan da Senatoydu. Leon Makkas «La question gréco-albanaise» adlı kitabında, cumhuriyetçi senatör Warren Harding'in 1920'de kazandığı başkanlık seçimi kampanyası sırasında, Massachusetts'li cumhuriyetçi yunanlılar klübü başkanı M. N. Külolyas'a gönderdiği, 24 kasım 1920 tarihli şu mektuptan söz ediyor: «Başkan Harding, yeryüzündeki eski yerini tekrar kazanmak üzere olan yunan milletine karşı duyduğum derin sevgiden emin olmalarını üyelerinize bildirmenizi rica ederim, diyor... Yunan milletinin haklı dâvâsını desteklemek ve bir medeniyet unsuru olarak amerikan topluluğuna hizmetlerinizi cevaplandırmak için, ikd yıldır Senatoda olduğu gibi, elimden gelen gayreti göstereceğime güvenebilirsiniz. Nitekim, Senatonun görüşüne uyan Lodge'un, kuzey Epir'in Oniki adaların ve Anadolu'nun batı kesiminin Yunanistan'a geri verilmesini öngören karar suretine rey vermiş bulunuyorum.

«Trakya'nın yunan krallığına bağlanmasına dair Senatonun dileğini belirten karar suretine de reyimle katılmıştım. Ben, yunan halkına karşı âdil davranacak bir tatbikattan yanayım...». Bu mektup, Henry Cabot Lodge'un bu kitapta sözü geçen karar suretiyle birlikte «Panepirotic National Union in America» tarafından basılmış ve bütün Birleşik Devletlerde dağıtılmıştı.

Yabancı parlamentolardan başka, yunan hükûmeti barış konferansındaki komisyonları da etkilemiye çalışıyordu. Eğer Venizelos, İzmir hâdiselerini yerinde incelemek üzere, karma bir ingiliz-yunan komisyonu kurulmasını teklif ediyorsa bu, yunanlıların mahrem müdahalesi üzerine sözü geçen heyete yunan dostu bir ingiliz subayının seçtirileceğine olan güvenindendi. Ama teklifi reddedile-

cek ve kurulan dörtlü komisyonun raporu da, Yunanistan'a karşı olacaktı; çünkü, yunanlı müşahit albay Aleksandr Mazarakis'in dediğine göre, komisyonun üyeleri peşin olarak Yunanistan'a karşı duygular besliyen kimselerdi. «Tarafsız görünen» hemen de yalnız, ingiliz generali Hare idi (1).

Şimdi iş adamlarına gelelim. Ve önce, endüstrinin Lloyd George'un pek takdir ettiği büyük kumandanlarından Lord Leverhulme üzerinde duralım: asıl adı William Hesketh Lever olan bu dev sanayici Lever Brothers ortaklığının kurucusu ve İngiltere'nin sabun kralıydı. O da politikanın iş hayatından ayrı düşünülemiyeceğine inanırdı ve dostu Sir Arthur Crosfield'le aynı devrede, 1906-1910 ve aynı partiden milletvekili seçilmişti. Modern ticarî reklâmın babalarından biri sayılırdı.

Sir Arthur Crosfield bir mektubunda Kaklamanos'a ondan bahsediyordu: «18 ocak 1919. ...bana M. Sotiryadis'in ırklar haritasından iki nüsha daha gönderebilir misiniz? Birini Lord Leverhulme'e vermek istiyorum. Omuzlarında öyle çok işin ağırlığı var ki, kendisi elen dâvâsına aktif bir şekilde katılamaz. Ama gönlü bizimle beraberdir ve onu durumdan haberdâr etmek daima faydalıdır...».

On gün sonra bir mektubunda ise şöyle diyor: «27 ocak 1919, ekselânsın özel izniyle ve lûtfen göndermiş bulunduğunuz muhtırayı (2) ailece, dikkat ve ilgiyle okuduk. Bize gösterdiği güven için kendilerine yazarak teşekkürlerimi ve güvenlerine saygı gösterileceğinden emin olmalarını bildireceğim.

«Bu muhtırayı aramızda kalmak üzere Lord Leverhulme'e de göstermeme izin verir misiniz? Kendisi yu-

---

(1) A. Mazarakis'in «Hâtıralar» ı. S. 263-264.

(2) 30 aralık 1918'de barış konferansına verilen muhtıra söz konusudur. Pek gizli olmamakla beraber, bu muhtıra resmen açıklanmamış, ama Kaklamanos tarafından dostlara ve İngiltere Dışişleri bakanlığı yüksek memurlarına dağıtılmıştı.

nan dâvâsının büyük dostlarındandır ve zaten, bana yazdığına göre, italyanların oniki adalar konusundaki aşırı ve anlamsız taleplerini protesto etmek üzere İngiltere başbakanına da başvurmuş bulunmaktadır. Eğer, Lord Leverhulme'e muhtırayı kendisine gösterme müsaadesinin M. Venizelos tarafından verildiğini söylememe izin verirseniz, bu şüphesiz iyi bir iş olacaktır. Lord Leverhulme, Mr. Lloyd George üzerinde nüfuz sahibidir ve herhalde sizin de bildiğiniz gibi, memleketimizin en kudretli ve en etkili şahsiyetlerinden biridir. Eski dostluğumuzdan faydalanarak, onun yunan dâvâsına karşı duyduğu ilgiyi geliştirmek için, bütün fırsatları değerlendirmeyi ne kadar istediğimi takdir edeceğinizden ise, şüphe etmiyorum... Art. Crosfield».

Kaklamanos ertesi 28 ocak günü cevap veriyordu: «...Muhtırayı Lord Leverhulme'e elbette gösterebilirsiniz. Muhtıradan söz etmeksizin, içindeki fikirleri yazılarında ve konuşmalarında kullanırsa, buna pek sevinirim...» (1).

Artık Sir Arthur Crosfield'den ve yakınlarından biraz daha geniş olarak bahsetmenin sırasıdır. Aynı zamanda büyük bir iş adamı olan Crosfield'in, İngiltere'de servet sahibi olmuş yunan asıllı iş adamlarıyla işbirliği ettiği anlaşılmaktadır. Zaten 1907'de bir yunanlı olan ve soyu batı Anadolu'dan gelen matmazel Domini İlyadi ile evlenmişti. 1906-1910 yıllarında Avam Kamarasının liberal milletvekillerindendi. 1938'de öldü, ama karısı Lady Crosfield 1963 ocağına kadar yaşayacaktı.

Lady Crosfield, sonradan madam Venizelos olacak matmazel Eleni Şilizzi'nin en yakın arkadaşı Marika İlyadi'nin kızıydı... Crosfield, İlyadi ve Şilizzi aileleri birbirine pek sıkı bağlarla bağlıydı. Geleceğin madam Venizelos'u hâtıralarına şöyle başlıyacaktı: «Soyum Bizans'tan gelir, annemle babam ise, Meis ada-

---

(1) Lord Leverhulme siyasî toplantılarda konuşuyordu.

lıydılar. Londra'da doğmuş olmakla beraber, demek ki ben de rumun. Şilizzi ailesinin bir kanadı İngiltere'de diğer kanadı ise Türkiye'de yerleşmiştir» (1). İngiltere'deki Şilizzi'ler son derece zengin olmuşlardı.

Venizelos 1921'de, Crosfield'lerin Highgate'deki malikânesinde evlendi. Madam Venizelos hâtıratının 15 eylûl 1921 tarihli sayfasında «...o devirde başbakanın hayatı tehlikedeydi ve polis kilisede tören yapılmasını tavsiye etmiyordu, diyor. En yakın birkaç dostumuz vardı. Tören, Crosfield'lerin müzik salonunda yapıldı...».

Venizelos da, Lloyd George ve Clemenceau gibi, iş adamlarının tesiri altında kalmıştı. Orta halli bir aileden olduğu ve 1919'da Girit'ten Atina'ya geldiği zaman, malî durumunun hiç de iyi olmadığı unutulmamalıdır. Aleksandris hatıralarında «Venizelos'un para durumu iyi değildi, diye anlatıyor. 1910'da Grand Hôtel'deki iki yataklı bir odada Markantonakis'le birlikte kalıyordu (2)». 1921'de yaşı hayli ilerlemişken (Venizelos 57, karısı 46 yaşındaydı) ve sürgündeyken, çok zengin bir kadınla evlenmesi dedikodulara yolaçacaktı.

1913'de bir Atina gazetesi Venizelos'un Miss Şilizzi ile evleneceğinden bahsetmiş, ama haberi gülerek yalanlayan yunan başbakanı Petrakopulos'a da şöyle demişti: «...dışarıdan çehiz getirmek için evlendirecek bir başkasını bulsunlar, ben bu işe hiç uygun değilim» (3). Dokuz yıl sonra gerçekleşen bu evliliği yorumlayan Petrakopulos hatıralarında şöyle diyor: «Bazı kötü dostlarının günlük ihtiyaçlarını karşılayamıyacak kadar fakir olduğundan

---

(1) Eleni Venizelos: «A l'ombre de Vénisèlos» (Venizelos'un gölgesinde), Paris, Médicis, 1955, s. 13. Madam Venizelos 1959'da Paris'te öldü. Venizelos'un iki oğlu, 1894'de ölen ilk karısındandır.

(2) Ap. Aleksandris'in «Siyasî hatıralar» adlı kitabı, s. 39. — Sözü geçen yatak arkadaşı, Venizelos'un 1920'ye kadar yanından ayırmadığı sekreteridir.

(3) Petrakopulos'un «Hayatım» adlı kitabı, s. 98.

bahsederek onu naklı göstermiye çalışmaları Venizelos'ın işlediği büyük hatâyı bağışlatmaya yetmez.

«İlk seçimleri (1) kaybettiği zaman, ben ziyaretine gittim. Ve kendisine üç bin drahmi verdim. İktidarda olmadığı sürece, her ayın birinci günü üç bin drahmi vermekte devam edeceğimi de söyledim.

«1913'te Atina'da bulunan Zaharof bana şunları söylemişti: "Venizelos bir gün düşecektir. Fakirliği yüzünden, tekrar başbakan olduğu zaman ondan faydalanmayı düşünecek kimselere borçlanmamalıdır. İşte senden bunun için, özel hayata döndüğü zaman kendisine, kaynağını asla söylemeden her ay üç bin drahmi vermeni rica ederim„

«Üç bin drahmiyi verdiğim zaman Venizelos, paranın nereden geldiğini öğrenmekte ısrar etti ve beni, Zaharof'un adını vermek zorunda bıraktı. Ve o zaman, parayı almayı reddetti. Ama Zaharof'unkinden başka, reddi gerekmiyen bir teklif de vardı: başbakan düşer düşmez, Venizelos'un dostu olan ve Londrada oturan heyecanlı bir vatansever, liberallerden pek çoğuna mektuplar yazmıştı. Bunlardan, geliri iktidardan uzak olduğu sürece Venizelos'a verilmek üzere ve varlıkları ölçüsünde yardım istiyordu. Bu paralarla ingiliz şirketlerinin hisse senetleri alınacak, Venizelos iktidarı tekrar ele geçirdikten sonra ise, bu senetler satılarak, yardıma katılanlara paraları geri verilecekti. Bu çözüm yoluna başvurmaya fırsat olmadan Venizelos evlenmişti.

«Bazı dostlarının aralarında para toplayarak Patission (2) sokağında 250.000 drahmiye satınaldıkları güzel bir evi Venizelos'a hediye ettiklerini de kaydetmeliyim. Bu ev, şehrin merkezine uzak ve Venizelos'un orada oturması tehlikeli olduğu gerekçesiyle ve hediye etmiş olanlara sorulmadan satıldı. Bu parayla Venizelos'un, o sırada otur-

---

(1) 1920 kasım seçimleri.

(2) Atina'da.

makta bulunduğu, Amerikis sokağıyla Panepistimiyu caddesinin köşesindeki evi satın almak mümkün olacaktı». (1)

Evlenişi, etrafını çeviren iş adamlarına karşı nisbî bir bağımsızlığı korumak için şahsî servet sahibi olmak endişesiyle izah edilebilir.

Miss Eleni Şilizzi, doğduğu memlekete ve yunan dâvâsına karşı, bu evlilikten önce de ilgisiz değildi. 1919'da elçilik binası olmak üzere evini Yunanistan'a hediye etmişti. Pek abonesi bulunmayan «Journal des Hellènes» dergisini paraca destekliyordu. Lady Crosfield'le birlikte propaganda broşürleri dağıtırdı. Bu yüzden madalyayla mükâfatlandırılmıştı. Yakın dostu Lady Crosfield hakkında Venizelos'un, Londra elçisine şunu yazdığını görüyoruz: «Paris, 14 mayıs 1919 Lady Crosfield'i memleketinin (İzmir'in) kurtuluşu için tebrik ettiğimi lûtfen kendisine bildirmenizi ve bütün borçlu olduklarımız için Sir Arthur'a da benim adıma teşekkür etmenizi rica ederim. Venizelos». İşte bu Lady Crosfield harp boyunca, İngiliz İstihbarat bakanlığındaki Yunanistan şubesinin san'at işleri ve sergiler «fahrî müşaviri» olarak çalışmıştı. Nihayet 1919-1920 yıllarında Lady Crosfield'le birlikte Miss Şilizzi'nin de, İngiliz — Elen Birliği Yönetim kurulunda görevli olduklarını görüyoruz.

Biz asıl Sir Crosfield'e dönelim. Sir, başbakan Lloyd George'u şahsen tanıyor ve bu hâl, Yunanistan hesabına çalışmalarını çok daha tesirli kılıyordu. Meselâ, Lord Riddell hâtıra defterinde şöyle yazıyor: «Pazar, 17 ekim 1920 Cobham'da Lloyd George ile yemek yedik. Sir Arthur Crosfield ve karısı da oradaydılar..» 2 kasım 1919 günü Kaklamanos'tan Crosfield'e gelen bir mektupta ise şu satırları okuyoruz: «Mr. Lloyd George ile M. Venizelos arasında bir görüşme düzenlemeyi düşünmeniz, başbakanı-

---

(1) Petrakopulos'un sözü geçen kitabı, S. 100 - 101.

mın şükranla karşılayacağı pek nâzik bir harekettir..» Gerçekten de yunan başbakanı gayrıresmî bir ziyaret için ertesi gün Londra'ya gelecekti.

Başka bir yerde, 20 aralık 1919 günü Crosfield, Kaklamanos'a şunu yazıyor: «... başbakan Lloyd George'un nutkunu sizden sonra dikkatle okudum... kendisine birkaç satır yazarak, aile çevremizin teşekkürlerini ve türk meselesini ele alış tarzını pek beğendiğimizi bildireceğim...»

Sir Arthur Crosfield'in mektuplarında büyük harflerle yazdığı YUNAN DÂVÂSI'na bağlılığı ancak, Venizelos'a olan şahsî bağlılığı ile kıyaslanabilir. Nitekim 28 şubat 1919'da Kaklamanos'a gönderdiği bir mektupta, şunu söylemekte tereddüt etmemektedir: «Eğer yunan dâvâsı için bir şeyler yapabilecek durumda olmasaydım, başımı kaldırıp da emsalsiz şefimizle (Venizelos'la) gözgöze gelmiye cesaretim olmayacaktı». Yunan hükûmeti de onu, 1919 temmuzunda Birinci Yorgi nişanıyla mükâfatlandırmaktan geri durmamıştı.

Mektuplarından anladığımıza göre Crosfield'le Kaklamanos her gün, bazen günde bir kaç kere yazışmakta, haberleşmekte ve yunan propagandası için devlet adamları ve gazeteciler konusunda sıkı bir işbirliği uygulamaktaydılar.

Nüfuzlu kimseler konusunu kapamadan önce, İngiltere'de yerleşmiş bulunan, şahsî dostlukları ve bağışlarıyla yunan dâvâsına hizmet eden, çoğu armatör olan diğer yunanlı iş adamlarından da bahsetmeliyiz. Meselâ Sevr andlaşmasından sonra 200.000 kartpostal hâlinde basılan Büyük Yunanistan haritalarının bütün masrafı, İngiltere'deki bu zengin yunanlılar tarafından karşılanmıştı. Yunan hükûmeti kendilerine başvurmuş ve Venizelos'a inançlarını ortaya koyan iş adamları da isteği sevinçle yerine getirmişlerdi. Kaklamanos, Atina'dan Dışişleri bakanı Politis'ten aldığı talimat üzerine yazdığı ve «Trakya'ya giren yunan ordusunun, elen rüyalarının başkenti olan

şehrin kapılarına kadar dayandığını» hatırlatmaktan geri durmadığı, yardım isteyen mektuplarını, şu büyük iş adamlarına göndermişti: Liverpool'den Aristo Anagnostopulos, Manchester'den G. B. Zoşonis, Londra'dan P. N. ve G. N. Likyardopulos'lar ve nihayet Ambrikos'lar.

Ve hükûmet tek kuruş harcamadan kartpostallar basıldı. 1.000 küsur sterlin birkaç günde toplanmış ve zenginler, gerektikçe daha büyük yardımlara da hazır olduklarını bildirmişlerdi.

Başka bir vesileyle, yunanlı büyük armatörlerden Dimitri Statatos muhacir rumlar için yunan hükûmetine 30.000 sterlin bağışta bulunmuştu. Bu bahsi, ünlü Ralli müessesesinden söz etmeden kapamak doğru olmaz. Bu kuruluşun, yunan burjuvalarının memleketleri dışındaki tarihinde önemli bir yeri vardır. Bir entellektüeller ordusu bu müessesenin bağrından doğmuş ve burjuva zenginliğinin mahsul olarak kültür yarattığına parlak bir örnek teşkil etmiştir.

«Ralli Brothers» müessesesi 1818'de Londra'da iki kardeş Yani ve Strati Ralli'ler tarafından kurulmuştu. Üçüncü kardeşleri Pantiyas tarafından müessese geliştirildi. Dördüncü ve beşinci kardeşler, Toma ve Ogüst, sonra onların oğulları da, müessesenin büyümesine hizmet ettiler.

1919'da aile ingiliz âsâlet ünvanlarına sahipti. Müessesenin başında Sir Luke E. Ralli bulunuyor, oğlu Strati ve yeğeni Andon A. Vlasto işi yürütmekte kendisine yardım ediyorlardı. Müessese sebze, kumaş, pamuk, Hint ürünleri vesaire üzerine ticaret yapıyordu. Kalküta, Bombay ve Karaşi şehirlerinde merkezleri ve bütün Hindistan'da yüz kadar şubeleri vardı. Ayrıca Marsilya'da, İstanbul'da, Odesa'da, Trabzon'da, Tebriz'de, New York'ta ve Birleşik Amerikanın diğer şehirlerinde de şubeleri bulunuyordu. Merkez Londra'ydı.

Fransızca ve yunanca tarih ve felsefe eserleri veren, soyunun Bizans'a dayandığı söylenen, 1831'de İzmir'de doğmuş olan Etiyen Vlasto gibi; Amerika'da ilk yunanca gazete olan «Atlantis»i çıkaran Solon Ralli ve ünlü filolog, Meis'li Petro Vlasso gibi aydınlar bu aileden çıkmıştır. Müessesede çalışmış olanlar arasında da, Kaklamanos'tan önceki Londra elçisi Yani Genadyüs'ü; Türkiye'deki Ralli şubelerinin genel müdürü olarak 1863'ten itibaren İstanbul'da bulunan ve sonradan Yunanistan'da başbakanlık eden Etiyen Skuludis'i ve nihayet sözünü ettiğimiz ünlü filolog Aleksandr Pallis'i sayabiliriz.

Ralli müessesesi 1919'da yunan dâvâsının yardımcılarından biri oldu. Üstelik yunan hükûmeti Türkiye'den kovulmuş ve mütarekeden sonra tekrar türk topraklarına yerleştirilmiş olan rumların giydirilmesi ve bakımı işini de Ralli müessesesine yüklemişti. Kaklamanos'un Politis'e gönderdiği 17 ocak 1919 tarihli bir telgraf, Ralli'lerin muhacirlere kumaş ve yiyecek sağladıklarını göstermektedir. Müessese sahiplerinin venizelosçu duyguları konusunda ise bir tanık şunları söylüyor: «Sir Luka Ralli'nin başbakan Londra'ya geldiği bir gün, Charing Cross Station'da yere diz çöküp Venizelos'un ellerini öptüğünü hatırlıyorum» (1)

(1) Ritz otelinin rum kapıcısı Yorgi'nin hâtıraları, S. 60.

B. — YUNAN HALK TOPLULUKLARI TEMSİLCİLERİ VE YABANCI DAYANIŞMA GRUPLARI.

Yabancı memleketlerdeki dayanışma gruplarını gördük. Bunlar İngiliz-Elen Birliği, Elen haklarını savunma fransız birliği, İsviçre-yunan Birliği, American-Hellenic Society gibi kuruluşlardı. Ayasofya'nın yeniden Hıristiyanlığa kazandırılması için İngiltere'de kurulan birlikten ileride bahsedeceğiz.

Topluluk temsilcisi gruplar.

Bunlar, yurtsuz kalmış rumlar millî konseyi, ya da Türkiye Rumları, Amerika'daki Epir'i birleştirme derneği, Pontus, Oniki adalar, Kıbrıs, Kuzey Epir, Trakya delegasyonları gibi temsilciliklerdi. Londra ve Cenevre gibi batı merkezlerinde teşkilâtlanmış olan yunan topluluklarını da burada hatırlatmak gerekir.

a) Anadolu rumları (Kurtarılmamışlar).

Kurtarılmamışlar hareketi, orada 1904'ten sonra Prodos adlı rumca bir gazete çıkaran, İstanbul rumlarından Konstantin Spanudis tarafından yönetiliyordu. [redacted] (1).

---

(1) Gene İstanbul'da, 24 ocak 1919 günü bir Anadolu Komitesi kurulmuştu. Bu komite, Venizelos'un talepleri dışında kalan iç Anadolu rumlarının temsilcilerini biraraya getiriyordu. Yedi üyesi vardı. Bunlardan biri olan Sofokl Hüdaverdioğlu, 1919 mart - nisan aylarına doğru, iç Anadolu rumlarının toprak taleplerini savunmak üzere Paris ve Londra'ya gitmişti.

Mihalakopulos 1918 eylûlünde Kaklamanos'a «M. Spanudis'ten bir mektup aldım. Kurtulmamışlar konusunda akıl soruyor. Cumartesi akşamı için çağırdım, ama gelmedi. Şunları kendisine iletmenizi rica ederim, diyordu; a) Elbette haklarını basın yoluyla duyurmaları, politikacı ve gazetecileri karşılıklı konuşmalarla kazanmaları gerekir. b) Bütün hareketlerinde hükûmetten tamamen bağımsız görünmeye dikkat etmelidirler. M. Spanudis'in kartvizitinde, Atina'daki merkez komitesi üyesi olduğunu belirten notun kaldırılması, bu bakımdan gereklidir. c) Hareketin hedefi şu olmalıdır: Çoktanberi ve büyük devletlerce de kabul edilmiştir ki, türk yönetimi altında yaşamak mümkün değildir... Türk idaresine son vermek zorunluğunu kabul eden ingiliz politikacıları da, Ermenistan, Suriye, Mezopotamya ve Arabistan sâkinlerinin bir daha türk boyunduruğu altına sokulmayacaklarını defalarca belirtmişlerdir. d) Demek ki türk boyunduruğuna terkedilenler sadece Anadolu kıyılarında, İstanbul'da ve İstanbul çevresinde oturan rumlar olmaktadır. Acaba bu rumların, araplardan veya suriyelilerden daha az acı çektiğini söylemek mümkün müdür?... e) Bu fikirleri ve kendilerinin benden çok iyi bilecekleri diğerlerini, basın yoluyla ve sözlü olarak yaymak gerekir. Konuşmalarda varacakları sonuç şu olmalıdır:

«Biz buraya diplomasi gösterisi yapmaya ve Yunanistan'la birleştirilmemizi istemeye gelmedik. Biz sizden sadece, barbar türklerin elinden kurtarılmak gibi bir insanlık hakkını talep ediyoruz. Bizi bağımsız kılınız; milletlerarası garantiye bağlı bir İstanbul ve çevresi devleti, bir de Anadolu'nun rumların çoğunlukta bulunduğu diğer bölgelerini kapsayan bir devlet kurunuz. 1915 şubatında M. Venizelos'a "Anadolu'da önemli toprak imtiyazları,. ndan bahseden ingiliz diplomasisi, bu bölgede rumların üstünlüğünü zaten tanımış bulunmaktadır. İstediğinizi yapınız. Ama yapamıyacağınız bir şey var. Bizi ye-

niden türk boyunduruğuna terkedemezsiniz; buna hakkınız yok.

«Bu fikirleri yaymak için, Londra'da bir kurtarılmamış rumlar komitesi kurmak zorunludur. M. Spanudis yanına dört kişi daha alarak bu committee'yi kurabilir. Gazeteciler ve politikacılar bu gibi komitelerin aslını araştırmazlar. Önce gazetelerin yayın müdürleri ve dış politika yazarları ziyaret edilir ve himayeleri istenir; sonra ziyaret sırası Lloyd George'a, Bonar Law'a, Balfour'a, Asquith'e ve diğerlerine gelir. Nihayet önemli milletvekilleri de görülmelidir. Bütün bu ziyaretler, dış politika yazarlarına yapılanlar, gazetelere haber olarak bildirilecektir ki, umumî efkârın dikkati uyandırılmış olsun. Metni irice harflerle dizilmiş, "[redacted] başlıklı bir broşür hazırlanmalıdır. Bunda neler yazılması gerektiğini söylemeğe lüzum görmüyorum. Elden geldiği kadar çok dağıtılmalıdır.

«...M. Spanudis'in dikkatini şu noktaya bir kere daha çekmenizi önemle rica ederim: Sakın birleşme istemesinler. Bu istek hareketlerine sadece zarar verir. Umumî efkârın sempatisini kazanmak için dediklerimizi yapsınlar ve ondan ötesini sayın Başbakanın (Venizelos'un) diplomasideki ustalığına bıraksınlar. Sonra, bu teşebbüsün Atina'dan yani oradaki kurtarılmamış rumlar merkezinden yönetildiği havası da esmemelidir. Aksine, sözü geçen rumlardan İngiltere'de ve Fransa'da bulunanların kendiliklerinden harekete geçtikleri kanaati uyandırılmalıdır. Bu arada 30-40 bin kadar mültecinin Makedonya'da, belki bir o kadarının da Yugoslavya'da çarpışmakta olduğunu da hatırlatmayı unutmamalıdırlar.

«Söylediklerim elbette eksiktir. Sizden bunları tamamlamanızı ve kurulacak komitenin atacağı her adımı da kontrol etmenizi rica ederim. Samimî duygularımla... Mihalakopulos».

Spanudis Londra'ya 1918 temmuzunda geldi. Kakla-

manos'tan Amerikaya gitmiş anadolulu rumların da temsilcilerini derhal Londra'ya göndermelerine aracılık etmesini rica etmişti. Elçi talebi Dışişleri bakanlığına duyurdu. Spanudis 1 ekim 1918 tarihli telgrafında, Atina'daki merkez komitesine yavaş çalışmalarından şikâyetlerini bildiriyor ve batı merkezlerine derhal, devamlı yerleşecek delegeler gönderilmesini istiyordu.

Kısa zamanda «kurtarılmamışlar teşkilâtı» kuruldu ve Spanudis'in şikâyeti için ortada sebep kalmadı. Nitekim 11 ekim tarihli telgrafında hükûmetin yardımlarına teşekkür ettikten sonra Politis'e çeşitli bağışları ve çok ümitli olduğunu haber veriyordu (1). Bu arada Washington'daki yunan elçisi Rusos'la ve oradaki vatansız rumlarla da temas hâlindeydi.

Londra'da kurulan yurtsuz kalmış yunanlılar komitesinin başkanlığına, ingiliz başkentindeki yunan topluluğu lideri Marşeti getirilmişti. Manchester'de de bir şube açılmıştı. Manchester'dekiler 11 ekim'de bir miting düzenlediler ve müttefik hükûmetlere, cevap aldıkları bir çağrıda bulundular. Fransa Dışişleri bakanı Stephen Pichon cevabında «Osmanlı rumları fransız cumhuriyetinin samimî duygularına güvenebilirler. Onların türk hâkimiyeti altında yeniden acı çekmelerine Fransa razı olmayacaktır» diyordu. Manchester komitesinin bu çağrısı, haber olarak ingiliz basınında da yer almıştı.

«Kurtarılmamışlar» hareketi pek hızlı gidiyordu, ama Politis onların, propaganda çalışmalarında biraz yavaşlamalarını istedi. Kaklamanos'a şifreyle şöyle diyordu: «Atina ,20 ekim 1918. Bazı yayın ve mitinglerde, vatanlarından kovulmuş rumlar sayısının fazla şişirildiğini gördük. Kendilerine, istatistiklerimize tamamen uymasalar da, ölçüyü pek fazla da kaçırmamalarını hatırlatınız».

---

(1) Politis'in bir telgrafında belirtildiğine göre, İngiltere'de bu maksatla yapılan bağışlar 40.000 sterlini bulmuştu. 10.000 sterlin de armatör B. Pandelis tarafından verilecekti.

Sonunda Venizelos önemli bir karar aldı: «Paris, 27 ekim 1918. Avusturya'daki slavlarınkine benzer, bir Türkiye Rumları Millî Konseyi kurulması karara bağlandı. Konseyin derhal, mümkünse iki haftaya kadar kurulması için, temsilcilerin Fransa'da bulunan Anadolu rumlarından seçilmesini düşündüm. İngiltere'de bulunanların da hemen toplanarak, Paris'e göndereceksleri temsilcileri seçmeleri için, ne gerekiyorsa yapmanızı rica ederim. Temsilcileri seçecek kurulun toplantısı ve seçilenlerin isimleri basında yayınlanmalıdır. Venizelos». Ve ertesi gün gene Kaklamanos'a çektiği bir telgrafta başbakan, Spanudis'in hemen Paris'e gelmesini rica ediyordu. Kongre tarihi olarak 17 kasım 1918 pazar günü seçilmişti. İngiltere'de Manchester, Liverpool, Londra, Cardiff delegelerini seçtiler.

Spanudis 4 kasım 1918'de Paris'ten Pandelis'e rumca olarak şunları yazıyordu: «...Fransa ile İngiltere tarafından resmen tanınacak ve meselemizi Barış Kongresinde işleyecek, beş üyeli bir yurtsuzlar hükûmeti kurmak kesin olarak gerekliydi. Bu maksatla da Fransa, İngiltere, İsviçre, Mısır, Amerika ve Yunanistan şehirlerinin sayıları yüz kadar olacak seçmen-delegelerini, 17 pazar günü beş üyeli konseyi seçmek üzere burada (Paris'te) bulundurmaları lüzumlu görüldü... Geçen pazar biz burada toplanarak oniki delegeyi seçtik. Aynı şey Marsilya'da da yapıldı. Önümüzdeki pazar Lyon, Bordeaux, Nantes ve Grenoble'de yapılacak...».

1919'da Kurtarılmamış rumlar millî konseyi «Vatansız kalmış yunanlılar delegasyonu» adını aldı ve Paris'te Friedland avenü 47 numaraya yerleşti.

1919'da barış konferansı sırasında Batı'ya gelen delegasyonlardan söz ederken, talepleri Venizelos tarafından konferans önünde açıkça savunulmamış olan Kıbrıs ve Pontus heyetlerini seçeceğiz. Diğerlerini sadece kaydedelim: başında Dr. Skevos Zervos bulunan Oniki adalar heyeti, Paris'te Messine sokağı 4 numarada; Aleksandr Kara-

panos yönetimindeki Kuzey Epir delegasyonu Grand Hôtel de Paris'de yerleşmişlerdi. Vamvakas ve Aleksandr Antonyadis'ten kurulu Trakya heyeti de fransız başkentinde bulunuyordu.

b) Kıbrıs.

Kıbrıs delegasyonu Londra'ya 1919 ocağının başında gitti. Kalabalık bir heyetti ve başında yardımcıları Dr. Niko Lanitis ve Paşalis'le (1), ada başpiskoposu Siril hazretleri (2) bulunuyordu. Heyet önce Yunanistan'ın ingiliz dostlarıyla tanıştı, sonra ingiliz hükûmetine döndü. Kaklamanos şöyle haber iletiyordu: «Londra, 18 ocak 1919. Şu âna kadar ne Mr. Lloyd George'u, ne de hasta olan yeni sömürgeler bakanı Lord Milner'i görebilen Kıbrıs delegeleri, taleplerini, elbette dostça bir dille açıklamalarını uygun bulup bulmadığınızı soruyorlar...». «Paris, 23 ocak 1919. Telgrafınıza cevaben derim ki, Kıbrıs delegasyonu önce Mr. Balfour'un temsilcisini görmeli, Lord Milner'in bürosuna kartvizitlerini bırakmalı ve sonra, ingiliz adaletine tamamen güvendiklerini belli ederek, büyük bir itidal ile hareket etmelidir. Politis».

24 ocak tarihli telgrafında Kaklamanos, Mr Pember Reeves kıbrıslı delegelere mahrem olarak, şu anda ingiliz hükûmet çevrelerinde hâkim düşüncenin Kıbrıs'ı Yunanistan'a vermek olduğunu güvenilir kaynaklardan öğren-

---

(1) Heyetin 9 üyesi şunlardı: 1) Başpiskopos. 2) Avukat ve milletvekili Teodotu. 3) Avukat ve milletvekili Neoptolemus Paşalis. 4) Avukat milletvekili Demosten Severis. 5) Doktor, milletvekili, Larnaka belediye başkanı Filyos Zanetos. 6) Avukat milletvekili Lui Loyizos. 7) Magosa belediye başkanı, avukat milletvekili Y. Amfietzis. 8) Papos belediye başkanı N. Nikolaides. 9) Avukat milletvekili Niko Lanitis. Başpiskoposun refakatinde iki kilise mensubu da vardı.

(2) Kıbrıs bağımsız kilisesinin şefi, üçüncü Siril. 1859'da doğmuştu. Kardeşi Vasilyadis Anadoluda, İskenderun'a yerleşmişti. Vasilyadis ve ortakları şirketinin sahibiydi.

diğini bildirdi, diyordu. Nihayet 3 şubat günü Lord Milner'le başpiskoposun başkanlığındaki heyet arasında, rumca tutanaklara göre «pek heyecanlı» bir görüşme oldu. Ertesi gün yunan elçisi Politis'e, Kıbrıs heyetinin sömürgeler bakanına, adanın Yunanistan'a bağlanmasını isteyen bir dilekçe verdiğini bildiriyordu. Bakan, karşısındakilerin Kıbrıs halkından sadece rumları temsil ettiğine değinmiş ve bütün rumların ve yunanlıların harbin başından beri Antant taraftarı olduğunu belirten bir delegeye de, hepsi değil, ama çoğunluğu, diye cevap vermişti. Delegeler Kıbrıs'ın anavatana bağlanmasını harbin bir sonucu saymadıklarını, bunun uğrunda harbedilen prensiplerin bir gereği olduğunu söylemişlerdi. 1915'da adanın Yunanistan'a vaadedildiğini hatırlatmaları üzerine ise Lord Milner, bu teklifi gerektiren şartların Yunanistan tarafından kabul edilmediğini sert bir dille bildirmişti. Bakan delegelere, taleplerinin yeni olmadığını, ciddî olarak inceleneceğini, ama kesin hiçbir cevap veremiyeceğini söyliyerek mülâkatı kesmişti.

Kaklamanos delegelerin fazla hassas ve bu görüşmeden üzgün olduğunu belirttikten sonra «Ben daha kesin bir cevabı zaten beklemiyordum» diyordu. Ve telgrafına ünlü profesör Bury'nin (1) o günkü Times'ta çıkan bir yazısında İstanbul meselesinden bahsederken, İngiltere'nin Kıbrıs'ı Yunanistan'a gene teklif etmesi gerektiğini söylediğini bildirerek son veriyordu.

Politis, 6 şubat tarihli telgrafında Kıbrıs delegasyonu hakkındaki öfkesini şöyle belirtiyordu: «...görüyorum ki ingiliz karakterinin istediği gibi dürüst olamamışlar ve Lord Milner'i pek yerinde olan o iki çıkışmaya kendileri zorlamışlar».

1919 şubatından itibaren ingiliz umumî efkârı Kıbrıs

---

(1) **John Bagnal Bury, 1861-1927. 1902'den itibaren Cambridge Üniversitesinde tarih profesörü.**

meselesiyle ilgilenmektedir. Yunanistan'la birleştirilmeye karşı stratejik engeller öne sürülmektedir. Meselâ 8 şubat tarihli Morning Post'ta profesör Joseph H. Longford, Kıbrıs halkının Yunanistan'la birleşmeyi gerçekten istediğine pek inanmadığını yazıyor. Stratejik durumun da incelenmesini istiyor. Gazeteye Kıbrıs delegasyonu tarafından elbette hemen bir cevap gönderilmiştir.

Bu arada, yunan hükûmetinin batılı sosyalistleri kazanma yolunda sarfettiği gayretlerin boşuna olmadığı, Bern'de toplanan sosyalistler kongresine dair Politis ve Kaklamanos'a 13 şubatta bilgi veren İsviçre'deki elçi Aleksandris'in telgrafından anlaşılıyor: «...İngiliz işçi partisi temsilcisi MacDonald kongreye şu karar suretini sundu: "İngiltere Kıbrıs'ı stratejik sebeplerle, Doğu ticaret yolunu korumak için işgal etmişti. Delegasyonlar, adaya kendi kaderini seçme prensibinin, Milletler Cemiyeti çerçevesi içinde uygulanmasına dair bir teklifi desteklemiye hazırdırlar (1).

Haftalık «Near East» gazetesinde, 7 şubatta Kıbrıs'ın ilhakına karşı iki satırlık yazı çıkmış ve Kıbrıs heyetince derhal cevaplandırılmıştı. 14 şubat'ta aynı gazete, Kıbrıs'ın bırakılmasından «İmparatorluğun bir damarının kesilmesi» olarak bahsediyordu. Aynı gün Daily Telegraph'ta yayınlanan bir mektup, Sir Edward Grey'in 1915'te Kıbrıs'ı yunanlılara, kabinenin ve umumî efkârın fikrini almadan teklif ettiğini, oysa Kıbrıs'ı, Malta, Cibraltar ve Heligoland'dan ayırmayan umumî efkârın ilhakın karşısında olduğunu öne sürüyordu.

Yunan hükûmeti Daily Telegraph'in 19 şubat tarihli ve «Kıbrıs'ın geleceği» başlıklı başyazısı üzerine telâşlandı. Başyazı şöyle diyordu: «Bir Kıbrıs heyeti, adanın Yu-

---

(1) Ama bu MacDonald 1924'de Dışişleri bakanı, sonra başbakan olduğu, 1929'da yeniden iktidara geldiği zaman, kıbrıslıları memnun edecek bir çözüm yolu uygulamaya yanaşmıyacaktı.

nanistan'a bağlanmasını savunmak üzere şu sırada İngiltere'de bulunuyor. Öne sürülen sebep ve belgelerin tesiri altında kaldığı anlaşılan Lord Milner, taleplerinin dikkate alınacağını vaadetmiştir. Ümit edelim ki bir anlaşmazlık olmaz ve Heligoland'ın terki suretiyle işlenen büyük strateji hatâsı tekrarlanmaz». Başyazı, Grey'in bağışının gerçekleşmemiş olması bütün ingilizler için sevinilecek bir durumdur, diye ilâve ediyordu. Kaklamanos'a göre bu önemli yazı «açıkça ordu çevrelerinin endişelerini dile getirmekteydi».

Politis, 22 şubat 1919 tarihli telgrafında Kaklamanos'a cevaplandırma konusunda bilgi ve talimat veriyor: «...endişeleri yatıştırmak için iki noktayı belirtmek gerekir: a) Heligoland'la Kıbrıs'ın durumları birbirine asla benzemez; zira birinde stratejik bir yer, rakip, hattâ düşman kara ve deniz kuvvetlerine bırakılmıştır. Diğerinde ise stratejik bakımdan daha az önemli bir adanın, geleneksel şekilde İngiltere'ye bağlı olan, bütün politikası ve geleceği İngiltere'yle daha fazla dayanışmasını gerektiren küçük bir devlete verilmesi söz konusudur. b) Bu bakımdan Britanya İmparatorluğunun savunmasından sorumlu olanlarda en küçük bir şüphe varsa, aranan garanti, milletlerin bağımsızlığı prensibini açıkça çiğnemekte değil, fakat ya adayı tarafsız bölge durumuna getirmekte, ya da İngiltere'ye ada üzerinde, her istediği zaman duruma el koymasını sağlayacak bir deniz üssü ayırmakta bulunmaktır. Bunları özel olarak Sir Arthur'a duyurabilirsiniz. Yetkili kaynaklardan alınmış bilgi olarak, ama kaynağı açıklamadan kullanabilir... Politis».

Bu malzemeyi kullanan ve 24 şubat'ta Daily Telegraph'ta yayınlanan uzun mektubunda, yunan Dışişleri bakanının delillerine dayanan ingiliz dost T.P.O'Connor oldu. Kendisinden Avam Kamarasına bir sözlü soru önergesi vermesi de istenince, şimdilik bunun uygun olmadığını bildirecekti.

Kıbrıs heyeti 25 şubat tarihli Daily Telegraph'ta, ilhaka karşı olanlara cevap veren yeni bir yazı yayınlatmıştı. Nihayet Westminster Gazette'te Sir Arthur Crosfield'in iki, Manchester Guardian'da Dr. Burrows'un bir makaleleri çıkmıştı. Zaten Westminster Gazette'in yayın müdürü J. A. Spender, dostu Crosfield'in evinde ve daveti üzerine, Kıbrıs delegasyonundan Dr. Lanitis ve M. Paşalis'le buluşmuş ve Kıbrıs meselesi birlikte tartışılmıştı.

Ama 5 mart'ta albay Green gene Daily Telegraph'ta bir mektup yayınlayarak, Kıbrıs'ın stratejik önemini belirtiyor ve Yunanistan'a verilmesine karşı duruyordu.

Venizelos'la Politis Paris'ten aralıksız gönderdikleri talimatla Kıbrıs heyetini yönetmekte devam ediyorlardı. Nitekim 13 mart'ta Kaklamanos, Venizelos'un tavsiyesi üzerine heyetin Paris'e gitmekten vazgeçtiğini başbakanına bildiriyordu.

19 mart 1919'da Kıbrıslı delegeler, Mısır'daki ingiliz yüksek komiseri general Allenby'nin, stratejik sebeplerle Kıbrıs'ın İngiltere'ye bağlı kalmasını isteyen raporuyla birlikte Paris'e gelmek üzere olduğunu, Venizelos'a bildirdiler. Heyetin, başpiskopostan sonra gelen temsilcisi olan Lanitis, sık sık gördüğü yunan elçisine, başbakana iletilmek üzere sayısız mektuplar ve bunların içinde haberler veriyordu. Bu mektuplardan 30 mart 1919 tarihini taşıyan birinde ise, şunları yazıyordu: «...eski liberal milletvekillerinden dostum Mr. Alfred Scott bana, güvenilir kaynaklardan öğrendiğini belirterek şunları söyledi: ingiliz Dışişleri bakanı [redacted] yana olduğu hâlde, Silâhlı kuvvetler ve Bahriye bakanları Enosis'e karşıdır; Sömürgeler bakanlığında müsteşar ve en tesirli elemanlar fikre karşı, belki yalnız şahsen Lord Milner taraftardır. Mr. Scott, Mr. Lloyd George'un da şahsen en iyi niyetler taşıdığını bilmektedir. Haber verdiğine göre, milletvekillerinden çoğu birleşmeye karşı

bir hava estirmeye çalışmaktadır ve hareketin başında Sir Edward Carson bulunmaktadır. Sadece İşçi Partisi, liberaller ve aralarında McNeill de bulunmak üzere pek az sayıda muhafazakâr bizden yanadır. Mr. Scott'a göre, hükûmetçe savunulduğu takdirde mesele kamarada çoğunluk sağlayacaktır, ama hükûmet durumu tartmakta ve havayı uygun bulmazsa meseleyi meclise getirmemeye niyetli görünmektedir... Niko Lanitis».

Lanitis 2 mayıs 1919 tarihli mektubunda ise Kaklamanos'a, Mr. Leetlehales adlı bir iş adamıyla konuşmasını anlatıyor ve sözü geçenin, ingiliz resmî çevrelerinin Enosis'i önliyemiyeceklerini bildikleri düşüncesinde olduğunu belirtiyordu... Gene Lanitis'in dediğine göre Sir Edward Carson bir görüşme sırasında Mr. O'Connor'a Enosis'e karşı olmadığını, ama henüz düşüncelerini açıklamayan ordu çevrelerinin görüşünü öğrenmeyi beklediğini söylemişti.

Kısası, 1919 ilkbaharında ingilizler, Lloyd George'un baskısıyla, kıbrıslı rumları memnun etmiye çalışıyorlardı. Öne sürülen ingiliz deniz üssü askerleri yatıştırabilirdi.

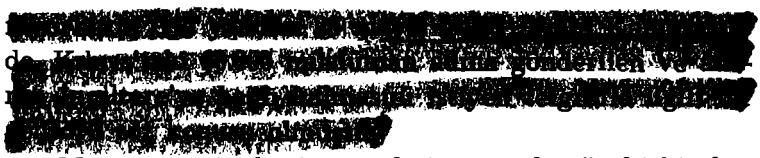
[redacted]

Haberler iyidir. Dün (1), benim bir mektubumu yayınlayan Near East'ın yayın müdürü, açıkça, gazetesinde beklediğimiz yönde yayın yapmak üzere yetkili çevrelerden talimat aldığını söyledi...».

Ne var ki, adalı türkler, Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesi ihtimalinden hiç de hoşnut değillerdi. [redacted]

---

(1) Hatırlanacağı üzere Lloyd George da o gün, yani 13 mayıs 1919'da Dörtler Konseyinde «Niyetim Kıbrıs adasını Yunanistan'a vermektir» demişti.

Mayıs geçmiş, haziran gelmiş, ama henüz hiçbir karar alınmamıştır. Gittikçe -ve anlaşılır sebeplerle- sinirlenen kıbrıslılar heyeti endişelenmiye başlamıştır. Başpiskopos Siril, elçi Kaklamanos'un aracılığıyla O'Connor'a bir soru önergesi verdirmek ve adada artık mitingler düzenlemek hususunda ne düşündüğünü Venizolos'a sormaktadır. Zaten iki ay önce sunduğu mitinglerle ilgili projesi başbakanca beğenilmiş, ama iş iyiye gidiyor diye uygulamayı kendisi geciktirmiştir.

Kaklamanos, başpiskoposun mektuplarını iletirken başbakanına, heyeti daha sabırlı ve serinkanlı kılmak için elinden geleni yaptığını da bildiriyordu.

Venizelos, O'Connor'un aracılığıyla bir sözlü soru önergesine karşı olmadığını, adadaki mitingler konusunda ise, bunlardan fayda umulduğuna göre, kendinde bir önleme hakkı görmediğini, cevap olarak bildirdi.

Ama Kıbrıs heyetinin endişeleri gittikçe artıyordu. 16 temmuzda Lanitis, Paris'e gidip kendisini görmek için Venizelos'tan izin istiyordu. Kaklamanos bu ziyarete, başbakanın hoşlanmıyacağı düşüncesiyle engel olmaktaydı. Lanitis şaşkındı, sebebini anlıyamıyordu. Ama ısrar ediyor, Paris'te iki üç gün kalacağına ve propaganda yapmıyacağına söz veriyordu. Nihayet 19 temmuzda Venizelos, eğer Kaklamanos bir sakınca görmüyorsa, kendisinin, Lanitis'in Paris'e gelmesine karşı olmadığını bildirdi.

Kıbrıslıların sinirlenmesi sebepsiz değildi. Mayıs'tan temmuza Londra'da esen hava değişmişti ve 25 temmuzda Times «Hükûmetin, Kıbrıs'ın Britanya bayrağı altında kalmasına karar verdiği öğrenilmiştir» diyordu. Kaklamanos, bu haberin Kıbrıs heyetini perişan ettiğini Paris'e bildirdi.

29 temmuzda milletvekili Rendall hükûmetten, Kıbrıs konusunda bir karar alınıp alınmadığını soruyordu. Hükûmet hayır, dedi. Rendall, yakında bir karar alınacak mı, diye sordu. Bakan yardımcısı «Sanırım, evet» dedi. Bir başka milletvekili söze karıştı: «Acaba centilmen, umumî efkârın Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesine karşı olduğunu biliyorlar mı?». Cevap «evet, biliyoruz» du. Aynı gün Manchester Guardian, adanın bir an önce Yunanistan'a bırakılması tezini savunuyor, Mısır'dan gelen, ama aslı olmayan bir haber de İngiltere'nin adadan çekilmeye başladığını bildiriyordu.

İngiliz parlamentosu heyecana gelmişti. Yeniden sualler soruluyordu. Meclis başkanı Bonar Law hiçbir karar alınmadığını ve Meclisin haberi olmadan alınmıyacağını bildirdi.

Ağustos boyunca iki görüş arasındaki çatışmalar devam etti. 16 ağustos günü Morning Post'un bildirdiğine göre, Kıbrıs'taki bütün papazlar ve belediye başkanları İngiltere Sömürgeler bakanına telgrafla başvurarak, Londra'daki heyetin Yunanistanla birleşme talebine katıldıklarını, ingiliz hükûmeti isterse adada bir plebisit de yaptırabileceğini bildirmişlerdi. Ama Times 22 ağustosta, İngiliz-İsrael Federasyonunun Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasına karşı Sömürgeler bakanına hitaben sert bir protesto gönderdiğini haber veriyordu. Ayın 28'inde ise Kaklamanos Paris'e şöyle yazıyordu: «Mahrem. İngiliz deniz kuvvetleri çevrelerinde Kıbrıs'ın ilhakına karşı kuvvetli bir eğilim ve karşıdurma bulunduğunu haber alıyorum. Adaya yakın kıyıların kime ait olacağı bilinmeden, Kıbrıs'ın kaderi tayin edilemez, deniliyor».

1919 eylûl ayında, Kıbrıs heyetinin morali büsbütün bozulmuştu. Büyük ümit hemen de hayal olmuştu. Heyete, 15 eylûlde Lloyd George'a uzun bir mektupla başvurarak, kesin bir karar alınmasını istemekten öte yapacak bir iş kalmamıştı. Bu mektup, gene ingiliz başbaka-

nına yazılmış 21 ekim 1919 tarihli bir diğer mektup, 12 ekimde Lefkoşe'de Enosis için alınmış bir kararın metni, heyetin iki mektubuna Lloyd George'un cevapları, nihayet gene heyetin 24 kasım tarihli, Kıbrıs'a döneceklerinden bahseden mektubu, delegasyon tarafından bir broşür hâlinde toplanmış ve 9 haziran 1920'de, Londrayı ikinci ziyaretleri sırasında basılmıştı (1).

İngiltere'de yapacak işi kalmayan heyet Londra'dan ayrıldı ve 1919 aralık ayında Kıbrıs'a döndü. Ama orada vatandaşları, tekrar İngiltere'ye giderek, ellerinden ne gelirse yapmalarını istemişlerdi. Böylece 1920 nisanında başpiskopos Siril, heyetiyle birlikte Londra ya döndü. İngiliz hükûmeti henüz kesin karar almadığına göre, henüz bütün ümit kaybolmuş sayılmazdı. Ama 1 temmuz 1920 günü Avam Kamarasında Kıbrıs'ın durumunda hiçbir değişiklik düşünülmediğini açıklayan hükûmet, böylece, konuyu kesin bir sonuca bağlamış oluyordu.

Ve 10 Ağustos 1920'de Türkiye ile Sevr andlaşması imzalandığı zaman, 433 maddeden üçü Kıbrısla ilgiliydi ve bunlardan biri olan 115. maddede şöyle deniliyordu: «Andlaşmaya katılan taraflar, Kıbrıs'ın 5 kasım 1914'te Büyük Britanya tarafından ilhak edilmiş olmasından doğan durumu kabul ettiklerini bildirirler». İtalya ise, gene 10 ağustosta Sevr'de, Oniki adalara dair Yunanistan'la yaptığı iki taraflı andlaşmanın 2. maddesinde şunu belirtmekte bir mahzur görmüyordu: «Rodos ve ona bağlı adalar italyan hâkimiyeti altında kalacaktır... İtalya, Rodos'un kaderini ada halkının tayin etmesine, İngiltere Kıbrıs'ı Yunanistan'a verdiği gün razı olacağını şimdiden kabul ve beyan eder». Bir tedbir olarak maddeye şu hüküm de eklenmişti:

---

(1) Bu 20 sayfalık broşür «The Cyprus Cause: Official Correspondence» (Kıbrıs dâvâsı: resmi mektuplar) başlığını taşıyordu. Hesperia Press'te bastırılmıştı.

«Rodos halkının fikri, bu andlaşmanın imzalandığı tarihten 15 sene süreyle sorulmayacaktır.»

Kıbrıs heyeti gene de bütün ümidini kaybetmiyerek, 1920 yılının sonuna kadar Londra'da kaldı. Sir Arthur Crosfield'in aracılığına rağmen Lloyd George'la görüşemediler ve kesin cevabı Sömürgeler bakan yardımcısından aldılar. Cevabın daha açığı olamazdı. Delegasyonun artık geri dönmekten başka çâresi kalmamıştı. Venizelos'un düşüşünden sadece bir kaç hafta önceye rastlayan bu görüşmeyi, 4 kasım 1920 tarihli telgrafında Kaklamanos, Dışişleri bakanlığına şöyle özetliyordu:

«Bir hükûmet temsilcisiyle görüşmekte çok ısrar eden Kıbrıs heyeti, 26 ekim günü Sömürgeler bakan yardımcısı tarafından kabul edildi ve ona, adanın Yunanistan'a bağlanmasına dair Kıbrıs halkının dileği anlatıldı. Bakan yardımcısı bu talebin sempatiyle karşılandığını, dikkatle incelendiğini ve neticede 1 temmuz günü, Kıbrıs konusunda hiçbir siyasî değişiklik düşünülmediğinin Mecliste açıklandığını söyledi. Hükûmet bu kararı alırken, imparatorluğa birkaç kilometre kare toprak daha ilâve etmek gibi bir endişeden hareket etmemişti. Meseleyi dikkatle incelemiş, ama adadaki müslüman azınlığın haklarını korumak görevini ihmâl edemiyeceği sonucuna varmıştı. Kıbrıs'ın durumu, üzerinde hiç müslüman yaşamıyan İyonya adalarına benzemiyordu. ... Başpiskoposun azınlık adına çoğunluğun fedâ edildiğini söylemesi üzerine, bakan yardımcısı da, böyle bir rejim değişikliğinden Yunanistan'ın sağlıyacağı fayda, adadaki müslümanların uğrayacağı kaybı karşılamaz, diye cevap verdi. Son hükûmet kararının kesin olduğunu, bir sual üzerine tekrarladı. Tekrar gözden geçirilemez mi, sualine de hayır cevabını verdi. Heyet, hiç değilse yakın bir gelecekte bu kararın gözden geçirileceği ümidini besliyebilir miyiz, diye sordu. Cevap şuydu: «Hayır, bu da mümkün değil. Ama bizim kararımız elbette, gelecek ingiliz neslini bağlamaz..». Kaklamanos, söze ümit

kapılarını da açık bırakan, alışılmış yuvarlak açıklamalarla başlayan bakan yardımcısını bu derece kesin konuşmaya heyet üyelerinin zorlamış olduğunu da ilâve ediyordu.

Bakan yardımcısının sözlerinde insanı dehşete düşüren taraf, ingiliz hükûmetinin Kıbrıs'tan vazgeçmeme kararını, müslüman azınlığa karşı beslenen insanlık duygularına bağlayan kısımdır. Yardımcı bu aklın almıyacağı sözleri, 15 kasım 1920'de Mecliste de tekrarlayacak ve hükûmetinin adadaki bütün rum ahalinin Yunanistan'a bağlanmaya gönüllü olduğuna dair bir bilgiye sahip bulunmadığını belirttikten sonra «Böyle bile olsa, diyecekti; [redacted] Gene büyükelçi Kaklamanos'un bildirdiğine göre, bakan yardımcısı o gün, müslüman azınlığın ada nüfusunun yüzde 25'ini teşkil ettiğini açıklamıştır.

Oysa ki, bir kaç ay önce İngiltere, 10 ağustos 1920'de Sevr'de, müslüman azınlığın Kıbrıs'tan daha büyük oranda olduğu toprakları Yunananistan'a vermekte mahzur görmemişti. Bu sinsi ve samimiyetten yoksun düşüncelerdense, ingiliz hükûmeti, gerçek durumu ortaya koyarak, 1919 kasımında «Orta - Doğu'daki milletlerarası durumun kararsızlığı sebebiyle, Kıbrıs heyetinin talebine müspet bir cevap vermek bugün için mümkün değildir» diyen Lloyd George'un bu açık sözlerine dayanabilirdi (1). Evet, [redacted]

c) Pontus

Pontus hareketi üç kişinin yardımlarından faydalanmıştı: Trabzon metropolidi Krisantos, ki türkler tarafından

(1) Sözü geçen «The Cyprus Cause» başlıklı broşür, sayfa 18. Başbakan Lloyd George'un, sekreteri Joseph T. Davies'in imzasiyla, Kıbrıs delegasyonuna gönderdiği 14 kasım 1919 tarihli mektup.

idama mahkûm edildiği için Anadolu'daki hezimetten sonra Yunanistan'a sığınmıştır. Aile adı Filipides olan metropolid 1919'da 37 yaşındaydı. Daha sonra Atina başpiskoposu ve Yunanistan kilisesinin şefi olacaktı. 1936'da Atina'da yayınlanan, büyük Trabzon kilisesi tarihinin yazarıdır.

İkincisi, trabzonlu bir rum olan ve Marsilya'da yerleşmiş bulunan Konstantin Kostantinides adlı iş adamıydı. 35 senedir Trabzon çevresiyle ticaret yapıyordu. Zaten Marsilya, pek çok rum iş adamının yerleştiği bir limandı. 1919'da bunların en önemlisi Zarifi'lerdi ki, aslında istanbulluydular ve sınırsız servetleriyle elenizm dâvâsına büyük hizmetlerde bulunmuşlardı. Konstantinides de Pontus hareketini desteklemek için çok para harcamış ve Avrupa ve Amerika'daki pontusluları 4 şubat 1918'de Marsilya'da düzenlediği ilk Pontus kongresinde biraraya getirmişti. Seçilen yönetim kurulunun başkanlığı da kendisine verilmişti. Pontus'ta ve güney Rusya'da yaşayan rumlar ise, bulundukları yerlerde teşkilâtlanmışlardı. Nihayet, Pontus hareketi için çalışan [redacted]

1918 sonunda Konstantinides pontuslular adına Paris'te temaslar yapıyordu. 1919 martında Trabzon metropolidi Krisantos da Paris'e gitti. İstanbuldaki rum patriği kendisine Patrikhane naibi Bursa metropolidi Dorote ve Patrikhane müşaviri Aleksandr Pappas'la birlikte, zarara uğramış rumların ve daha çok pontusluların haklarını, barış konferansında savunmak üzere yetki vermişti. Bu konuda «Pontus meselesi: Trabzon piskoposu ve mağdur rumlar temsilcisi Krisantos'un barış Konferansına sunduğu muhtıra» da geniş bilgi mevcuttur. Krisantos Londra'ya geçmiş, tekrar Paris'e uğramış ve Trabzona dönerek oradan

da, 1920 başında, ermeni hükûmetiyle bir rum - ermeni konfederasyonu için anlaşma imzaladığı Tiflis ve Erivan'a gitmişti. Gene 1920'de Paris, Londra ve San Remo'ya aynı maksatla tekrar gidecekti.

Atina'daki pontuslular komitesine gönderdiği 28 ocak 1919 tarihli mektubunda, Daily Telegraph'ın muhabiri Dr. Dillon'un Pontus dâvâsıyla yakın ilgisinden, yayın yapmak ve Wilson'un sağ kolu albay House'u kazanmak konusundaki tavsiyelerinden söz eden Konstantinides, yunan hükûmetini de Pontus meselesine ilgi göstermemekle suçluyordu. Nitekim 31 Mart 1919 tarihli mektubunda, Trabzon' daki yunan konsoloslarını ve hattâ dışişleri bakanı Politis'i Venizelos'a şikâyet etmekteydi. Kaldı ki pontuslu rumlar Venizelos'un barış konferansında [redacted]

Ama biz gene de, Trabzon metropolitinin 1919 yazında yaptığı Londra seyahatini gözden geçirelim. 7 temmuz 1919'da Politis Londra elçisine metropolitin geleceğini haber veriyor ve Ritz otelinde yer ayırtılmasını istiyordu. Seyahatin resmî sebebi, İstanbul rum patriği adına Canterbury başpiskoposunu selâmlamaktı. Krisantos Londra'ya 23 temmuzda vardı. (İngilizce bilmediği için M. Krusaşi tercümanlıkla maiyetine verilmişti).

Metropolit gelir gelmez, kendisiyle mülâkatlar yapmaları ve yayınlamaları için Kaklamanos, Morning Post'u, Reuter'in müdürü H.P. Sargint'i ve diğer gazetecileri durumdan haberdar etti. Mr. S. B. Chester meselâ, Sunday Times'ta Krisantos'la bir mülâkat yayınlattı. Kaklamanos, ingiliz Dışişleri bakan yardımcısı Sir Ronald Graham'a başvurarak, metropoliti hükûmetle temasa geçirmekten de geri durmadı.

Krisantos'la pontusluların 1919'da İngiltere'den isteklerini Politis, Kaklamanos'a gönderdiği 17 aralık 1919 tarihli mektupta şöyle belirtiyordu: «Mahrem... [redacted] ya [redacted] i- [redacted] ».

İngiltere, pontuslu albay Katenyotis'in tekliflerini, bu arada Trabzon veya Batum'a bir ingiliz veya yunan çıkarmasını, himayesi altında bir Pontus devleti kurulmasını kabul etmemiş ve pontuslular ordusu da kurulamamıştı. Halbuki Kaklamanos, 1919 yazında Sir Ronald Graham'la yaptıkları görüşmeden sonra, Paris'teki yunan delegasyonuna şöyle yazıyordu: «Londra, 1 ağustos 1919. Trabzon metropolitini bizzat tanıştırdığım Dışişleri bakan yardımcısı, Trabzon'a bir ingiliz alayı gönderilmesine ve ingiliz subaylarının yönetiminde yerli jandarma birlikleri kurulmasına dair, piskoposun tekliflerine şahsen büyük ilgi gösterdi. Bu vesileyle metropolitin her gittiği yerde, mükemmel intibalar bıraktığını da belirtmeliyim. Canterbury başpiskoposu kendisine, Ayasofyanın kaderi konusunda sevinilecek ölçüde teminat vermiş bulunuyor. Kaklamanos».

C. — YUNAN HÜKÛMETİNİN BAZI YABANCI ÇEVRELER ÜZERİNDEKİ ÇALIŞMALARI

Yunan hükûmeti, desteklerini kazanmak ve Batı topluluklarındaki nüfuzlarını kullanmak için bazı çevrelere de baskı yapmıştı. Hedef alınan çevreler beşti: iş çevreleri, siyonistler, kiliseler, üniversite çevreleri ve sosyalistler. Daha önce incelediğimiz iş çevreleri konusuna dönmiyeceğim. Türk şehirlerinde doğmuş ve yerleşmiş levanten iş çevrelerinin kararlı muhalefeti üzerinde de tekrar durmayacağım. Burada diğer dört çevreye yönelmiş olan yunan gayretinden söz edeceğim.

a) Siyonistleri ve musevî toplulukları etkileme çalışmaları.

Selânik'te çok önemli bir musevî topluluğu vardı ve 1917 ağustosunda büyük bir yangın Selânik musevilerinin iş merkezlerini harap etmişti. Şehrin yarı nüfusuna yakın olan bu topluluk o sırada büyük zararlara uğramış durumdaydı (1). Ve yunan hükûmetinin siyonistleri etkileme hareketi daha çok, Selânik'teki musevilerin şikâyetlerine karşı bir savunma niteliğindeydi.

Siyonist liderlerden Davit Florantin'in bir italyan gazetesine verdiği demeç Politis'i endişelendirmişti Selânik yangınından sonra musevilere hıristiyanlardan farklı muamele yapılmadığını ve şikâyetlerin Atina dururken yabancı memleketlere iletilmesini doğru bulmadığını bildi-

---

(1) «The Jewish Encyclopaedia» nın 1916 baskısı 10. cildindeki bilgiye göre 1913'te 200.000 olan Selânik nüfusunun 90.000'i museviydi.

rerek, siyonistlerin Selânik'teki lideri Nahum Sokolof'a, Selânik hahambaşına mektuplar gönderiyor ve Kaklamanos'tan da karşı propaganda yapmasını istiyordu. Gayreti, sözü geçen şikâyetin o sırada (şubat-mart 1919) Londra'da toplanacak siyonizm kongresine aksetmesini önlemek içindi. Bu maksatla Politis, Selânik valisine, yerli musevilerden Floranten'le iki yardımcısının kendilerini temsile yetkili bulunmadıklarına dair bir demeç almasını istedi. Sözü geçenlerin Paris'teki temaslarını haber vererek Kaklamanos'a Sayas isimli, diğerleri gibi Selânik musevisi olan bir yunan ajanını yardımcı olarak gönderdi. Londra'nın musevi olan eski Belediye Başkanına ve bu günlerde orada bulunan İstanbul hahambaşına da dikkat ediniz, diyordu. Musevilerin niyeti, Politis'e göre, sadece yangın tazminatlarıyla ilgili değildi; milletlerarası siyonizm hareketini Selânik'te bağımsız bir musevî devleti kurmak ve Sırbistan, Bohemya, Litvanya musevilerini de hürriyet ve bağımsızlığa kavuşturmak için vasıta olarak kullanmaya çalışıyorlardı.

Kaklamanos Londra'da siyonistlerin lideri Sokolof'la görüştü ve 25 şubat tarihli telgrafıyla, endişelerini Politis'e de bildirdi. Ona göre museviler, Filistin'de kurulacak devlete pek orta hâlli musevilerin göç edeceğini düşünüyor ve Avrupa'da bağımsız bir devlet kurarak bunu milletlerarası musevî hareketinin asıl merkezi hâline getirmeye çalışıyorlardı. Politis cevabında, musevilere Yunanistan'da çok iyi muamele edildiğini ve Türkiye'de kesin olarak yasak edilmesine karşı Atina'da siyonistler derneğinin 20 yıldır faaliyette bulunduğunu hatırlatıyordu.

Bu arada musevî yunan ajanı Sayas da Londra'ya varmış ve Kaklamanos adına casusluk etmiye başlamıştı. 3 mart günü Londra elçisi ondan aldığı şu haberleri Dışişleri bakanına bildiriyordu: «...Londra siyonist kongresi Yunanistan'daki museviler konusunda kendini yetersiz gördü. Ve durumu Paris'teki İsrael Birliğine iletme ka-

rarı aldı. Bu arada İstanbul ve İzmir musevilerine de başvurularak, Birliğe aksettirmek üzere dileklerini formüle etmeleri istenecek. Mr. Lloyd George Polonya, Romanya ve Yunanistan musevilerini temsil eden heyetleri kabul etti. Diğer iki memleketteki durumu bilmediğini, ama musevilerin yunanlılarla birarada yaşıyamıyacağı iddiasını kabul edemiyeceğini açıkça söyledi. Şimdi Selânik musevileri Mr. Lloyd George'a teessürlerini bildiren bir demeç hazırlıyorlar. Ben de onlardan önce davranmıya çalışıyorum M. Sayas öbür gün Paris'e hareket ediyor».

Kaklamanos, musevilerden "önce davranarak" hazırladığı muhtırayı, aynı zamanda İngiltere'nin ileri musevî şahsiyetlerine de gönderdi. Rothschild'lerin başında yer aldığı bu listede, Sir John McClure, Herbert Lamnel, Dr. Weizmann, Dr. Marmorstein, Sir Francis Montefioro, İsrael Solomons, Dr. S. A. Hirsch gibi isimler de vardı.

Buna rağmen İstanbul'da rumlarla museviler arasında bir anlaşmaya varılmıştı. Politis, İstanbul'dan aldığı şu telgrafı, 4 mart 1919'da Sokolof'la birlikte Kaklamanos'a da iletmişti: «İstanbul patrikhanesiyle hahamlığı arasında sürekli görüşmeler yapıldığını saygılarımla bilginize sunarım... İki unsur arasında işbirliği yapılması hususunda prensip kararına varılmış bulunuyor. Şimdi iki taraf temsilcileri, barış konferansına sunacakları müşterek bir muhtıra üzerinde çalışıyorlar... Kanelopulos».

İstanbul'daki anlaşma rumlarla museviler arasında kalmadı. Ermeniler de, millî toprak talepleri konusunda üçlü bir işbirliğini gerçekleştirmek üzere bu anlaşmaya katıldılar.

Bu böyleydi, ama Selânik musevileri gene de, diğer memleketlerdeki ırkdaşlarıyla birlik olarak, bağımsızlık istemekten geri durmuyorlardı. Bu arada Selânik başhahamı Jakop Meyr istifa etti ve yunan hükûmeti de yerine, kendisine yakın birini getirdi. Selânik'te yahudice ola-

rak çıkan «La Boz del Pouevlo» gazetesinde 31 temmuz 1919 günü, I. D. Floranten imzasıyla (David Floranten olabilir) yayınlanan ve yunan hükûmetiyle başbakan Venizelos'un musevilere gösterdiği yakınlığı göklere çıkaran makaleden anlaşıldığına göre, gayretler netice vermiş, yunan hükûmetiyle Selânikli musevilerin arası düzelmişti.

Şimdi izmirli musevilerin tavrıyla, yunan hükûmetinin bu yöndeki çalışmalarını görelim. Önce, levantenler gibi İzmir musevilerinin de, şehrin yunanlılar tarafından işgaline açıkça karşı olduklarını söyliyelim. Hattâ yunan hükûmeti işgal günü çıkan karışıklardan, türkler ve levantenlerle birlikte musevileri de sorumlu tutmuştu. Bu delilsiz bir suçlamaydı, ama musevilerin, türkler, levantenler ve italyanlarla birlik olarak, yunan işgaline karşı durduklarını meydana koyuyordu. Ve böylece, Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesine karşı koyan İngiliz-İsrael Birliğinin tutumuna da yaklaşmış oluyorlardı.

5 temmuz 1919'da Kaklamanos Politis'e şöyle yazıyor: «Jewish Chronicle'in İsanbul'dan aldığı bir habere göre, Selânik musevileri İzmir'in işgalinden hiç hoşlanmamışlardır ve İzmir yunanlıların elinde kaldığı takdirde Selânik'ten uzaklaşacaklardır». Ve 11 temmuz günü aynı gazetede, Kaklamanos'un siparişi üzerine, Londra'daki yunan yahudilerinden Dr. Lazarus Belleli (veya Vellélis) tarafından kaleme alınmış bir mektup, musevilerin yunan hükûmetinden son derece hoşnut olduğunu öne sürerek, yukarıdaki habere uzun uzun madde madde cevap veriyordu. Mektupta, Selânik musevilerinin Atina'daki mecliste beş temsilcileri bulunduğu hatırlatılıyor ve 30.000 izmirli musevinin üç temsilcisi de bunlara katıldığı takdirde, musevilerin Yunanistan'daki siyasî etkisi artacaktır, deniliyordu.

13 haziran tarihli mektubunda Kaklamanos, bu Dr.

Belleli'nin kendisine, İzmir'e giderek musevi topluluğu içinde rum ve yahudi unsurları bir işbirliğine teşvik için gayret sarfetme teklifinde bulunduğunu bildiriyordu. Politis teklifi derhal kabul etmiş ve gerekli ödemelerin yapılması emrini vermişti. Ama, gene Kaklamanos'un siparişi olan, Bizans tarihine dair bir propaganda kitabını hazırlama konusunda, kitabı fazla uzatarak alacağı parayı çoğaltmaya çalışan Dr. Belleli ile yunan elçisinin arası açıldı ve sözü geçen İzmir'e gitmekten vazgeçti.

b) Dinî müesseselere yönetilen çalışmalar.

Yunan hükûmeti daha çok protestan çevreler üzerinde duruyordu. Zaten Katoliklere nispetle protestanlar, ortodokslara daha yakındı. Doğu'daki amerikan misyonerlerinin düşmanca tavrı bir yana bırakılırsa, siyonistlerin ve musevi topluluklarının aksine, Yunanistan, diğer din çevrelerinin bir karşıkoymasına rastlamıyordu. Hıristiyan dünyasına, Hıristiyan ve İslâm îmanlarının biribirine zıt olduğunu ve vaktiyle müslümanlarca ele geçirilmiş olan toprakları hıristiyanlık adına yeniden fethetmek gerektiğini benimsetmek kalıyordu. Bu yeni haçlılar ruhunun sembolü ise, İstanbul'daki Ayasofya kilisesiydi. Ayasofya'nın müslümanların elinden alınarak hıristiyanlara geri verilmesi lâzımdı. Yunanlılar bu hesaplarının karşısında, Hint müslümanlarının kararlı direnişini buldular.

Önce, hintli müslümanların Türkiye yararına Batı'da sarfettikleri gayret üzerinde duralım. Bu direniş, bildiğiniz gibi, 15 mayıs'ta İzmir'in yunanlılarca işgalinden sonra şiddetlenmişti. 24 mayıs'ta Londra'da bir miting düzenlediler. İslâm dünyasındaki kıpırdanışları yakından takip eden Kaklamanos, 26 mayıs 1919 tarihli mektubunda Politis'e bu miting konusunda bilgi veriyordu. Dediğine göre, mitinge katılanların üçte bir kadarı ingilizlerdi. Hint müslümanları söz almışlar ve Büyük Britanya'ya, eğer Halife ve İstanbul'la uğraşırsa, sınırları içindeki 80 mil-

yon müslümanı karşısında bulacağını hatırlatmışlardı Toplantıda, Türkiye'nin parçalanmasına razı olunmadığı belirtilmişti. Kaklamanos'a göre mitingte bulunanlar yüz kişi kadardı ve alınan karar Paris konferansına da gönderilmişti.

Hatırlanacağı üzere, Hint müslümanlarının hedefi, Ayasofya'yı cami olmaktan çıkararak, tekrar kilise hâline getirmek olan bir harekete karşı duracakları ve bu ruh hâlinin tehlikeleri, İngiltere'nin Hindistan genel valisi E. S. Montagu tarafından, 17 mayıs 1919'da Dörtler konseyi önünde de belirtilmişti.

Paris'e gönderdiği 19 mayıs tarihli telgrafın başka bir yerinde Kaklamanos «Hint müslümanlarının, Padişahın Istanbul'dan kovulmasına ve bu şehrin çevresiyle birlikte milletlerarası bir devlet durumuna sokulmasına karşı duruşları ingiliz umumî efkârınca ilgiyle takip ediliyor» diyordu. «Padişahın durumu konusunda Londra gazetelerinde ufak tefek yazılar çıkmakta devam ediyor, dediği 30 mayıs tarihli mektubunda Kaklamanos şu yorumda bulunuyordu. «Hintlilere yakın birinin bana söylediğine göre, bu kampanyadan bir sonuç alacaklarına kendileri de inanmıyormuş. Biz elimizden geleni yapacağız, diyorlarmış, ama Türkiye'yi kurtarmak için ingiliz imparatorluğunu sarsmaya da niyetleri yokmuş».

6 haziran'da Kaklamanos, Times gazetesinde Ağa Han'ın bir mektubunun yayınlandığını haber veriyordu. Ağa Han Hint Müslümanları Birliğinin başkanı ve Emir Ali'yle birlikte barış konferansındaki temsilcisiydi. Kaklamanos «Ağa Han'la Emir Ali bu mektuplarında barış konferansından, Osmanlı İmparatorluğunun bütünlüğünü korumasını, Trakya, İstanbul ve Anadolu'nun türk hâkimiyeti altında bırakılmasını istiyorlar» diyor ve bu taleplerini, vaktiyle Trakya, İstanbul ve Anadolu'nun türk ırkının beşiği olduğunu açıkça söylemiş olan Lloyd George'-

un demeçlerine dayadıklarını belirtiyor. İlâve ettiğine göre «mektup, bütün islâm dünyasının, Padişahın hâkimiyetine bir müdahaleye karşı olduğunu açıklayarak sona ermekteydi».

3 temmuz 1919 tarihli mektubunda ise yunan elçisi bakanına şöyle diyordu: «İngiliz gazetelerinde Türkiye'nin kaderi konulu tartışmalar, ilişikte gönderdiğim kupürlerden de anlaşılacağı üzere, devam ediyor. Türk dostları bu maksatla mektuplar yayınlatıyor ve bunlarda hemen de sadece, Osmanlı imparatorluğunun dağıtılmasının, hele Padişahın İstanbul'dan uzaklaştırılmasının müslüman dünyasını çok üzeceği ve bu durumun, İngiltere'nin hissî, siyasî ve ticarî çıkarlarına ağır bir darbe indireceği tezine dayanıyorlar...»

Yunanlıların ve yunan dostlarının bu mektuplara verdikleri cevaplardan bahsetmiştik. Osmanlı meb'usan meclisinin eski üyelerinden, konferanstaki Trakya temsilcisi Vamvakas'ın, 23 mayıs 1919'da başkan Wilson'a ve diğer büyüklere gönderdiği, yunan hükûmetinin bu konudaki yayınlarında pek faydalandığı muhtırası da bunlardan biriydi. Muhtıra şöyle başlıyordu: «Ekselâns, osmanlı meclisinde bir hıristiyan milletvekili olarak bulundum. Bu sıfatımla şu hususları, Padişahın İstanbul'da bırakılması tezini savunanlara bir cevap olarak dikkatinize sunmakla şeref duyarım...».

Buna karşılık Sir Theodore Morison, konferans ve makalelerinde, Padişahın İstanbul'dan uzaklaştırılması tezini savunan Sir Valentine Chirol'ün aksine müslümanların görüşünü benimsiyordu. 10 temmuz 1919'da National Liberal Club'de verdiği konferans, 12 temmuz tarihli Manchester Guardian'da yayınlanmış, ama aynı gün Spectator dergisinde de Padişahın başkentinden kovulmasından ve Türkiye'nin bölüşülmesinden yana olan bir makalede, gene Sir Theodore Morison'un Nineteenth Century

dergisinde çıkan bir yazısına cevap verilmişti. Spectator diyordu ki:

«Türk, askerî bir kuvvet olmaktan çıkmış, şimdi daha çok diplomasideki doğuştan kurnazlığına ve felâketten kurtulmak için hayâsız bir propaganda çalışmasına bel bağlamaktadır. Dini âzami ölçüde istismar etmekte ve kahrolası kellesinin bir kılına dokunulduğu takdirde, bütün islâm dünyasının yaralanacağını öne sürerek, Batı'yı kandırmaya çalışmaktadır. Bir iki hintli müslümanın öncülük ettiği türk-dostu harekete, bazı vatandaşlarımız da katılmıştır. Meselâ Sir Theodore Morison bir makelesinde, Türkiye'yi parçalama teklifinin müslüman dünyasını bir baştan öbürüne öfkeye boğduğunu, pek vahim bir dille öne sürmekte ve bize, son beş yılın hâdiseleri üzerine bir unutkanlık perdesi örtmemizi ve türklere bir kere daha kucağımızı açmamızı salık vermektedir... İngiltere'nin bu derece hafif davranabileceğini sananlar aldanıyorlar. Türkiye'nin sebepsiz yere harp ilân etmiş olması, eski bir nakarata da son vermiştir. Müteveffa Lord Salisbury, Kırım harbinde Türkiye'yi tutarak yanlış ata oynadığımızı kabul edeli çok zaman geçmiş bulunuyor. Muhammed'in dünyası ne derse desin, bu hatâyı bir daha asla tekrarlamıyacağız. Türkeklere musevilerin çok eski, ama güzel bir deyimini hatırlatırız: "Diyorlar. Ne diyorlar? Ne derlerse desinler„... Bizim için, Yunanistan'a verilemediğine göre, İstanbul'un milletlerarası kontrol altına konulması gereği açıktır... Safsatalar ve tehditler bize, 1453'te işgal edilen, eski rum ve hıristiyan beldesi İstanbul'un Mekke'nin ayrılmaz bir parçası hâline geldiğini kabul ettirmiye yetmiyecektir. Boğaziçinde Türk, bir sonradan görmeden başka bir şey değildir...».

Bir ay sonra aynı Nineteenth Century dergisinde, rahip William Barry'nin türk düşmanı bir makalesi yayınlandı ve Kaklamanos «Hint müslümanlarına en mükem-

mel bir cevap» dediği bu makaleyi, propaganda maksadıyla dağıtmak üzere 4.000 nüsha bastırdı.

Mesele Avam Kamarasına da aksetmişti. 8 aralık 1919'da Mr. Aubrey Herbert, İzmir'in işgalinin Hindistan'da İngiltere aleyhtarı duygular doğurduğunu hükûmetin bilip bilmediğini sordu. Hindistan bakanlığı yardımcısı Mr. Montagu, yalnız hintliler ve müslümanlar değil, bu tatbikata, onların konferanstaki temsilcisi olan bizler de karşıyız, diye cevap verdi. Daha sonra Herbert, İngiltere başbakanının 5 ocak 1918'de Türkiye'nin türklerde kalacağına dair verdiği sözden, hintlilerin haberdar olup olmadıklarını sordu. Bu Hindistan'ın, İngiltere başbakanının vaadlerine ne derece güvenmesi gerektiğini de ortaya koyacaktır, diyordu. Mr. Montagu, barış konferansında bu noktaya parmak bastıklarını belirtti.

Ama Edwin Montagu'nün bu açıklamalarını çürütmek istercesine, on gün sonra Mr. Lloyd George'a yakınlığı bilinen özel sekreteri Mr. Kerr'in yönetimindeki «Round Table» dergisinde, Türkiye konusunda son derece önemli bir makale yayınlanıyordu. Yazının, ingiliz hükûmetinin değilse, başbakanın ve yakınlarının görüşlerini aksettirdiği şüpheden uzaktı. Bunları belirttikten sonra Kaklamanos 14 aralık tarihli telgrafında şöyle devam ediyordu: «Bu makaledeki ana fikir, İngiltere'nin Türkiye meselesini, Hindistan müslümanlarının tesiri altında da kalmaksızın, tam bir bağımsızlıkla ele alması gerekir... Siyaset çevrelerinde çeşitli yorumlara yol açan bu makaleyi özet hâlinde incelemenize sunuyorum». Böylece, türk meselesinde ingiliz hükûmetinin de, iki ayrı düşünceye bölündüğü gün ışığına çıkmış oluyordu.

Nihayet yılın sonuna doğru müslüman hintliler, Lloyd George'un türk siyasetini bir kere daha protesto ettiler. Kaklamanos Atina'ya haber veriyordu: «Londra, 24 aralık 1919. Lord Curzon'la Mr. Balfour Paris'te Mr. L. George'la birlikte bulunacaklar. Müslüman hintlilerle dostları,

Mr. Lloyd George'un 1918'teki sözlerinin, Türkiye'nin bütünlüğünü koruma bakımından bir vaad olduğunu öne sürerek, yeni bir protesto yayınlıyorlar. Ama geçen gün Times'ın da hatırlattığı gibi, Mr. Lloyd George'un sözleri bir vaad değil, Türkiye tarafından geri çevrilen bir, iki taraflı barış teklifiydi ve aynı gazetenin bugün, 2 ağustos 1914'te İstanbul'da imzalanan türk-alman dostluk anlaşmasını yayınlaması pek yerinde oldu. Burada, türklere karşı duygular gittikçe daha belirli hâle gelmektedir».

Demek ki Londra'da, Yunanistan'ı desteklemek üzere bir hıristiyan hareketi düzenlenmişti. Bu harekete hedef olarak da, Ayasofya'nın hıristiyan inancına yeniden kazandırılması alınmıştı: «Londra, 24 ocak 1919. Türk düşmanı hareket İngiltere'de gittikçe daha çok yayılıyor ve kilise adamları bu harekete hararetle katılmakta devam ediyor. Gazetelerde her gün hıristiyan ahalinin türk boyunduruğundan bir an önce kurtarılmasını savunan makaleler, haberler, mektuplar yayınlanıyor ve bu durum, vaktiyle Gladstone'un öncülüğüyle yaratılan büyük hürriyet hareketlerini hatırlatıyor. Özellikle heyecanlı bir gösteri dün, Société pour l'union des Eglises chrétiennes (Hıristiyan Kiliselerini Birleştirme Derneği) 'nin teşebbüsüyle ve Ayasofya'nın hıristiyanlığa geri verilmesi için yapıldı. Bu maksatla düzenlenen muazzam mitingde söz alanlar arasında Oxford piskoposu, Dr. Burrows ve Mr. Riley (1) de vardı. Piskopos Charles Gore heyecanlı ve güzel konuşmasında, hıristiyanlığın bu en değerli kilisesinin asıl inancına tekrar kazandırılmasının, yüksek ahlâkî bir görev olduğunu belirtti ve Hint müslümanlarını nefretle kaydettiği türk zulmünü onaylar görünmemek için, hıristiyanların hürriyetini sembolize edecek olan bu geri verişe karşı durmamağa çağırdı.

(1) İngiltere kilisesinin şefi Canterbury başpiskoposunun özel müşaviri, Mr. Athelstan Riley.

«Diğer iki hatip Ayasofya'yla ilgili yunan efsanelerini büyük bir heyecanla anlattılar, türklerin barbarlığını haykırdılar ve sık sık alkışlandılar. Mr. Riley coşkun alkışlar arasında, Ayasofya hıristiyanlığa kazandırılır, kazandırılmaz, orada hemen bir konsil toplanarak hıristiyan birliğinin ilân edileceğini açıklayan Atina metropolidinin sözlerini tekrarladı. Dr. Burrows, İstanbul'un yunan karakterini belirterek, Ayasofya'yla ilgili eski halk şiirlerimizden örnekler okudu. Ve mitingde, Ayasofya'nın tekrar hıristiyanlaştırılmasına dair bir karar, alkışlar arasında kabul edildi. Bu telgrafın bir kopyasını da Atina metropolidine göndermenizi rica ederim. Kaklamanos».

5 şubat 1919'da ise yunan elçisi bakanına şu haberi veriyordu: «Ayasofyanın hıristiyanlığa tekrar kazandırılması için bir kurtuluş komitesi kuruldu. Lord Bryce'ın (1) başkanlığını kabul ettiği komite, kuruluş maksadını gerçekleştirmek için mitingler ve dinî toplantılar düzenliyecek». 15 şubat'ta yeni bir telgraf: «Mahrem. Komite büyük bir miting düzenliyor. Bu toplantıda Canterbury başpiskoposu (R. T. Davidson) da söz alacak. Başpiskoposun başkanlığında bir heyet, bu konuda Mr. Lloyd George'a verilmek üzere bir muhtıra kaleme aldı. Ve başbakan heyeti yakında kabul edeceğini kendilerine bildirdi». Gene Kaklamanos'un bir telgrafı (18 şubat 1919) : «Mahrem. İngiliz hükûmetinin İstanbul'daki yüksek komiserine. Ayasofya'yı himayesi altına alması için talimat ver-

---

(1) 1922'de ölen Lord James Bryce, 1919'da 81 yaşındaydı. Oxford'un eski hukuk profesörlerinden olan bu iskoçyalı, ingiliz hükûmetlerinde bakan olarak bulunmuş, 1907-1913 yıllarında Washington'da büyükelçilik etmişti. Balkanları ve Doğu'yu en iyi tanıyan ingilizlerden biriydi. Harpten önce Londra'daki Balkan Komitesinde, Makedonya'nın Bulgaristan'a verilmesi için çalışmıştı. Harp içinde, ingiliz hükûmetince ve propaganda maksadıyla, Byrce'ın yönetiminde «Treatment of Armenians in the Ottoman Empire: 1915» başlıklı bir mavi kitap yayınlamıştı.

me kararına vardığını ve bunun, kilisenin Hıristiyanlığa dönüşü yolunda bir ilk adım sayılması gerektiğini öğrenmiş bulunuyorum. Ünlü mimar (Sir Thomas) Jackson Times'da, müslümanların elinde kaldıkça her türlü bakım ve onarımdan yoksun bulunacağı için, Ayasofya'nın tehlikeye maruz olduğunu pek güzel belirten bir makale yayınladı».

Ne var ki, yunan elçisinin Ayasofya konusunda ingiliz hükûmetinin tutumuna dair verdiği haber pek doğruya benzememektedir. Zira verdiği haber pek taze söylentilere ve daha çok, türklerin Ayasof'yayı dinamitlemiye ciddî olarak hazırlandıklarına dair gelen haberlere dayanmaktaydı. İngiliz hükûmetine 18 şubat'ta ulaşan bu haber yüzündendir ki, Ayasofya komitesinin ertesi 19 çarşamba günü Memorial Hall'de yapacağı büyük miting geri bırakılmıştı. Bu geri bırakmanın sebebini öğrenmek isteyen Kaklamanos, Athelstan Riley'e yazılı olarak sordu ve ondan özel bir mektupla cevap alınca durumu, 21 şubat'ta şifreyle bakanı Politis'e bildirdi: «Son derece mahrem. — Ayasofya komitesi tarafından düzenlenen miting son dakikada geri bırakıldı. Mahrem olarak öğrendiğime göre, bu karar mitingi protesto etmek üzere türklerin Ayasofya'yı berhava edeceklerine dair İstanbul'dan gelen bir haber sebebiyle, ingiliz hükûmetince alınmıştır. Bu durumda Lord Bryce, Canterbury başpiskoposu ve Lord Crewe de mitingi geri bırakmanın zorunlu olduğu düşüncesine katılmış bulunuyorlar».

Kaklamanos'un 24 şubat'ta bildirdiğine göre, gazeteler ve bu arada Morning Post ile Daily Chronicle, bu geri bırakışı protesto etmekteydiler. Manchester Guardian ise, ilgili çevrelerin durmak niyetinde olmadığını ve başkentle birlikte taşra şehirlerinde de mitingler düzenlemeye hazırlandıklarını haber veriyordu.

«Saint Sophia Redemption Committee» adını alan Ayasofya komitesinin sekreteri aziz J. A. Douglas, 24 şu-

bat 1919'da Kaklamanos'a şunları yazıyordu: «Mösyö, Ayasofya Komitenin başkanı (1) Mr. Riley'ın (2) bana bildirdiğine göre, Cannon Street Hotel'de yapılan konuşmaları bastırmayı düşünüyormuşsunuz. Ben, baskı işini daha önceden Faith Press'le yapmayı...» Ve Kaklamanos 5 mart'ta cevap veriyor: «Mademki Ayasofya konusundaki konuşmaları siz bastırıyorsunuz, bunlardan 2.500 nüshayı da bana ayırırsanız memnun olurum...». Sözü geçen 23 ocak'ta yapılan mitingdi.

Öte yandan aziz J. A. Douglas, gene Faith Press'te ve mart başında «The Redemption of Saint Sophia» başlıklı küçük bir kitap bastırmıştı. Bu kitaptan bahsettiği 8 mart 1919 tarihli sayısında The Spectator dergisi de Douglas'ın Ayasofya'nın yunanlılara verilmesi gerektiğine dair düşüncesine katıldığını bildiriyordu. Yunan elçisinin bu kitaptan da 600 nüsha satın aldığını öğrenen, mukaddes peder Douglas, bu ilgiden cesaret aldığını söyleyerek Kaklamanos'a başvurdu. Rahip o kış, projeksiyonlu iki konferans verecekti. Bunlardan biri mağdur Yunanistan konulu olacak ve propaganda yoluyla büyük kitlelere Ege'yi bir bütün olarak kabul etmek gerektiği fikrini aşılayacaktı. Rahibin bu işte bir yunanlı yardımcıya ihtiyacı vardı... İkinci Konferans ise, yunan kilisesi üzerine olacaktı. Kaklamanos hemen Atina ve İstanbul'a yazarak, bu konuda fotoğraflar ve bilgi istediğini bildirdi. Oxford'dan mezun ve Londra'da oturan yunan papazı Basdekas ise, konferanscı rahibe yardımla görevlendirilmişti.

1920'de aziz peder J. A. Douglas'ı 12 mart günü Southwark katedralinde, Canterbury başpiskoposunun, İstan-

---

(1) Komitenin genel başkanı Lord Bryce'dı. Athelstan Riley ise komitenin yönetim kurulu başkanıydı.

(2) Yunan hükûmetinin Athelstan Riley'i ve Canterbury başpiskoposunu da madalyalarla mükâfatlandırmaktan geri kalmadığını kaydedelim.

bul ermeni patriğinin, Trabzon ve Suriye başpiskoposlarının hazır bulunduğu toplantıda vaaz verirken görüyoruz. Bu vaaz «Death's Ride in Anatolia and Armenia» (Ölüm Anadoluda ve Ermenistanda kol geziyor) adıyla, Faith Press tarafından yayınlanacaktır. Kitabın kapağında bir resim var. Çizmesinin üzerinde hilâl bulunan bir türk, ayağıyla, bir haçı eziyor. Ve altında iki kelime: «How Long?». (Bu daha ne kadar sürecek?).

Biz gene 1919 ilkbaharına dönelim. Avam Kamarasında hükûmet, Ayasofya'ya dair sual yağmuruna tutulmaktadır. Kaklamanos telgrafla Politis'e bildiriyor: «Londra, 12 mart 1919. Bir milletvekili dün Avam Kamarasında hükûmete, Ayasofya mitinginin gerçekten İstanbul'dan gelen ve kilisenin havayı uçurulacağından bahseden bir haber üzerine mi geri bırakıldığını sordu. Ve hükûmet, türk tehditlerine boyun eyeceğine, kiliseyi korumak için tedbirler alsaydı daha iyi ederdi, dedi. Dışişleri bakan yardımcısı cevabında, İstanbul'daki ingiliz yüksek komiserine, emrindeki birliklerle Ayasofya'yı koruması için iki ay önce emir verildiğini, ama bunu açıklamanın faydadan çok zarar getireceğine inanıldığını belirtti. Diğer bir milletvekili ise, aralarında Canterbury başpiskoposunun da bulunduğu şahsiyetler tarafından başbakana verilen muhtıralardan da anlaşılacağı üzere, Ayasofya'nın Hıristiyanlığa geri verilmesi yönünde çok kuvvetli bir akım bulunduğuna işaret etti».

Ama sıra müslüman dostlarına gelmişti. Onlar da karşı gösterilerde bulunmaya başladılar. Kaklamanos 21 mart 1919'da Politis'e şöyle yazıyordu: «Avam Kamarasında Ayasofya'nın geleceğine dair bir soru önergesi veren albay Wedgwood hükûmete, müslümanların elinden alındıktan sonra kilisenin bütün hıristiyanlık dünyasına mı, yoksa hıristiyan inançlarından sadece birinin temsilcilerine mi verileceğini sordu. Bakan yardımcısı soru sahi-

binden bu konuya girmemesini daha önce de rica ettiğini ve bu hususta karar Paris konferansında alınacağı için, bu suale gene cevap veremiyeceğini bildirdi. Albay, İngiltere'nin müslümanların başta gelen koruyucusu olduğu ve onların duygularını yaralamaması gerektiğinde israr etti. Yarbay Guinness ise Dışişleri bakanlığının, islâm cemaatinin rum topluluğunun bir katı fazla olduğunu dikkate alıp almadığını sordu. Bakan yardımcısı bu suale cevap vermedi...».

Genel olarak söylenirse, Yunanistan toprak taleplerini destekleme konusunda dinden büyük ölçüde yararlanmıştı. O yıllarda ortodoks yunan kilisesinin batı kiliseleriyle, daha da çok anglikan kilisesiyle yakınlaşmasının sebebi de buydu.

Kaklamanos'un aracılığıyla batı kiliseleriyle ortodoks rum ve yunan kiliseleri arasında temaslar, yazışmalar, karşılıklı ziyaretler, hattâ propaganda turneleri düzenleniyordu. Bu maksatla ileri gelen din ve ilim adamları ve elbette batılı yunan dostları harekete geçiriliyor, kitaplar, broşürler basılıyor, konferanslar, çeşitli toplantılar, dinî törenler düzenleniyordu (1).

Londra'daki yunan elçisinin bu sırada başvurduklarından biri de, Londra Üniversitesi arkeoloji profesörü ve ingiliz Dışişleri tarih uzmanı Ernest A. Gardner'di. Gardner ailesi toptan yunan dostuydu. Eşi Mrs. Mary Gardner ise Yunanistan'ı ihtirasla severdi. Rumca biliyordu, sık sık yazdığı mektuplarda Kaklamanos'a propaganda fikirleri vermiye çalışıyordu. Bunlardan birinde, 16 ekim 1918 günü yunan elçisine şöyle yazıyordu: «Miss Alice Gardner'den (2) bir mektup aldım. M. Meletios'a dair

---

(1) Dimitri Kitsikis bu çalışma ve temaslara dair geniş bilgi ve tafsilât vermektedir. (Çevirenin notu).

(2) Profesör Ernest A. Gardner'in kız kardeşi.. Bristol üniversitesi Bizans tarihi doçentiydi.

kimden ve nereden bilgi alabileceğini soruyor. Adresi ilişiktedir. Kendisine yardım edebilir misiniz? Gene onun yazdığına göre herkesin aklına Doğu Kilisesi deyince Rusya veya güneydeki slav memleketleri geliyormuş». Ve bu kanaati değiştirmek için tavsiyelerde bulunuyordu.

Mektupta sözü geçen Meletios Metakzakis Atina metropolidi ve yunan kilisesinin şefiydi. 1918 kasımında Amerika Birleşik Devletleri dönüşü, Londra'ya uğramıştı. Meletios politikaya çok bulaşmış din adamlarından biriydi. Nitekim koyu bir venizelosçuydu. Mihalakopulos 23 kasım 1916'da, Selânik hükûmeti zamanında Venizelos'a yazdığı ve içinde, Yunanistan'da bir din reformunun zorunluluğuna değindiği mektubunda, o sırada Kıbrıs'ta Larnaka metropolidi olan Meletios Metakzakis'ten söz ederek, şöyle diyordu: «Gerçekten devrimci olması gereken bu reform hareketinin başına, geniş görüşlü, sizin politikada yaptıklarınızı taklit edebilecek çapta bir din adamını getirmelisiniz. Böyle biri var: Kıbrıs'tadır. Himayeniz altında yunan kilisesinin Venizelos'u olabilecek niteliktedir».

Venizelos gibi giritli olan ve 1918'de henüz 47 yaşında bulunan Meletios, gerçekten de Atina metropolitliğine atandı. Ve hemen, kelimenin gerçek anlamıyla millî propaganda yapmak üzere Paris, Washington ve Londra yolculuğuna çıktı. 1920'de Venizelos düşünce o da devrildi ve Amerika Birleşik Devletlerine sürüldü. 1922 ocağında ortodoks patriği seçildi. Amerika'dan döndü ve «Patrik Meletios IV» adıyla İstanbul'a yerleşti. Ama Anadolu'daki hezimetten sonra, bu yunan milliyetçisinin bir türk şehrindeki tahtını koruması mümkün değildi. Nitekim eylûl 1923'de İskenderiye ortodoks kilisesinin başına geçmek üzere, patriklikten çekildi.

Kıbrıs başpiskoposu, İstanbul patriği (1), Trabzon, Atina, Serez metropolitleri gibi yüksek rütbeli yunan ve rum din adamlarının Batı'daki turneleri, yunan propagandasına dinin kuvvetli etkisini katmış ve yunan kilisesinin anglikan kilisesiyle yakınlaşmasını sağlamıştı (2). Londra'ya gelen yunan din adamlarıyla anglikan papazları arasındaki teması, Canterbury başpiskoposunun temsilcisi Athelstan Riley düzenliyordu. Aynı şekilde Londra başrahibi de 1918'in sonunda Atina'yı ziyaret etmişti.

Dr. Burrows, din adamlarını buluşturmak konusunda da yunan hükûmetine büyük yardımlarda bulunuyordu. King's College'in rektörü kiliseye mensup bir aileden geliyordu: babası aziz peder L. F. Burrows'tu, karısı ise eski Chichester rahibi L. F. Ridgeway'ın kızıydı. Ağabeyi L. H. Burrows, 1914'ten beri Sheffield'de rahipti. Ünlü din adamı G. N. Standish yakın dostuydu. Kısası, 1916-1917 yıllarında, ingiliz hükûmeti nezdinde Venizelos'un Selânik hükûmetini resmen temsil etmiş olan rektör, sadece politika, basın ve üniversite çevrelerinde değil, ama din adamları arasında da, Yunanistan'a hizmet etmek bakımından pek müsait bir mevki sahibiydi.

Yunanlılar anglikan kilisesinden başka, Büyük Bri-

---

(1) «Başkan Wilson: ...yunanlılar ve diğerleri italyanların komşuluğundan çekiniyorlar. Pek orijinal ve saygıdeğer bir kimse olan İstanbul patriği geçen gün beni görmeğe geldi ve bir din adamına yaraşır şekilde üstü kapalı olarak bana, italyanlarla komşu olmak ihtimalinden duyduğu endişeyi belirtti». (P. Mantoux'nun sözü geçen kitabı, c. I, s. 308. Üçlerin 21 nisan 1921 günü 16'daki toplantısından).

(2) Meselâ, 26 kasım 1918 salı günü saat 18.30'da Londra'daki Saint - Paul katedralinde bir âyin düzenlenmişti. Anglican and Eastern Association tarafından, «Doğu'daki hıristiyan toplulukları (müslüman boyunduruğundan) kurtarmak için» yapılan bu toplantıda Atina metropolidi, orta ve kuzey avrupa anglikan kiliseleri temsilcisi, Sırp ve diğer ortodoks kiliseleri mensupları da hazır bulunmuşlardı

tanya'nın anglikanlar dışında kalan çeşitli protestan kiliseleriyle de temaslar kurmuşlardı. Onların toplantılarına temsilciler gönderiyor, konuşmalar yaptırıyorlardı. 1919'da ingiliz din çevrelerinde Yunanistan, gerçekten çok sayıda dost edinmişti.

c) Üniversite çevrelerindeki çalışmalar.

Yunanistan, Batı'daki aydın ve üniversite çevrelerinde her devirde kendine destekler bulmuştur. Eski yunan medeniyetinin hayranı olan aydınlardan elbette ki, modern Yunanistan'ın doğuşu gayretlerini sempatiyle karşılamalarından başka bir tutum beklenemezdi. Yunanlılar her üniversitede elenistlerin desteğini, her aydın çevrede eski medeniyetlerinin hayranlarını buluyorlardı. Lloyd George bile Venizelos'u Perikles'e benzetmemiş miydi? Paris ve Londra'daki üniversite öğretim üyesi elenistlerin yunan propagandasına neylesine yardımcı olduklarını daha önce gördük. Onlardan tekrar bahsetmiyerek, burada diğer birkaç örnek üzerinde duracağız.

Ünlü fransız tarihçisi Edouard Driauld 1898'de yazdığı «La Question d'Orient» adlı kitabında hararetle büyük elenizm fikrini savunuyordu. Bu kitabı «La question d'Orient depuis ses origines juspu'à la paix de Sèvres, 1920» (Kaynağından 1920 Sevr barışına kadar Doğu meselesi) adıyla tamamladı. Nihayet bu seriden bir kitap daha yayınladı: «La question d'Orient: 1918-1937», Paris, 1938.

Driauld'un bir eseri de, Michel Lhéritier ile ortak yazdıkları «Histoire diplomatique de la Grèce de 1821 à nos jours» (1821'den günümüze kadar Yunanistan'ın diplomatik tarihi) idi. Beş ciltlik bu serinin, sadece Driauld'un kaleminden çıkan ve 1926'da yayınlanan son cildi 1908-1923 yıllarını kapsıyordu. Yani dumanı üzerinde bir aktüalite kitabıydı. Ve üstelik, sipariş üzerine yazılmıştı.

Böyle olduğunu, sonradan kendini savunma ihtiyacını duyan ve söze «kalemim satılmış değildir» diye başlı-

yan Driauld, 1937'de yayınladığı broşürde şöyle anlatıyor: «Büyük harpten hemen sonra, 1918'de Revue Bleue'de yayınlanan bir makalemde Konstantin'in şehri İstanbul'un Yunanistan'a verilmesi tezini savunmuştum. Yazı Paris barış konferansı çevrelerinde gürültülere yol açtı. M. Venizelos ve M. Politis benimle tanışmak istediler. Teşebbüs benden gelmemişti. Önce Atinaya giderek, umumî efkârı eleniz me ait bütün toprakları ve tarihî ünvanları talep etmiye hazırlamak üzere, konferanslar vermemi istediler. Yunanistan'ın derin ve ölümsüz duygularını dile getirdiğim bu konferanslar müthiş bir başarı oldu (1). Bu sayede çok sıcak ve sanırım içten dostluklar kazandım, Atina ve İstanbul'dan çok dokunaklı bağlılık mesajları aldım...

«Yunan Dışişleri bakanı M. N. Politis bu defa, arşiv belgeleri üzerinde, 1821'den günümüze kadar yunan diplomatik tarihini incelememi istedi. O zaman görevim profesörlüktü. Millî Eğitim bakanı beş yıllık bir izin vererek. 1 ekim 1920'den 30 eylûl 1925'e kadar, ilmî bir görevle Dışişleri bakanlığı emrinde çalışmamı uygun gördü. 28 ağustos 1920'de Yunanistan elçiliğiyle yaptığım yazılı anlaşma benden, 1821'den günümüze kadar yunan diplomasi tarihinin ilmî bir eser hâlinde yazılıp basılması istiyordu. Profesör aylığımı karşılamak ve ayrıca hizmetime karşı bir ödenek vermek suretiyle yunan hükûmeti beş yıl boyunca bana maaş ve tazminat verecekti... Kasım'da Atina'ya hareket ettim. Bu sırada Venizelos devrilmişti. Ama benim bu işle hiçbir ilgim yoktu.

«Atina'daki fransız elçisinin aracılığı ile yeni hükûmeti durumumdan ve görevimden haberdar ettim. Beni heyecanla karşıladılar, araştırmalarım ve çalışmam için ellerinden gelen kolaylığı gösterdiler. Onlardan dostlar edin-

---

(1) 1920 ocak ve şubat aylarında verilen bu konferanslar, Politis'in bir önsözüyle ve «La renaissance de l'hellénisme: la Grande Idée» adıyla broşür hâlinde yayınlandı.

dim. Kralın dönüşünde bulundum ve gerçekleri daha açık görmiye başladım. Arşivler, hele fransız Dışişleri arşivindeki belgeler inancımı tamamladı...» (1).

Kısası, Driault'u seçmekle Politis, venizeloscu iktidar bakımından kötü bir iş yapmıştı. Ama bir kaç ay sonra Venizelos'un devrileceğini tahmin edebilir miydi? Zaten bir başka üniversite öğretim üyesinden de ağzı yanıktı: İngiltere'de bu sefer tarihçi Arnold J. Toynbee ile. Şimdi yunan hükûmetiyle bu ünlü ingiliz tarihçisi arasındaki hikâyeyi görelim:

1918'de Burrows ve yunan hükûmeti King's College'de, Bizans'tan günümüze kadar yunan dil, edebiyat ve tarihi öğretimi yapacak bir kürsü kurmayı düşünmüşlerdi. Kürsü kurulunca iş buna bir profesör bulmaya kaldı. Aranan elbette Yunanistan'dan ve Venizelos politikasından yana bir aydındı.

1918-1919 ders yılında kürsü boş kaldı; aranan bulunamamıştı. Politis'in 5 ekim 1918 tarihli telgrafından anladığımıza göre, William Miller'le Burrows'un kabul etmemeleri üzerine kürsünün profesör Andrea Andriyadis ile Simos Menardos'a (2) verilmesi düşünülmüştü. Ne var ki bu tekliflerin Üniversite senatosunca kabulü gerekiyordu. Kurula başvurulmuş, ama cevap gecikmişti. Derslerin hemen de başlaması lâzımdı.

Kaklamanos cevabında, Senatoya başvurulduğunu, ama Yunanistan'daki hâdiseler sırasındaki çekimser davranışı yüzünden (3) Andriyadis'in Antant çevrelerinde pek de istenen bir kimse olmadığını bildiriyordu.

Bunun üzerine Politis 16 ekim 1918'de Kaklamanos'a

---

(1) Driault'un izahına çalıştığı durum, önce Venizelos'u tutarken, iktidar değişince koyu konstantinci kesilmiş olmasıdır. (Çevirenin notu).

(2) Her ikisi de İngiliz kültürüyle yetişmiş ilim adamlarıydı. Bu durum niçin seçildiklerini de gösterir.

(3) Andriyadis'in Venizeloscu olmadığını söylemiştik.

yeni bir telgraf gönderdi: «Son derece mahrem. Bu telgrafı M. Venizelos'a gösteriniz (başbakan o sırada Batı'daydı) ve kendisinden benim adıma, ingiliz üniversite çevrelerinde hizmetlerinden faydalanabileceğimiz M. Andriyadis'in tayini konusunda Mr. Burrows'un aracılığını sağlamasını rica ediniz. İngiliz dostlarımız da bu konuda bizden daha müşkülpesent davranmasınlar».

Halbuki ardı gelmiyen seyahatleri ve barış konferansındaki görevi sebebiyle, Andriyadis'in seçimi pek de yerinde sayılmazdı.

Kürsü için başka adaylar da oldu. Ama 1919-1920 ders yılı için devamlı bir kürsü profesörü bulundu: Arnold J. Toynbee. Elenizm uzmanı Gilbert Murray'ın kızıyla evli bulunan Tonybee 1913'de Oxford üniversitesinde eski yunanca profesörü olarak çalışmış, 1911-1912'de Yunanistan'da bulunmuş, harp yıllarında Lord Bryce'ın yönetimi altında, ingiliz hükûmetince yayınlanacak olan «Treatment of Armenians in the Ottoman Empire» adlı mavi kitabı hazırlamıştı. 1917 mayısından 1918 mayısına kadar İstihbarat bakanlığında uzman olarak görevliydi. 1918 mayıs - aralık aylarında ise, ingiliz Dışişleri bakanlığının politik haber alma servisinde, yani Intelligence Service'te çalıştı. 1919'da, Sir Valentine Chirol ve albay T.E. Lawrence'le birlikte Doğu meseleleri uzmanı olarak, ingiliz delegasyonu içinde barış konferansına katıldı. 1919'da Toynbee 30 yaşındaydı ve o yılın sonbaharında sözü geçen kürsünün profesörlüğüne getirilmişti.

Profesörün açış konuşması pek beğenildi ve Kaklamanos tarafından, o zamanki elçi Yani Genadyüs'ün konuşmasıyla birlikte ve yunan elçiliği hesabına «The Place of Medieval and Modern Greece in History» adıyla bastırıldı.

1920 yılı boyunca profesörle elçi Kaklamanos biribi-

rine pek çok mektup yazdılar (1). Mart ayında Toynbee elçiye, Yunanistan'ı ingilizlere daha fazla tanıtmak için, üniversite içinde neler yapmayı düşündüğünü anlatıyordu. Açacağı yeni-elenizm kütüphanesine onu davet ediyor, tarih ve dil dersleri programı konusunda ondan fikir soruyordu. Haziran 1920'de Winchester College'in müdürü, düzenliyecekleri bir törene Venizelos'un gelip gelemiyeceğini Toynbee'ye soruyordu. Yazık ki Venizelos gidemedi, zira Paris'e dönmek zorundaydı.

20 ekim 1920'de Toynbee, bir inceleme gezisi için Yunanistan'a gitti. Sonradan yazacağı gibi, 15 ocak 1921'de Atina'ya vardığı gün Venizelos iktidarının devrilmesini elbette beklemiyordu. 15 eylûl 1921'de -İstanbul'dan- Londra'ya hareket etti. Bu iki tarih arasında Yunanistan'ı ve batı Anadolu'yu gezmişti. İngiltere'ye, düşüncelerinde tüm bir değişmenin ifadesi olan 400 sayfalık bir kitapla dönüyordu. Ne venizeloscu, ne de konstantinci, Toynbee düpe düz yunan-aleyhtarı olmuştu. 1922'de Londra'da Constable tarafından basılan «The Wastern Question in Greece and Turkey» adlı bu kitabında, düşüncesinde meydana gelen değişikliği şöyle doğruluyordu:

«Yunanistan'ın aleyhinde haber ve düşüncelerin, yunan medeniyeti kürsüsünün ilk görevlisi tarafından yayınlanması, korkarım ki yunanlıları ve yunan dostlarını üzecektir. Buna ben de üzülüyorum, ama bir üniversite üyesi olarak, Anadolu konusunda Türkiye'den değil de Yunanistan'dan yana bir sonuca varmış olsaydım, daha bedbaht sayılırdım. Bu durum şahsen benim için, dostlarım ve yunanlı tanıdıklarım için ne kadar üzücü olursa olsun, hiç değilse, ingiliz üniversitelerinde bir ilim kürsüsünün, inceleme konusu memleketin propagandası adına kullanılabildiği şüphesini ortadan kaldıracaktır» (2).

---

(1) Bu mektuplar da Londra'daki yunan büyükelçiliğinin arşivlerindedir.
(2) Sözü geçen kitabın, 22 mart 1922 tarihli önsözü, s. 11.

Ne olursa olsun, 1919 ve 1920 yıllarında Londra Üniversitesine bağlı King's College, pekâlâ yunan taraftarı resmî propagandanın bir merkeziydi. Yunanistan için esef edilecek olan, kolejin herşeyi demek olan Dr. Burrows'un (1) 14 mayıs 1920'de 52 yaşında ölmesiydi. Yunan hükûmeti bu kayıptan duyulan acıyı paylaşmış ve 6 haziran günü, Londra'daki yunan kilisesinde onun hâtırasına bir dinî tören düzenlemişti. Dışişleri bakanı Politis, Londra elçisinden, yunan millî dâvâsına büyük hizmetleri geçen ölünün ailesine ve Londra Üniversitesine, hükûmet adına şükran ve teessür duygularının, bu büyük yunan dostunun daima hatırlanacağını belirten resmî mektuplarla bildirmesini istemişti.

Dr. Burrows'un özel arşivi, eşinin isteği üzerine Londra'daki yunan elçiliğine taşındı, ölünün yakın dostu ve «Vie de Vénizèlos» adlı kitabın yazarı Mr. George Glasgow tarafından incelendi ve 1924'te, 300 sayfalık bir kitap hâlinde, «Ronald Burrows; a memoir» adı altında ve Venizelos'un bir önsözüyle yayınlandı.

King's College'in Yunanistan yararına yaptıklarına bir örnek olarak, 1919 ve 1920'deki herkese açık konferanslarını sayabiliriz. Kolejin rektör yardımcısı H. G. Atkins 5 nisan 1919'da Kaklamanos'a şöyle yazıyordu: «Geleneğimize uyarak, King's College'de gelecek trimestr için de bir seri, herkese açık ve önemli konferans düzenliyoruz. Konuşmalar tarih ve modern Yunanistan bölümünde yapılacak. Ana tem «Krallığın kuruluşundan bu yana modern Yunanistan'ın tarihi» olacak ve serinin ilk konferansını 26 mayıs günü Mr. Yani Mavrogordato verecek. Sizi bu konferansa ve toplantıya başkanlık etmiye çağırmakla görevlendirilmiş bulunuyorum... Bizim konferanslarımız

---

(1) «London School of Economics» in müdürü ve İngiliz-Elen Birliği yönetim kurulu başkanı William Pember Reeves'in propaganda konusunda yunan hükûmetiyle sıkı işbirliği yaptığını da hatırlatmalıyız.

önemli bir dinleyici kitlesi toplar ve basında da istenen yankıları uyandırır».

Yani Mavrogordato (1), Soyu Bizans'a kadar uzanan, ünlü Mavrokordato ailesinden geliyordu ve ingiliz kültürünün seçme mahsullerinden biriydi. Eton ve Oxford'da okumuştu, ana dili yerinde olan ingilizceyi bütün eserlerinde ve Kaklamanos'la mektuplaşmalarında tercihen kullanırdı. Şiir ve resimle de uğraşırdı. Hattâ 1914'de «Cassandra in Troy» adlı bir de trajedi yazmıştı. Vaktinin çoğunu yunan propagandası için harcadığından, Kaklamanos'tan hizmetlerine karşılık her ay 50 sterlin alıyordu. Bu ödemenin çeşitli belgelerinden biri de, yunan elçiliği kâtibi ve arşiv memuru Lutis'e yazdığı şu pusuladır: «2 kasım 1920. Azizim M. Lutis, bu sabah gönderdiğiniz 150 sterlinlik çek için teşekkür ederim. Kopyalı alındıyı ilişikte sunuyorum. Bu çekin temmuz-ağustos-eylûl aylarına ait olduğunu herhalde siz de biliyorsunuz. Selâmlarımla. Yani Mavrogordato».

d) Sosyalistler üzerindeki çalışmalar.

Yunan hükûmetinin batılı sosyalistleri etkileyebilmesi için, kendi memleketindeki sosyalistlerin aracılığından yararlanması gerekiyordu. Ama aranan yunan sosyalistlerinin «beynelmilelci» değil, milliyetçi olması da şarttı. Sonra dışarıda, yunan işçilerinin istismar edildiğini söylememeleri lâzımdı. Yunan toprak taleplerini desteklemeliydiler. Hele bulgarların da katılacağı milletlerarası bir sosyalist kongresine kesin olarak yanaşmamalıydılar.

Bu yüzden Venizelos Batı'ya, yoldaşları önünde yunan hükûmetinin milliyetçi ve Trakya'yı Bulgaristan'a bırakacak bir barışa şiddetle karşı olan politikasını savunacak sosyalistler göndermişti.

---

(1) Sonradan Oxford Üniversitesinde «Bizans ve modern yunan dilleri ve edebiyatı profesörü» olmuştur.

20-24 şubat 1918'de, Londra'nın Central Hall'ünde müttefiklerarası bir işçi ve sosyalist konferansı toplandı. Yunanistan delege göndereMemiş ve zaten Londra'da bulunan Yani Mavrogordato «Atina ve Pire işçi merkezleri Komitesinin delegesi» olarak konferansa katılmıştı. Mavrogordato İngiltere'deki «Fabian Society» nin üyesiydi ve oldukça mutedil ve anti-marksist görüşlere sahip bir sosyalistti. Hattâ 1917'de «The World in Chains» (Zincirli Dünya) adlı bir de kitap yayınlamıştı. Konferansa, Yunanistan'ın harp hedeflerini açıklayan ve toprak taleplerinde pek ileri gitmeyen bir muhtıra sundu. Bunda batı Trakya istenmiyor, sadece bulgar birliklerinin doğu Makedonya'dan çekilmesi gerektiği söyleniyordu. Türkiye'deki rumlar üzerinde duruluyor, ama bunların Yunanistan'a bağlanmasından söz edilmiyerek, milletlerarası, ya da amerikan himayesi altına konulmaları yeter görülüyordu (1).

---

(1) Mavrogordato bu muhtırasının metnini, dosyalarına koyması için, Kaklamanos'a göndermişti. Bu vesileyle, o sırada Atina'nın niyetlerini belirten bir belge üzerinde duralım; bunu Kaklamanos sormuş ve Mavrogordato'nun muhtırasından bir ay kadar önce eline geçen şu cevabı almıştı.

«Atina, 3 eylül 1918.— 618 numaralı telgrafınıza cevap olmak üzere, niyetlerimizi ana hatlarıyla bilginize sunuyorum:

«a) Bizden alınmış olan bütün toprakların geri verilmesi. b) Kuzey Epir'in kesin olarak Yunanistan'a bağlanması... c) Yabancı işgali, ya da hâkimiyeti altında bulunan ve Yunanistan'a bağlanması canalıcı milletlerarası meseleler çıkarmıyacak yerlerin anavatana geri verilmesi. Meselâ Oniki adaların, Kıbrıs'ın ve batı Trakya'nın durumu böyledir. d) Türk boyunduruğu altındaki rumlar konusunda, büyükler Osmanlı imparatorluğunu parçalamıya gittikleri takdirde, yukarıdaki prensibin uygulanması için bütün gücümüzü kullanacağız. Bu parçalanma gerçekleşmezse ...Türkiye'deki rumlara bölge muhtariyeti, Yunanistan'a sığınanların, Anadolu içerilerine sürülenlerin yurtlarına dönerek evlerine ve mallarına kavuşmaları ve bundan böyle hiçbir zora uğramadan yaşayıp gelişmeleri için güvenilir garantiler istiyeceğiz... Politis».

Bu muhtıra elbette, yunan hükûmetinin bilgisi dahilinde hazırlanmıştı.

Bu konferanstan hemen sonra yunan hükûmeti Londra'ya Apostol Polizopulos, Yorgi Alekziyadis ve Eflâtun Drakulis (1) adlı üç sosyalist göndermeyi başardı. Bunlar Londra'ya 9 mart'ta vardılar. Ama o günlerde ingiliz başkentine, üç kişilik bir yunan sosyalist heyeti daha gelmişti. Bunlar, Aristo Sideris, Alber Kuryel ve Panayot Dimisratos milletlerarası sosyalist merkezince tanınan tek yunan işçi birliği olan, Selânik federasyonunun temsilcileriydi. Bu iki heyet, Londra elçiliğinin bütün gayretlerine rağmen biraraya gelmemekte direnecekti. Her ikisi de öbürünün temsil yetkisi bulunmadığını öne sürüyor ve ayrı ayrı çalışıyordu. Üniversite çevreleriyle, sosyalist partilerle, basınla temaslar kuruluyor, yayınlar yapılıyordu.

Meselâ Polizopulos, Dışişleri bakanına gönderdiği raporlardan 22 nisan 1918 tarihli olanında şöyle diyordu: «Türklerin Trabzon'daki ırkdaşlarımıza baskı yaptıklarını öğrenince, bu ayın 16'sında, Stockholm'de toplanan Hollanda ve Skandinav sosyalistleri kongresine şu telgrafı çektik: "Yunan sosyalist partisi, Türkiye'deki ve daha çok Trabzon'daki rum ahaliye eziyet edildiğini, hattâ bunların türk baskısı ve zulmü altında yokolmak tehlikesiyle karşı karşıya olduklarını öğrenmiş bulunuyor. Sizden, nötr memleketlere mensup yoldaşlardan bir inceleme komisyonu kurmanızı rica ediyoruz...„».

Selânik heyetinden Aristo Sideris, diğer heyetle uzlaşmaya hiç yanaşmıyordu; ama bu altı temsilci arasında batılı sosyalist çevrelerce en çok tanınan da oydu. Bu yüzden hükûmet de, Drakulis ve arkadaşlarından çok ona güveni-

---

(1) Yunan işçi hareketinin başlangıç tarihi geçen yüzyılın yetmişinci yıllarına rastlar. Eflâtun Drakulis yunan sosyalizminin ilk yöneticilerinden biriydi. Yazılarında yalnız İzmir'in değil, fakat İstanbul'un da Yunanistan'a verilmesini savunmuştu.

yordu. Nitekim Politis, bu yunan sosyalistinin «The Eastern Question» adlı, başında ingiliz İşçi Partisi genel sekreteri Henderson'un bir önsözü bulunan kitabından satın alınarak Washington ve Stockholm elçiliklerine gönderilmesi için emir veriyordu.

16 haziran 1918'de Venizelos'a gönderdiği ve içinde sosyalist çevrelerin kazanılması gereğinden söz ettiği, bu kitabın başında gördüğümüz uzun mektubundan sonra Mihalakopulos yunan başbakanına şu şifre telgrafı göndermişti: «Londra, 21 haziran 1918. Hemen her memlekette ilgisiz kalamıyacağımız ölçüde etkili olan işçi partileriyle bağlantı kurmamız gereği, sizce de kabul edilmiş bulunuyor. Ne var ki buraya gelen işçi ve sosyalist temsilcileri birbirlerine girdiler ve karşılıklı olarak, temsil nitelikleri bulunmadığını öne sürdüler. Yunan işçilerinin çekişmesiz temsilcisi olabilecek bir heyet kurmak için bence yapılacak iş, Atina'da, bütün sendikaların, birliklerin ve işçi kuruluşlarının katılacağı bir kongre toplamak ve bu kongrede, bulgar ve türk militarizmine, balkanlara el uzatan dünya hakimiyeti eğilimlerine son verilinceye kadar harbe devam isteğinin kabul ve ilânını sağlamaktır.

«1914'te benim kabul ettirdiğim kanuna göre, bütün sendikalar tüzüklerini ve üye listelerini adliyeye bildirmek zorundadır. Güvendiğiniz, becerikli kimseler başlıca şehirlere giderek, gerekirse şehir yöneticilerinin de yardımıyla, bütün üyelerin eksiksiz olarak katılacağı işçi toplantıları yaptırabilirler. Bu toplantılarda seçilecek delegeler Atina Kongresinde biraraya gelerek kendilerine bir başkan, bir sekreter ve müttefik memleketler işçileriyle temaslar yaparak, Avrupa'daki işçi ve sosyalist kongrelerine, konferanslarına katılabilecek üç temsilci seçerler. Milletlerarası işçi hareketine ancak bu suretle ayak uydurabileceğimizi sanıyorum. M. Kaklamanos'un da katıldığı bu düşüncemi, ekselânsınıza sunmaya cesaret ettim. Mihalakopulos».

Bir «Müttefiklerarası sosyalist işçi konferansı» da, 17,

18 ve 19 eylûl 1919'da Londra'da ve gene Central Hall'de toplanıyordu. Kaklamanos Atina'ya, bu konferansa Enternasyonale bağlı olmayan (Venizelos bunu istemiyordu) sosyalist grupların da katılabileceğini, gerekli işlemi yerine getirdiğini, ama gönderilecek delegelerin hiç değilse işçi topluluklarına seçtirilmesi gerektiğini bildirmişti. Bu Enternasyonal konusunda Politis, 1 temmuz 1918 tarihli bir telgrafında «Başbakanın (Venizelos'un) yunan işçilerinin milletlerarası sosyalist birliğine katılmalarını önlemekten yana olduğunu» belirtmişti. Ama, gönderilecek delegeleri bir yandan işçi topluluklarına seçtirmek, bir yandan bu delegelerin hükûmet görüşünü savunmalarını sağlamak kolay iş değildi. Nitekim 8 eylûl'de Kaklamanos Londra'dan şu haberi veriyordu: «Polizopulos'un anlattığına göre, Enternasyonal yöneticilerinden Huysmans Atina'da çıkan İşçilerin Kavgası gazetesini kendisine göstererek, yunan işçilerinin Londra'ya göndereceği delegelerin seçimi konusunda hükûmetin yaptığı baskıya dair haberler üzerine önleyici tedbirler almayı düşündüklerini belirtmiştir».

Gene Kaklamanos'un bildirdiğine göre, Enternasyonal, Polizopulos'tan Selânik İşçi birliğinin (1) Londra'da toplanacak kongreye delege gönderip göndermiyeceğini sormuş ve bu mümkün değilse tek temsilci olarak onu çağırmıştı. Kaklamanos, pek güvenemediği için Polizopulos'a bu çağrıyı geri çevirttiğini bildiriyor ve mümkünse Sideris' in gönderilmesini istiyordu.

Kısası yunan hükûmeti bu önemli sosyalist kongresinde, harbin devamına karşı bir karar alınmasından çekiniyor, ama böylesine bir eğilime karşı yunan görüşünü savunacak bir sosyalist bulmakta da güçlük çekiyordu. Sonunda Kaklamanos'un dediği oldu ve bu arada maaşa da bağlanan Polizopulos kongreye katılmadı. Sideris ise Ati-

(1) Bu birlik daha sonra kurulan yunan komünist partisine katılmıştır. (Çevirenin notu).

na'daki temsilci seçimini kaybetmişti. Ve Londra konferansına yunan sosyalistlerinin tek delegesi olarak Yorgi Petrides katıldı. Politis Londra elçisine, aslında üç delege seçildiğini, ama konferansa ancak o sırada İsviçre'de bulunan Petrides'in yetişebileceğini bildiriyor, ona gerekli fikir ve belgeleri vermesini ve çalışmalarında destek olmasını Kaklamanos'tan rica ediyordu.

Pire işçi birliği merkezi konferans başkanlığına Petrides'in yetkili olduğunu bildiren bir de telgraf çekmiş, ama bu delegenin konferansa kabulü gene de kolay olmamıştı. Zira Huysmans, bu delegenin yunan hükûmetinin baskısı ile seçildiğinden bahsederek direniyordu.

Sonunda Petrides konferansa katıldı ve Kaklamanos'un 22 eylûl 1918'de Atina'ya bildirdiğine göre, şu işleri gördü: «Müttefiklerarası sosyalist konferansı çalışmalarını bitirdi. M. Yorgi Petrides de Pire delegesi olarak çalışmalara ,dört rey hakkıyla katıldı. Onun bulunduğu komisyon, bir önceki konferansın kabul ettiği harp hedeflerinde bir değişikliğin gerekli olup olmadığını, müttefiklerin Rusya'nın iç içlerine karışması konularını tartışmak ve konferansta alınacak kararların redaksiyonunu yapmakla görevliydi.

«M. Petrides komisyon gündeminde, düşman tarafından işgal edilmiş yunan topraklarının kurtarılması ve türk boyunduruğu altındaki rumların hürriyetlerine kavuşturulması konularına yer verilmeyişine itiraz etti. Kendisine, işgal edilmiş bütün toprakların asıl sahiplerine geri verilmesine dair karar alındığına göre, doğu Makedonya'nın da bu karar içine girdiği bildirildi... Halkların kendi kaderlerini tayin etme hakkına dair, muhtırada bulunan prensip kararı ise, rumların osmanlı boyunduruğundan kurtarılması meselesini kendiliğinden kapsıyordu... Bu resmî yorumlarla sözü geçen metni yeteri kadar açıklatmış olan M. Petrides, söz konusu muhtırayı vaktiyle im-

zalamış olan yunan sosyalist temsilcileriyle çelişmeye düşmek de istemediğinden, daha fazla direnmedi.

«Konferans kararlarının redaksiyonu konusunda da bulgar sosyalistlerinin taleplerine karşı duran M. Petrides.. Konferansın son genel kurul toplantısında, bulgar sosyalistlerine verilecek cevabla ilgili düşüncelerini bir kere daha açıkladı ve sonra, Kıbrıs ve Oniki adalar halkının kendi kaderlerine hâkim olma haklarından bahsetti. Bu son isteğe, yunan delegesinin meseleleri milletlerarası açıdan görme prensipini kabul etmişken, sıra kendi topraklarına veya ırkdaşlarına gelince vatanseverlik etmiye kalkmakla çelişmeye düştüğünü öne sürerek, italyan delegeleri şiddetle karşı durdular. ...M. Petrides, konferansın Londra'da kurulmasını kararlaştırdığı devamlı komiteye de üye seçildi...».

Harpten sonra, Londra konferansında beliren ve karara bağlanan isteğe uyularak, «Dünya işçileri kongresi», etkilemeyi düşündüğü Barış konferansıyla aynı zamanda, fakat ayrı bir şehirde toplandı. İkinci Enternasyonal, 3 şubat 1919'da başlayan ve ingilizlerin, yâni Arthur Henderson ile Ramsay MacDonald'ın hâkimiyeti altında geçen, yunan sosyalizmini gene Yorgi Petrides'in temsil ettiği, işte bu Bern kongresinden doğacaktı. MacDonald Kıbrıs'la ilgili meşhur karar suretini de bu kongreye sunmuştu.

Ama biz 1918'e dönelim. Yunan hükûmetinin en hoşlandığı yabancı işçi lideri, amerikan sosyalistlerinin ünlü başkanı Samuel Gompers'di. Kaklamanos'un tavsiyesiyle Polizopulos sözü geçenden, yunan işçilerine bir dostluk mesajı da almıştı. Londra elçisinin bildirdiğine göre, sonuna kadar harp taraftarı olan Mr. Gompers, M. Polizopulos'a, bunca tecrübeden geçen ve hürriyetin ilk öncülerinden olan yunan milletinin haklarını desteklemekten asla geri durmıyacağını da bildirmişti.

Böylece yunan hükûmeti, milletlerarası işçi ve sosyalizm hareketlerini yakından takip etmiş, yunan sosya-

listlerinin yabancı memleketlerdeki çalışmalarını kontrolü altında tutmuş ve Venizelos'un dış hedefleri yararına müttefik memleketler sosyalist partileri üzerinde bir baskı vasıtası olarak kullanmak suretiyle, yunan sosyalizminden toprak talepleri yönünde faydalanmış oluyordu. Bu maksatla yunan sosyalistlerinin demeçlerine ve dünya sosyalistlerini ilgilendirecek konulara büyük önem verilmiş ve bu yönde geniş yayın yapılmıştı.

Yunan hükûmeti Bulgaristan silâhını bıraktıktan sonra bile ,Batı'daki sosyalist çevrelerin Makedonya ve Trakya konularında bulgar yoldaşların etkisi altında kalmalarından endişeliydi. Nitekim, Bulgaristan'la barış andlaşmasının yapıldığı 1919 yılında onları destekleyenler gene sol çevreler olmuştu. Kaklamanos 30 eylûl 1918 tarihli telgrafında Politis'e bu konudan söz ediyordu: «Buradaki sosyalist çevrelerde öne sürüldüğüne göre, bulgar ordusundaki çözülme, safları arasına demokrasi cephesi casuslarının sızmasından ve bunların çökertici propagandasından ileri gelmiştir. M. Petrides ise bana İsviçre'de bazı rusların aracılığıyla bulgar sosyalistlerinden şu haberi aldığını söyledi: bulgar sosyalistleri ordu içinde harp aleyhdarlığını yaymağa çalışıyorlarmış; ama buna karşılık yunan ve sırp sosyalistlerinden, onların da kendi hükûmetleri üzerinde baskı yaparak, bulgar ordusundaki çözülmeden emperyalistlerin yararlanmasını önlemelerini istiyorlarmış...».

1918'de Venizelos sosyalist hareketine öylesine önem veriyordu ki, yunan işçilerini ve sosyalistlerini tek bir sendikalar konfederasyonu ve tek bir sosyalist parti içinde birleşmiye bizzat teşvik etmişti. Böylece yunan işçi ve sosyalizm hareketlerinin bütününü kontrolü altında bulunduracağını umuyordu. Nitekim, yunan işçi sendikalarını birleştirmek üzere 3-11 kasım 1918 tarihlerinde, Atina ve Pire'de toplanan ilk kongre hükûmetin yardımlarıyla gerçekleşmişti. Memleketin bütün işçilerini biraraya topla-

yan «Yunanistan İşçi Konfederasyonu» bu kongrede kuruldu. Birkaç gün sonra, 17 kasım 1918'de Pire'de toplanan yunan sosyalistlerinin ilk büyük kongresi ise, işçi sınıfını temsil etmek üzere «Yunan sosyalist işçi partisi» ni kuruyordu.

Ama Venizelos'un umduğu olmadı ve başbakan işçileri ve sosyalistleri kontrolü altında tutamadı. Sosyalist İşçi Partisinin ikinci kongresi, 18-26 nisan 1920 tarihlerinde Atina'da toplanmıştı. Kongrede iki grup çarpışıyordu: İkinci Enternasyonalden yana olanlar ve Üçüncü Enternasyonalden yana olanlar. Birinciler arasında Sideris (1), Kuryel ve Dimitratos vardı. Yani Kordatos ikinci gruptaydı. Üçüncü Enternasyonalden yana olanlar kazandılar, ama partide bir bölünme olmadı. Sadece parti amblemine orakla çekice yer verilmiş ve adında, komünist olduğunu belli edecek küçük bir değişiklik yapılmıştı. Ve bundan birkaç ay sonraki genel seçimlere parti kendi adaylarıyla katıldı ve seçimde yenilmesini sağlayarak Venizelos'un düşüşünde önemli rol oynadı. Daha sonra Üçüncü Enternasyonale resmen de katılacaktı. Venizelos işçi sınıfıyla bağlantı kurma teşebbüsünde hezimete uğramış ve yaptığı, bir komünist partisinin doğup kuruluşundan başka bir işe de yaramamıştı. Ama gene de, bunu tekrar ediyorum, dış politikasına destek olarak, 1918 ve 1919 yıllarında yunan sosyalistlerini kullanmayı başarmıştı.

---

(1) Komünist partisinden 1922'de ayrılacaktı.

NETİCE

Bir hükûmetin, milletlerarası bir konferansı etkileme gayesi güden propaganda ve baskı yollarını incelediğimiz bu kitabın son satırlarını yazarken, dış politikada bu çalışmaların vazgeçilmez ve tamamlayıcı rolünü bir kere daha belirtmeliyiz. Milletlerarası politika hareketlerinde gelişen metodları dikkatle takip eden Venizelos ve çalışma arkadaşları, propagandanın önemini çok iyi anlamışlardı. Hiç şüphesiz yunan başbakanı, 1918 şubatında, politikayla propaganda arasındaki ilintinin ne olduğunu soran Northcliffe'e, Wickham Steed'in verdiği cevabı, kendi düşüncesi gibi benimsemişti. Steed'in cevabı şuydu: Politikayla propaganda arasındaki ilinti, haberle gazete arasındaki münasebetin aynıdır.

Venizelos'la ekipi bu yönde ellerinden geleni yaptılar ve gördüğümüz gibi çalışmalarında büyük başarılar elde ettiler. Ama, daha önce bu çapta hiç denenmemiş, yepyeni bir çalışma söz konusu olduğu için, bazı boşuna harcamaları da önliyemediler. Bu propaganda çalışmalarının başlıca aktörlerinden birinin düşüncesi de buydu: «1918-1920'de bizim propagandamız biraz aşırı gitmiş ve her zaman gereği kadar seçici olmamıştı» (1). Nitekim, Charles Vellay'ın, Paris yunan elçiliğince özenilerek bastırılan bir broşürünün ingilizceye çevriltilmesini kendisinden isteyen Politis'e telgrafla verdiği cevapta, 1 nisan 1919 günü, Kaklamanos da şöyle diyordu:

«Vellay'ın eserini ingilizceye çevirtiyorum. Ama bence, bu hicviyelerin, hele yunan yazarlarının kaleminden çıkanların yayınına artık son vermeliyiz. Aynı anda o kadar çok kitabı birden yayınladık ki, bu çeşit propagandanın etkisi şüpheli olmaya başladı. Sözü geçen ingiliz mil-

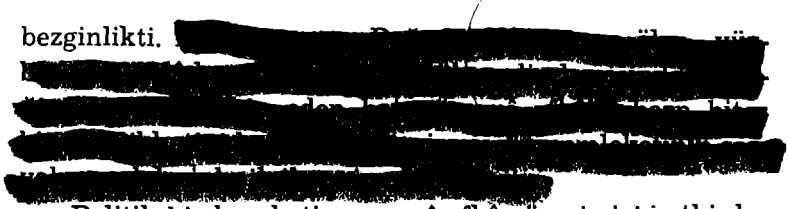
(1) Bu kitabın yazarıyla Leon Makkas arasındaki mektuplaşmadan.

letvekillerinden birinin geçen gün dediği gibi «Eğer Yunanistan bütün istediklerini ele edemezse, bunun sorumluluğu temsilcilerinde olmayacak; zira bunlar bizi bir yayın denizine boğdular».

«Şimdi ben, elimden geldiği kadar, M. Kalapotakis'in kitabını reklâm etmiye çalışıyorum ve yukarıda belirttiğim sebeplerle, Tenekides'in incelemesini bastırmaktan vaz geçiyorum. Baskının gösterişli bir şekilde yapılması ve bunun için 400 sterlin harcanması gerekiyor. Halbuki alacağımız sonuç, bu harcama ölçüsünde olmayacak. Şimdi zaten elimizde, gittikçe daha yaygın hâle gelen Balkan Review var; bütün ciddî incelemeleri orada yayınlıyabiliriz Artık dikkatimizi profesör Menardos'un konferanslarını biraraya getiren cilt gibi kültürel eserlerden yana çevirmemiz gerekiyor ...edebî eserler, bir milletin entellektüel gelişmesinin belgeleri sayılıyor. Kaklamanos». Politis 3 nisan tarihli cevap telgrafında aynı fikirde olduğunu bildiriyordu.

Bu hareketin bir noksanı da, süre idi. Gerçekten de, bir propaganda çalışmasından bütün sonuçların alınabilmesi için, bunun oldukça uzun bir zamana yayılmış olması gerekir. Halbuki yunan propagandası ancak 1918'den 1920'ye kadar sürmüş ve Venizelos'un düşüşünden sonra, propaganda ve baskı çalışmaları da, Batı'nın bu rejim değişikliğinden duyduğu hoşnutsuzluk ölçüsünde sınırlı ve etkisiz bir nitelik almıştı. Bu iki yıllık kısa süre, yunan propagandasının hızını almasına yetmemişti. Pek çok proje gerçekleşememiş ve başlanan işlerden çoğu, istenen gelişmeyi sağlayamamıştı. Hatırlanacağı üzere, yunan sorumluları da zaten, propaganda ve baskı kampanyasına başlamakta geç kalındığını kabul ediyorlardı; onların yaptığı kaybedilen zamanı kapatmaya çalışmaktan ibaretti.

Yunan propagandasının batı umumî efkârı üzerindeki etkisini güçleştiren bir durum da, silâhsızlanmanın ardından, batılı milletlerin üzerine çöken harp yorgunluğu ve

bezginlikti.

Politik bir hareketin umumî efkâr üzerindeki etki derecesini ölçmek özellikle güç olmakla beraber, gene de Venizelos hükûmetinin bu yönde sarfettiği büyük gayretten, yalnız eserleri meydanda olan baskı alanında değil, ama umumî efkâr üzerindeki toptan propaganda çalışmalarında da önemli sonuçlar aldığı söylenebilir. Ve Venizelos, barış konferansından elde ettiklerine bakarak, bu alanda harcadığı paraya ve güce acımamış olsa yeridir.

O yıllarda yunan propagandası şampiyonu olan Dimitri Kaklamanos, Paris'teki Dışişleri bakanı Politis'e, 7 haziran 1919'da şunları yazıyordu: «Hiçbir şey, İngiltere'deki bulgar dostluğunun, başaşağı gittiğini, ilişikte sunduğum, Times'in edebiyat ilâvesinde çıkan, bulgar D. Missef'in Lausanne'da ingilizce olarak bastırdığı kitabıyla ilgili yazı kadar gösteremez. Bu makalenin, gene de bulgarlara sempatiyle baktığı anlaşılan yazarı, bulgar dostluğunun İngiltere'deki çözülüşünü ve İngiltere'de harp yıllarında yaratılmış olan yunan, sırp ve rumen dostluğu akımlarını baltalamak için sarfettikleri boşuna gayretleri, pek alaylı bir dille anlatıyor».

Bitirirken bana, barış konferansı sırasında diğer memleketlerin, meselâ 1919'da bu alanda pek canlı çalışan İtalya'nın, propaganda ve baskı çalışmalarını inceleyen benzer eserlerin gün ışığına çıkmasını dilemek kalıyor.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 5
GİRİŞ 11
BİRİNCİ KISIM : **Tarihî şartlar**
A. — Yirminci asrın başından itibaren Yunanistan'ın gelişmesi 21
B. — Yunanistan'ın barış konferansından istekleri 27
a) Kuzey Epir (Güney Arnavutluk) 27
b) Trakya 28
c) Batı Anadolu ve Pontus 30
d) Rodos ve Oniki adalar. Kıbrıs, İmroz, Bozcaada ve Meis 35
C. — 1919'da barış konferansı devam ederken, Yunanistan'ın iç durumu 37
D. — 1919'da yunan talepleri karşısında büyük devletlerin takındıkları tavır 48
a) Bulgaristan 48
b) Türkiye 49
c) Arnavutluk 70
d) Adalar ve Kıbrıs 73
İKİNCİ KISIM : **Yunan propagandası ve yabancı propagandalar**
A. — Yunan propagandasını zorunlu kılan şartlar 77
B. — Yunan dış propaganda çalışmalarının öncüleri 81
C. — Yunan dış propaganda kuruluşu tamamlanıyor 95
D. — Londra'da milletlerarası propaganda çalışmaları 111

E. — Kaklamanos ve 1918'de Londra'da yunan propagandasının kuruluşu 123

ÜÇÜNCÜ KISIM : **Propaganda (1918 - 1919)**

A. — Yayınlar 141
a) Dieterich ve Philippson 141
b) Haritalar ve istatistikler 142
c) Millî marş 151
d) Kitaplar ve broşürler 154
B. — Basın 177
a) İzmir'in işgali 203
b) Neuilly andlaşması 226
c) Kuzey Epir 230
C. — Göze, kulağa hitap eden, sözle yapılan propaganda ve Yunanistan'a seyahatler 233
a) Göze ve kulağa hitap eden propaganda 234
b) Yunanistan'a seyahatler 247
c) Sözlü propaganda 250
D. — Nötr memleketlerde, İsviçre'de ve İngiliz sömürgelerinde propaganda çalışmaları ... 261
a) İsviçre 261
b) İngiltere'nin Doğu sömürgeleri 263
E. — Yunan propagandasının, sırp ve ermeni propagandalarıyla işbirliği 267
a) Bulgaristan'a karşı yunan-sırp propagandası 267
b) Türkiye'ye karşı yunan - ermeni propagandası 267

DÖRDÜNCÜ KISIM : **Baskılar (1918 - 1919)**

A. — Önemli kimselerden faydalanma 277
a) Sir Basil Zaharof 277
b) Diğer kimselerle yapılan baskılar ... 295

B. — Yunan halk toplulukları temsilcileri ve yabancı dayanışma grupları 319
a) Anadolu rumları (Kurtarılmamışlar) 319
b) Kıbrıs 324
c) Pontus 334
C. — Yunan hükûmetinin bazı yabancı çevreler üzerindeki çalışmaları 339
a) Siyonistleri ve musevî toplulukları etkileme çalışmaları 339
b) Dinî müesseselere yönetilen çalışmalar 343
c) Üniversite çevrelerindeki çalışmalar 356
d) Sosyalistler üzerindeki çalışmalar ... 362
NETİCE 373
İÇİNDEKİLER 379

Fiatı: 12,50 T.L

0000494